

nr. 100
1946

MUZEUL CÎMPULUNG MUSCEL

STUDII
ȘI
COMUNICĂRI

1981

MUZEUL CÎMPULUNG MUSCEL

STUDII
ȘI COMUNICĂRI

Apare sub îngrijirea
colectivului științific
al Muzeului Cimpulung Muscel

Redactor responsabil
ȘTEFAN TRÎMBACIU

Editat de Muzeul Cimpulung Muscel
Str. Negru Vodă nr. 119, telefon 1 17 37
ROMÂNIA

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://muzeulcimpulung.ro>

Cu privire la cronologia castrelor romane din Oltenia și Muntenia

CONSTANTIN C. PETOLESCU

În Dacia sudică, cercetările au pus în lumină existența unui număr important de fortificații militare romane (**castra și castella**). Pe baza descoperirilor epigrafice, numismatice și arheologice, s-a ajuns la unele concluzii destul de clare cu privire la rolul și etapele de construcție ale acestora¹.

Principala linie de fortificații a fost cea de pe Olt, care a reprezentat o bună perioadă granița de sud-est a Daciei Inferioare. Pe baza descoperirilor epigrafice și numismatice s-a stabilit că această linie de castre datează din timpul împăratului Hadrian (117—138)².

Mai spre est, în Muntenia, la depărtare de 10—50 km de Olt, cercetările au pus în evidență altă linie fortificată, denumită convențional *limes transalutanus* — pornind de la Dunăre, din dreptul localității Flămînda, pînă în fața pasului Bran³. Multă vreme s-a considerat că acesta a fost ridicat de împăratul Septimiu Sever (193—211); nu au lipsit însă nici părerile că a fost tot opera lui Hadrian⁴.

De asemenea, în nordul Munteniei se găsesc cîteva castre (Drajna, Mălăiești, Tirgșor) atribuite epocii lui Traian⁵. Altele se află în nord-vestul Olteniei, cel mai important centru militar fiind cel de la Bumbești (trei

¹. O scurtă prezentare a sistemului defensiv al Daciei romane: N. Gudea, *Apulum*, XII, 1974, p. 182—191; idem, *Saalburg-Jahrbuch*, XXXI, 1974, p. 41—49.

². D. Tudor, **Oltenia romană**⁴, București, 1978, p. 251—253.

³. **Ibidem**, p. 253—257.

⁴. Vezi mai recent, R. Florescu, **Cîteva observații cu privire la limesul transalutan, în Drobeta**, III, 1978, p. 55—61; cf. încă Ioana Bogdan-Cătănciu, **Nouvelles recherches sur le limes du sud-est de la Dacie**, în *Akten des XI. internationalen Limeskongresses*, Budapesta, 1977, p. 333—352.

⁵. O scurtă prezentare (cu bibliografia) în **Tabula Imperii Romani**, L-35-Bucarest, București, 1969, s.v.

castre)⁶. Cercetările întreprinse în ultimii doi ani (1979—1980) în două castre din zona subcarpatică ne-au dus la unele concluzii noi în privința datării fortificațiilor din Dacia sudică.

Este vorba, în primul rând, de săpăturile în marea fortificație cu val de pământ de la Pleșa (fost Porceni), situată pe pîrîul Porcului, în raza comunei Bumbști-Jiu (jud. Gorj) (anul 1979)⁷. Anterior, se acreditase părerea că ar fi vorba de o fortificație austriacă⁸; dar materialele arheologice descoperite (fragmente de cărămizi romane, ceramică dacică și romană), fără a lăsa loc dubiului, că este vorba de un castru roman cu val de pământ⁹. Ținînd seama de succesiunea castrelor din complexul militar roman de la Bumbști, se poate aprecia cu destulă siguranță că la Pleșa (Porceni) s-a ridicat un castru în perioada războaielor purtate de Traian pentru cucerirea Daciei, eventual chiar în cursul primei campanii, pentru a păzi importanta trecătoare de înălțime — pasul Vilcan. De altfel, rolul castrului de la Porceni este sugerat de existența în depresiunea Petroșanilor și în zona de la est de Sarmizegetusa Regia, capitala lui Decebal, a mai multor castre (Comărnicelul, Jigorul Mare, Vîrful lui Pătru¹⁰).

De această trecere peste munți se leagă și prezența celorlalte castre de pământ din nord-vestul Olteniei¹¹. Schela Cladovei (rolul acestuia avea să înceteze odată cu construirea podului și a castrului de piatră de la Drobeta), Cătune, Vîrț — de unde se ajungea, urmînd malul drept al Jiului, la Porceni. Pe acest drum a trecut probabil o coloană a armatei romane, spre marea înclăștare de la porțile capitalei Daciei.

Castrul de pe pîrîul Porcului se află la circa 1 km depărtare, spre vest, de podul de peste Jiu. Pe malul opus, cel stîng, al Jiului, mai în aval, se află castrul cu zid de piatră (din apropierea gării actuale). Ceva mai la nord de acesta (800 m depărtare), lingă pîrîul Vîrtop, se află, tăiat de șosea și de calea ferată, alt castru de pământ¹².

Cercetările au stabilit că fortificația de pământ de la Vîrtop a durat pînă dincolo de mijlocul secolului al II-lea e.n., sfîrșind printr-un incendiu; acesta s-ar putea datora evenimentelor din timpul domniei lui Marcus Aurelius¹³.

Despre castrul din dreptul gării, o inscripție din anul 201 ne spune că a fost refăcut din piatră în acest an, deoarece zidul de gllii (*muri cespiticii*) era ruinat de vechime¹⁴; probabil că după abandonarea castrului de la Vîrtop se ridicase un castru cu zid de gllii. Și unul și altul erau așezate în fața trecătorii de pe malul stîng al Jiului — care, deși nepracticată în antichitate, putea oricînd oferi surpriza unui atac temerar.

⁶. Despre acestea, vezi deocamdată D. Tudor, *op. cit.*, p. 268—270, nr. 7, și p. 309, nr. 52.

⁷. Săpături efectuate de C. C. Petolescu (Institutul de arheologie, București) și Gh. Calotoiu (Muzeul județean Gorj), în cadrul șantierului arheologic Bumbști, condus de Expectatus Bujor (vezi nota 9).

⁸. D. Tudor, *op. cit.*, p. 309, nr. 52.

⁹. Vezi darea de seamă asupra săpăturilor arheologice din 1979 din țara noastră publicată în „Revista de istorie”, 23, 1980, 6, p. 1196.

¹⁰. C. Daicoviciu, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, București, 1951, p. 43—44.

¹¹. C. C. Petolescu, *Castrele de pământ din nord-vestul Olteniei* (comunicare la sesiunea Muzeului Olteniei, Craiova, noiembrie 1979).

¹². D. Tudor, *op. cit.*, p. 309, nr. 52.

¹³. Exsp. Bujor, *Materiale*. V, 1959, p. 419—423.

¹⁴. CIL, III, 14 485 a (= IDR, II, 174).

Celălalt castru cercetat (în 1980) este cel de la Voinești (com. Le-rești, jud. Argeș)¹⁵. Pe baza unor elemente cronologice sigure, s-a stabilit că acest castru datează din timpul lui Traian¹⁶ — fiind contemporan cu cel de la Drajna și termele militare de la Tîrșor (jud. Prahova)¹⁷. Rezultă deci că ridicarea castrelor de pe Teleajen și Prahova nu a fost o acțiune singulară, ci ține de o anumită concepție strategică. Aceste castre erau așezate în fața unor trecători : cel de la Voinești — în fața pasului Rucăr — Bran (avînd ca punct înaintat **castellum**-ul de la Rucăr¹⁸) ; cel de la Tîrșor — pe Prahova, în fața pasului Predeal ; cele de la Mălăiești (**muri cespiticii**) și Drajna (piatră) — pe Teleajen, în fața pasului Bratocea.

Nu am ezita a vedea în aceste castre etape ale înaintării unor coloane romane pornite din Moesia Inferior spre Transilvania. Una a urcat probabil pe Ialomița, apoi pe Teleajen (castrele de la Mălăiești și Drajna de Sus) și Prahova (Tîrșor). Altă coloană va fi pornit de la Novae, unde se stabilise de curînd legiunea I Italica, urcînd eventual pe Vedea (sau ceva mai spre vest), apoi mai departe, trecînd munții prin pasul Rucăr—Bran ; așa s-ar explica prezența unor castre duble pe viitorul **limes transalutanus** (la Băneasa, Urlueni, Săpata de Jos și Cîmpulung-Jidava) — cele mici, de pămînt, aparținînd probabil epocii lui Traian. O altă coloană a urcat probabil și pe Olt, pornind de la Oescus, din țara marelui castru al legiunii V Macedonica ; la Buridava (la sud de Rimnicu-Vilcea) și-a avut probabil comandamentul operațional chiar guvernatorul Moesiei Inferioare¹⁹.

După primul război dacic, Traian a anexat Banatul, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei ; o dovedesc : construirea podului de peste Dunăre de la Drobeta, datele papirusului Hunt care consemnează realități din anii 105—106 (se arată că Buridava, din nordul Olteniei, și Piroboridava, din sudul Moldovei, se aflau în granițele provinciei Moesia Inferior) și chiar un pasaj din **Istoria romană** a lui Cassius Dio (în preajma celui de-al doilea război, Decebal pretindea lui Traian, ca răscumpărare a păcii, să-i dea înapoi țara pînă la Istru)²⁰. În aceste împrejurări s-au ridicat castrul de piatră de la Drobeta, probabil cele de la Bumbești-Vîrtop și cel de la Buridava pe Olt ; în nordul Munteniei s-au construit castre de piatră la Voinești, la Tîrșor și la Drajna de Sus. Astfel, castrele din zona subcarpatică a Olteniei și Munteniei fac parte dintr-un sistem defensiv unic, menit a proteja teritoriile de curînd anexate de imperiu față de un atac dinspre nord.

¹⁵. O scurtă prezentare : D. Tudor, **op. cit.**, p. 309, nr. 53 (pe baza informațiilor prof. M. Bădescu, de la școala generală din Voinești).

Despre săpăturile din castrul de la Voinești din anul 1980, vezi „Secera și ciocanul” (Pitești), an XXX, nr. 6540 din 8 august 1980, p. 3.

¹⁶. Prof. M. Bădescu a descoperit două fragmente de țigle cu ștampilele LEG XI C P F și COH COM, identice cu exemplare găsite la Tîrșor (IDR. II. 606) și Drajna de Sus (IDR. II. 602, 603 b) care datează din timpul lui Traian. Ele urmează a fi publicate de descoperitor în revista SCIVA.

¹⁷. În cursul săpăturilor din 1980 a apărut și un denar emis pe timpul împăratului Vespasian.

¹⁸. Despre acestea, Ioana Bogdan-Cătănciu, SCIVA, 25, 1974, 2, p. 277—288 ; D. Tudor, **op. cit.**, p. 297—298, nr. 41.

¹⁹. D. Tudor, *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 345—351.

²⁰. Vezi, în general, M. Macrea, **Viața în Dacia romană**, București, 1969, p. 35—38 ; C. C. Petolescu, în „Revista de istorie”, 32, 1979, 2, p. 259—262.

Ele au rămas în funcție și după transformarea Daciei în provincie romană. Dar evenimentele de la începutul domniei lui Hadrian²¹ au determinat renunțarea la dominația asupra Munteniei, caștele din regiunea subcarpatică a acesteia fiind abandonate.

Nu avem nici o probă că romanii au păstrat, fie și de iure, partea de apus a Munteniei, pînă la drumul pe care am presupus că a urcat de la Novae, spre pasul Rucăr—Bran, o coloană în cursul războaielor de cucerire a Daciei; micile *castella* de pămînt care flancau acest drum, au căzut și ele în părăsire, ca și cel de piatră de la Voinești²². Dar importanța acestei căi de circulație, cunoscută încă din vremea Daciei libere²³ și practică probabil în continuare, a determinat reanexarea părții de vest a Munteniei, ridicîndu-se pe vechiul drum și în vecinătatea vechilor *castella* noi caște și marele val de apărare — *limes transalutanus*. Sîntem de părere că începuturile acestui sistem defensiv datează mai devreme decît se admitea îndeobște: în ultimii ani ai domniei lui Marcurs Aurelius, după trecerea invaziei costobocilor și potolirea sarmaților roxolani²⁴.

Probabil acum s-a întărit din nou autoritatea romană și asupra celeilalte părți a Munteniei, ca și a sudului Moldovei — aflate sub autoritatea guvernatorului Moesiei Inferior²⁵.

²¹. Despre această problemă: I. I. Russu, *Dacia și Pannonia Inferior în lumina diplomației militare din anul 123*, București, 1973, p. 47—52 (cu toată bibliografia).

²². Caștrul de la Voinești se află la circa 1 km vest de linia pe unde trecea *Troianul* (un segment a fost identificat de M. Bădescu în punctul „Calea Pietroasă”; v. D. Tudor, *op. cit.*, p. 255). Astfel, stabilirea datei de sfîrșit a astrului de la Voinești va fi deosebit de importantă pentru istoria întregului sistem de fortificații de pe *limes Transalutanus*.

²³. B. Mitrea în „*Ephemeris Dacoromana*”, X, 1945, p. 148.

²⁴. Despre agitația în rîndul populațiilor de la răsăritul Daciei romane pe timpul lui Marcus Aurelius, vezi *Historia Augusta, Vita Marci*, 22, 1; cf. Gh. Bichir, în „*Revista de istorie*”, 33, 1980, p. 3.

²⁵. În cursul săpăturilor din termele de la Pietroasele (jud. Buzău), au apărut cărămizi ștampilate ale legiunii XI Claudia purtînd supranumele imperial (*Ant (oniniana)*) — datînd deci din timpul domniei lui Caracalla sau Elagabal (Gh. Diaconu, V. Drăboceanu, M. Tzony, în „*Materiale și cercetări arheologice*”, Oradea, 1979, p. 320; cf. C. C. Petolescu, în „*Revista de istorie*”, 33, 1980, 1, p. 209, nota 13). Reanexarea trebuie să fi avut loc în aceleași împrejurări cu ridicarea caștelor de pe *limes Transalutanus*. Este semnificativ că acum începe o perioadă de înflorire a așezărilor dacilor din Muntenia, sub o puternică influență a civilizației romane (Gg. Bichir, *loc. cit.*, p. 461—465).

Știri despre traci, geți și daci, în cronicile românești ale secolului al XVII-lea

DAN SIMONESCU

Cronicile, privite numai ca opere literare, nu pot fi prețuite plenar. Privite însă și ca gen informativ și documentar, ele adaugă un spor de prestigiu, de valoare, ca lucrări științifice istorice, ca surse asupra civilizației și culturii comunității etnice de pe teritoriul național care le-a generat. Cea mai veche comunitate etnică despre care scriu cronicile românești este aceea a popoarelor trac, get și dac, înrudite între ele, avînd sediu stabil, cu civilizație înaintată și continuuă în spațiul carpato-dunărean.

Începînd cu **Tracia (Trachia — Trația)**, este arătată ca cea mai veche așezare, în sudul Dunării, fiind udată de apele riurilor Tungea, Mărița și Arta (M. Costin, **De neamul moldovenilor**, 40). S-a întins ținutul Trachiei și în nordul Dunării, aproape de fluviul Nistru (Tiras) N. Costin, **Let. T. Moldovei**, 84—85). **Trachia** sud-dunăreană a împrumutat numele ei și mării de la „la Țarigrad, la Galeta și Halchidon“, adică Mării numite azi „de Marmara“, Stolnicul Const. Cantacuzino amintește de un „Macrin voievodul“ Trachiei pus de romani, luptător viteaz împotriva hunilor invadatori în Dacia, Trachia și Panonia. Deci, Cantacuzino intuiește un teritoriu mult mai întins al Trachiei, pînă pe coastele Adriaticii și Europa centrală (Const. Cantacuzino, **Istoria**, 75).

Priviți demografic, Nicolae Costin (**Letopisețul**, 84) consideră pe tracii din spațiul carpato-dunărean-balcanic, a șaptea generație după Noe, cînd urmașii bibliei „au înmulțit niamul tracilor“, care **au numărat** „peste o sută de triburi, dintre care cei mai înaintați ca nivel de civilizație au fost **geții**, iar cei mai viteji în războaie, pentru apărarea țării lor, au fost **dacii**.“).

¹⁾ I. I. Rusu, **Limba traco-dacilor**, ed. II-a București 1967, p. 17 — 36, triburile, la p. 22. Iosif Constantin Drăgan, **Noi Tracii**, Scrisul românesc, Craiova, 1976, p. 97—100. Cartea aceasta este prima sinteză complexă despre traci. Ediția II-a, revizuită și adăugită, Milano 1980, p. 129 — 130. Iconografia.

²⁾ Vasile Pârvan, **Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-dunărene**. Traducere după manuscrisul original francez inedit de Radu Vulpe. Ediția a treia revizuită și adnotată. București 1958, p. 140 — 143 și p. 203 — 204, nota lui Radu Vulpe.

Cea mai veche știre despre geți (**gheți**), totodată și foarte exactă și științifică, ne-a dat-o dintre cronicari, stolnicul Constantin Cantacuzino (**Istoria Țării Românești**, 10) : „...gheti, de geți îi ținem din trachi rodul (neamul, D.S.) lor trăgându-se“.

Cei trei cronicari (Const. Cantacuzino, Miron și Nicolae Costin) sînt de acord punînd pe geți alături de daci, viețuind simultan, unii și alții. Țara lor de origină este „Sciția Răsăritului“ sau „Schiția asiatică“ (C. Cantacuzino, **Istoria**, 33). Istoricii — continuă cronicarul — spun „că și dachii și ghetii dintr-o finină cu goții sînt“. Goții au „descălecat“ la Crim (Crimeia, D.S.), în timp ce dacia s-au stabilit „mai spre Dunăre“. (N. Costin, **Letopisețul**, 91), adică spre Vest. Geții erau războinici. Din Crim treceau „scursurile Dunării în Dobrogea, făcea mari prăzi, și în Trachia, în țara Grecească“ (N. Costin, **Letopisețul**, 91). Țara geților cuprinde Țara Românească, „cuprinsă fiind cu Ardealul și cu Moldova, îi zicea Dachia și Ghetia“ (Const. Cantacuzino, **Istoria**, 9). Aceeași opinie are și Nicolae Costin : „Gheții sau Dacii tot locul au stăpînit, care închide astăzi Ardealul, Țara Muntenească și Țara Moldovei“ (N. Costin, **Letopisețul**, 95, după istoricul Ieronim Canin). Cînd afirmau această unitate teritorială cu veacuri înaintea erei noastre corespunzătoare teritoriului României de azi, cronicarii se bazau pe operele lui Herodot, Strabon, Iordanes pe care-i citează de obicei, din lectura lucrării lui Laurențiu Toppeltinus, **Origines et occasus Transsylvanolum** (Lugduni — Lyon, 1667).

Geții sînt amintiți, după cum se știe³, ca popor dîrz, rezistent la clima aspră a țării lor (ierni geroase, ape înghețate, vînturi puternice) de poetul latin Publius Ovidius Naso, care a trăit în mijlocul lor de la anii 8 pînă la 17, cînd a murit la Tomis. Vitejia geților înspăimînta pe romani. Quintus Horatius Flaccus (65—8 î.e.n.) confirmă (**Satire**, II. 6, Ode, III, 24) a-această spaimă, povestind următoarele : în plimbările lui meditative era oprit adesea în drum, de trecători, care-l întrebau : „Hei ! bunule, tu trebuie să știi, că ești în relații mai strînse cu zeii, ce-ai mai auzit despre Daci“ (= geți), aluzie la o eventuală invazie geto-dacă în Italia⁴).

Geții au avut o civilizație etnică foarte înaintată. Vestigiile culturii materiale a geților au fost așa de pregnante în epocă, și, în continuare, cele din Dacia lui Decebal și din Dacia romană, încît studiul lor a format obiectul mai multor sute de pagini a monumentalei opere a lui Vasile Părvan⁵.

Cum era și firesc, al treilea trib trac, dacii, prezintă în cronicile noastre o tratare mai amplă, aceasta datorită surselor și mai multe dar și cunoscute din lectură directă.

Nicolae Costin, în opera sa **Letopisețul...**, se ocupă de daci în capitolul VI, p. 90-97 și în capitolul XIII, p. 155-162, în acesta din urmă, despre **Dacia romană** (ceea ce nu intră în tema noastră). Cronicarul stăruie asupra teritoriului întins al Daciei „pînă în Buh și peste Dunăre Misiile amîndouă, unde zicem acum Dobrogea, și o parte din Iliric“, „despre Apus, Panoniia, unde-i acmu Buda... despre miează noapte, Morava și Podolia, în Crăia Lașască, unde iaste și Camenița“ (p. 927). Este o delimitare geografică exactă, confirmată de toate izvoarele antice. În ce privește existența lor în aceste locuri, cronicarii (inclusiv stolnicul Constan-

³) Ovidiu Drîmba. **L'ambiente traco-getico di Tomi ai tempi di Ovidio**, în **Omaggio lui Iosif Constantin Drăgan**, Roma, I, p. 215 — 226

⁴) **Izvoarele istoriei Românești**, București, 1964. I, p. 208 — 213.

⁵) **Getica : o protoistorie a Daciei**, București, 1926.

tin Cantacuzino) pun anii 400 î.e.n., „curund după potop“. După „socotiala a tuturor scriitorilor“ — Dații sîntu mai vechi decît Ungurii, veniți în Ardial și în locurile acestea unde sîntem noi ; că, în vremea ce vinisă Dații pe aicea, nu era în Țara Ungurească nice un ungur“ (**Letopisețul** p.94). Sigiliul („pecetea“) dacilor prezenta, „doi lei cu gurile căscate unul spre altul și diasupra lor era coroane“ (p. 97).

Stolnicul Constantin Cantacuzino, mai bine informat decît Nicolae Costin, arată că dacii și geții „trecînd Dunărea, biruințele Romanii Împărații foarte greu și rău, cu foc, cu fier și cu robia le-au stricat, atunce craiu lor fiind Birebisca“ (**Istoria**, 13). În războaiele cu oștile romane conduse de Ulpia Traian, deși victorioase, totuși dacii au provocat mari pierderi romanilor „cît nemaiavînd cirpe bărbierii (pe atunci bărbierii făceau servicii de sanitari) de a lega ranele, și auzînd împăratul, însuși ale lui haine nu ș-au cruțat, ci le-au dat de-i lega“ (p. 17). Traian nu se lasă rușinat de vitejii daci, ci „cu toată puterea-i și mai înlăuntrurile țării intrînd, o dată și altă dată (cele două campanii, 102 și 105, D.S.), mare și tare război cu Decheval avînd“ (p.20), regele dac a fost prins și ucis ; deși „altii zic cum el însuși să-și fie făcut moarte, dupe atîtea nenorociri ce i se întîmpla“ (p. 20). Cronicarul înregistrează și legenda că Decebal avea „multă sumă (de bani, de argint și aur D.S.) și mare bogăție în cămările pa'atelor lui“, pe care le-a ascuns sub apa unui rîu curgător, dar după ce a abătut apa rîului pe altă albie (p. 20). Spun doi cronicari, „Zambuc și Lazie“, citați de N. Costin (**Letopisețul**, 122) că mai tirziu „cum toată averea lui Decheval o au aflat (Traian) într-acei loc, săpîndu și abătînd apa pe alte locuri, pînă au dat de avere“.

Trecînd peste multe alte amănunte din cronicile noastre referitoare la tracii și triburile lor geții și dacii, este necesar să tragem cîteva concluzii în legătură cu materialul extras : Stolnicul Constantin Cantacuzino și Nicolae Costin s-au ocupat în mod științific și conștienți că tematrebuie tratată cu seriozitate, pe baza unei bibliografii străine de mare reputație, nu numai în vremea cînd le-au cercetat ei, dar au rămas izvoare de mînă întîii pînă azi : Herodot (c. 480-c. 435 î.e.n.), Strabon (63 î.e.n. — 18 e.n.), istoricul get Iordanes, **De origine actibusque Getarum sive Gothorum** (operă scrisă la anul c. 551), Ovidius, **Tristia și Epistolae ex Ponto** (43 î.e.n. — 3 e.n.), Donisie „poiaticul“ (din Halicarnos, sec. I î.e.n.), „Philip Cluverius (1580 — 1623). Ioan Sleidamus (1506 — 1556). Ioan Naucerus (1425 — 1510). Ioannes Sambucus (1531 — 1584), napolitanul Michele Reti (Retius) ș.a.

Paginile folosite de cronicari cuprind idei esențiale : întîii, întînderea teritorială și situația geografică. Cu mîndrie constată că Tracia, Geția, Dacia ocupau cele patru provincii istorice românești, Ardealul, Muntenia, Moldova, și Dobrogea, subliniind unitatea teritorială a poporului român. În continuare, cronicarii se operează la trăsăturile psiho-etnice comune acestor triburi străvechi, care constituie nota lor distinctivă în raport cu alte popoare vecine : vitejia și patriotismul. Acestea ieșeau în evidență, cînd triburile erau atacate de dușmanii cîmpitori. În vremuri de primejdie ei sînt conduși de conducători neînfrițați, luptători pentru libertatea popoarelor respective, Burebista în perioada geto-tracă, Decebal în cea dacică și Macrin în perioada invaziilor goților (sec. III). Al treilea rînd de informații formează datele referitoare la obiceiurile lor, „dumnezeii“ lor („Zalmoxis“), strategia în războaie, cetățile de apărare, bogăția de podoabe scumpe (comorile lui Decebal), tot ceea ce, într-un concept etnologic și arheologic modern, se numește **cultura medievală**. Acestea

este transmisă de traci geților, geții o transmit dacilor iar romanii îmbogățesc moștenirea culturii spirituale trac--geto-dace, în forme superioare și noi, care durează până în zilele noastre. Continuitate spirituală din zona carpato-dunăreană este pusă și ea în evidență cu mindrie de cronicari, care stăruie mai mult asupra contribuției romanilor, despre care aveau izvoare mai numeroase și mai științifice. Istoriografii români din secolul al XVII-lea au inaugurat cu succes istoria triburilor trace, ca „protoistorie“ a poporului român, la datele lor exacte și valoroase numai Dimitrie Cantemir în **Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor** a adus un spor de informații și interpretare.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

Textele citate sub forme abreviate sînt următoarele: Stolnicul Constantin Cantacuzino, **Istoria Țării Românești...**, ediția **Cronicari munteni**, îngrijită de Mihail Grigorian, București, 1961, vol. I. Pentru identificarea izvoarelor consultate de stolnic a se vedea comentariile din ediția aceleiași cronici, îngrijită de N. Cartoian și Dan Simionescu, **Istoria Țării Românești**, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1974, p. 109 — 132. Corneliu Dima Drăgan, **Biblioteca unui umanist român: Constantin Cantacuzino stolnicul**. București, 1967. Mario Ruffini, **Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino**. Ed. Minerva, București, 1973, (colecția „Universitas“). Miron Costin, **Opere**, ed. P.P. Panaitescu, București, 1965, vol. II. N. Costin, **Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601**. Ed. îngrijită de Ioan St. Petre, București, 1942.

Fondul autohton transmis de vechile triburi trace, geți, daci este o problemă în același timp istorică, arheologică și folclorică. Cercetătorii români de mult o tatonază, începînd cu Nicolae Densușianu (**Dacia preistorică**, București, 1913, dar scrișă mult înainte de tipărirea ei de către dr. C. I. Istrati). Interpretarea savantă, cu adîncirea planului folcloric, în legătură cu vechile credințe autohtone, a dat-o de curînd Mircea Eliade, **De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei**. Tradusă de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, 1980, p. 21-86, capitolele I și II (ed. franceză, Paris, 1970).

Considerații

asupra genezei

orașului medieval

Cîmpulung - Muscel

CARMEN JINGA MARIANA

Problemă controversată a istoriografiei românești încă din perioada interbelică, întrunind o bibliografie consistentă¹, geneza orașelor medievale românești se află încă din atenția specialiștilor². Conform mării majorități a ipotezelor elaborate pînă în prezent, ar trebui luat în considerare rolul determinant al **anumitor** factori și existența unor etape **nete** — aceleași pentru toate orașele românești — într-un proces care de fapt se manifestă **diferențiat** în funcție de condițiile geografice, economice, sociale specifice fiecărei așezări.

Singura cale de verificare a valabilității acestor teorii și eventual de îmbogățire sau revizuire a lor considerăm că ar putea fi confruntarea unor **ipoteze de lucru** cu rezultatele cercetării sistematice a istoriei, a organizării urbane și a arhitecturii fiecărui oraș.

Prin definiție, o așezare umană este constituită din : a) conținut, OMUL, ca individ și ca grup social ; b) conținător, CADRUL MATERIAL, atît cel natural cît și cel construit³.

Stabilind aceste premise, atunci cînd ne-am propus să abordăm problematica genezei orașului medieval Cîmpulung am urmărit să îndreptăm atenția asupra necesității **corelării** informațiilor transmise direct, explicit, de izvoarele istorice cu date oferite de cercetări de sociologie istorică, etnografie, geografie istorică, precum și de istoria comerțului, a arhitecturii

1. Constantin Șerban — Conceptions et methodes dans l'étude de l'histoire des villes médiévales roumaines, în : Nouvelles études d'histoire, III 1965, p. 445—459. Autorul trece în revistă, critic, concepții și metode ale istoriografiei interbelice. Bibliografie bogată.

2. Eugenia GRECEANU — Un problème actuel : l'urbanisme médiéval en Roumanie în : Revue Roumanie d'Histoire, nr. 1, 1970, p. 133—153. Comentarii critice, analize, bibliografie bogată.

3. Constantinos DOXIADIS — Ekistics. An introduction to the science of human settlements, London, 1969.

condițiile de microclimat ale depresiunii⁴ și amplasamentul pe limita dintre zona de munte și cea de deal, beneficiind și de un relief care a permis accese directe dinspre așezările omenești din ambele zone favorizând schimburile economice și culturale.

Situat pe o tereasă alungită de pe valea Riului Tîrgului, înclinată de la nord spre sud (610 la 580 m.), străjuită spre vest de versantul Gruiului (885 m.), spre nord de dealul Măgura (894 m.) și spre est de Flămînda (cca. 800 m.), la care se adaugă, puțin mai depărtate, un alt lanț de culmi alcătuind limitele geomorfologice ale depresiunii (fig. 1), Cîmpulungul este ferit de vînturi puternice, de diferențe mari de temperatură iar apele ploilor se scurg ușor și repede de pe străzi, lipsindu-le de noroi și praf. În asemenea condiții, vegetația bogată și aerul curat și sănătos au fost deosebit de favorabile așezării umane de aici.

Pînă de curînd orașul a păstrat denumiri de străzi care indicau începutul drumurilor de picior⁵ — multe deja abandonate — spre satele din apropiere : Calea Mărcuș, Calea Malului, Calea Ochieștilor, Calea Bughii, Calea Bogăteștilor — sînt cîteva din numele de străzi consemnate în pla-

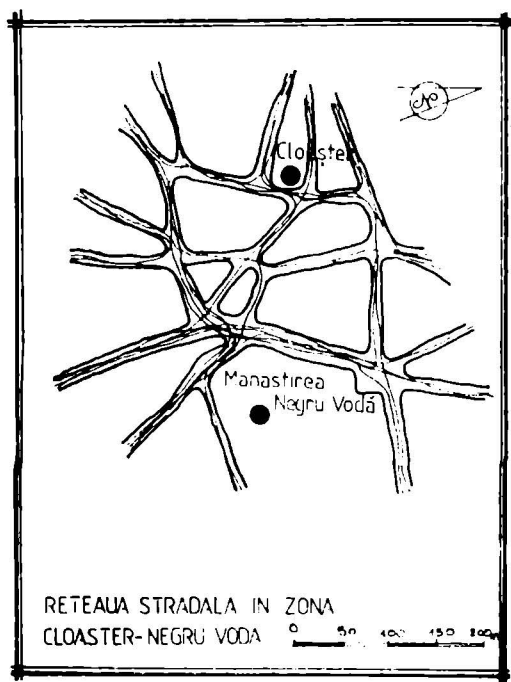

Fig. 2. — Rețeaua stradală în zona Cloașter — Negru Vodă.

⁴. O serie de date de ordin geografic, economic, entografic, ne-au fost oferite de: ION GHINOIU — Depresiunea Cîmpulung Muscel, Studiu de geografie și etnografie. Teză de doctorat, București, 1978 — consultată de noi în manuscris, prin bunivoința autorului.

⁵. Nic. Th. ȘTEFĂNESCU — Prin Cîmpulung și pe muscelele lui, Cîmpulung, 1946. Mare iubitor de drumeție, foarte bun cunoscător al locurilor natale și al tradițiilor orașului, autorul oferă, în prima parte a broșurii, o listă de astfel de drumuri, însoțită și de o hartă întocmită de el.

nul orașului publicat în 1925⁶. Astfel de denumiri, intrate în tradiția orașului, trebuie păstrate cu grijă, ele avind deja valoare documentară⁷.

Pe firul văilor sau peste dealuri, spre Cimpulung converg drumurile nu numai din satele depresiunii ci din întreaga zonă a Muscelului istoric și etnografic. În cuprinsul ei se putea remarca pînă de curînd omogenitatea portului și arhitecturii populare⁸, elemente majore ale culturii materiale a unui popor.

Avînd atestată și arheologic o foarte veche continuitate de locuire, Muscelul se prezenta în epoca feudală ca o zonă puternic umanizată : pînă la 1 600 documentele pomenesc peste 60 de sate (fig. 2)⁹. Am ales ca limită ante quem anul 1600 (deși, în mod categoric, procesul genezei orașului s-a definitivat înainte de începutul secolului al XVI-lea) deoarece, de regulă, atestarea în scris a unei așezări este cu mult posterioară întemeierii în fapt a așezării respective. În plus, multe din colecțiile de documente consultate de noi pomenesc de siliști deja părăsite la data emiterii documentului, aflate în vecinătatea sau pe moșia satului atestat, siliști din care astăzi nu a mai rămas nici măcar numele.

Ponderea demografică remarcabilă a zonei, pe care aceste atestări o sugerează, alături de tenacitatea cu care se păstrează încă legăturile tradiționale între Cimpulung și satele muscele (fig. 3)¹⁰, se impun atenției ca unul din factorii importanți ce trebuie luat în considerare în studiul genezei Cimpulungului ca așezare orășenească. El oferea o poziție deosebit de favorabilă pentru schimburile de produse. Este de presupus că datorită acestui fapt s-a și menținut rețeaua de drumuri care leagă satele de „tîrg”. Apa în valea căreia este așezat orașul se numește, din vechime, Riul Tîrgului, iar mărfurile pe care negustorii le cumpărau de la Cimpulung au rămas, pînă tîrziu : mierea, ceara, vitele, lîna, pieile de vînat, brînză¹¹ — produse rezultate din ocupațiile de bază ale muscelenilor.

⁶ C. RADULESCU-CODIN — Cimpulungul Muscelului istoric și legendar, Cimpulung, 1925.

⁷ Avînd în vedere că orașul este situat și într-o zonă turistică de mare atracție, credem că un minim de efort edilitar, de schimbare a denumirilor unora dintre străzi, ar putea lua și aspectul unui act de cultură. Planul din 1925, monografiile orașului, tradiția orală, ne transmit denumiri de străzi, cartiere, locuri ca : Olari, Tabaci, Fierari, Iazul Morilor, Cîmpul Crucerilor etc. : numele altor străzi indica amplasamentul unor monumente istorice valoroase, acum dispărute : biserica „Sf. Treime”, biserica Valea, Cloșterul ; altele evocă evenimente culturale din istoria Cimpulungului : la școala de zugrăvie din „Ulița Văii” și-a început Ion Negulici ucenicia artistică, strada pe care s-a născut Teodor Aman îi purta cîndva numele. Exemplele ar putea continua.

⁸ Florea B. FLORESCU, Paul STAHL, Paul PETRESCU — Arta populară din zonele Argeș și Muscel, București, 1967.

⁹ Pentru a întocmi harta prezentată la fig. 2, am folosit informații din : Ion GHINOIU, op. cit. ; ION DONAT, — Așezările omenești din Țara Românească în secolele XIV—XVI, în : Studii. Revistă de istorie, 1956 ; N. CONSTANTINESCU — Satele medievale din județul Argeș pînă la anul 1500, în : Studii și comunicări. Muzeul Pitești, 1969, p. 167—177 ; Aurelian SACERDOTEANU — Așezările omenești în Țara Românească pînă la 1418, București, 1942 ; Colecțiile de documente : D.R.H., seria B, Țara Românească și D.I.R., seria B, Țara Românească.

¹⁰ La Cabinetul de stampe al Academiei R.S.R. se păstrează 5 albume cu fotografii, reprezentînd imagini din Cimpulung și împrejurimi, donate de Nic. Ștefănescu v. nota 5). Numeroase instanțanee surprinse pe străzile sau în gospodăriile din Cimpulung, la mijlocul secolului XX, ilustrează un mod de viață și o activitate adesea identică celei de la sate.

¹¹ Conform documentelor publicate în : Ion RAUȚESCU — Cimpulung Muscel. Monografie istorică, Cimpulung, 1943.

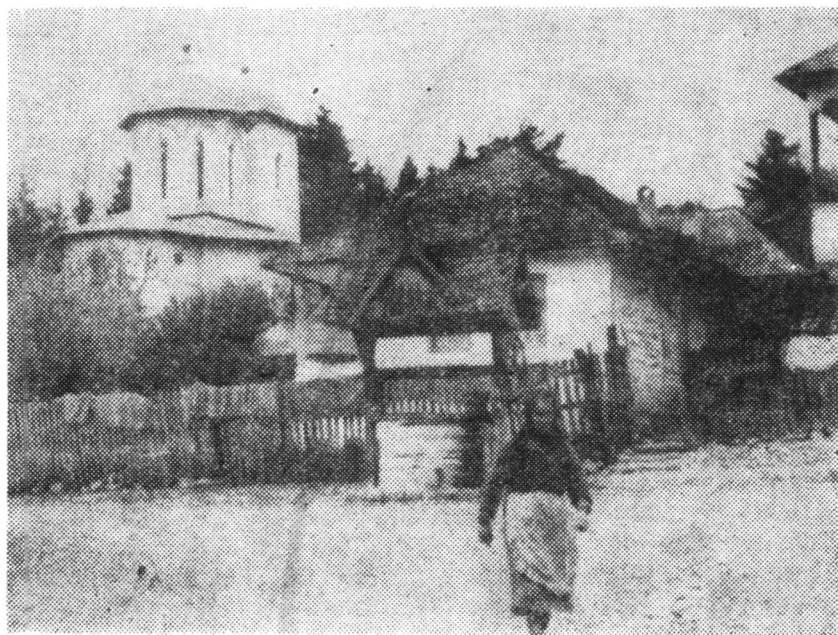

Fig. 3. — Instantanee de pe străzile Cimpulungului, la mijlocul secolului XX. Reproduseri după fotografiile aflate în colecția B.A. R.S.R.

S-a afirmat, referitor la specializarea economică implicată de diferențierea sat — oraș¹² : orașenii nu-și mai puteau asigura o producție agricolă care să le satisfacă integral necesitățile de consum și erau nevoiți să apeleze la țărani care, în schimb, găseau în oraș produse meșteșugărești și servicii diverse, inclusiv refugiu în caz de pericol. Afirmatia este valabilă mai ales pentru orașele cu mulți locuitori, fortificate, cu relativ bogată producție meșteșugărească și cu servicii puse la punct ; poate fi valabilă și ca factor al genezei orașului — în măsura în care nu este absolutizată și nu este aplicată automat tuturor orașelor ridicate dintre așezările rurale. Din sugestiile documentelor istorice putem presupune însă că populația unor vechi așezări orașenești de la noi, printre ele și Cîmpulungul era puțin numeroasă și dispunea, în jurul vetrei orașului, uneori chiar în jurul locuințelor, de terenuri cultivabile în măsură să le asigure hrana. Și totuși sătenii **veneau** la târgul de pe teritoriul acestor orașele chiar și pentru a schimba numai între ei produsele obținute din agricultură, creșterea vitelor, pomicultură ș.a.m.d. pe produse meșteșugărești, dacă nu cumva își confecționau singuri cele necesare,

În zona Cîmpulungului, activitatea comercială era în mod deosebit avantajată de vecinătatea culoarului Rucăr — Bran și de existența vechiului drum roman¹³ care cobora de-a lungul limensului transalutan pînă la Dunăre. Nicolae Iorga¹⁴, în sprijinul ideii că drumurile cele mai vechi (cele romane mai cu seamă) nu au fost părăsite niciodată aducea observația că Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt, la 1385¹⁵, au mers de la Dunăre peste Olt și apoi prin Argeș, Cîmpulung și Brașov, de-a lungul drumului amintit mai sus.

Considerăm deci firesc faptul că într-un loc în care exista tradiția unor schimburi de produse din zone cu profil economic variat (fig. 4), loc accesibil negustorilor străini ca și celor veniți din alte ținuturi românești să se fi consacrat de timpuriu un vad comercial care depășea în amploare un simplu „tîrg” zonal.

Cercetări viitoare de istorie a orașului medieval românesc vor trebui să aibă în atenție și faptul că între centrele urbane, oricît de mici, ale unor întinse zone, sau chiar ale Europei întregi, vor fi existat legături complexe, dedicate de poziția lor geografică și de activitățile comerciale, dedicate de poziția lor geografică și de activitățile comerciale. Este cunoscut faptul că pînă a se perfecționa sistemele de transport și comunicație, negustorii vehiculau nu numai mărfuri ci și o mare cantitate de informații, de la cele politice la cele culturale, și cu ele — mode, moravuri, obiceiuri, experiențe. Drumurile erau mai ales de ei știute și bătute, iar itinerariile de ei consacrate erau alese și de alți călători după interesele care îi purtau. Dar pe drumurile pe care negustorii mergeau cu mărfuri și însoțitori — uneori alcătuiind adevărate caravane — la distanțe nu mai mari

¹² v. notele 1, 2 și bibliografia.

¹³ Ion HURDUBEȚIU, FI. MIRTU — Cîmpulungul Muscel medieval, în : S.A.I., XI 1968, p. 13—25 (cu bibliografie).

¹⁴ Nicolae IORGA — Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești. București, „Cartea Românească”, 1928, p. 14.

¹⁵ Călători străini despre Țările Române, vol. I, București. 1968, p. 85. Nicolae Iorga menționează anul 1380 nu 1385.

decît o zi de mers în condiții date¹⁸, era nevoie de popasuri adăpostite și bine apărute — nu simple hanuri și nici așezări satești lipsite de anumite servicii publice.

În cazul Cîmpulungului asemenea premise pot fi cu certitudine luate în atenție : era vad comercial de timpuriu consacrat, de Brașov îl des-

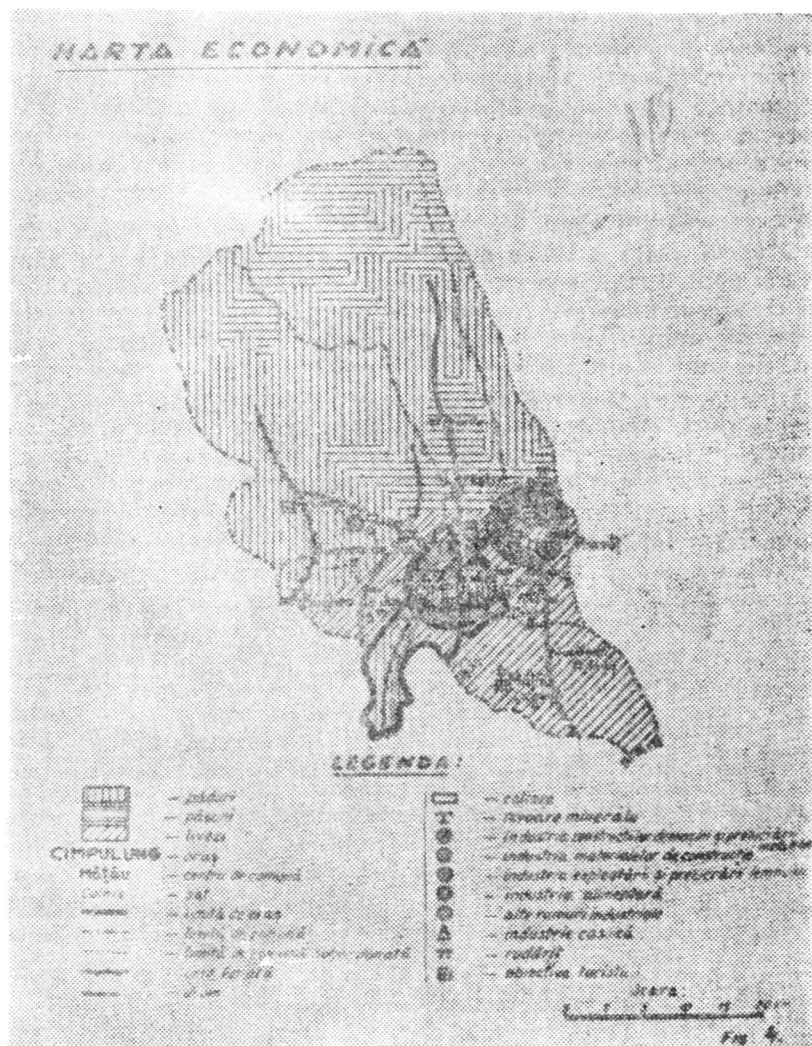

Fig. 4. — Harta economică a depresiei Cîmpulung Muscel, întocmită de dr. Ion Ghinoiu.

¹⁶ André CHASTEL — Le sens des „petites villes“, in : Colloque sur la Conservation des Petites Villes Historiques, Rothenburg ob der Tauben Allemagne, 1975. În această comunicare am găsit observații interesante sustinute și de sumare indicații bibliografice, care ne-au permis să propunem a se lua în considerare și acest aspect, atunci când se fixează repere istorico-geografice ale dezvoltării unei așezări umane.

părteau 80 de km de drum greu, de Pitești 53 de km, de Curtea de Argeș 50 km, de Tîrgoviște peste 60 km, deci trebuie ca aici să fi fost măcar un punct de popas. În plus, un document a cărui lectură este deosebit de bogată în semnificații, scrisoarea lui Neacșu Lupa, corelate și cu alte mărturii ale epocii¹⁷, ne oferă imaginea statutului politic și social la care ajunsesese un negustor cîmpulungean de la începutul secolului al XVI-lea.

Poziția Cîmpulungului se arată importantă și din alt punct de vedere, cel deseori semnalat și în relatările călătorilor străini: „Noi trimiseseșăm mai dinainte tot bagajul în munți sub mîna și încrederea numitului egumen (al mănăstirii de le Cîmpulung), care dădu cite un pachet, două din lucrurile noastre, fiecărei cete de țărani cu chira lor, ca să le păstreze și să le ascundă în pivnițe și ascunzători cunoscute de ei în vîrful munților... Fiecare familie are o ascunzătoare de acest fel, cunoscută numai de ei...”¹⁸.

Observația lui Paul de Alep ne poate sugera și explicații pentru atracția spre aceste locuri a negustorilor și meșteșugarilor, a coloniștilor sași, ca și pentru ridicarea caselor domnești de aici: se puteau ușor stabili relații cu statul maghiar, existau posibilități de apărare în fața jafurilor tătarăști, iar munții ofereau tainițe și cărări ascunse în codru — garanții greu de intrunit în alte locuri.

Funcția de apărare a orașului pare a fi prima dată atestată documentar la 1431, cînd se pomeniște „cetatea de la Cîmpulung”¹⁹. Săpături arheologice în incinta ansamblului de la mănăstirea Negru Vodă au scos la iveală urme de fortificație din val de pămînt și bolovani, lat de 8,80 m. cu șanț la exterior, precum și un zid de piatră peste ale cărui urme fusese săpat, în secolul al XV-lea un mormint de copil.

Nu există documente care să precizeze cînd și în ce condiții s-au așezat la Cîmpulung coloniștii sași. Ei putea să fi venit încă de la începutul secolului al XIII-lea atrași de condițiile în care, aici puteau lucra și își puteau lucra și își puteau valorifica activitatea productivă: relativă securitate, ponderea demografică, vad comercial.

Ipotezele care susțin rolul lor determinant pentru geneza orașului medieval nu pot fi întemeiate. Ele se bazează mai ales pe o interpretare forțată a titlului gravat în piatra de mormint de la 1300, aflată acum la Bărăție (fig. 5). „...comes Laurencius de Longo Cumpo...” a fost considerat înalt funcționar crăiesc, ultim reprezentant al autorității maghiare în acest ținut sau conducător al unui Cîmpulung autonom atunci cînd tătarii slăbiseră forța autorității maghiare²¹. De fapt „comes Laurencius” putea fi un înaintaș al acelor județi aleși de cîmpulungeni și din rîndul

¹⁷ FL. MITRU — Identitatea lui Neacșu din Cîmpulung, în: Argeș, nr. 12, 1972, p. 13—14; George OPRĂSCU — Ceva despre viața culturală a Cîmpulungului din Muscel în secolul al XVI-lea, în: S.C.I.A., nr. 3—4, 1955.

¹⁸ Ioan RAUTESCU — op. cit., p. 16; v. și: Călători străini despre Țările Române, vol. IV, p. 318; Anonim italian, la 1603, relatînd solia lua la Radu Șerban.

¹⁹ D.R.H., seria D, vol. I, p. 278.

²⁰ Cronica săpăturilor arheologice efectuate de D.P.C.N., Curtea domnească din Cîmpulung, în B.M.I., nr. 2, 1975.

²¹ Emil LAZĂRESCU — Despre piatra de mormint a comitelui Laurențiu și cîteva posibile probleme arheologice și istorice în legătură cu ea, în: S.C.I.A., nr. 1—2, 1957, p. 109—129; Heinz STANESCU — Contribuție, în baza studierii vechilor monumente și așezăminte orășenești, la cunoașterea vieții la Cîmpulung Muscel, în timpul orînduirii feudale în: S.C.I.A., nr. 2, 1961, p. 453—460; Dumitru BĂCIU — Lumini muscelene, București, 1980, p. 49.

catolicilor. Într-un studiu din 1975 Pavel Binder²² a avansat ipoteza că atunci când este vorba de comunități sătești termenul „comes“ este traducerea numelui de „greav“ și desemnează pe conducătorul comunității rurale sau urbane, funcție înlocuită, din secolele XV—XVI, cu cea de „județ“.

Considerăm că relația coloniștilor sași (care putea să fie nu neapărat purtătorii unui mod de organizare orășenească²³, ci tot țărănesc) cu populația autohtonă a fost mai degrabă de colaborare, de interdependență și nu de subordonare, iar rolul lor în geneza orașului a fost de accelerare și nu factor determinant al acestui proces.

În mijlocul așezării, aflate între ele la o distanță ce se poate lesne parcurge în 3—4 minute existau, în prima jumătate a secolului al XIV-lea două importante reședințe : cea domnească, a voievodului Nicolae Alexandru, cuprinzând în incintă și biserica „măreață și foarte frumoasă și foarte înaltă“ pomenită în toate cronicile Țării Românești și reședința monastică numită de cîmpulungeni Cloașter.

Aproape total dispărută sub construcții ulterioare, vestigiile acestor importante așezăminte ar fi putut oferi, la o cercetare mai atentă, informații foarte importante pentru istoria nu numai a orașului Cîmpulung. De pildă : care ar putea fi semnificația apariției la Cîmpulung, la începutul secolului al XIV-lea, a unei mănăstiri catolice impresionantă prin dimensiuni și arhitectură ? Biserica mănăstirii avea, conform unor descrieri sumare transmise de unele cercetări arheologice incomplete, 38,48 m lungime și 15 m lățime, adăpostea relicve de mare faimă²⁴, iar fragmente din

Fig. 5. — Piatra de mormînt a lui Laurențiu de Longo Campo. Desen de Florentina Jipescu și Cornelia Pillat.

²². Pavel BINDER — Din nou despre „Comes Laurencius de Longo Campo“, în : S.C.I.A., tom. 22, 1975, p. 185.

²³. Nicolae IORGA — op. cit., p. 12 : „Să nu se creadă că sașii au venit ca orășeni. Nu, au venit ca țărani, conduși de gerebii lor, de grafii de comiții lor. Dar ei erau altfel de țărani decît ai noștri...“. v. și Thomas NAGLER — Populația românească din sudul Transilvaniei și caracterul colonizării săsești din secolele XII—XIII, în : S.A.I., XIII, 1960, p. 181—187.

²⁴. „Acolo este piciorul sfîntului Andrei însuși“ mărturia călătorilor Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt (v. notele 14, 15).

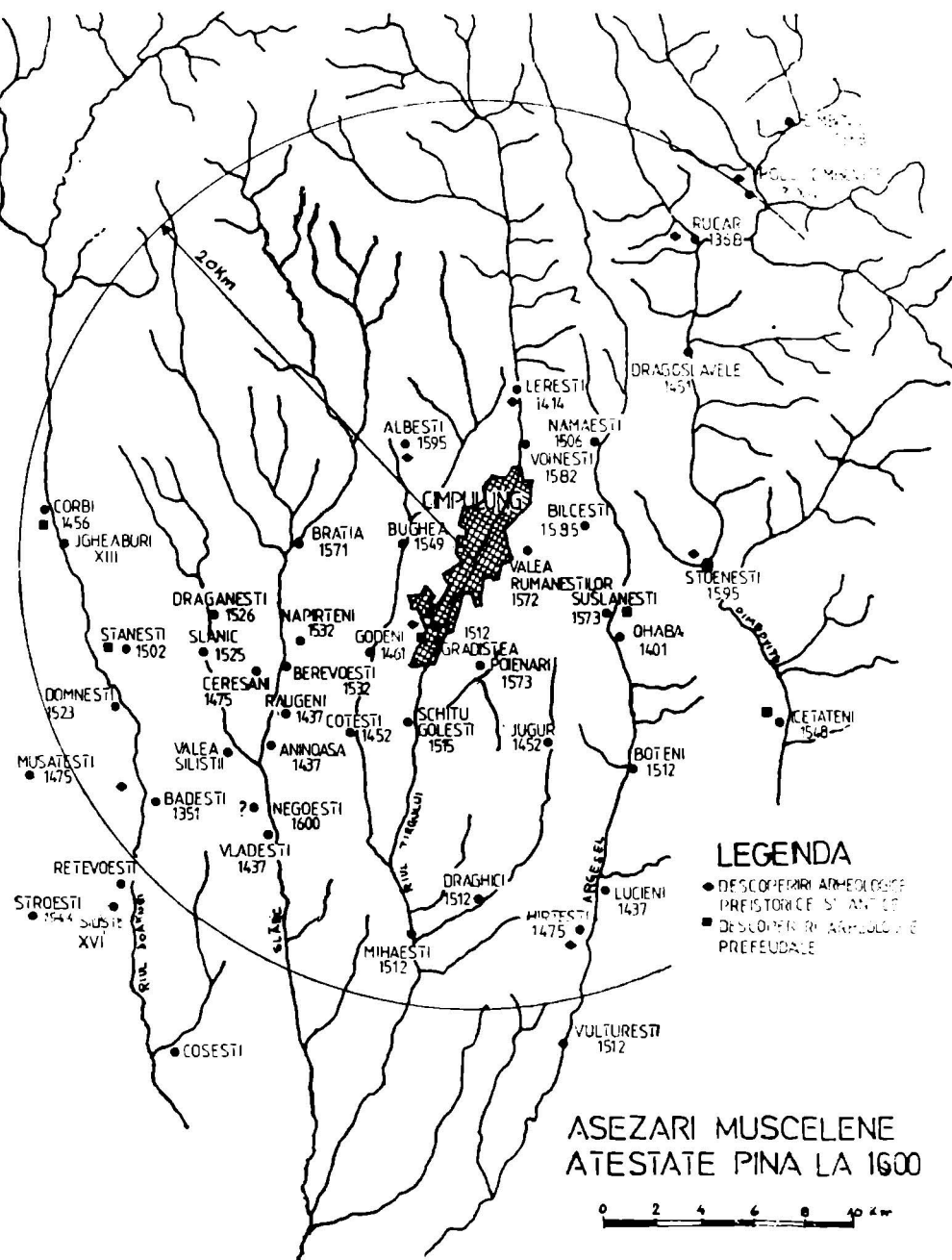

Fig. 6. Așezări muscelene atestate documentar pînă la 1600.

decorația arhitecturală executată cu mare măiestrie se mai păstrează încastrate în zidurile altor monumente cîmpulungene. Care a fost rolul acestei mănăstiri ? Care a fost și cum s-a manifestat influența ei ? Răzvan Teodorescu²⁵ comentează, pentru secolele X—XII, existența unei tip de „monumentum“ catolic ce trebuia să impresioneze prin fast și dimensiuni într-un mediu ruralizat și care apărea în **nuclee genetice** de formațiuni statale. Considerăm că o asemenea problemă s-ar putea pune și în legătură cu construirea Cloșterului în Cîmpulung — efort economic ce nu credem că poate fi artibuit comunității sașilor catolici de aici. De altfel istoricul ansamblului Bărâției²⁶ relevă cu cite eforturi s-a putut ridica și întreține lăcașul de cult al comunității săsești, biserica „Sf. Iacob cel Mare“.

Vecinătatea Cloașter — Curte domnească²⁷ nu poate fi nici ea lipsită de semnificații. După cum arată însuși planul Cîmpulungului, aici este singura zonă din oraș în jurul căreia străzile au căpătat un traseu radial (fig. 6) indicînd un focar de circulație de maxim interes încă din vremea cînd rețeaua stradală se contura. Studii viitoare, efectuate în condițiile completării informațiilor prin noi cercetări arheologice, vor trebui să ia de asemeni în considerare faptul că și biserica mănăstirii catolice și biserica domnească vecină au la bază planul de tip bazilical.

Biserica voievodului Nicolae Alexandru era „zidire frumoasă, cu pietre cioplite pe dinafară iar pe dinlăuntru cu zugrăvire foarte frumoasă“, spune hrisovu din 10 aprilie 1647 de la Matei Basarab. Aici a fost înmormîntat Basarab Intemeietorul și tot aici Nicolae Alexandru fiul lui.

Nu ne-am propus să reconstituim în acest studiu, procesul genezei orașului și nici să-i stabilim repere cronologice. Noi considerăm că acestea sînt probleme ce trebuie să rămînă deschise atît timp cît ne mai puteam aștepta la informații și interpretări concludente. Am încercat doar să aducem în atenție unii factori care au putut conferi o importanță aparte așezării de aici pentru a o ridica din rîndul statelor. Ei sînt inevitabili marcați de cele mai vechi informații cunoscute **acum** despre Cîmpulungul medieval, ca și de gradul mare de nedeterminare care există încă în noțiunile de „tîrg“ și „oraș„. Poate că nu întîmplător, limba română, termenul „tîrg“ desemnează atît actul de vînzare-cumpărare cît și o așezare umană pe teritoriul căruia se desfășurau importante activități comerciale. A fost tîrgul doar o fază a procesului de „urbanizare“ a unor așezări rurale sau, pentru o anumită perioadă, „tîrg“ și „cetate de scaun“ pot fi considerate sinonime termenului modern de „oraș“ ? De ce natură ar putea fi pragul pe care, în evoluția ei, o așezare omenească trebuie să-l depășească pentru a putea fi considerată „oraș“ ? Acestea sînt întrebări la care ar fi trebuit să se răspundă clar, corect, înainte de a se formula ipoteze asupra modului cum s-a produs geneza orașului medieval românesc.

²⁵ Răzvan THEODORESCU — „Monumentum princeps“ și geneze statale medievale în Europa răsăriteană, în : Itinerarii medievale, București. 1979.

²⁶ Ștefan BALȘ — Restaurarea Bărâției din Cîmpulung Muscel, în : Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare, nr. 3, 1969, p. 7—27.

²⁷ Deși **sondajele** arheologice din incinta complexului monastic de la Negru Vodă nu au surprins vestigii ale curții domnești a primilor Basarabi majoritatea cercetătorilor sînt de părere că ea s-a aflat tot aici, lîngă biserica în care au fost îngropați Basarab I și Nicolae Alexandru. Pînă cînd cercetări arheologice sistematice vor putea oferi informații precise, credem că nu există argumente care să contrazică ipoteza acceptată pînă acum, tradiția istorică și obiceiurile orasului.

Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta curte domnească din Cîmpulung, din anii 1975-1977

de GH. I. CANTACUZINO, SP. CRISTOCEA,
T. MAVRODIN și ȘT. TRÎMBACIU

Cercetările arheologice începute în 1975 printr-o colaborare între instituții din București, Pitești și Cîmpulung¹, cercetări de amploare plănuite a se desfășura pe durata mai multor campanii în zona ansamblului ctitoriei primilor voievozi ai Țării Românești, au avut în vedere în primul rînd deslușirea însemnătății reședinței domnești de la Cîmpulung la începuturile statului feudal de sine stătător. Efectuarea unor ample cercetări în această zonă se impune pentru lămurirea diferitelor probleme aflate de mult timp în discuție, cu atât mai mult cu cît săpăturile mai vechi au avut un caracter limitat și restrîns².

Prin săpăturile începute în 1975 urmează să fie cercetată întreaga suprafață a ansamblului pe care tradiția îl leagă de secole de numele leghendarului Negru Vodă, fiind preconizate în acest scop cîte trei mari secțiuni longitudinale și transversale, dispuse la intervale egale, precum și numeroase alte săpături menite să completeze datele privind topografia și evoluția ansamblului. Părțile de vest și de sud ale acestuia au fost în cea mai mare măsură acoperite prin cercetările desfășurate în 1975—1977 (fig. 1).

1. Cercetările au început în 1975 prin colaborarea DPCN cu Muzeul județean Argeș și Muzeul orașenesc Cîmpulung Muscel, colectivul fiind alcătuit din Gh. I. Cantacuzino (responsabil), Sp. Cristoceă, T. Mavrodin, Fl. Mîrțu și Șt. Trîmbaciu; ele au fost continuate în anii 1976 și 1977.

2. În 1924, V. Drăghiceanu a efectuat săpături în interiorul bisericii domnești (V. Drăghiceanu, **Biserica Ortodoxă Română**, LXXXII, 1964, nr. 3—4, p. 284 și urm.). În 1963 a fost efectuat un sondaj la sud de casa „egumenească” de D.V. Rosetti și Fl. Mîrțu (**SCIV**, 1964, nr. 4, p. 566; vezi Fl. Mîrțu, **BOR**, LXXXIII, 1965, nr. 11—12, p. 1032—1042).

Perioadei secolelor XV-XVI, marcată prin construcții puțin importante, îi corespunde nivelarea albierii situate la vest de vechea curte. La mijlocul secolului al XVII-lea, în timpul domniei lui Matei Basarab, aspectul incintei a suferit o transformare totală. S-a efectuat în această vreme o nivelare care a atenuat panta din partea de sud a curții. Numeroase transformări, sesizabile și stratigrafic, au avut loc în secolul al XVIII-lea. În sfârșit în veacul următor, noi lucrări au adus construcțiile ansamblului la aspectul pe care îl aveau înaintea modificărilor provocate de lucrările de restaurare și reconstrucție din secolul nostru.

Cercetările efectuate pînă în prezent permit să considerăm că perioada de la mijlocul secolului al XIV-lea îi aparțin temeliile bisericii domnești, zidul împrejmuitor al acesteia și valul cu șanț de apărare care limita incinta spre sud. Din vechea biserică se mai păstrează fundațiile și o mică parte din elevație, mai precis o asiză din blocurile paralelipipedice de piatră fasonată care alcătuiau paramentul exterior. Atribuirea fundațiilor și a primei asize de blocuri de piatră bisericii în care au fost înmormîntați voievozii Basarab I și Nicolae Alexandru, lăcaș care va fi fost ridicat probabil spre încheierea primei jumătăți a secolului al XIV-lea, este îndreptățită de poziția stratigrafică a nivelului de construcție (după cit s-a putut constata acolo unde observațiile nu au fost împiedicate de gropile numeroaselor înmormîntări mai tirziu) și în concordanță cu materialele arheologice descoperite. Recentele cercetări dovedesc că această ctitorie era un edificiu de proporții și cu calități arhitecturale deosebite. În refacerile ulterioare ale bisericii, pe vechile temelii, avea să fie în bună parte reutilizat materialul vechii construcții.

Observațiile stratigrafice permit concluzia că în aceeași etapă, imediat după construcția bisericii, a fost ridicat zidul de împrejmuire al acesteia, din bolovani mici legați cu mortar, gros de circa 0,70 m. Resturi ale sale au fost descoperite la distanța de 12—14 m de zidurile lăcașului, spre sud, vest și nord.

Prezintă un interes deosebit elementele de fortificare descoperite prin săpăturile recente. Este vorba de un val lat de 8—8,80 m, avînd spre exterior un șanț situat la o distanță de 2—2,50 m. Valul era amenajat din bolovani cu pămînt, pămînt sau pămînt cu pietriș. S-au observat pe alocuri urme de schelet lemnos. Acest element de fortificare poate fi datat, ținînd seama de poziția sa stratigrafică, la mijlocul secolului al XIV-lea. Rămîne de precizat dacă el limita numai latura de sud a ansamblului vechii curți, unde urmele sale au fost descoperite pînă în prezent, sau se va fi aflat și în alte părți.

Dintr-o etapă următoare, secolul al XV-lea, datează anumite lucrări efectuate la vest și sud vest de biserică devenită, din ultima parte a secolului al XIV-lea, a orașului. Resturile de ziduri și de pavaj de cărămidă descoperite în această zonă nu aparțineau însă unor construcții însemnate. Este posibil ca în această vreme zidul de împrejmuire să fi fost demolat în partea de sud-vest, ținînd seama de extinderea în această zonă a mormintelor datate în tot cursul secolului al XVI-lea. Tot în secolul al XV-lea se poate presupune că s-a efectuat umplerea albierii ce era situată în partea de vest a actualei incinte, după cum indică nivelul de săparea a gropilor de morminte descoperite aici.

Activitatea constructivă de la mijlocul secolului al XVII-lea cînd, pe locul vechii curți domnești Matei Basarab a întemeiat o mănăstire, a avut ca rezultat schimbarea înfățișării ansamblului arhitectural.

Lucrările au început în 1635—1636 cu refacerea bisericii. Cercetările au dovedit exactitatea mențiunilor din hrisovul dat de Matei Basarab la 10 aprilie 1647, care precizează modul în care aceasta a fost refăcută „pre același temei, cu aceleași pietre”³. Noul lăcaș era mărit spre vest cu 4,60 m, fundația din această fază fiind construită de la nivelul corespunzător părții superioare a primei așize din parametrul vechiului edificiu.

Lucrările de construcție din timpul lui Matei Basarab au fost însoțite de o masivă nivelare a terenului în partea de sud și sud-est a incintei, pînă la nivelul părții superioare a valului. Materialele arheologice cele mai tîrzii din straturile de nivelare datează din secolul al XVII-lea. Referirea lui Baksic, în 1640, la umplerea cu pămînt a palisadei din jurul mănăstirii⁴, poate fi interpretată ca referindu-se la această nivelare.

În legătură cu datarea pivniței clădirii din partea de sud-vest a incintei au fost emise diferite păreri⁵. Săpătura făcută pentru amenajarea beciului a tăiat și demantelat cu totul zidul împrejmuitoare din secolul al XIV-lea în colțul format de laturile sale de sud și vest. Temelia beciului a tăiat straturi groase de nivelare cu resturi de zidărie din două etape de construcție, straturi în care fuseseră săpate mai multe gropi de morminte datînd din secolul al XVI-lea. Un mormînt al cărui inventar nu s-a păstrat, dar care prin poziția sa nu poate fi considerat mai vechi de a doua jumătatea secolului al XVI-lea, a fost parțial distrus de latura nordică a pivniței. Toate aceste elemente dovedesc că beciul este în orice caz ulterior secolului al XVI-lea. Casa ridicată deasupra beciului este limitată spre sud și vest de două ziduri aflate la circa un metru de pivniță; adăugarea acestor ziduri și ridicarea nivelului superior al clădirii s-a făcut, după cum reiese din poziția nivelului de construcție, la un interval de timp destul de scurt după zidirea beciului. Se poate presupune că pivnița a fost construită prin 1635—1636, odată cu primele lucrări inițiate aici de Matei Basarab, construcția fiind desăvîrșită cu ridicarea părții superioare a clădirii (în care sînt refolosite și lîntouri de factură gotică provenind de la „Cloașter”, demolat în această vreme) pe un plan parțial schimbat, prin 1647—1648.

Izvoarele scrise atestă efectuarea în 1647—1648 a unor importante lucrări în incintă. La această dată a fost construit turnul clopotniță care domină latura de vest a ansamblului⁶. Cercetările arheologice confirmă că turnul a fost ridicat la mijlocul secolului al XVIII-lea: nivelul de construcție al său se află deasupra unor depuneri tăiate de gropile unor morminte din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, unul cu monedă din

³ Hrisovul din 10 aprilie 1647 (Arh. St. Buc., mss. 204, f. 76—80) reprodus de I. Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Cîmpulung, 1941, p. 78.

⁴ *Călători străini despre țările române*, vol. V, București, 1973, p. 212. Informația a fost interpretată de P. Chihaia (*Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 258) ca referindu-se la o amenajare a valului și palisadei pe la 1640, părere înfirmată de actualele cercetări.

⁵ V. Drăghiceanu sugera posibilitatea unei datări a beciului în sec. XIV (op. cit., p. 304—305). Ipoteza unei etape de construcție din sec. XIV—XV a casei a fost susținută de Fl. Mîrțu (op. cit., p. 1036—1037). Anterioritatea beciului față de restul clădirii a fost scoasă în evidență de specialiști, fără precizarea datei construcției (Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, București, 1965, p. 139). În legătură cu cercetarea casei din partea de sud-vest a incintei, vezi Gh. I. Cantacuzino și V. Popa, *Revista muzeelor și monumentelor*, seria *Monumente istorice* de artă, an. XLVII, 1978, nr. 1, p. 71—76.

⁶ Relatarea vizitei lui Petru Bogdan Baksic din 1648 (*Călători străini*, vol. V, p. 266).

1550, și a unui strat gros de moloz provenind din demolarea unor construcții aflate în apropiere.

În prelungirea casei din partea de sud-vest a incintei a fost descoperit, pe o mare lungime, un zid gros de circa 1 m, din piatră și cărămidă, tencuit. Alte ziduri, paralele cu primul, împreună cu care delimitau unele clădiri, au fost descoperite cu circa 3 m mai la sud. Toate acestea limitau în această perioadă incinta mănăstirească spre sud. În partea de nord incinta era închisă de un zid asemănător, descoperit dedesubtul pereților dinspre sud ai corpului de chilii aflate aici. Adosată ulterior acestui zid, sub nivelul său, spre nord, au fost descoperite resturile unei construcții alcătuite din două mici încăperi alăturate, despărțite de un zid străpuns de trei deschideri. Este posibil ca ea să fi aparținut unui sistem de încălzire. În privința limitei de est a incintei din secolul al XVII-lea, ea rămâne să fie precizată prin cercetări viitoare.

Aceleași perioade a domniei lui Matei Basarab îi corespunde ridicarea, după nivelarea terenului care a dus la dezafectarea vechiului val, în extremitatea de sud-est a actualei incinte, a unei biserici mici de lemn, a bolniței. Cîteva lespezi de piatră, care constituie temelia absidei de răsărit a acesteia, au fost descoperite în interiorul edificiului existent. Cercetările de pînă acum dovedesc că în secolul al XVII-lea bolnița nu era înconjurată de vreun zid, aflîndu-se în afara incintei mănăstirești propriu zise.

În diferite etape din cursul secolului al XVIII-lea, ansamblul arhitectonic aflat pe locul vechii curți domnești din Cîmpulung a suferit noi și însemnate transformări. În anul 1712 a fost desăvîrșită casa cu etaj de la nord de turnul clopotniță⁷. Cercetările viitoare vor putea să elucideze ce construcții se aflau pe acest loc în secolul al XVII-lea și în ce măsură au fost ele folosite în veacul următor. Putem atribui aceleași etape transformarea casei „egumenești“ din partea de sud-vest a incintei, căreia i s-a adăugat o scară sprijinită pe arcade și un foisor cu stîlpi de cărămidă. O serie de alte transformări ale acestei case — adăugarea unei încăperi spre sud-est și a unor anexe pe laturile de sud și de vest — datează din diferite momente ale secolului al XVIII-lea.

Tot în anul 1712 a fost construit zidul de incintă al mănăstirii⁸, păstrat, cu diferite reparații, pînă în prezent. Ridicarea acestuia a fost precedată și însoțită de alte nivelări în apropierea laturii sale sudice. Noua incintă închidea un spațiu mult mai mare decît cea din secolul al XVII-lea, incluzînd și biserica bolniței, care avea să fie refăcută din zid, pe locul celei de lemn, în anul 1718⁹.

În secolul al XVIII-lea, probabil la mijlocul său, ca urmare a distrugerilor pricinuite de „răzmerița“ — războiul austro-ruso-turc — din 1736¹⁰, construcțiile ridicate cu un veac mai înainte în partea de sud a incintei au fost demolate și înlocuite cu un corp de clădiri mai spațioase, aflate puțin mai la sud. Uneia din fazele de construcție din secolul al XVIII-lea îi pot corespunde, după poziția stratigrafică, și fundațiile unor chilii alăturate laturii nordice a zidului de incintă.

⁷. P. Chihaia, *op. cit.*, p. 265 și urm.

⁸. Un pomelnic menționează „cetatea“ din jurul mănăstirii ridicată la 1712 din inițiativa egumenului Mihail (I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 130).

⁹. Vezi pisania pusă din nou, prin recenta restaurare, deasupra intrării; textul produs de I. Răuțescu. (*op. cit.*, p. 89).

¹⁰. P. Chihaia, *op. cit.*, p. 267.

Dintre lucrările de construcție din secolul al XIX-lea, numeroase au fost sesizate și arheologic. Reconstrucția bisericii mari, între anii 1828—1832, în forme lipsite din păcate de interes artistic, s-a făcut și de astă dată pe fundațiile vechi, păstrându-se o parte (în general două asize) din zidăria lăcașului refăcut de Matei Basarab, blocurile de piatră făuită din paramentul acestuia fiind refolosite. Din cursul secolului trecut datează și chiliile de pe latura de nord, al căror zid sudic a fost ridicat deasupra resturilor zidului de incintă din secolul al XVII-lea. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a suferit transformări neinspirate biserica bolniței, a fost efectuată o nouă nivelare a terenului în apropierea zidului de incintă, refăcut pe o anumită porțiune în colțul de sud-est.

În săpăturile din 1975—1977 au fost descoperite numeroase morminte. Totalul lor se ridică la 200, la care se adaugă osemintele reînhumate și gropile de mormint din care în secțiuni au fost surprinse numai extremitățile. La aproximativ jumătate din morminte s-au găsit monede sau podobe. În mormintările acoperă cronologic perioada cuprinsă între ultima parte a secolului al XIV-lea (în morm. 81 se afla o monedă de la Mircea cel Bătrîn¹¹ și secolul al XIX-lea, așadar atît perioada în care vechea biserică domnească era biserică a orașului, cît și din timpul existenței mănăstirii. În prima perioadă, mormintele erau dispuse în jurul bisericii mari, pînă în vecinătatea zidului împrejmuitoar, și, de la o anumită vreme chiar dincolo de acesta, spre sud-vest, zonă în care au fost descoperite 15 morminte, cel mai vechi dintre ele cu monedă de la regele Ungariei Vladislav II (1490—1516). După înființarea mănăstirii încep în mormintările în jurul bolniței, continuînd să fie folosit și terenul din jurul bisericii mari. Au fost descoperite din această perioadă numeroase morminte de orășeni, inclusiv morminte de copii, precum și morminte de călugări. Trebuie semnalată existența a 10 cazuri în care scheletul avea unul sau ambele antebrate îndoite spre umăr¹². Studiarea necropolei din jurul bisericii fostei curți domnești din Cîmpulung va putea duce la interesante concluzii de ordin demografic și antropologic.

Nu vom stărui aici asupra materialelor arheologice descoperite, care prezintă interes pentru cunoașterea culturii materiale orășenești¹³. Au fost găsite fragmente de lîntouri de piatră, obiecte de fier — unelte (lame de cuțit, cuie, o piesă de legătură pentru car etc.) sau piese de armament rozetă de pînten, vîrf de lance) — și destul de numeroase fragmente ceramice. Între acestea, un vas cu corp globular, care avusese toartă, anterior locuirii din perioada curții domnești. În gropi anterioare construcțiilor curții au fost descoperite cîteva fragmente de vase de uz comun, din pastă aspră, brun-cenușie sau cenușie, provenind de la oale cu buza îngroșată sau de la o cană cu gura pronunțat profilată, databile în secolele XIII—XIV. Fragmentele ceramice din secolul al XIV-lea au fost găsite în cantitate mai mare în afara zidului de incintă, spre est. Cele mai multe provin de la oale cu buza îngroșată, cu secțiunea triunghiulară, dar și de la oale cu toartă și buza înaltă. Trebuie menționate de asemenea fragmente ceramice din secolele XIV—XV, de vase cu picior, de dimensiuni mici, sau de vase smăl-

¹¹. Pentru identificarea monedelor aducem mulțumiri cercetătorului Octavian Iliescu.

¹². Acest rit, scos în evidență de o serie de descoperiri din zona Cîmpulungului precum și din alte regiuni, a fost atribuit bogomililor (vezi Fl. Mîrțu, în *Studii și comunicări. Muzeul din Pitești*, I, Pitești, 1969; G. Cantacuzino, în *Actes du XIV-e Congrès International des Études Byzantines*, Bucarest, 6—12 sept. 1971, vol. II, București, 1975, p. 515—528).

țuite, decorate cu sgraffito. Diferite fragmente de oale sau căni cu o toară, cu buza înaltă, decorate cu dungi subțiri, albe, pot fi datate în secolul al XVI-lea. Foarte frecvente sînt fragmentele ceramice din secolele XVII și XVIII, provenind din vase de forme variate, — oale, căni, ulcioare, străchini — atît smălțuite cît și nesmălțuite. Numeroasă este și ceramica din secolul al XIX-lea, între care se numără fragmente de farfurii de porțelan produse în manufacturi apusene.

În morminte au fost descoperite diferite podoabe : inele de forme variate, cercei, ace de păr, mărgelile de sticlă, numeroși bumbi mici de metal etc. În cîteva cazuri au fost găsite, fragmentate mici vase de sticlă. Monedele descoperite atît în morminte cît și în afara lor acoperă cronologic o perioadă destul de îndelungată, începînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — monede de la Mircea cel Bătrîn sau de la Sigismund de Luxemburg. Sînt monede emise în Țara Românească, în Ungaria sau Imperiul otoman, nelipsind nici unele din zone mai îndepărtate — Caffa, Franța.

Caracterul încă incomplet al cercetărilor de la fosta curte domnească din Cîmpulung impune prudență în concluzii. O serie de constatări rezultă din observațiile efectuate pînă în prezent. În stadiul actual al cercetării, cele mai vechi edificii cunoscute sînt cele datînd de la mijlocul secolului al XIV-lea. Abia în viitor, printr-o extindere a cercetărilor, în special în partea dinspre nord-est a incintei, încă nesondată pînă în prezent, se va putea ajunge la descoperirea vestigiilor reședinței primilor domni ai Țării Românești, lămurind probleme legate de apariția, evoluția și semnificația acesteia. Cercetările efectuate într-un spațiu care a cunoscut pînă în prezent o intensă locuire, au scos la iveală vestigii din perioade diferite, care reflectă evoluția ansamblurilor de clădiri care s-au succedat în zona din jurul fostei curți domnești. Pentru rezolvarea multiplelor probleme ridicate de reședința domnească de la Cîmpulung, cît și a celor privind rolul orașului în condițiile istorice ale începuturilor statului feudal românesc, vor fi necesare noi cercetări, acoperind nu numai aria vechii curți, dar și o zonă cît mai cuprinzătoare a orașului de pe Rîul Tîrgului.

¹³. Materialele arheologice, intrate în patrimoniul Muzeului din Cîmpulung-Muscel, urmează să fie prelucrate și valorificate prin studii aparte de membrii colectivului de cercetare.

Problematica

documentului din 1521

al lui Neacșu

din Cîmpulung

de FLAMINIU MÎRTZU

După opt decenii de prezență, în istoriografia românească¹⁾, dar și în cea europeană²⁾, celebrul document descoperit de către N. Iorga în anul 1900, și-a cîștigat în istoria culturii noastre un loc tot mai prestigios, rămînînd cronologic cel mai vechi text, de amploare, redactat în limba română, cunoscut, dar și păstrat pînă astăzi³⁾. Este cert că s-a scris în românește și în sec. XV, dar scurte note, însemnări răslețe, marginalii pe acte slavone⁴⁾. — Este cunoscută mențiunea din 1420, despre existența scrisului în limba română consemnată în manualul de ortografie chirilică al lui C-tin Kostenetki⁵⁾ salvconductul din 1484 acordat „idiomate valachico scriptus⁶⁾ de către Baiazid, și nota „haec inscriptio et valachico in latinum verso est⁷⁾ — din textul omagiului lui Ștefan cel Mare către regele Cazi-mir al Poloniei.

Nemaipăstrîndu-se, aceste mențiuni sînt luate însă sub beneficiul de inventar, de către unii dintre specialiști⁸⁾. Dar, o adevărată problemă s-a creat în privința identității emitentului, a apartenenței social-economice cit și privitor la categoria în care trebuie încadrat, cu dovezi judicioase, documentul.

¹⁾ N. Iorga, Hurmuzaki — Iorga, vol. XI, p. 843, nr. 1.

²⁾ N. Iorga, Geschichte des Osmanischen Reiches, II, Gotha, 1909, p. 387.

³⁾ Textul românesc menționînd anul 1391—1392 și descoperit în anul 1975, aflat în codicele maramureșan de la Ieud, este — după opinia specialiștilor de referință — numai o indicație privitoare la un eveniment petrecut la acea dată, iar în realitate textul datează din primii ani ai sec. XVII, cînd a fost redactat codicele în cauză. Relatare de la prof. dr. docent Dan Simonescu, autoritate de prestigiu în istoria literaturii noastre vechi, și căruia îi exprimăm toată gratitudinea noastră și pe această cale.

⁴⁾ Sextil Pușcariu, Ist. literat. române, epoca veche, Sibiu 1930, p. 219.

⁵⁾ Istoria României în date (colectiv sub cond. lui C. C. Giurescu), Buc. 1971, p. 87.

⁶⁾ N. Cartoian, Ist. lit. rom. vechi, ediția Dan Zamfirescu — Dan Simonescu, Buc. 1980, p. 81.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Alex. Piru, Ist. lit. rom. de la origini pînă la 1830, Buc. 1977, p. 43.

În acest context, nu mai revenim asupra datelor biografice și calității de județ al orașului Cîmpulung-Muscel, avută de Neacșu, întrucît ambele probleme au fost analizate și precizate cu alt prilej⁹⁾, cu dovezi probatorii și concluzii omologate de către Institutul de istorie al Academiei de științe sociale și politice a R.S. România¹⁰⁾. Descoperitorul, N. Iorga, a înscris, la început, logic, pe emitent, după profilul documentelor care-l menționează și-l califică pe cel în cauză ca negustor¹¹⁾. — În urmă însă, în cunoscuta sa *Geschichte des Osmanischen Reiches*, referindu-se la Neagoe Basarab, îl consideră pe Neacșu „einer seiner Bojaren“. — Era urmarea firească a opiniei marelui savant asupra genezei orașelor noastre, privitor la care maximalizase rolul factorilor externi („orașele noastre nu sînt întemeiate de români“¹²⁾ necunoscîndu-se atunci toate realitățile procesului endogen, factorul determinant autohton în formarea orașelor românești. — Nu se cunoștea încă exact nici specificul structurii sociale a orașului Cîmpulung-Muscel, așezare formată prin trecerea, pe cale economică, de la obștea sătească la etapa preurbană de obște tîrg de rîu, apoi evoluată către comunitatea orășenească păstrată liberă, cu vatra și ocolul proprietate, — ab antiquo —, a obștei orășenilor, nu a domniei. În acest context, aici, pînă în sec. XVIII, clasa boierilor feudali a fost inexistentă¹³⁾, pentru că aceștia, inclusiv domnia, nu puteau stăpîni în oraș bunuri funciare-imobiliare, fiind rezervate în exclusivitate orășenilor de baștină : țărani-tîrgoveți, meșteșugari, negustori. Numai la începutul sec. XIX boierii infiltrați în oraș prin slăbirea privilegiilor obștei, reușesc să ocupe și magistratura de județi ai Cîmpulungului¹⁴⁾. Pentru acelaș motiv, de lipsă de informare, Neacșu a fost socotit boier și de către remarcabilul slavist Stoica Nicolaescu¹⁵⁾, de către istoricul literar Constantin Loghin¹⁶⁾, iar astăzi, foarte recent, istoricul și criticul literar Al. Piru¹⁷⁾ atribuie aceiași apartenență socială de boier, emitentului documentului din 1521, fără însă să aducă vreo dovadă probatorie și fără vreo argumentare.

Numeroși sînt acei care, din prudență, îl menționează, cu deliberată acțiune, pe cel în cauză, în mod simplu : Neacșu din Cîmpulung, ca istori-

9. *Flaminio Mîrtzu, Identitatea lui Neacșu, emitentul primei scrisori cunoscute în lb. română*, comunicare la Prima Conferință națională a cercetătorilor limbii, literaturii și artei vechi românești, Curtea de Argeș, 9—15 oct. 1972 ; *Flaminio Mîrtzu, Identitatea lui Neacșu din Cîmpulung*, în *Argeș*, VII, nr. 12/1972, p. 13—14 ; *Flaminio Mîrtzu, Inceputurile scrisurii în românește la Cîmpulung-Muscel*, în *Cîmpulung-Muscel ieri și azi, istoria orașului*, 384 p., Cîmpulung 1974, p. 87 ; *Flaminio Mîrtzu, Identitatea lui Neacșu, emitentul primei scrisori cunoscute în limba română*, în *Studii și cercetări*, V, Pitești 1980, p. 245—251.

10. Acad. de șt. sociale și politice a R.S. România, *Revista de istorie*, tom. 29, nr. 2/1976, *Recenzie la Cîmpulung-Muscel ieri și azi, istoria orașului Cîmpulung-Muscel* 1974, p. 294—298.

11. N. Iorga, *Brașovul și Romjnia*, București 1905, p. 282.

12. N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, Buc. 1927 și N. Iorga, *Scrisori de negustori*, prefața, p. V („Comerțul și viața noastră orășenească nu vin dintr-o dezvoltare proprie a poporului românesc“).

13. *Flaminio Mîrtzu, Structura socială a Cîmpulungului medieval*, în *Cîmpulung-Muscel ieri și azi.....* cap. II, 1-2, p. 49-50.

14. *Ibidem*, p. 72.

15. Stoica Nicolaescu, *Doc. slavo-române*, București 1905, p. 26, nota.

16. C. Loghin, *Istoria literaturii române*, Cernăuți 1929, p. 31.

17. Al. Piru, *op. cit.* p. 43.

cul Ștefan Pascu¹⁸), la fel lingvistul și istoricul literar Gh. Mihăilă¹⁹), istoricul și criticul literar Gh. Ivașcu²⁰), eruditul specialist în literatură noastră veche N. Cartoian²¹), apoi criticul, istoricul literar și scriitorul total George Călinescu²²) după cum originalul și profundul istoric P.P. Panaitescu îl numește doar orășan din Cîmpulung²³), — iar lingvistul și filologul Sextil Pușcariu îl consideră de asemenea doar cîmpulungean, dar „nevătăat“ (!)²⁴). În fine o ultimă categorie de cercetări se realizează la prima opinie a lui N. Iorga, atribuind lui Neacșu calitatea de negustor, cum se pronunță, cu autoritatea sa de referință în istoria literaturii vechi Dan Simionescu²⁵), Algeria Simotta²⁶) ca negustor, dar „umblat cu cult“ și în fine cel care a precizat judicios, luna și ziua documentului (29—30 iunie) Matei Cazacu, se pronunță tot pentru negustorul Neacșu²⁷). Dacă obiectul corespondenței, aflate în documentele Brașovului, privitoare la acest cîmpulungean, confirmă și obligă la o apartenență social-economică de negustor²⁸). (îndeosebi de pește) iar privitor la funcția sa de județ al orașului rezultatele cercetărilor recente au depășit ipoteza²⁹), în schimb pentru teza de a fi fost boier, susținută de nume de referință dar care totuși nu au adus nici-o dovadă în sprijin, sint motive fundamentale care obligă la respingerea de plano a tezei boieriei lui Neacșu.

Cum s-a mai arătat, în structura demografo-socială a Cîmpulungului medieval n-au existat reprezentanți ai clasei dominante a boierimii feudale³⁰), întrucât o principală sursă a puterii economice : proprietatea funciară și imobiliară locală le era interzisă prin privilegiile ab antiquo ale maselor orășenești de baștină, respectiv moșnenii obștei urbane ce se prevalau juridic în exclusivitate de aceste valori economice. Boierimea pătrunde la Cîmpulung-Muscel numai cu sec. XVIII, cînd obștea așezării își pierduse mult din drepturile sale caracteristice. Deasemenea, numai cu începutul sec. XIX documentele ne semnalează apariția judeților boieri, care de altfel au și fost ultimii județi ai Cîmpulungului³¹), pentru că în anul 1831,

¹⁸. Colectiv sub red. acad. Ștefan Pascu, *Istoria medie a României*, sec. X—XVI, manual universitar, Buc. 1966, p. 383, foto.

¹⁹. Colectiv sub cond. științ. Zoe D-trescu—Bușulenga, *Istoria lit. române, studii*, București 1979, p. 65.

²⁰. C. Ivașcu, *Ist. literaturii române*, I, București 1969, p. 93.

²¹. N. Cartoian, *Istoria lit. române vechi*², (Dan Zamfirescu — Dan Simionescu) București 1980, p. 80).

²². G. Călinescu, *Istoria lit. române de la origini pînă în prezent*, p. 11 principal monument al spiritualității latinilor de la Dunăre, reeditată peste hotare, 1980, prin elanul patriotic românesc al lui Iosif Drăgan, președintele Fundației europene Drăgan, apărută la Madrid, Paris, Roma, New York.

²³. P.P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București 1965, p. 117, P. P. Panaitescu, în *Istoria României*, II, p. 684.

²⁴. Sextil Pușcariu, op. cit. p. 62.

²⁵. Colectiv, coordonat de Dim. Păcurariu, *Dicționar, de literatură română*, București 1979, p. 268.

²⁶. Colectiv, *Dicționarul literaturii române, de la origini pînă la 1900*, București 1979, ed. Acad. R.S. România, p. 775.

²⁷. Matei Cazacu, *Sur la dat de la lettre de Neacșu de Cîmpulung (1521) dans la Revue des études sud-est européennes*, tome VI, 1960, nr. 3-p. 525.

²⁸. Notele 9 și 10 supra.

²⁹. Ibidem.

³⁰. Flaminio Mîrtzu, op. cit. notele 13 și 14 supra și/op. cit. p. 75 și 76, nota 307.

³¹. Boierul care a ocupat primul, în istoria orașului, funcția de „județ“ a fost vistiierul Dumitrache Aricescu, în 1822, tatăl istoricului, poetului și revoluționarului D. Aricescu.

în urma unificării administrative aplicate de Regulamentul Organic, toate drepturile vechi și privilegiile orașului au fost desființate³²).

Deosebit de aceasta, era și o imposibilitate ideologică și un non sens, ca un boier, un reprezentant al clasei dominante feudale, ale cărui interese de clasă, fundamentate pe exploatare, erau în flagrantă adversitate cu interesele de libertate și prosperitate economică ale comunității masei orășenești, să fie ales de către acestea să le conducă. Este bine cunoscut că în Cîmpulungul medieval masele au dus o variată, activă și permanentă luptă revoluționară antifeudală, împotriva încercărilor domniei, clerului și boierimii din afară, de a le știrbi din libertățile și privilegiile multiseculare. Limba românească, în care este redactat faimosul document din 1521, exclude, la rîndul său, paternitatea boierească a acestuia, știut fiind că uzual, la noi, cultura clasei dominante, în sec. XVI, era cea slavonă. Dar și privitor la elementele componente, de formulare, a documentului facem constatări ce rețin și reclamă, imperios, clarificări.

Observăm că textul începe cu semnul „invocatio symbolica”³³) (cruce-ajută), element neobișnuit sau extrem de rar la scrisorile particulare³⁴) dar, cu totul caracteristic aflat în formularea documentelor redactate în cancelariile oficiale. Dar „invocatio symbolica” se află și la începutul adresei documentului. Această dublă prezență, a trecut neobservată și a fost astfel omisă, pînă acum, în toate transcrierile, făcute cu litere latine textului, inclusiv în colecția Doc., priv. Istoria României (în ed. Academiei R.S. România). Singur slavistul Stoica Nicolaescu (Doc. Slavo-române, Buc. 1905, p. 29), în reproducerea făcută, îl include atît în textul chirilic cît și în transcrierea cu caractere grafice latine. Prezența elementului menționat, generează însă perspective și concluzii de primă importanță, cum vom vedea, asupra încadrării juste a documentului în categoria sa reală. „Salutatio” se prezintă întocmită potrivit epistolografiei slavone de cancelarie, în slavonă, abundînd în epitete augurale măgulitoare. : „înțeleptului și de bunneam, și cînstului și de dumnezeu dăruitului”. Cele de mai sus, atestă în ansamblu că documentul a fost dictat, de către emitent, unui scriitor de profesie, unui obișnuit al condeiiului. Acesta, un diac sau un grămatic, sub influența rutinei redactării documentelor oficiale, a început, după tipic, cu „invocatio symbolica”, apoi cu „salutatio”, în slavonă, limbă pe care a folosit-o și la formula de încheiere „i bog te veslit amin”. Făcînd parte din cancelaria pe care o avea orașul³⁵), pentru întocmirea actelor necesare colectivității, scriitorul a început și a încheiat documentul — poate dictat — folosind din obișnuință expresii slavone, ca acel repetat „i pak” — (și deasemenea), iar titlul emitentului, care uzual precede părții salutatio, este restrîns la expresia Neacșu din Cîmpulung. Era inutil să-i mai amintească calitatea de județ, fiind prea cunoscută lui Johannes Benkner omologul său brașovean, pe care nici Neacșu nu-l numește județ, pentru același motiv”. Arengo (motivarea) și „dispozition” (esența documentului) sînt obișnuite, însă „corroboratio” (întărirea cu martori) lipsește, dat fiind caracterul secret al documentului. Indicate după conținut — data

³². Flaminio Mirtzu, Cîmpulung-Muscel, oraș cu privilegiu, în Cîmpulung-Muscel, istoria orașului..., p. 72.

³³. Doc. priv. Ist. veac. XVI, B, Țara Românească, I, 1501 — 1525, p. 525, Sextil Pușcariu, op. cit. p. 63 ; I, Bianu și N. Cartoian, Album de paleografie românească, 1926, pl. 14.

³⁴. I. Bogdan, Relațiile... p. XXXIV.

³⁵. Lia Lehr, Organizarea orașelor din Țara Românească, între 1501—1560, în Studii,

și semnătura lipsesc, dar potrivit relatărilor lui N. Iorga,³⁶⁾ și precizărilor lui Stoica Nicolaescu, documentul avea în schimb „pecete mică, rotundă, aplicată, de ceară galbenă“, element vom spune de esență, în problematica noastră, și în realitate din ceară albă, îngălbenită de praf și timp, pentru că peceti din ceară galbenă propriuzisă, nu se cunosc la noi (n.n. Fl. M.). Pecetea se afla încă pe act în 1905, însă deteriorată.

Documentele oficiale și persoanele cu caracter secret (literare clausae), sau cu caracter extern (cazul nostru) erau sigilate de către județi cu sigiliul mic și strict personal, de obicei de tip inelar (sigillum anuli). Acesta conferea autenticitate actelor, ca sigiliu de text dar și de închidere, pentru expedierea corespondenței închise, asigurând astfel secretul transmisiunii³⁷⁾, prin sigilare, după plicuire, pe spate, pe partea opusă adresei. Avem astăzi dovada concretă că județii Cîmpulungului foloseau tipul de sigiliu³⁸⁾ menționat. În concluzie în baza analizei de conținut intern, coroborate cu particularitățile externe, documentul în cauză se confirmă a fi un act de cancelarie, nu o scrisoare, un simplu răvaș informativ, cum a fost considerat pînă acum. Mai mult, caracterul prin excelență politic al documentului, așa cum l-a considerat descoperitorul, N. Iorga,³⁹⁾ este mai corespunzător unui act oficial, cu profil informativ extern, între doi conducători de orașe, județul Neacșu al Cîmpulungului și județul Benkner al Brașovului, decît un simplu act particular între un negustor și un șef al mării cetăți de peste munți.

Faptul ne confirmă, prin aceasta, latura activității externe a Cîmpulungului, pe lângă celelalte largi privilegii de care se prevala orașul în perioada sa medievală. Este și o mărturie asupra conceptului gîndirii și a noțiunii de libertate orășenească în raporturile existente cu puterea centrală feudală⁴⁰⁾. Față de Cîmpulung, unde domnul, prin excepție, nu se afla nici stăpîn al vetrei și al ocolului orașului, și își avea de asemenea puterea incompletă și limitată și asupra justiției și economiei locale, consimțea, cel puțin tacit, și la unele acțiuni ale conducătorilor orașului în probleme cu profil extern⁴¹⁾. Recunoscut astăzi ca o valoare culturală de esență și ca jalon în istoria începuturilor scrisului în limba românească, documentul din 1521 reprezintă încă o biruință a poporului nostru către progres, — pentru că Neacșu a reprezentat și condus ca județ masele orășenești cîmpulungene de țărani-tîrgoveți, de meșteșugari și negustori, care foloseau toți, în relațiile lor profesionale limba vorbită curent, limba românească. Vom reține că „Un rol primordial în supraviețuirea și dezvoltarea neîntreruptă

IX, 2-3/1956, p. 70.

³⁶⁾ N. Iorga, op. cit. p. 284 ; Stoica Nicolaescu, op. cit. p. 24-26:

³⁷⁾ Flaminu Mirtzu. Un sigiliu inelar al unui „județ“ al Cîmpulungului, în *Revista Muzeelor*, VII, 5/1970, p. 436-437

³⁸⁾ Ibidem, cf. Em. Vîrtosu, op. cit. p. 336, nota 4, 486 și 492, nota 2, și sigiliul inelar mic — sigillum anuli — al județului Iorga, interceptat în momentul descoperii intact cf. nota 30 supra.

³⁹⁾ I. Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel*, monogr. istorică, C. Lung, 1943, p. 146 ; D. Băjan, op. cit. p. 55.

⁴⁰⁾ Teză expusă de autor și în comunicarea — intervenție prezentată la cel de al XV-lea Congres Internațional de științe istorice (la Comisia internațională a orașelor), forum mondial ce a avut loc 10-17 aug. 1980 la București, sub înaltul patronaj al Secretarului general al P.C.R. tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele R. S. România.

⁴¹⁾ Flaminu Mirtzu, *Cîmpulung — Muscel oraș cu privilegii de autoadministrare, în Cîmpulung-Muscel ieri și azi, istoria orașului...*, p. 75.

a poporului nostru pe multiple planuri, a avut-o conservarea și îmbogățirea limbii,⁴²⁾ creația artistică populară care a cizelat continuu graiul românesc“. Documentul din 1521 este însă și o dovadă materială a conlucrării și în trecut, între noi și naționalitățile conlocuitoare pe pământul românesc, respectiv prin Neacșu județul român și județul sas Benkner, în interesul comun al apărării libertății, atunci amenințate, grav, de către pericolul otoman. Neîndoelnic, este încă o dovadă concretă a legăturilor unitare, în toate domeniile, inclusiv cel politic, de interes național comun, între cele trei provincii istorice românești, respectiv în speță între Țara Românească și Transilvania, între care munții n-au fost niciodată un prag despărțitor, Carpații fiind, ca și pentru geto-daci, o adevărată coloană vertebrală, care a sudat, peste veacuri și peste despărțirile convenționale și vremelnice, unitatea de viață materială și spirituală și de luptă pentru mai bine, a poporului nostru pe multimilenarul său teritoriu genetic, pe care se află și astăzi.

⁴²⁾ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural educativă, de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății multilateral dezvoltate și al comunismului în România, în România Liberă* nr. 9831/3.VI.1976.

Cîteva date privind comerțul dintre Cîmpulung-Brașov și Sibiu în secolele XIV-XV

ȘTEFAN TRIMBACIU

Din cele mai vechi timpuri circulația bunurilor între diferite ținuturi se făcea pe văile riurilor, care de la munte și pînă la șes alcătuiau o unitate de circulație economică¹. Negustorii pătrundeau în interiorul țării trecînd prin pasurile munților sau pe văile riurilor pînă dincolo de munții Carpați, în Transilvania, chiar și înainte de întemeierea principalelor. Aceste pasuri și văi s-au transformat, cu timpul, în drumuri comerciale, pe care se efectua un intens schimb de mărfuri, schimb întărit și garantat tot mai mult după întemeierea Moldovei și Țării Românești.

Schimbul de mărfuri se efectua în ambele sensuri, Brașovul și Sibiu fiind cele mai importante orașe cu care Țara Românească întreținea relații comerciale, din Transilvania.

Între Brașov și Țara Românească, în a doua jumătate a sec. al XV-lea existau patru drumuri comerciale. Vlad Tepeș scria brașovenilor că „negustorii pot veni și pe la Rucăr și pe la Prahova și pe la Teleajen și pe Buzău”². Aceste drumuri erau, cum e și firesc, mult mai vechi, Cîmpulungul fiind așezat pe vechiul drum roman³ care cobora de-a lungul limesului transalutan pînă la Dunăre. Nicolae Iorga⁴ afirmă că Peter Sparnau și Ulrich von Teunstädt, la 1385⁵, au mers de la Dunăre peste Olt și apoi prin Argeș, Cîmpulung și Brașov. Drumul Branului care făcea legătura dintre orașele dunărene și sud-dunărene cu Brașovul și de aici cu Sibiu și Cen-

¹ P. P. Panaitescu, *Introducere la Istoria Culturii Românești*. Ed. Științifică, București, 1969, pag. 155.

² Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV—XVI*. București, 1902, pag. 98.

³ I. Hurdubețiu, Fl. Mirtu, „Cîmpulungul Muscel medieval” în *S.A.I.* XI, 1968, pag. 13—25.

⁴ N. Iorga, *Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești*, București. „Cartea Românească”, 1928, pag. 14.

⁵ Călători străini despre Țările Române, vol. I, București, 1968, pag. 85. N. Iorga menționează anul 1380 nu 1385.

trul Europei (cu Buda, Viena, Praga, Boemia și Frankfurt pe Main, Colonia și Flandra) a fost cel mai mult folosit atât de negustorii români cât și de cei din Brașov și Sibiu.

La Cîmpulung acest drum se trifurca : un drum apuca spre Ialomița, la Tirgoviște, pînă spre Dunăre, apoi spre Brăila ; al doilea drum lua cursul Dimboviței și ajungea la București⁶, iar al treilea drum intra în Cîmpulung și de aici mergea spre Pitești. Din Pitești un drum apuca spre S—E, pe valea Argeșului, spre București și mai departe spre Giurgiu, pe Dunăre (drumul Girgiului), alt drum pornea (din Pitești) spre Slatina unde se întâlnea cu drumul spre Sibiu, iar al treilea din Pitești, între celelalte două drumuri, apuca spre sud prin pădurile Teleormanului, pentru a ajunge la Turnu și de aici spre Nicopole (drumul Nicopolei)⁷.

Sibiul, care era al doilea oraș din Transilvania în ceea ce privește dezvoltarea economică și comercială, în afara drumului prin Brașov, avea un singur drum direct spre Țara Românească. El trecea prin Turnu Roșu, unde se lua vamă. Prin Cîineni ajungea la Rîmnicul Vilcii iar de acolo urma cursul Oltului pînă la Slatina, unde se plătea iar vamă, apoi spre Turnu-Măgurele și de aici spre Peninsula Balcanică, sau pe Dunăre la Brăila și Marea Neagră⁸.

Privilegiul comercial dat la Cîmpulung la 20 ianuarie 1368 de către domitorul Țării Românești, Vlaicu I, negustorilor brașoveni este primul tratat comercial încheiat în Țara Românească. În el se precizează că brașovenii „ne-u cerut ca păstrînd să întărim libertățile lor avute de ei de demul în țara noastră”. Dealtfel atât orașul Brașov cât și orașul Sibiu au jucat de-a lungul istoriei un rol economic foarte important, fiind nu numai puternice centre meșteșugărești și piețe în care se desfășeau materiile prime aduse din Țara Românească și Moldova dar și locuri de întîlnire a negustorilor din toate provinciile românești.

Negustorii brașoveni plăteau la Cîmpulung, în natură,¹⁰ a 30-a parte din mărfuri, următoarele privilegii din sec. al XV-lea evoluînd prin transformarea vamii din plată în natură, în bani, stabilindu-se un tarif vamal pentru fiecare marfă¹¹, semn al unei intense dezvoltări a comerțului cu Transilvania.

Mircea cel Bătrîn, reinnoiește la 6 august 1413 privilegiul comercial încheiat la 20 ianuarie 1368, la rugămintea plenipotențiarilor Valentinus „judex Brassoviensis”¹², Martin și Crusius-pîrgari.

Privilegiul reinnoit de Mircea cel Bătrîn, cuprindea toate mărfurile exportate, importate și tranzitate prin Țara Românească, specificîndu-se și vama între 12—24 ducați pentru postăvurile din apus — marfă de tranzit — pentru mărfurile orientale venite pe mare, pentru care se plătea 30/0 dar și pentru mărfurile românești pentru export : pește, vite, piei

⁶. Ștefan Meteș, Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul pînă în veacul al XVIII-lea, Sighișoara, 1920 (1921), p. 19.

⁷. Ion G. Dobre, Din relațiile comerciale ale Cîmpulungului cu Brașovul în sec. al XVI-lea, în „Observatorul social-economic”, anul XI (seria II) iulie — dec. 1944, nr. 4—6, Brașov, pag. 509.

⁸. Ștefan Meteș, ibidem, pag. 21.

⁹. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gh. Gheorghiu, Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900), București, 1971, Ed. politică, pag. 82.

¹⁰. P. P. Panaitescu, Viața feudală în Țara Românească și Moldova în sec. XVI—XVII, București, 1957, Ed. științifică, p. 66.

¹¹. Idem.

¹². I. Bogdan, op. cit. pag. 5.

de vite, blănuri, ceară, miere, brinză, vin — pentru care se luau 1—3 ducați vamă.

Nu se plătea vamă pentru produsele meșteșugărești brașovene, precum : pinză cenușie, in, săbii, cuțite, arcuiri, funii, cojoace, „care se aduc în Valahia”¹³. În același timp, pentru a ușura activitatea comercială și în-casarea vămii, monedele sînt ransformate în paritatea lor, din Transilvania.

Faptul că orașul Cîmpulung a fost stabilit ca loc unde se percepea vamă, la intrarea mărfurilor în Țara Românească ne dovedește că el era un important centru economic și de schimb al Țării Românești în sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea. Vama va fi, însă, desființată în anii 1421—1422 de către domitorul Țării Românești, Radu Prasnaglava la cererea pîrgarilor din Brașov, fiindcă se spune în document „m-ați rugat pentru vama de la Cîmpulung ca să nu mai fie”¹⁴, ea fiind percepută în continuare la Bran, Rucăr și „sub Dimbovița”.

Același privilegiu din 1413 dat negustorilor brașoveni de Mircea cel Bătrîn a fost reînnoit de Dan al II-lea la 30 ianuarie 1413. Prin el, negustorii din Țara Românească primesc dreptul să ducă la Brașov ceară, său, argint, aur, mărgăritare etc. și să tîrguiască fără teamă.

Deasemenea putea să aducă în Țara Românească postav, argint ori florini¹⁵ ca în zilele părintelui domniei mele Mircea Voievod¹⁵.

În sec. al XV-lea, printre produsele de comerț ale negustorilor cîmpulungeni întîlnim atît produse agricole și animale ca : vite, pește, miere, ceară, piei crude, lînă, vin și brinzeturi, dar și produse meșteșugărești executate în Transilvania sau în apusul Europei ca : velură sau catifea de Ypres, Lauvain și Colonia, piper, sofran, bumbac, lînă de cămilă, piei. La Cîmpulung era cunoscut un mare negustor, Gaspar, în favoarea căruia intervine în anul 1427 regele Sigismund al Ungariei. Fiul său Ion, este considerat de către voievodul Alexandru Aldea „sluga noastră statornică”¹⁶ pentru serviciile pe care le aducea în comerțul cu Brașovul.

În afacerile acestui negustor, Ion de Cîmpulung, intervine în anul 1453, la 24 septembrie și Ioan de Hunedoara¹⁷.

La 6 martie 1470, Radu cel Rrumos a dat libertate negustorilor brașoveni de a face negoț în Țara Românească, cu condiția ca și negustorii din Țara Românească să facă negoț „unde le va place, măcar la Varadin”¹⁸. Le era interzis negustorilor brașoveni să cumpere din Țara Românească „vulpi și jderi și riși”¹⁹, animale care și în zona Cîmpulungului se găseau din abundență.

În general produsele naturale aduse de negustorii din Țara Românească contribuiau la dezvoltarea meșteșugurilor din orașele Brașov și Si-

¹³. Ion Ionascu, Petre Bărbulescu, Gh. Gheorghiu, op. cit. pag. 22 — doc. emis la 25 august 1413 la Cîmpulung în lb. latină fiind o completare a celui în lb. slavonă din 6 august 1413, acordat negustorilor brașoveni și din Țara Birsei.

¹⁴. I. Bogdan, op. cit. pag. 10.

¹⁵. Ioan Bogdan, Documente și regeste privitoare la Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV—XVI, p. 23—24.

¹⁶. N. Iorga. Istoria comerțului, Epoca veche, p. 144 și următoarele.

¹⁷. D.R.H. D. Relații între Țările române, vol. I. Ed. Academiei R.S.R., București, 1977, nr. 320, p. 436—437. Ion Răutescu, Cîmpulungul-Muscel, monografie istorică, Cîmpulung, 1943, pag. 169.

¹⁸. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gh. Gheorghiu, op. cit. pag. 52.

¹⁹. Idem.

biu dar în același timp aceste produse meșteșugărești erau foarte căutate de negustorii din Țara Românească. Negustorii și meșteșugarii din aceste orașe prin numeroasele lor legături și deplasări la sud de Carpați au ajuns să cunoască cele mai importante și rentabile tirguri și orașe din Țara Românească, printre care se număra și Cîmpulungul. Ei au apreciat de la început avantajele pe care puteau să le dobîndească prin întreținerea unor legături permanente atît cu Cîmpulungul cît și cu zona înconjurătoare. Un negustor, Neg Peterman, din Sibiu, stabilit în Cîmpulung și care era membru în Consiliul orașului²⁰, primește în anul 1433 de la regele Sigismund, pentru el și fii săi, Iacob și Peterman satul Noul Român și un alt sat de lîngă Sibiu.

Un alt mare negustor, Rădilă din Cîmpulung făcea un intens comerț cu orașele Brașov și Sibiu, al sfr. sec. al XV-lea și în prima jumătate a sec. al XVI-lea. Fiindu-i confiscate mărfurile la Brașov, voievodul Basarab cel Tânăr trimite o scrisoare județului din Brașov la 14 aprilie 1481 rugîndu-l să i le înapoeze lui Rădilă²¹. Fără îndoială legăturile comerciale dintre Cîmpulung — Brașov și Sibiu erau mult mai ample, la ele participînd pe lîngă negustorii mari și negustorii mai mici al cărui număr era în continuă creștere.

²⁰ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1947, pag. 200.

²¹ I. Bogadan, *op. cit.* pag. 155.

Pînza cu vechile privilegii

ale orașului

Cîmpulung - Muscel

(1215-1747)

Gh. PĂRNUȚA

Pînza („Ocolnica“) orașului Cîmpulung-Muscel constituie un document de bază pentru istoria acestei străvechi așezări românești. Ea cuprinde vechile privilegii acordate acestui oraș de excepție, fiind singurul din țară care s-a bucurat de atîtea drepturi și scutiri în decursul vremurilor.

Acest document de valoare cuprinde, legate pe pînză, un număr de 27 hrisoave și 12 cărți domnești care se referă la o perioadă istorică între anii 1215—1747.

În grija de a păstra hrisoavele originale pe care le mai avea, 4 din ele fiind pierdute, probabil în 1737, cînd orașul a fost prădat și ars, reprezentanții obștei s-au prezentat în Divanul țării în timpul domniei lui C. Mavrocordat cu documentele originale și copiile lor, obținînd întărirea domnească de pe întreaga pînză. Despre originalele prezentate în 1747 nu se mai știe nimic, iar pînza cu cele 39 de documente se găsește la Biblioteca Academiei R.S.R., depusă în anul 1931.

Pînza orașului Cîmpulung a fost cunoscută de istoricul C. D. Aricescu. În lucrarea sa din 1855 amintește că la acea vreme orașul poseda un nr. de 44 hrisoave domnești, aflate în păstrarea lui Ion Ciolan, „unul din deputații obștei Cîmpulung“. Dintre acestea 38 de documente figurau pe „o pînză lungă, numită Pînza orașului“¹, iar restul de 6 se găseau „ca un tezaur antic“ la pitarul Nae Rudeanu², personalitate de frunte a orașului, bun prieten și colaborator al lui Dimitrie Jianu, primul organizator și conducător al școlii publice din Cîmpulung. În cartea sa privind orașul Cîmpulung C. D. Aricescu nu reproduce nici unul din documentele menționate în pînza orașului ci înșiră numai hrisoavele și cărțile domnești, subliniind data emiterii lor, numele voievozilor emitenți și un scurt rezumat al

¹ C.D. Aricescu, **Istoria Cîmpulungului prima reședință a României**, București, 1855, p. 100.

² Ibidem, p. 104.

documentelor³. El arată că pinza cuprinde 25 de hrisoave și 12 cărți domnești (în realitate sînt 27 de hrisoave și 12 cărți domnești). În prezentarea pinzei se fac și cîteva greșeli privind unele date, cît și faptul că se atribuie lui Ion Vodă hrisovul din 23 martie 1633. D. I. Băjan, un distins paleograf, se ocupă de Pinza orașului într-un articol publicat în revista „Piatra Craiului”. Din acest articol rezultă că el n-a cunoscut Pinza ci, așa cum declară, a alcătuit materialul „după un inventar” întocmit în anul 1841 de către Ion Ciolan și N. Boncănel, membrii obștei moșnenilor cîmpulungeni⁴.

După acest inventar D. I. Băjan enumără cele 39 documente din Pinză fără a reproduce textul vreunui din ele. În articolul său arată, ca și Aricescu, despre existența a încă 6 hrisoave originale păstrate la Casa obștei Cîmpulung. Articolul fiind scris în anul 1928 rezultă că la acea dată cele șase hrisoave existau. Astăzi nu se mai știe nimic despre originale, deși după cum se menționează în articol, ele au fost publicate în *Foileton*⁵. Unele din aceste documente au fost văzute în anul 1925 de către C. Rădulescu-Codin⁶.

1847 în „Magazin istoric pentru Dacia”, reproducîndu-se, probabil după copii, un nr. de 10 documente⁷. Primele trei documente publicate în această revistă au fost reproduse și de Ion Răuțescu în Monografia orașului Cîmpulung⁸. Referiri la unele documente cuprinse în Pinză se fac și în recenta istorie a orașului Cîmpulung⁹, precum și în lucrarea privind documentele și județii acestui oraș¹⁰.

Din cele enunțate mai sus rezultă că din anul 1855 și pînă astăzi n-au fost cunoscute decît un mic număr din cele 39 hrisoave și cărți domnești din Pinza orașului.

În cele ce urmează vom face referiri la toate documentele care cuprind Pinza orașului Cîmpulung, grupîndu-le, pe cît posibil, după conținut (textul lor, transcris în întregime, ocupă circa 90 de file).

1. Unul din cele mai de seamă privilegii de care s-a bucurat acest străvechi oraș, unic în această privință, este interzicerea oricărui străin de oraș de a deține proprietate în Cîmpulung „...Și iarăși să nu fie volnici nici boiari, nic slugă domnească ca să ceară de la domnia mea niscareva locuri sau niscareva moșii den cele orășenești sau case în oraș sau vad de moară sau delniță în cîmp sau vii sau verice fel. Să fie volnici numai orășanii să facă ce le va fi voia lor cu acele moșii”¹¹.

Aceleași restricții se aplicau chiar și în cazul unui orășan care, murind, rămînea fără moștenitor și cu datorii neachitate. Și în acest caz creditorul n-avea drept să-i ia bunurile; ele rămîneau orașului care despăgu-beau pe creditor. „...Iarăși de să va întîmpla unui dintre dîșii dă-i va ră-

³. Ibidem, p. 175.

⁴. Vezi : „Piatra Craiului” an. I, nr. 11—12, p. 2—6.

⁵. Ibidem, p. 6.

⁶. C. Rădulescu-Codin, *Cîmpulungul Muscelului*, Cîmpulung 1925.

⁷. Vezi : „Magazin istoric pentru Dacia”, p. 331—359.

⁸. I. Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel*. Monografie istorică, Cîmpulung 1943.

⁹. Vezi : *Cîmpulung-Muscel, ieri și azi*. Coordonator Gh. Pârnuță, Cîmpulung, 1974, p. 26 ; 44.

¹⁰. Vezi : lista cu județii orașului întocmită de prof. I. Șucu (la Muzeul orașului Cîmpulung).

¹¹. Vezi : Gh. Pârnuță, *Documente Cîmpulungene*, vol. I (Manuscris), Pinza orașului Cîmpulung, documentele nr. 6 ; 9—10 ; 12—13 ; 18—20 ; 22—23 ; și 27.

mînea lui măcar după moartea lui.. cu acestea nici un amestec sau treabă să n-aibă nici domnia mea, nici pîrcălabii de oraș, nici nimenea din boiari, nici sluga boierească, nici un om... ci tot să vînză la oroșani...¹².

Orașul Cîmpulung se bucura deci de o mare libertate, mai mult decît celelalte orașe ale țării ; era cum am zice azi un oraș închis.

2. Un alt privilegiu se referă la dreptul orășenilor de a fi judecați de către județul orașului cu cei 12 pîrgari și bătrînii orașului ; pîrcălabii, vamești sau călugării neavînd cu ei „Nici o treabă“. În mai multe documente se precizează acest lucru. „...Iar pentru judecata orașului să nu aibă amestec sau să strice judecata lor, ci pre oroșani să-i judece județul cu 12 pîrgari și cu bătrînii orașului“ pentru că „obiceiul lor au fost de la alți domni bătrîni“¹³.

3. Unele hrisoave se referă la proprietatea orășenească la munții care au fost artubiți obștei de moșneni și care se întindeau din vatra orașului, de o parte și de alta a Riului Tîrgului pînă la muntele Păpușa și pînă la izvorul Dimboviței. „...Dat-am domnia mea, scrie Matei Basarab această poruncă a domniei mele orașului Cîmpulungului și tuturor moștenitorilor orașului și cu feciorii lor... ca să le fie lor moșie care se numește a orașului, care au fost din **șiderea satului** (s.n.) însă să se știe anume : Plaiului Pătru de la riul orașului Cîmpulung pînă la apa cea bătrînă a Dimboviței, Plaiului Frăcii, iar pînă la Dimbovița ; Jimbura, iar pînă la Dimbovița și pînă la Păpușa ; Plaiului Voievodul pînă la Menedic prin Clincea pînă la Capra, Virtopul Modroghinului, Virtopul Boarteșului (Boarcășului) Neteduhl, Virtopul Epurelui...“¹⁴.

Hrisoavele precizează că acești munți și plaiuri „au fost de baștină“ ai orașului“ de la moș, de la strămoși“, încă înainte de „șazutul orașului“, din vremea altor „bătrîni domni“ care au fost „mai de demult“, adică din „Descalcarea țării“, cum se sublinia în hrisovul lui Mihai Racoviță Voievod¹⁵.

4. În toate cele 39 de documente se menționează scutirile de dări acordate orașului Cîmpulung. Enumerarea lor arată în același timp ce biruri și ce poveri apăsătoare suportau locuitorii țării. Se menționează astfel că ei (cîmpulungenii) „să fie în pace și slobod de toți boierii și slugile domnești „să nu dea lemne de Crăciun, nici fin, nici nimic“¹⁶ ; să fie iertați „de vama de pîine, să nu dea vamă domnească“¹⁷. Erau scutiți apoi de birul oștilor, de birul lefilor, de birul cailor, de birul untului¹⁸, de biruri de taler, de cai de olac, de goștinărit pentru 1 000 de rimători¹⁹. Deasemenea orășenii erau scutiți de „carale de pește, de miere, de ceară, de seu, de vamă de cal, de bou, de oaie, de podvoade, de mertice²⁰, de vama de la Bilciul Sf. Ilie, de slujba domnească, de vama pîrcălabilor de oraș și de județ etc.“²¹.

¹². Idem 27.

¹³. Idem doc. nr. 3 ; 6 ; 9 ; 10 ; 12—13 ; 18—22 ; 23—27.

¹⁴. Idem doc. nr. 4 ; 7 ; 27.

¹⁵. Idem doc. nr. 27 ; (hrisovul din 15 ian. 1743).

¹⁶. Idem doc. nr. 2 (hrisovul din 20 febr. 1559).

¹⁷. Idem doc. nr. 21 (hrisovul din 1674).

¹⁸. Idem doc. nr. 25 (hrisovul din 16 sept. 1704).

¹⁹. Idem doc. nr. 27 (hrisovul din 15 an. 1743).

²⁰. Idem doc. nr. 13 și 16.

²¹. Idem doc. nr. 9 (hrisovul din 3 mai 1646).

Acordînd privilegiu orașului, voievozii țării țineau să amintească că unele din acestea erau fixate și în inscripții pe monumente de piatră sau în pisaniile de la Minăstirea Cîmpulung. În hrisoavele lui Matei Basarab din 12 april. 1636 și 3 mai 1646 se arată că locuitorii din acest oraș să fie scutiți de vama tirgului „așa cum au fost legea și mai înainte vreme, după cum scrie și în piatra pe care o am pus domnia mea deasupra porții bisericii”²².

La inscripția cu aceste privilegii se referă și Duca Voievod în anul 1674, atît în hrisovul din Pinza orașului²³, cît și în cele 2 monumente epigrafice (unul aflat în zidul caselor lui Ionescu-Berechet și altul în piața orașului Cîmpulung).

5. Un comerț intens avea loc la Cîmpulung cu ocazia Bilciului de la Sf. Ilie, cunoscut ca unul din tirgurile importante ale țării. Hrisoavele amintesc, și de unele drepturi acordate, în exclusivitate, orașenilor de aici. Astfel la acest tirg dreptul de a face negustorie era rezervat numai cîmpulungenilor. Într-un hrisov se face următoarea precizare : „Să aibă volnicie orașenii din Cîmpulung să nu îngăduiască pe nimeni din cei străini a se hrăni în oraș cu nici un fel de neguțătorie, ci numai orașenii să aibă acest drept” (s.n.)²⁴.

De asemenea numai ei aveau dreptul de a vinde vin în oraș ; nimeni din cei de afară (străini) n-au voie să aducă vin „ca să vînză acolo, nici boiarii mari, nici slujitorii, nici măcar vericine din slugile domnești. Ci numai însăși orașenii să vînză vin”, așa se menționează în trei documente cuprinse în Pinză²⁵. Prin alte hrisoave orașenii sînt scutiți de a plăti vama la Rucăr pentru 1 000 de porci pe care îi vindeau la Brașov²⁶, iar cei care se neguțăureau cu mătăsuri și alte mărfuri erau iertați de cotorit²⁷.

6. Alte privilegii au fost acordate pentru viile pe care orașenii cîmpulungeni le aveau în Dealul Piteștiului, al Vălenilor al Topolovenilor și Ciocăneștilor sau pe moșiile minăstirilor Radu Vodă și Nucetul. Astfel cei care aveau vie în Dealul Piteștilor erau scutiți de parpar²⁸ ; cei cu vie pe domeniul minăstiresc aveau dreptul să dea vinăriciul în vin, iar nu în bani, precum cereau călugării, precum și dreptul de a preda vinul pe loc, nefiind obligați a-l transporta la București, așa cum îi obligau călugării Minăstirii Radu Vodă. Deasemenea aveau dreptul să-și vîndă vinul și „alte bucate” pe la crămile lor²⁹. Apoi vinăriciul nu era măsurat cu vadra călugărilor care era mai mare, ci cu vadra domnească de aramă³⁰. Orașenii erau scutiți deasemenea de fumărit cînd mergeau cu carele pe la vaduri ca să aducă pește „pentru hrana lor”³¹.

Cîmpulungenii dețneau monopolul transporturilor, Constantin Vodă Brîncovenau stabilește că atît în timpul Tirgului Sf. Ilie cît și în restul anului, numai orașenii cîmpulungeni „să aibă a încărcă ei toate poverile „...” iar alți oameni den altă partea să nu fie volnici a încărcă”³².

²². Idem document nr. 6 și 9.

²³. Idem doc. nr. 21 (hrisovul din 1674).

²⁴. Idem doc. nr. 27 (hrisovul din 15 ian. 1743).

²⁵. Ibidem.

²⁶. Ibidem.

²⁷. Idem doc. nr. 39 (cartea domnească din 13 iunie 1742).

²⁸. Idem doc. nr. 15 (hrisov din 27 nov. 1664).

²⁹. Idem doc. nr. 31 și 32.

³⁰. Idem doc. nr. 34 și 35.

³¹. Idem doc. nr. 29 și 38.

³². Idem doc. nr. 30 (Cartea domnească din 21 dec. 1710).

Iată atâtea privilegii acordate locuitorilor acestui oraș. Aceasta nu înseamnă însă că ei nu aveau și obligații. Documentele din Pinza orașului amintesc și despre acestea. De altfel unele hrisoave sau cărți domnești eliberate orașului sînt urmare a unor plingeri adresate domniei în legătură cu abuzurile ce făceau dregătorii sau călugării. În hrisovul lui Șerban Vodă Cantacuzino de la 1 iulie 1688 se subliniază despre „acest sărac de oraș” (Cimpulung) că „fiind îngreuiat dă multă dăjdii” care îl, dusese „la multă lipsă și sărăcie” petru „mult greu ce au asupra lor vor să se risipească și să fugă”. (s.n.). Din acest document rezultă că „tot orașul” s-a jeluît la domnie că „au avut mult păs de la drăgătorii ce merg cu slujbe acolo”.

În această situație domnitorul fixează o dare anuală și poruncește „tuturor” slugilor domnești „au boieri mare, cu slugă domnească veri boierească”, oricine va umbla la Cimpulung să le dea „bună pace” și să se ferească de acești orășeni pentru că ei au hotărît „să-și dea ruptorii osebit” și deci „nu sînt amestecați cu țara” (s.n.)³³.

Într-un mod asemănător se arată în hrisovul dat de Vodă Constantin Brîncoveanu la 16 sept. 1704 menționînd că „pentru mult păs” ce au asupra lor, locuitorii orașului Cimpulung „vor să se risipească și să fugă”³⁴.

Vremurile au fost mai grele și birurile mai apăsătoare în timpul domniei lui Ioan Mavrocordat. Din hrisovul de la 8 mai 1717 rezultă că parte din orășenii cimpulungeni au părăsit orașul și au fugit „pentru mult păs și greu ce au căzut de la împărăție asupra țării”. Documentul din Pinza orașului menționează că locuitorii au fost impresurați și cu alte dăjdii, stricîndu-li-se și ruptoarea stabilită în timpul lui Constantin Brîncoveanu, iar „de atunci încoace au fost tot în valul țării” ca și celelalte orașe. Pentru al lor păs, se scrie în document, spărgîndu-se acest oraș și fugind și făcîndu-se visteriei pagubă”.

Iată ajuns la grele nevoi orașul care se bucurase de atâtea privilegii. Spre a i se stabili vechile drepturi „au venit cu toții de s-au plîns și au făcut jalbă la domnie”, după cum glăsuiește hrisovul³⁵.

În încheierea acestui studiu socotim necesar a sublinia două probleme de o deosebită importanță rezultate din lectura Pinzei orașului Cimpulung. Prima se referă la atestarea documentară a acestui oraș care trebuie fixată anterior anului 1300. Pînă acum se cunosc 6 mărturii scrise în care se precizează că primul privilegiu acordat orașului Cimpulung datează din anul 1215. Astfel hrisovul lui Duca Voievod menționează că privilegiul acordat orașului Cimpulung este din anul 6723, deci anul 1215. Aici se scrie : „...văzînd domnia mea mila orașului Cimpulung cum să fie iertați de vama de piine... Asiderea și orășanii, să nu dea vamă orice vor vinde, cum au fost iertați de răposatul Radu Negru Voievod cînd au fost leatul 6723” (s.n.)³⁶.

Acest privilegiu apare scris, în aceeași formulare, în monumente epigrafice bine păstrate în Cimpulung (unul în zidul casei arhitectului Berechet, unde a funcționat revizorul școlar în timpul cînd era condus de distinsul dascăl C. Rădulescu-Codin, și altul în piața orașului). Privilegiul din anul 1215 este reproduș și în cele două pisanii puse deasupra ușii

³³. Idem doc. nr. 24 (hrisovul din 1 iulie 1688).

³⁴. Idem doc. nr. 25 (hrisovul din 16 sept. 1704).

³⁵. Idem doc. nr. 26 (hrisovul din 8 mai 1717).

³⁶. Idem doc. nr. 21 (hrisovul din 25 dec. 1674).

Minăstirii Cîmpulung precum și în hrisovul lui Matei Basarab din 10 aprilie 1647³⁷.

Ținînd seama de cele 6 documente menționate mai sus ar trebui ca atestarea documentară a orașului Cîmpulung să fie anul 1215, pentru că așa cum precizează pe bună dreptate istoricul P.P. Panaitescu, deși textul original s-a pierdut cuprinsul lui îl cunoaștem din atestările succesive ale dominilor de mai târziu³⁸. De altfel și alți istorici, ocupîndu-se de viața orașului Cîmpulung o consideră anterioară anului 1300 (dată înscrisă pe lespedea de mormînt a comitelui Laurențiu). Astfel N. Iorga admite existența orașului din anul 1200³⁹; C. Șerban o consideră anterioară invaziei tătarо-mongole din anul 1241⁴⁰, iar Flaminu Mîrțu cu cel puțin o jumătate de veac anterioară celei din 1300⁴¹.

Cele menționate despre hrisovul din anul 1215 sînt valabile și pentru hrisoavele din anii 1292; 1392; 1439 și 1453 amintite în Pinza orașului dar ale căror originale sau pierdut „den vremea răzmiriții“, după cum se precizează în hrisovul din 15 ianuarie 1743, care se referă, desigur, la evenimentele din anul 1737 (războiul ruso-austriac-turc), cînd orașul a fost ars și prădat⁴². La conținutul acestor 4 hrisoave, indicate mai sus, se referă întăririle succesive din mai multe documente cuprinse în Pinza orașului. În hrisovul din 6 dec. 1636 dat de Matei Basarab, se scrie între altele: „...și am văzut domnia mea și am citit multe hisoave bătrîne și vechi făcute tot pentru așezămîntul orașului. Întii hrisovul strămoșului domniei mele prea luminatului și blagocestivului și de Hristos iubitor răposatului Io Radu Negru Voievod leatul 6800 (1292) și hrisovul lui Mihai Vodă leat 6900 (1392) și hrisovul Vladului Voievod leat 6947 (1439) și hrisovul lui Vladislav Voievod leat 6960 (1452) și încă multe hrisoave și cărți ale tuturor domnilor“ (s.n.).

Este de menționat că privilegiul din 1292 este întărit în șapte hrisoave succesive⁴³ și că la această dată se referă și cel mai vechi manuscris al Cronicii Țării Românești, versiunea arată, descoperită lîngă Beirut (Liban) în care se atribuie lui Negru Voievod zidirea unei biserici la Cîmpulung în anul 1292⁴⁴.

Celelalte hrisoave din anii 1392; 1439 și 1452 sînt amintite în zece documente din Pinza orașului⁴⁵.

A doua problemă este legată de obstea cîmpulungeană care a trecut de la forma obstei satești la aceea de tîrg și apoi la cea de oraș. Mai multe hrisoave din Pinza orașului amintesc de obste și de moșnenii orașului. Se precizează astfel că moșia orașului este încă „din siderea satului“; de

³⁷. I. Răuțescu, *Op. cit.*, p. 75—76; 78.

³⁸. P.P. Panaitescu, *Orașele, în Viața feudală din Țara Românească și Moldova*, București, Editura științifică, 1957, p. 431.

³⁹. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, ed. 2, B, București, 1928, p. 13.

⁴⁰. C. Șerban, *Geneza orașelor medievale românești*, în „Studii și articole de istorie“ XIV (1969), p. 63.

⁴¹. Flaminu Mîrțu, *Formarea orașului, în Cîmpulung Muscel, ieri și azi*, Cîmpulung 1974, p. 21.

⁴². C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1942, p. 252.

⁴³. G. Pârnuță, *Documente cîmpulungene*, vol. I. (Manuscris), Pinza orașului Cîmpulung doc. nr. 6; 9; 12; 17—19; 22.

⁴⁴. Vezi: Virgil Cîndea, *Letopisețul Țării Românești (1299—1664) în versiune arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii“ 1970 nr. 4.

⁴⁵. Gh. Pârnuță, *Documente Cîmpulungene*, doc. nr. 3—4; 6—7; 9; 12; 17—19; 22.

„baștină“, de la „moși, de la strămoși“ cum se arată în hrisovul din 6 dec. 1636⁴⁶.

Obstea sătească Cîmpulungeană, așa cum arată și istoricii C. Șerban și Traian Udrea, a îndeplinit un important rol politic făcînd parte din uniunea de obști care au pus bazele statului medieval al lui Seneslau, ce și-a avut capitala inițial aici,⁴⁷ mutată apoi la Curtea de Argeș. Continuată apoi în forma urbană, pînă la mijlocul secolului XX, obștea cîmpulungeană s-a păstrat atîtea secole.

Sumara analiză făcută mai sus ne îndreptățește a conchide că Pinza orașului Cîmpulung reprezintă un document de o deosebită valoare pentru istoria acestei străvechi vetre de cultură a poporului român.

⁴⁶. Idem doc. nr. 7 ; 27.

⁴⁷. C. Șerban și Traian Udrea. Recenzie asupra lucrării : **Cîmpulung Muscel, ieri și azi**, în „Revista de istorie“, 1976, nr. 2 pag. 295.

Începuturi

de organizare sanitară

la Cîmpulung

și zona Muscelului

MIRCEA CONSTANTINESCU

Prima formă de asistență organizată de oficialitate în țara noastră a fost asistența, statornicită prin hrisoave, în folosul infirmilor și săracilor, de către domitorii Țării Românești, și inițiată, în primul rînd, din motive de mistică religioasă :

„...am hotărîtu aceste milosteni să se de pentru sufletul meu“. Chiar din epoca începuturilor statului feudal au existat documente în care se pomeneste de „săracii“ din orașul Cîmpulung, cărora voievozii le acordau dreptul de a fi hrăniți și îngrijiți de către locuitorii satului Mătau (azi Mioarele-Muscel, județul Argeș). În schimbul acestor îndatoriri, locuitorii satului pomenit căpătau scutirea de toate dările, fie în natură către cămara domnească, fie în bani către visteria țării. Aceste drepturi ale săracilor, gîrbovilor și șchiopilor din orașul Cîmpulung, ca și privilegiile locuitorilor satului Mătau fiindînd, așa cum spune un hrisov al lui Radu Leon (1664—1669) „din descălicătoarea țare și pînă acum“, au fost păzite și re-înoite de toți domnitorii, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cum rezultă și dintr-un hrisov al lui Matei Basarab, din 1639 :

„satul Mătau de jos ot sud Muscel care(e) iaste al săracilor din oraș(ul) domnii mele din Cîmpulung ca să fie în pace și slobod fiindcă e iertat acel sat cum a fost iertat și în „zilele altor domni bătrîni și am văzut domnia mea și cărțile de milă ale acestor săraci, cartea răp(o)s(a)t(ului) Negru Vodă și a fiului său Vlad Vodă și cartea lui Vladislav Vodă și cartea strămoșului domnii mele răposat Basarab v(oie) voda și ginerii său Radului v(oie)v(o)d(a) și a Mircii v(oie)voda și a lui Moisi v(oie)v(o)d(a) și cartea bătrînului răposatului Alecsandru v(oie)v(o)d(a) și a nepotusău-său Radului v(oie)v(o)d(a) și a lui Gavril vod(ă) și iaerăși cartea Radului vod(ă) din domnia a doua și cartea fii-său Alecsandru v(oie)v(o)d(a) și a lui Alecsandru v(oie)v(o)d(a) Iliăș și cartea lui Leon Vodă tot de întărire una după alta“.

Ca în toate cele 14 cărți, Matei Basarab „iartă” satul Mățul de Jos pentru că „el n-a fost în rîndul țării ci au fost de treaba și hrana săracilor și a gîrbovilor și a șchiopilor den orașul domniei mele den Cîmpulung⁽¹⁾).

Săracii și șchiopii de care se vorbește în aceste hrisoave își aveau mahalaua lor, în sudul orașului Cîmpulung, cu moară și biserică. Locul unde a fost această mahala se cunoaște și stăzi sub denumirea de „cîmpul mișeilor”. Termenul de „mișei” care nu figurează în hrisoavul lui Matei Basarab, îl întîlnim în cel al lui Radu Leon, din 8 mai 1665 : „Pentru că acest sat Mățau de Jos el n-au fost în rîndul țării, numai ce au fost de treaba și hrana mișăilor și a șchiopilor și a ologilor din oraș din Cîmpulung de i-au hrănit și le-au dres lor și biserica și de alte trebi de toate”.

Cele mai noi cercetări efectuate, inclusiv investigațiile arheologice recente, confirmă concluzia că această comunitate a mișeilor Cîmpulungeni, departe de a fi fost formată din bolnavi de lepră care ar fi trăit izolați într-o rezervație specială cu caracter de carantină, (așa cum afirma N. Vătămănu), constituia o categorie social-economică a Cîmpulungului medieval, fiind formată din diverse și numeroase profile de infirmi fizici și psihici. Ei erau considerați în evul mediu, perioadă istorică dominată de prejudecăți mistice și discriminatorii de clasă, incompatibili conviețuirii în mijlocul celor valizi. Erau, ca atare, obligați să trăiască în acel „cîmp al mișeilor”, asigurindu-li-se satisfacerea cerințelor materiale (ei fiind inapți pentru muncă) de către satul Mățaul de Jos, învecinat cu orașul. Aceste drepturi ale „mișeilor” și „săracilor” date prin hrisoave, s-au transmis veacuri de a rîndul, dar începînd cu domnia lui Nicolae Mavrocordat, ele se reduc și apoi nu mai apar menționate.

O serie de măsuri de ordin sanitar au fost prevăzute în Regulamentul Organic, adoptat în 1831. În Muntenia, asistența medico-sanitară era organizată astfel : „Comisia Dohtoricească” avea controlul sanitar al Bucureștiului și era alcătuită din cei cinci medici oficiali ai orașului : C. Alexandridis, Ioan Rasti, Ștefan Episcopescu, Gusi și Buduki. „Comitetul Carantinelor” avea controlul carantinelor și al serviciilor sanitare din țară. Ambele comisii lucrau sub conducerea medicală a „mai marelui dohtor al Prințpatului”, care, în acest timp era doctorul Estioti, organul lor tutelar fiind Vornicia din năuntru.

În toamna anului 1829, Muntenia fusese împărțită din punct de vedere sanitar în 6 ocruguri (ocrugul fiind o regiune sanitară care cuprindea unul sau mai multe județe), fiecare încadrat cu unul sau mai mulți medici, avînd ca sarcină principală combaterea epidemiilor. Primii medici de ocrug au fost încadrați în vara anului 1831, astfel :

Ocrugul I (județele Gorj și Dolj), cu reședința la Craiova : Dr. Feraru și Dr. Alghineru.

Ocrugul II (județele Vilcea și Romanai), cu sediul la Rimnicu-Vilcea : Dr. Nicolae Galatis.

Ocrugul III (județele Mehedinți, Teleorman, Olt, Vlașca, Ilfov, Ialomița și Brăila, cu sediul la București : Dr. Conofaus.

Ocrugul IV (județele Argeș și Muscel) cu sediul la Pitești : Dr. Vasile Ananici.

Ocrugul V (județele Slam Rimnic și Buzău) cu sediul la Buzău : Dr. Atonie Paleologu.

¹ N. Vătămănu, De la începuturile medicinei românești, Buc. 1966.

Ocrugul VI (județele Săcuieni și Prahova) cu sediul la Ploești : Dr. Tircă.

Județul Dimbovița avea medic separat, pe Dr. Schobel, la Tirgoviște.

Medicii își aveau reședința la sediul ocrugului și se deplasau în județe, la cererea ocirmuitorilor. În anul 1832 găsim următorii medici de ocruguri :

Ocrugul I : dr. Paul Vilhelm Ziegler până în septembrie, apoi dr. Tircă.

Ocrugul II : dr. Francisc Albiner, apoi din martie 1832 dr. Conofaus.

Ocrugul III : din septembrie, dr. Paul Vilhelm Ziegler.

Ocrugul IV : dr. Ananici până în mai 1832, apoi dr. Carol Sekeli.

Ocrugul V : dr. Antonie Paleologu.

Ocrugul VI : dr. Tircă până în martie, apoi dr. Hristari.

La județul Dimbovița : dr. Chobel.

Prin Regulamentul Organic se înființează și registrele de starea civilă. Cele dintii statistici au fost alcătuite în anul 1833. Din statistica din acel an a mișcării populației se constată că mortalitatea era destul de ridicată :

Județul	Născuți	Morți	Vaccinați
Slam Rîmnic	1.116	1.199	93
Brăila	498	495	134
Buzău	1.031	795	1.213
Saak	732	647	323
Prahova	737	794	442
Ialomița	640	474	6
Dimbovița	1.743	1.150	2.021
Vlașca	1.796	1.139	1.408
Teleorman	2.040	1.186	325
Muscel	855	565	523
Argeș	1.547	1.214	564
Olt	1.836	848	1.060
Romanați	702	450	756
Vilcea	1.948	1.689	761
Dolj	2.450	1.527	680
Gorj	1.103	1.119	1.755
Mehedinți	2.224	1.867	3.719
București	2.672	2.610	1.508
TOTAL	26.638	20.618	18.332

Una din măsurile pozitive instituite prin Regulamentul Organic a fost obligativitatea vaccinării antivariolice, vaccinare ce se introdusese în țara noastră încă din anul 1801, de către doctorii Silvestru Filitti, Constantin Caracaș și Constantin Darvari, medici ai poliției Bucureștiului. Pentru extinderea vaccinărilor se hotărăște, în 1835, ca „altoirea“ să fie făcută și de către ȋircovnicii de la biserici, drept care nici un ȋircovnic ce a terminat școala la București sau prin județe nu putea fi hirotonist pînă ce nu învăța meșteșugul vaccinării. La 21 ianuarie 1841, Carol Sekeli, medicul ocrugului Argeș și Muscel, a eliberat următoarea dovadă :

„Nicolae Tircovnicu sin Popa Din, din satul Birzești, după poruncile înaltei stăpîniri săvîrșind învățătura vaccinării spre dovadă i se dă aceasta, supt a mea iscălitură. Doctorul ocrugului 5-lea, C. Sekeli“. În luna februarie, Nicolae Tircovnicu a vrut să se facă preot și pe cererea înaintată mitropoliei, protopopul menționează că, pe lingă alte acte, „au adus și atestat de la doctorul ocrugului, care i se dă dovadă că a învățat și el cum trebuie să se vacsinarisească copiii“²).

Ocîrmuirea ar fi vrut să încadreze cite un medic în fiecare oraș, dar nu erau disponibili atîtea doctori cu diplomă. Pe de altă parte, dat fiind că nici Vornicia din Năuntru nu avea fondurile necesare pentru plata atîtor medici, s-a făcut o anchetă, prin mijlocirea ispravnicilor de județe, dacă locuitorii orașelor ar fi dispuși, în cazul că se vor găsi medici, ca aceștia să fie angajați pe seama locuitorilor. Din lipsă de fonduri și din lipsă de medici, rezolvarea acestei probleme a fost însă aminată.

Aflind despre această anchetă, Iacob Denckowski, care nu era medic, dar practica de 12 ani medicina în Cîmpulung, face, la 24 septembrie 1831, o cerere către doctorul Estioti, pentru a fi numit medic al orașului Cîmpulung. Nu cunoaștem hotărîrea luată dar este probabil că cererea nu a fost admisă ceea ce reiese și din adresa ocîrmuirii județului Muscel din 11 februarie 1833, prin care se raportează comitetului carantinelor că s-a ivit vîrsatul și lingoarea în orașul Cîmpulung și este nevoie să vină medicul ocrugului să îngrijească de bolnavi și să semneze „catastifele“. Ceea ce însemnează că la acea dată în orașul Cîmpulung nu funcționa nici un medic oficial. Comitetul a răspuns că deși doctorul ocrugului Carol Sekeli, este însărcinat cu îngrijirea bolnavilor de „sfrenție“ (sifilis) din județul Argeș, i s-a ordonat acestuia să lase acolo un înlocuitor și să vină urgent la Cîmpulung. Doctorul Sekeli s-a prezentat la Cîmpulung în mai 1833, aducînd cu sine și un atestat eliberat de autoritățile din orașul Pitești, cu-prinsul fiind următorul :

„Printr-aceasta se face știut din partea noastră a tuturor tresp-telor hălăduitoare din orașul Pitești județul Argeșului că dum-nealui dohtorul acestui oraș și ocrug d.d. Carol Sekeli, din vre-mea orînduirii dumnealui de către stăpînire, în căutarea nepu-tincioșilor lăcuitori, precum și mai dinainte, l-am cunoscut intru toate vremile cele de nevoie și primejdioase către sănătatea su-sufflării omenești dintr-acest ocrug și oraș grabnic săritor și sirguitor, iar către aceasta și după căutare bun folositor spre tîmăduirea neputințelor omenești. În scurt, pentru numitul toți de obște au rămas și sîntem intru toate mulțumiți, drept care spre știință îi dăm aceasta spre dovadă mulțumirii noastre că-tre dumnealui supt ale noastre iscălituri și ale dumnealor boie-rilor dregători urmați în lucrare într-acest curs al vremii de acum. Anul 1833 Mai 30“ (urmează iscăliturile“).

La Cîmpulung, Carol Sekeli s-a căsătorit cu fîca serdarului Scarlat Iorga iar mai tirziu, la 4 mai 1840, a cerut împămîntonirea „fiind căsătorit cu o pămînteană nobilă“.

Primul medic al ocrugului Muscel și Argeș, a fost numit, în anul 1831, VASILE ANANICI, cu sediul la Pitești. Aici, mai practicau în a-cest timp, Carol Sekeli și Nicolae Mavrolu, acesta din urmă neavînd nici o

². Colecția preot I. Răuțescu, comuna Dragoslavele — Muscel, jud Argeș.

³. Colecția I. Răuțescu, comuna Dragoslavele, jud. Argeș.

diplomă. Ananici a intrat în conflict cu Mavrolu, care, deși nu poseda calificarea medicală, era căutat de populație pentru faptul că știa să prepare medicamente, pe care le vindea foarte ieftin. Ananici a cerut ocîrmuitorului județului să-l oprească pe Mavrolu de a mai da consultații și de a prepara medicamente. Ocîrmuitorul a efectuat o anchetă, după care a trimis Comitetului carantinelor, în martie 1832, următoarea adresă : „După datorie au chemat cîrmuirea pe acel doctor, să-i arate asemenea încetare din parte-i ; dar s-au adevărit că acesta este doctor cu practică, iar nu spițer vinzător de doctorii, și folositor oamenilor după mulțimea obștei orășenilor, ce în multe rînduri Ocîrmuirii au arătat, avînd și îndestule documentări vrednice de credință, precum și în scris atestat din partea celor aleși orășani pentru vindecarea a mulți pătimași prin nevinnovatoitorii, afară de alte documenturi sub iscălituri și peceti de generali ale nebiruitelor oști rusești“. În consecință, ocîrmuirea cerea Comitetului carantinelor să dea voie mai departe lui Mavrolu să practice medicina în Pitești. Comitetul carantinelor a trimis, la 28 martie 1832, ocîrmuitorului județului Argeș, următorul răspuns : „Pravilele dohitoricești Academii pe aceleai numai cunoaște de dohtor, care s-au sîrguit de au dobîndit diplome formale doveditoare destoiniciei ; totuși de vreme ce arătatele înscrise persoane ale locului se socotesc a fi folosite de sîrguința acestora, se lasă și de comitet, vremelnicește, cererei acelor fețe“. Hotărîrea ocîrmuirii și a Comitetului carantinelor l-a nemulțumit desigur pe Ananici, care-și dă demisia, și la 12 mai 1832 este numit medic de ocrug. în locul său, Carol Sekeli. Nicolae Mavrolu a practicat mai departe medicina și farmacia în Pitești, iar în anul 1837 îl găsim printre pensionari, plătit cu 80 lei pe lună.

CAROL SEKELI, absolvent al școalei de chirurgie din Cluj, practica deja medicina la Pitești în anul 1831, cînd Vasile Ananici a fost numit medicul ocrugului IV (Argeș și Muscel). Odată cu demisia acestuia, Sekeli va fi numit medicul ocrugului.

La 11 septembrie 1843, magistratul orașului Rm. Vilcea îl roagă pe Carol Sekeli să vină medic în acea urbe, deoarece plecase doctorul Ziegler. El răspunde pozitiv și așteaptă dezlegare de la autoritățile superioare pentru schimbarea postului⁴. La 26 noiembrie 1843, Sekeli trimite o scrisoare magistratului, cerînd o aminare pînă la 6 decembrie, deoarece trebuia să plece la București, pentru treburi personale⁵. Văzînd că tot nu se prezintă la post, magistratul îi trimite o nouă adresă, la 29 decembrie, prin care-l soma să-și precizeze intențiile, întrucît nu mai poate ține orașul fără doctor⁶. La începutul anului 1844, Sekeli scrie din nou la Vilcea, propunîndu-i magistratului să adune 4 000 lei, pe care să i-i înmîneze cînd va veni să facă contractul. La 14 februarie 1844, el trimite o nouă scrisoare, prin care îl înștiințează pe magistrat că orășenii piteșteni nu-l lasă să plece dintre ei, acum după 14 ani de cînd îi slujește ; și doctorul mulțimea locuitorilor orașului Rm. Vilcea, declarîndu-se măgulit de dorința lor de a-l vedea printre ei. În urma acestei scrisori a fost numit la Rm. Vilcea doctorul Schlahter. Sekeli rămînînd în continuare la Pitești.

⁴. Arhivele statului Rm. Vilcea, dosar 43/1843, fila 126.

⁵. Idem, dosar 67, fila 4.

⁶. Idem, dosar 67, p. 6—7.

IACOB FELIX, părintele igienisticii românești, a venit în țară în anul 1858 și a fost numit medic al orașului Oltenița. În 1859 a ocupat postul de medic al județului Muscel. În același an, el întreprinde un studiu asupra apelor de la Bughea, iar în mai 1860, într-un raport către Direcția generală a serviciului sanitar, Felix face unele considerațiuni asupra apelor și climei de la Bughea, arătând printre altele : „Clima de la Bughea este aspră și temperatura supusă schimbărilor foarte repezi“. El consideră că : „aceste ape sînt indicate în pitiriazis rubra, psoriazis, scabie, catarul vezicii urinare, reumatismul articular și muscular, hidrargirozis și sifilis secundar, dar contraindicate în bolile uterine“.

În anul 1861, doctorul Carol Davila îl cheamă la București, încredințându-i catedra de igienă și poliție sanitară la Școala națională de medicină. Moare în vîrstă de 73 ani, în 1905, lăsînd în urma sa o vastă operă organizatorică și științifică.

ION FRUMUȘEANU s-a născut la Tg. Jiu, la 24 iunie 1839. Între anii 1857—1858 îl găsim elev la Școala de medicină, apoi licențiat. Pleacă (mai tirziu la Torino unde își ia doctoratul în 1863. În septembrie 1867 este numit medic primar al județului Muscel.

IOSEF FUCS, patron de chirurgie, a fost în 1863 medic al orașului Cîmpulung. Între 1864—1866 îl găsim medic particular la Cîmpulung.

GRIGORE HEPITES și-a luat doctoratul la Viena în anul 1858. A funcționat ca medic al spitalului din Ploiești pînă în 1862, cînd este numit medic primar al județului Muscel, unde rămîne pînă la 1 septembrie 1866, cînd devine medic primar al județului Argeș.

ADUART ANINO și-a luat doctoratul la Siena, în 1847. În 1858 îl găsim medic al județului Argeș, unde funcționează pînă la 5 octombrie 1859, cînd este numit la Ploiești.

Tot de la începutul sec. 19 mai găsim la Cîmpulung pe DIMITRIE KAPITANOVICI, născut în anul 1813. Și-a luat doctoratul la Wurzburg în 1843 și vine în țară în acelaș an. A fost medic al districtelor Argeș și Muscel. În anul 1857 figurează în lista de „locuitorii orașului Cîmpulung, rezidența acestui district (este vorba de districtul Muscel) care sînt în drept a alege dintre dinșii un deputat pentru divanul ad-hoc, după articolul 5 din înaltul împărătesc Firman. anul 1857“. Din acei 100 locuitori de pe lista, a fost ales deputat Costache Aricescu.

Așezările de „Ungureni“ pe pământul obștei Cîmpulungene

ȘTEFAN TRÎMBACIU

Cea mai veche formă a producției, fie că este vorba de creșterea vițelor și oilor, de agricultură și de meșteșuguri, în istoria poporului nostru este munca colectivă în cadrul obștilor¹. Obstea se definește ca o comunitate de muncă prestînd o muncă dirijată de comunitate formînd, însă, un cerc închis în privința drepturilor de folosință a pământului².

Spre deosebire de alte obști, cartea se defineau în primul rînd prin munca și organizare, obstea moșnenilor din Cîmpulung stăpînea o mare proprietate care cuprindea vatra împreună cu împrejurimile, formate din munți, ape, păduri și islazuri. Actele și privilegiile arată clar că moșia orașului era folosită ca teren agricol de locuitori iar stăpînirea ei era împărțită într-un număr de bătrîni, după sitemul satelor devălmase³. Pînă la începutul sec. al XVIII-lea moșia orașului avea o suprafață de 14.700 de pogoa-ne⁴ și era cuprinsă între : Nămăești — marginea Bogăteștilor — Valea Româneștilor și Mătău, pînă la Grosani în partea de Răsărit, Poenari — Grădiștea prin Valea Unchiășului spre Godeni la marginea Berivoieștilor Pămînteni în partea de Miază zi, la Otelu și Albești spre Apus iar spre Miază Noapte pînă la Muntele Lalu⁵. Obstea din Cîmpulung a evoluat, pe cale economică, de la obstea țărănească la comunitatea orășenească, avînd ca fază intermediară pe cea de tirg. Documentul emis de Leon vodă la 26 august 1630 menționează că munții sînt ai orașului „din șezutul satului“⁶ iar Matei Basarab la 6 decembrie 1636 amintește că munții au fost ai obștei „din săderea satului“⁷ iar Anaforaua din 8 iunie 1804 întărește și ea a-

1. P. P. Panaiteșcu, Introducere la istoria culturii românești, Ed. Științifică, București, 1969, pag. 136.

2. Ibidem, pag. 157.

3. Ibidem, pag. 284.

4. I. Răuțescu, Cîmpulung Muscel, Cîmpulung, 1943, pag. 360.

5. C. D. Aricescu, Istoria Cîmpulungului, București, I, 1855, pag. 104.

6. Condica de acte a obștii moșnenilor Cîmpulungeni, pag. 1.

7. Ibidem, pag. 4.

ceastă precizare. De-a lungul timpului, moșnenii au căutat să se înconjoare cu documente semnate de domnitori, prin care să le fie recunoscute drepturile asupra proprietății obștei, obligațiile lor față de domnie, scutițiile de dări și în același timp să se interzică străinilor să se stabilească pe moșia obștei.

Astfel în hrisovul emis de Radu Vodă la 7 mai 1615 se specifica „să nu fie volnici nici un boer, nici slugă domniei mele ca să ceară de la domnia mea măcar loc, sau măcar moșie d-a orașului, ori casă, sau loc la oraș, sau delnitate la cîmp, ci numai orășanii să fie volnici să facă ce vor vrea ei cu aceste moșii”⁸. Cu toate aceste îngrădiri, pe moșia obștei au început să se așeze străini, mulți dintre ei integrându-se în viața obștei, unii dintre ei înrudindu-se chiar cu moșnenii. Pentru aceștia Județul Stan „cu cei 12 pîrgari ai Cîmpulungului” au intervenit la Voevodul Matei Basarab pentru că „sunt oameni locuitori de atîta vreme acolo în oraș și dajdrici cu orașul”⁹, cerînd să fie lăsați să locuiască în oraș.

Matei Basarab, în hrisovul emis la 25 martie 1633 hotărăște ca toți străinii care s-au aflat în oraș pînă la Alexandru Ilasi (1627) să fie iertați de toate slujbele domnești și să aibă toate drepturile celorlalți moșneni¹⁰, pe care-l va fi apucat birul acolo pînă la Alexandru Ilias, cu acel om nici o treabă să nu aibă, să fie și el orășean iubit de alalți orășeni, iar pe cei ce vor fi de la Alexandru Ilias încoace, să-i scoată și să-i ducă la moșia lor”¹¹. La 12 Aprilie 1636 tot Matei Basarab oprește pe orice străin să cumpere din moșia orașului „să nu fie volnici nici boer, nici slugă domniei mele, ca să ceară de la domnia mea niscareva locuri sau măcar moșii de la acești orășani măcar casă, măcar loc în oraș, măcar vad de moară, măcar delnită la cîmp, măcar vie, măcar ce va fi”¹². Drepturile moșnenilor sînt reînnoite și prin hrisovul emis la 3 mai 1646 de același Matei Basarab.

În sec. al XVIII-lea numărul străinilor care se așează pe moșia obștei este și mai mare. Ei erau fie oieri, fie agricultori veniți din Transilvania, și au întemeiat mahalalele; Vișoiu, Voinești, Valea Mare, Valea Bărbusa, precum și cele două Bughi¹³. Luptele necontenite dintre Imperiul Otoman și Austria au adus mari prejudicii țărilor române și implicit Cîmpulungului. Astfel în ziua de 29 iulie 1737 în timpul zborului de la Sf. Ilie un corp de armată austriac a ocupat orașul omorînd pe turcii care se găseau în oraș.

Turcii au dat foc orașului, omorînd mulți cîmpulungeni. Cea mai mare parte a moșnenilor au fugit peste munți, în Transilvania de unde s-au întors peste cîțiva ani, împreună cu mulți „străini”, la care au locuit ori cu care s-au înrudit.

Moșnenii Cîmpulungeni cer domnitorului Alexandru Ghica în anul 1766, să-i lase în Cîmpulung, aceștia fiind familiști, unii uniți prin grade de rudenie cu ei și împreună plăteau sarcinile către visterie „gonind din oraș pe ginerii, pe cumnații noștri și pe copii noștri de suflet, orașul se

⁸. Condica de acte a obștii moșnenilor cîmpulungeni, pag. 1.

⁹. Ibidem, pag. 3.

¹⁰. Ibidem, pag. 2.

¹¹. Ibidem, pag. 3.

¹². Ștefan Metes; Emigrări românești din Transilvania în sec. al XIII—XX-lea, Ed. Științifică, București, pag. 201—202. Chiar numele de Vișoiu, se spune că vine de la ungureanul Radu Vișoiu, originar din Netotul Făgărașului.

va sparge, apucînd fiecare încotro va vedea cu ochii¹³. La rugămintea orășenilor, Alexandru Ghica dă un hrisov, asemănător celui emis de Matei Basarab la 25 martie 1633, recunoscîndu-i pe toți străinii în rîndul moșnenilor. În anul 1785 în urma înfrîngerii răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan un mare număr de țărani din Transilvania s-au așezat pe moșia moșnenilor din Cîmpulung, în special în mahalaua Vișoi. Pentru reglementarea statutului acestor „ungureni” între ei și moșnenii orășeni cîmpulungeni a intervenit un așezămînt la 12 Ianuarie 1785, prin care se stabilea obligațiile streinilor „ungureni” față de obște de a noastră bună voie am primit ca să ne dea și ei pentru clacă caselor lor și pentru dijma din bucatele ce fac pe moșia orașului și pentru pășunea vitelor lor, pe an de clacă bani patruzeci iar nu mai mult¹⁴, fără a mai da obișnuitul miel de primăvara orașului. Acest Așezămînt a determinat creșterea numărului de „ungureni” care doreau să se stabilească pe moșia obștei.

Suma de 40 de bani, scutirea de dijma și de clacă vor determina, la începutul sec. al XIX-lea izbucnirea unor neînțelegeri între „ungureni” și obște, care vor ajunge pînă la domnitor. În anul 1804, moșnenii „avînd moșie împrejurul orașului întărită de răposaii Domni din descălicătoarea țării cu privileghiuri¹⁵, adresează o jalbă domnitorului cerînd ca străinii „ungureni”, „să se îndatoreze a da și ei dijma și claca după obicei¹⁶. Se refereau la obiceiul de a plăti dijmă și clacă care exista pe moșiile boierești și mînăstirești. Cercetările sînt efectuate de marele logofăt, care la 8 iunie 1804 îl informează pe domnitorul Constantin Alexandru Ipsilanti că „cei streini din altă parte cari nu sînt orășeni, nu au cuvînt a stăpîni locuri și alte ogrăzi pe moșia orașului, fără de dare de dijmă și clacă¹⁷.

Pierzînd judecata cu obștea, „ungurenii” au trebuit să plătească dijma și claca, din anul 1805, așa cum rezultă dintr-un zapis de vînzare cu arendă a veniturilor încheiat între moșneni și clăcașii marginilor, la 1 August 1805 și adresat județului Nicolae Grecu „și dumnealui să aibă a căuta venitul acestei moșii, întocmai după coprinderea luminatelor ponturi, adecă clacă de casă, dijmă din toate cîte vor fi, din cînepă, din fin și din alte semănături¹⁸. Zapisul este iscălit de 58 de moșneni și 14 preoți, fiind întărită prin iscălitura județului Sterie.

În anul 1805 „satul Voineștii de jos și cu toți ungurenii ce șed pe moșia orașului Cîmpulung¹⁹ s-a jeluît din nou domnitorului că „nu se țin numiții de la un cîrd de vreme încoa, de simfonia ce de 20 de ani au făcut prin zăpise înscrise unii la mina altora... ci dimpotrivă, îi supără cerîndu-le dijmă și clacă²⁰. În timpul cercetărilor efectuate de Iordache Căminarul

¹³. C. D. Aricescu, *Istoria Cîmpulungului*. București, I, 1856, pag. 11—12.

¹⁴. *Condica de acte a obștii*, pag. 17.

¹⁵. *Condica de acte a Obștii*, pag. 17.

¹⁶. *Ibidem*, pag. 17.

¹⁷. *Ibidem*, pag. 18.

¹⁸. *Ibidem*, pag. 20.

¹⁹. *Ibidem*, pag. 21. Conform acestei jalbe beste vorba de locuitorii din cinci sate : Voinești, Valea Mare, Valea Bărbușă, Obești și Mărcușul.

²⁰. *Condica de acte a obștii*, pag. 21.

încearcă să-i împace sugerîndu-le ideia unei înțelegeri între ei, „nici precum cer orășenii să dea, nici precum locuitorii au zăpisele”²¹. Nereușind să se învoiască s-a efectuat o nouă cercetare, la fața locului, de către Clucerul Scarlat Roșeti și paharnicul Alecu, iar în rezoluția din 12 martie 1806 aceștia arată că „ungurenii” au dat clacă la orășeni după așezămîntul zăpiselor, fiind învinuiți că au cumpărat de la orășeni și au cuprins locuri mai mari decît aveau nevoie fiecare, ceea ce contraveneau privilegiilor orașului. Tot acum se măsoară căminurile și grădinile de lingă case” cît și alte locuri ce le-au mai avut unii cuprinse deosebit de grădinile caseilor”²². Sînt menționate și cheltuielile pe care le-au făcut „ungurenii” cu judecata, în sumă de 365,35 lei, cu drumul la București, peschesuri, havae-turi la anafore, casuri cînste pe la logofeți și doi lei pentru liturghie, să ajute dumnezeu dreptății”²³.

Prezentăm mai jos situația străinilor „ungureni” ce locuiesc pe moșia orașului Cîmpulung la 27 februarie 1806.

SATUL VOINEȘTII DE JOS STREINI²⁴

Pog. Pr.

Pog. Pr.

- 4,15 Bucur Sindrilaru Lăzăroiul
- 14 Ipac în deal
- 5,5 A le lui Bucur
- 10 — Cîrstina Văduva
- 5,12 Ion Sindrilaru afară de locul casii fiind casa pe moșia Diaconului Gheorghe
- 8,— Stanciu Sendroiul
- 3,12 George Cojocarul
- 2,12 Radul Sendroiul
- 6,— Vișan Sindrilarul
- 8,— Stanciu Pestină
- 2,12 Neagoie Șindrilarul
- 3,12 Bucur Țuțuiianul
- 1,— Iosiv Bucur Vișoiul
- 1,— Mihai Ungureanul Curea
- 18 Popa Ion Țuluca
- 2, Ion sin Ion Vișoiu
- 2,— Oancea Vișoiu

- 4,— Tudor Zărnescu însă cu un pogon ce este osebit de casă.
- 2,— Bucura Spănia văduva
- ,12 Stan al Oni Ungureanul
- 2,— George al Oni
- 3,— Ion al Oni
- 5,— Oprea Iuga au fost două căminuri
- 2,— Mușat Sendroiul
- 2,21 Ipac Bucur al Luculesi, casa părintească cu altă grădină osebită
- 2,22 George Inarul
- 18 Bucur Țuțuiianul
- 5,— Radu Țuluca
- 1.— Oprea sin Ion Vișoiu
- 1,12 Bucur sin Bucur Vișoiu
- 2,22 Mihai Vișoiu
- 2,— Stoica Ureche însă cu o grădină ce zice că este a bisericii pogoane 1,—
- 1,1 Matei Șchiopul

²¹. Ibidem, pag. 22.

²². Ibidem, pag. 22.

²³. Ibidem, pag. 23.

²⁴. Datele sînt transcrise din Condica de Acte a Obștii moșnenilor Cîmpulungeni, pag. 24.

TOT SATUL VOINEȘTII DE JOS CUMPĂRĂTORII

Pog. Pr.

- 3,17 Maria Văduva Iobuleasa pe care zice că-l are cumpărat de la Ginea Buduluca în talere 12 și zapis nu are
- 1,9 Ipac al ei
- 1,18 Bucur Șchiopu zice că-l are cumpărat de la Stanciu Fuior Orășan
- 1,— Bucur al Luculesi zice că-l are cumpărat și zapisul de cumpărătoare este la fratisău Oprea ce să află la oi
- 3,— Iosiv al Popi zice că le are cumpărate de la Mușat Mareș i brat ego Orășani în talere 39 și un berbec.

Pog. Pr.

- 12 I pac niște povine pentru vită
- 2,— Latcu Lazea ce zice că le are cumpărate de la Mușat Maresi oroseni în talere 45 însă talere 30 bani și unberbece drept talere 15
- 5,— Stanciu Chiveanu încă cu două grădini cu pruni ce sînt deosebit de locul casii zice că le are cumpărate de la Pavel Neamțu
- 4,11 Radu Kikă, osebit de casă zice că le are cumpărate de la...

SATUL VALEA MARE

Pog. Pr.

- 1,6 Ene Bilcă
- 1,— Maria Văduva ce sade la selari
- 1,— Popa Ion
- 12 Pircălabu Coman
- 1,12 Badea Bivol cu 12 prăjini ce este osebit de casă
- 12 Maria Văduva Românvasi
- 1,— Ion al Popi
- 13 Ion Uleia cu niște pruni ot vâlvăroaie
- 1,— Bucur Uleia
- 1,6 Iuga zet Barbu Ulei
- 6 Uta Văduva
- 12 Badea Lupoiu
- 9 Oprea Lupoiu
- 9 Kăminu lui George Lupoiu asupra lui

Pog. Pr.

- Stan Falcă zet ego pînă vor veni feciorii Lupoiului.
- 1,— George Mleică
- 1,12 Staicu sin Popa Ion însă 18 altă grădină cu pruni ce are osebită de casă
- 2,12 Stanciu Bilcă cu un pogon grădină de fîn osebită de casă
- 1,12 Hera
- 3,11 Bucur Puicusi cu o grădină cu pruni pogoane unul și 1 prăjină ce este osebit de casă
- 2,14 Stan Falcă zet George Lupoiu
- 2,14 Bucur Eriminu
- 1,12 Stoica Căruță

SATUL OIKEȘTI

Pog. Pr.	Pog. Pr.
4,12 Pătru Erisanul cu 2 pogoane livede de fin osebiă de casă	2,— Dinu Oncioaia Ungureanu între Bughea
2,— Ion sin Poka	1,12 Floarea ot Măguric
1,— Bucur Țigău	4,12 Iordake Mlăci
1,— Maria Oikioaie fără casă fiind că și au vindut casa ce au fost	1,— Mitul Otam
1,— Păuna lui Pătru	1,— Scarlat unkiașul Otam
1,12 Stănică Drăgăiescul	1,— Stoica Nuksoreanu Otam
2,— Oprea Oiki ce este fugit înă- untru casa o ține Stoica Oiki	2,12 Moise Ungureanu livede de fin
1,— Floarea Văduva	4,— Licsandru Poslujnicu Cluceresii
2,22 Dobra Oncioaie însă cu o grădină de pruni prăjini 16 ce este osebită de casă	1,— Dinul Brat ego
1,18 Diaconu Ion Oncioiu	10,— Popa Șerban cu o livede de fin loc de arătură pogoane 9 ce zice că o are cumpărată de la Arsenie orașanu și este osebită de casă.
1,— Stoica Oiki livede fin	

Măsurătorile au fost făcute de Constantin Săvulescu tretilogofăt.

În mahalaua Vișoi exista în anul 1823 o moșie, proprietatea lui Gheorghe sin diaconu Gheorghe ruptă din moșia obștei. În anul 1823 între „ungurenii“ care locuiau această moșie și Gheorghe sin diaconu Gheorghe au apărut neînțelegeri, pentru ca primii nu mai vroiau să dea dijmă și să efectueze clacă. Pricina este cercetată de stolnicul Neculae Guliano și de Constantin Băjescu. Clăcașii „ungureni“ vroiau să plătească lui Gheorghe sin diaconu Gheorghe cîte 45 de bani conform așezămîntului încheiat la 13 ianuarie 1785, motivînd că moșia este a obștei orașului.

Actele prezentate de proprietar dovedesc, însă, că moșia este a lui *dinainte de 1785, acestea fiind întărite de banul Radu Golescu*, care în anul 1780 era ispravnicul județului. Acum se constată în Vișoi existența a 29 de case de clăcași care sînt impuși să plătească dijmă — 12 taleri pe an — și clacă, pînă la 1818 cîte patru zile, apoi cîte doisprezece zile.

Pricinile de judecată vor continua și în anii următori, iar la 14 aprilie 1848, domnitorul Gheorghe Bibescu hotărăște ca toți străinii „ungureni“ de pe moșia „obștei“ Cîmpulungene să plătească doar suma de 40 de bani, așa cum s-a hotărît în așezămîntul încheiat în anul 1785. În anul 1850 domnitorul Barbu Știrbei dă un zapis prin care toți „ungurenii“ care se aflau pe moșia obștei în anul 1824 intră în categoria străinilor „ungureni“ care în anul 1775 au încheiat așezămîntul cu moșnenii. La sfîrșit, astfel, disputele dintre moșneni și străinii așezați pe moșia obștei moșnenilor din Cîmpulung prin completarea unei condiții în care sînt trecuți „toți“ clăcașii mărginași precum și sineturile lor pentru plata clăcii, astfel; În Vișoi 68 de clăcași cu familiile lor, în Valea Mare 32 de clăcași cu familiile lor, în mahalaua Bughea 45, în mahalaua Mărcusea 62, în mahalaua Bărbușa 33. Deasemenea sînt înregistrați încă 152 de clăcași care nu s-au prezentat la comisie pentru a fi luați în evidență.

Cîteva date

despre obștea

moșnenilor

din Cotești-Mușcel

MIRCEA GILCA

În istoria poporului român din evul mediu obștea sătască a jucat un rol însemnat. Sub forma satelor de moșneni ea s-a menținut în decursul secolelor ¹⁾ unele din ele, din anumite zone de munte erau încă destul de puternice în primele decenii ale secolului XX — pastrîndu-și parțial independența față de domnie, biserică sau feudali. Demne de semnalat sînt obștiile din comunele Rucăr, Dragoslavele, Cotești, Stoenesti, Slănic etc. precum și cea a orășenilor Cîmpulungeni.

Obștiile sătști erau constituite în comunități teritoriale ce posedau în comun teren arabil, păduri, pășuni și ape.

Pe măsura scurgerii timpului și a dezvoltării forțelor de producție în sinul obștiilor au apărut contradicții care, în mod implicit, au dus la schimbări în sistemul relațiilor inițiale egalitare. Inițial obștea sătască era proprietara terenurilor arabile, pășunilor, pădurilor și apelor.

O parte din pămînturile arabile erau lucrate în comun, iar din produsele obținute se constituia un fond de rezervă.

O altă parte a terenului arabil care era dată în folosință membrilor obștei prin rotație, era cultivată de fiecare familie în parte, iar produsul obținut era însușit în mod privat. Acest fapt a dus la apariția inegalității între membrii obștiilor. ²⁾

În urma apariției diferențierii de avere între membrii obștei și a sistemului de danii acordate de domni celor care-l slujeau cu credință, în cadrul sistemului feudal obștea a cunoscut schimbări însemnate.

„Peste obștea liberă se va așterne sistemul feudal de stăpînire a pămîntului care, pe de o parte, va duce spre dispariția sistemului de stăpînire în comun a pămîntului, iar pe de altă parte, va transforma pe țărani liberi în țărani aserviți³⁾).

¹⁾ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII, editura științifică, Buc. 1957, p. 83.

²⁾ Istoria României, vol. I. Buc. pag. 379, 802.

³⁾ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII, editura științifică, Buc. 1957, p. 87.

Dacă în perioada fărâmițării feudale diferențierea între membrii obștei sâtești nu a cunoscut proporții însemnate, în a II-a jumătate a sec. al XV-lea, odată cu dezvoltarea schimbului de mărfuri⁴⁾ începe procesul de înstrăinare a bunurilor din obște prin diferite forme de vânzări și cotropiri⁵⁾. Acest proces va continua pe întreg parcursul dezvoltării feudalismului.

Așa cum am mai arătat în fostul județ Muscel, județ cu teritoriul în marea lui majoritate muntos, populația satelor a fost constituită în obști.

Obști ca cele din comunele Rucăr, Dragoslavele, Cotești, Stănești, Slănic etc. sau cea a moșnenilor Cîmpulungeni și-au prelungit existența și în primele decenii ale secolului nostru.

Desigur că acestea nu mai stăpîneau în comun în ultima perioadă decît pădurile, poienile și pășunile.

Terenurile agricole erau în proprietate privată.

Asupra cunoașterii diferitelor aspecte din trecutul obștiilor un sprijin de seamă îl constituie documentele care au fost adunate și atașate la dosarele create de judecătoria în vederea stabilirii drepturilor de proprietate ale moșnenilor cu privire la păduri, poeni, goluri de munte etc.⁶⁾

Un asemenea dosar format de Judecătoria Ocolului I. Rural Cîmpulung la cererea mai multor locuitori din comuna Cotești în octombrie 1929 conține un număr de 931 file. Între acestea sînt documente originale și copii începînd cu anul 1618.

Un număr de 40 de locuitori din comuna Cîndești solicitau în octombrie 1929 Judecătoriei Ocolului I. Rural Cîmpulung ca „în conformitate cu dispozițiile art. 29 din codul silvic din 9 aprilie 1910 să binevoiască „a dispune stabilirea drepturilor [...] conform actelor ce posedă și conform dreptului succesoral“.⁷⁾ Ei arătau că aveau o proprietate indiviză tot în comuna Cotești, jud. Muscel numită „**Valea Morii**“ cu coastele Braniștea, Podul Izii, Dosul Mălinului, Fundul Frasinului, „**Mestecenii**“ cu coastele **Calca Plopului**, **Cârpenișul** și **Valea lui Căciulat**, în suprafață de aproximativ 400 ha.⁸⁾

Un alt grup de 68 locuitori din aceeași comună la 5 mai 1930 depun o cerere⁹⁾ la aceeași judecătorie prin care arătau că posedau „de la moșii și strămoșii noștri încă de mai multe sute de ani două trupuri de pămînt cu pădure și pășune [...] Aceste trupuri de pămînt s-au stăpînit de moșii și strămoșii noștri, cum și de noi în mod indiviz, adică pădurea cînd s-a tăiat s-a împărțit lemnele între noi în mod egal de toți locuitorii cum și de pășunatul vitelor tot în mod egal [...], Astăzi văzîndu-ne întetați în proces cu scul de a se împărți aceste trupuri de pămînt, cerem ca aceste trupuri indivize să fie împărțite în mod egal, pe cap de familie [...] în caz de nemulțumirea vreunui din părți, cerem ca să rămînă tot în indiviziune [...]“.

Primii locuitori care au depus cererea pentru stabilirea drepturilor în cadrul terenurilor ocupate în comun, revin la 5 mai 1930 cu o nouă ce-

4. Istoria României, Buc. vol. II pag. 305, 307.

5. V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, opere cit. pag. 84.

6. C. Hamangiu, codul general al României, vol. IV, legi uzuale, supliment Buc. pag. 324.

7. Arhivele St. Argeș fond Judecătoria Ocolului I. Rural C-Lung, dos. 4335/1929, fila 1.

8. Idem.

9. Idem fila 20.

rere¹⁰) prin care, arătau că pînă la acea dată au fost amînați de 5—6 ori fără a li se stabili drepturile în moșia indiviză „Mesteacănu“ și „Valea Mori“ și indicau că „ar fi două căi de stabilirea drepturilor în această moșie : una prin acte și a doua prin stabilirea arborelui genealogic“. În continuare erau de părere că ambele căi ar întîmpina dificultăți „chestiunea fiind prea veche“ și au ajuns la concluzia că, dîndu-și seama de aceste dificultăți „au convenit a se împărți aceasată moșie prin invoială însă în două feluri : unii cer formal să se împartă în mod egal, și alții cei mai mulți proporțional cu rolul... „Dacă s-ar împărți conform actelor, n-ar lua din această moșie decît 1/4 din locuitori, întrucît aproape toată moșia a fost cumpărată de boierii : Lucian, Rucăreanu, Ștefănescu și alții care au revîndut-o unei părți de locuitori ! !

În concluzie, ei cereau să li se stabilească drepturile în moșie proporțional cu rolul comunei.

Au urmat o serie de ședințe ale comisiei alcătuite pentru rezolvarea cererilor moșnenilor din Cotești.

În ședința de la 2 mai 1931¹¹) s-a stabilit hotarul proprietății moșiei obștei.

Pentru stabilirea drepturilor în cadrul obștei s-a căutat ca în baza actelor să se stabilească arborele genealogic al moșnenilor din Cotești. Astfel au fost stabiliți trei moși și anume : BOS, CAPATINĂ și COLȚ. În procesul-verbal încheiat în ședința respectivă se face mențiunea că „în scopul ca să putem stabili cît se poate mai exact descendenții acestor moși, am căutat a verifica toate datele vechi, ca pe baza lor și cunoștințelor moșnenilor să putem stabili pînă la generația actuală arborele“¹²). S-a pus în vedere tuturor moșnenilor ca pînă la 21 iunie 1931 să-și procure toate actele ce le au.

Cel mai vechi document este prezentat de locuitorul Ion Ștefan Ene Gheorghiu și datează din anul 1618 oct. 15. El este prezentat, în copie cu litere chirilice.

Documentul respectiv nu a fost publicat și este primul document din care putem reconstitui hotarul moșnenilor din Cotești. Desigur că hotarul între moșnenii din Cotești și comunele învecinate a fost stabilit mai înainte de această dată însă probabil, în urma unor neînțelegeri între sîtenii din „Cotești, Brătești și Cîrstenesti“, cu răvașul domnitorului Gavril Movilă au fost desemnați 12 boieri ca să „caute hotarul Coteștilor de către toate satele de prin prejur“¹³). Cei 12 boieri au jalonat hotarul Coteștilor fixînd punctele de reper (apă, mal, stîncă, muchie, poiană etc).

După această hotărnicie urmează altele determinate de diferite neînțelegeri dintre moșnenii și călugării de la mănăstirea Aninoasa.

Astfel la 8 noiembrie 1701, 6 boieri „luați din porunca mării sale vodă Constantin Brîncoveanu la cererea părintelui egumen Ioanichie din Sf. Mănăstire Aninoasa și de megieșii din Cotești vin la Cotești ca să facă hotărnicia moșiei de la Grădiște¹⁴). În aceeași zi s-a prezentat ca să mergem să constatăm hotarul Grădiștei de Jos care este al Sf. Mănăstiri Cîmpulung de către hotarul Coteștilor...“

¹⁰. Idem fila 21.

¹¹. Idem fila 36.

¹². Idem fila 69.

¹³. Idem fila 102.

¹⁴. Idem fila 85

Cei 6 boieri împreună cu egumenii de la mănăstirile Aninoasa și Cîmpulung și cu moșnenii din Cotești au trasat hotarul moșiei Grădiștea, „și am dat scrisoarea noastră la mina Sf. Sale părintelui egumen ca de acum înainte să știe și să stăpînească cu bună pace nemaifiind și gilceavă de acum între dinșii să nu mai fie”¹⁵).

Prin acest act de hotărnicie s-a căutat să se rezolve pretențiile părinților în conflict (egumeni și moșneni).

Iată însă că în anul 1702 din porunca domnitorului Constantin Brîncoveanu 6 boieri împreună cu egumanul Mănăstirii Cîmpulung și Aninoasa s-au prezentat din nou în comuna Cotești pentru alegerea și separarea proprietăților : „Și ne-am strîns la satul Cotești și și-au luat sfinția sa toate scrisorile cite a avut de cumpărătoare de s-au cetit fiind și moșneni de față înaintea noastră și și-au ales partea mănăstirii delnițe 34. Și vru sfinția sa ca să-și unească și să o ia de o parte iar apoi moșnenii să rugară părintelui ca să nu hotărîm, ci să se învoiască părintele cu moșneni înaintea noastră cum să ție Sfînta Monastire Aninoasa tot pî unde au hotărît”¹⁶). Se părea că lucrurile s-au rezolvat convenabil atît pentru egumeni cît și pentru moșneni.

Însă, din cartea de hotărnicie din anul 1749 iulie 20, rezultă că „moșnenii din Cotești se plîngeau că egumenii nu le-ar „împărți drept în două ci și din moșie au luat mai mult decît jumătate și nu au să ia tot de o parte și au luat și din sus de sat și din jos unde au fost mai bună” și pe dinșii i-au băgat la mijloc și pentru că nu li s-au făcut atunci dreptate (este vorba de hotărnicie din anul 1702) au depus actul la Măria sa Vodă Constantin Mavrocordat și au cerut ca 24 de boieri „să facă o nouă hotărnicie”. În urma cercetărilor făcute de cei 24 de boieri rînduiți de domn, aceștia au constatat că cele reclamate de moșneni au fost adevărate și au stabilit precis care este partea de pămînt a mănăstirii și care este cea a moșnenilor.¹⁷).

În anul 1780, august 14, din ordinul domnitorului Mihail Șuțu, inginerului Mincu Fălcoianu a măsurat părțile de pămînt pentru cultură ce reveneau moșnenilor din comuna Cotești¹⁸).

Pentru moșnenii din această comună este primul act din care se constată oficial împărțirea terenurilor de agricultură. Asta nu înseamnă însă ca pînă la data respectivă terenurile agricole „nu erau stăpînite în mod privat.

Așa cum rezultă din foaia de măsurătoare făcută la 14 august 1780 se constată că la data respectivă se aflau 17 „moși” cu drepturile stabilite în stînjani în averea indiviză și anume : Pătrașcu Bos cu nepotul său Ispas care avea dreptul la 335 stînjani ; Popa Nicolae Slăniceanu cu 125 stînjani ; Ene Sin Ene cu 147 stînjani ; Popa Ion Bratega cu 94 stînjani ; Albu sin Albu cu 31 stînjani ; Sirbești cu 146 stînjani ; Gherghina I. Necula cu frații lor 147 stînjani, Nicolae Sin Răducu, Brat Ego cu 128 stînjani ; Dumitru Stegaru cu frații lor 140 stînjani, Cioceștii cu Gheța 147 stînjani, Radu Șerb 147 stînjani, Pătrașcu sin Ion Ceașu 74 stînjani, Mareș Ion sin cu 78 stînjani, Antonie Brat ego cu 78 stînjani și Ștefan cu frații lui 81 stînjani.

¹⁵. Idem.

¹⁶. Idem.

¹⁷. Ibidem fila 95.

¹⁸. Ibidem filele 179 — 189.

Dacă la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea călugării de la mănăstirea Aninoasa au reușit să pună stăpânire pe aproape jumătate din terenurile moșnenilor din Cotești, începînd din sec. XIX-lea și în speciala după 1850 numeroase acte de vânzare ne demonstrează că persoane străine de obște au cumpărat terenuri de la moșneni. În felul acesta ei au reușit să se infiltreze în obște, să cumpere cît mai multe terenuri și în mod implicit să ducă la destrămarea obștei.

Astfel, din zăpisiul lui Gheorghe sîn Pătrașcu și Bănică sîn Pătrașcu din anul 1836 ianuarie 14 rezultă că aceștia au vîndut lui Nicolae Ștefănescu „două zecișicinci de stînjieni de moșie la pădure, moșie bună a noastră din cea neîmpărțită din hotarul nostru Cotești...”.

Acest teren a fost vîndut „cu știrea rudelor și moșnenilor”¹⁹), zăpisiul este semnat de vînzători și 7 martori. Această mențiune din actul de vânzare este importantă deoarece ne demonstrează că pentru a intra în posesia terenului cumpărat din moșia obștei în baza unui act, acesta trebuia să fie semnat de martori și prin aceasta era recunoscut de proprietar al terenului cumpărat. Prin alt „înscriș”²⁰) din 1846, februarie 9, tot lui Nicolae Ștefănescu i se vinde „prin bună tocmeală zece pogoane mari de livadie din chinga noastră... afară de cele de mai sus vînzări i-am mai vîndut și la moșia neîmpărțită... 10 stînjieni și din cea slobodă despre răsarit șase stînjieni”.

Alte zapaise din anul 1843 ne atestă vînzarea de terenuri de către moșnenii din Cotești care ulterior s-au mutat în alte sate.

Între moșnenii din Cotești și cei din satele învecinate se practica sistemul schimbului de terenuri.

Astfel, printr-o cerere adresată Judecătoriei Muscel în anul 1839 moșneanul Ștefan Isbășoiu din Jugur arăta că „în anul 1832 prin zăpis întărit de această judecătorie a luat prin dare de schimb de la Ioana Sîn Voica din Jugur toată partea ei de moșie de peste tot hotarul ce i se va cuveni și în cămin de cas...”²¹

Unii din moșneni își vindeau pămîntul celor de la care se împrumutau de bani și nu-i mai puteau restitui.

Edificator în acest sens este actul de vânzare făcut de Bălașa Trandafir Zamfira din Cotești în anul 1859 iulie 4 lui Petre Aninoșeanu.

În actul respectiv, vînzătoarea arată că „rămînînd datoare o sumă de bani d-lui Petre Constantin Aninoșeanu cum și la alți cetățeni din târgurile înmormîntării răposatului meu soț cum și bani luați pentru hrană și îmbrăcăminte copiilor și neavînd vre-un mijloc cu care să pot plăti aceste datorii, prin bună învoire i-am vîndut d-lui Petre Aninoșeanu șase stînjieni pămînt de pădure din moșia neîmpărțită în hotarul Coteștilor... Asemenea i-am mai vîndut una jumătate pogon livade de finețe în chinga Crețeștilor...”²²).

În anul 1891, Zoe Chiriazin, „văduvă rentieră din orașul Tîrgoviște...” vinde toată partea ei de moșie „compusă din chingi și petice de livezi, arătură, islaz, arbori fructiferi și pădure situate în hotarul comunei Cotești...” cu prețul de 40 000 lei la un număr de 19 moșneni²³).

¹⁹. Ibidem fila 201.

²⁰. Ibidem fila 283.

²¹. Ibidem fila 531.

²². Ibidem fila 781.

²³. Ibidem fila 777.

În urma numeroaselor vânzări de terenuri și a împărțirii între urmași, unii din moșteni nu au rămas cu nici un drept în obște.

Astfel, în anul 1864, Bănică Pătrașcu din Cotești vinde lui Nicolae Petre al Șuții „tot dreptul său de 29 008 m.p., iar Ion fratele lui Nicolae, vinde prin actul din 1878 tot dreptul său de 5 801 m.p., astfel că vânzătorii nu mai rămân cu nimic, iar cumpărătorul își majorează dreptul său“²⁴). Și moșnenii Dumitru Mihalcea și Iancu Ene în anul 1886 „și-au vândut toate drepturile lor în averea indiviză“²⁵).

În urma împărțirii repetate a drepturilor de stăpânire în cadrul obștei între urmașii moșnenilor și ca urmare a vânzărilor făcute, unii din moșneni au ajuns în situația de a stăpâni suprafețe de teren infime, unele din ele ajungând chiar pînă la 19 m.p.

În baza actelor adunate de Comisia pentru stabilirea drepturilor de proprietate a moșnenilor din obștea Cotești, aceasta la 1 august 1935, deci după aproape 6 ani de lucru, dă decizia prin care s-au stabilit arboarele genealogic al moșnenilor din Cotești și suprafețele de teren la care aveau dreptul aceștia în cele două proprietăți indivize.

²⁴. Ibidem fila 921.

²⁵. Ibidem fila 902.

Orașul Cîmpulung-Mușcel

oglindit în statistica

din anul 1832

MIRCEA GILCA
ȘTEFAN TRIMBACIU

Printre cele mai importante izvoare documentare din perioada Regulamentului Organic referitoare la orașul Cîmpulung, județul Mușcel considerăm că sînt informațiile cuprinse în Statistica orașului Cîmpulung Muscel, întocmită în anul 1832, ca urmare a măsurilor luate în timpul administrației ruse în principatele române.

Această statistică a fost întocmită de Magistratul orașului Cîmpulung Mușcel ca urmare a ordinului primit pe data de 23 mai 1832 de la Ocîrmuirea județului Muscel. Prin acest ordin Ocîrmuirea județului arată că, Marea Vornicie dîi Lăuntru prin porunca de la 20 mai 1832 i-a înaintat un exemplar din statistica orașului București, după care să se ghideze la întocmirea celei a orașului Cîmpulung. Ocîrmuirea arată că, după modelul acestei statistici Magistratul împerună cu Poliția orașului să alcătuiască „...adevărata statistică a Ocolului acestui oraș Cîmpulung după forma și povățuirea acesteia și așa făcîndu-se asemănate tabele una se va popri la Magistrat și două să vor trimite la Ocîrmuire din care una să poprească aici și cealaltă după poruncă să se îndrepteze cinstitei vorniciei”¹.

Lucrarea nefiind terminată repede, la 17 iunie 1832 pod-polcovnicul general Ștab Fauthon de Verrayon solicita urgentarea executării lucrărilor statistice ale orașului Cîmpulung și trimiterea acesteia la București².

Ținînd cont de ordinele primite, Magistratul orașului Cîmpulung a întocmit statistica solicitată și a trimis un exemplar din situația centralizată Vorniciei din Lăuntru. Statistica pe care și-a păstrat-o Magistratul orașului Cîmpulung, în afara situației centralizate cuprindea și lucrările auxiliare care au stat la baza întocmirii situației statistice respective³.

¹. Arh. Stat. Argeș, fond Primăria orașului Cîmpulung, dosar 1878/1832 f.1.

². Idem, f. 63.

³. Idem, f. 66.

Aceste lucrări auxiliare au o importanță deosebită din punct de vedere documentar deoarece documentele în baza cărora s-a întocmit situația statistică centralizată a orașului Cîmpulung, în afara unor informații pe care le vom prezenta în continuare, cuprind și numele fiecărei familii. Este prima informație centralizată din care putem cunoaște numele tuturor familiilor existente la data respectivă în orașul Cîmpulung*.

Această statistică cuprinde un număr de 27 rubrici printre care amintim : numărul casei, boieri, negustori, călugări, preoți, numele capilor de familie, bărbați, femei, copii, fete, slugi, slujnice, copiii slugilor, țigani, copiii acestora, sudiți, suma caselor, biserici, mori, cai, boi, vaci, oi și porci.

Așa cum rezultă din situația statistică respectivă în anul 1832 orașul Cîmpulung era compus din patru plăși (vopsele) și anume : Neagră, Roșie, Albastră și Galbenă. Fiecare plasă (vopsea) era formată din mai multe mahalale. Vopseaua Neagră era compusă din patru mahalale care purtau denumirile de : Popa Stoica, Popa Ene, Mărcuș și Bărbușă ; Vopseaua Roșie era compusă din mahalalele : Tîrgu, Marginea, Mărculești și Popa Savu ; Vopseaua Albastră din mahalalele : Bradu, Marina, Valea, Schei, Vișoiu și Bughea de Sus și Vopseaua Galbenă din mahalalele : Curerari și Bughea de Jos⁴.

Potrivit statisticii din anul 1832, orașul Cîmpulung era format din 16 mahalale în carte existau 1195 case în timp ce statisticile întocmite tot în anul 1832 pentru orașele Pitești și Tîrgoviște consemnau : 14 mahalale cu 773 case pentru orașul Pitești și 16 mahalale cu 769 case pentru orașul Tîrgoviște⁵. Comparînd aceste date rezultă clar că în anul respectiv orașul Cîmpulung era un centru urban mai dezvoltat decît orașele Pitești și Tîrgoviște.

Așa cum rezultă din aceeași statistică populația era împărțită în trei mari clase și anume : clasa boierilor, clasa de mijloc și cea bisericască.

Existau din prima clasă patru boieri în culoarea albastră, 17 în cea roșie și trei în cea neagră. Menționăm că în culoarea galbenă nu apare înregistrată nici o familie de boieri.

Boierii din cuprinsul culorii albastre aveau în serviciul lor opt slugi, cinci slujnice, cinci țigani și cinci țigănci, cei din culoarea roșie 24 slugi, 21 slujnice, 28 țigani și 27 țigănci iar cei din culoarea neagră : două slugi, două slujnice, 54 țigani și 77 țigănci.

Clasa mijlocie era cea mai numeroasă. Din ea făcea parte populația care practica diferite meserii, negoțul, cultivarea pămîntului etc.

Repartizată pe plăși situația numerică a populației din calsa de mijloc se prezenta astfel : în culoarea albastră existau 305 bărbați, 370 femei, 373 feciori (băieți), 333 fete ; în cea roșie 319 bărbați, 390 femei, 310 feciori (băieți) și 308 fete ; în cea neagră : 160 bărbați, 185 femei, 187 feciori (băieți) și 167 fete iar în cea galbenă 116 bărbați, 133 femei, 121 feciori (băieți) și 143 fete. Menționăm că și unele din familiile acestei clase aveau în serviciul lor slugi și slujnice.

Astfel familiile din cuprinsul culorii albastre aveau în slujba lor 31 slujnici și 19 slujnice ; în cele din cuprinsul culorii roșii 179 slugi și 70

⁴. Idem.

⁵. Ion Cojocaru, *Țara Românească, după statistica generală din 1832 în studii și articole de istorie nr. VII* — București, pag. 158—159.

* Vezi anexa.

slujnice; cele din raza culorii negre aveau 12 slugi și patru slujnice iar cele din curpînsul culorii galbene trei slugi și două slujnice.

Partea bisericească, așa cum rezultă din aceeași statistică, era destul de numeroasă. Existau în plasa albastră 12 preoți, în cea roșie 1; în cea neagră trei preoți și opt călugări iar în cea galbenă trei preoți și nouă călugări. Întreg personalul bisericesc avea în serviciul său 22 slugi.

Ca lăcașe de cult existau în orașul Cîmpulung în perioada de început a regulamentului organic una mănăstire, 20 biserici ortodoxe și una catolică.

Au mai fost înregistrați în culoare albastră șapte sudiți, în cea roșie și în cea neagră patru.

De asemenea au fost înregistrate numele a 143 familii, toate din vopsea roșie la care erau „găzduiți soldați”.

Așa cum rezultă din situația centralizată în orașul Cîmpulung existau în total 2 513 persoane parte bărbătească și 2451 persoane parte femească care alcătuiau 1 041 familii.

Situația economică a orașului Cîmpulung este oglindită de cifrele din aceeași situație statistică. Astfel se constată că au fost înregistrate una fabrică de luminări de seu și de cerea și cinci „lucrătoare de lînă pă apă” precum și „21 de mori pă apă”.

Creșterea vitelor pentru necesitățile proprii de către populația orașului Cîmpulung este deasemenea oglindită în această situație statistică. Astfel familiile din raza culorii albastre posedau 432 cai, 432 boi, 607 vaci, 1559 oi și 365 porci, cele din culoarea roșie 118 cai, 269 boi, 153 vaci, 162 oi și 218 porci, cele din culoarea neagră 56 cai, 274 boi, 317 vaci, 287 oi și 335 porci și cele din cuprînsul culorii galbene 74 cai, 188 boi, 233 vaci, 341 oi și 87 porci.

În total cele 1041 familii din orașul Cîmpulung posedau, conform statisticii din anul 1832, un număr de 680 cai și 1163 boi care erau folosiți la cărușie și munca cîmpului precum și 1300 vaci, 2346 oi și 1005 porci care constituiau o sursă de hrană pentru populația orașului precum și de materii prime pentru îmbrăcăminte și încălțăminte.

Tot această statistică ne informează că în anul 1831 în orașul Cîmpulung a bîntuit holera și că au decedat de această boală 18 persoane în plasa albastră, 16 în cea roșie, șase în cea neagră și una în cea galbenă. Sînt menționate nominal persoanele care au decedat bolnave de holeră.

Toate aceste date consemnate în statistica de la 1832 oglindesc stadiul de organizare administrativă a orașului, cel al dezvoltării demografice și social-economice.

⁶. Arh. St. Argeș, fond Primăria orașului Cîmpulung dosar 1878/1832, f. 67.

* ANEXA VOPSEAUA ALBASTRĂ

168 — Șetraru Naum, 167 — Sărdari Iancu, 166 — Ghiță sîn Popa Scarlat, 164 — Năstase Grecu, 165 — Dimitrache sîn Gheorghe Ogaru, 163 — Răducanu Jilicar, 162 — Dumitru Tabacu, 161 — Manole Pop, 160 — Niță sîn Niculae Unguru, 159 — Sărdaru Scarlat, 158 — Prioteasa Niță, 157 — Cocoana Muta Capangiuului, 156 — Popa Niță sîn Popa Pană, 155 — Stanca Jugloe, 154 — Stan sîn Părvu, 153 — Constantin al Turcoaicii, 152 — Pustie a lui Niță Mușat, 151 — Gheorghe Fundea, 150 — Enache Saraolu, 149 — Matei Bălăceanu, 148 — Pop Mușat Gaicu, 147 — Preda Geogărtu, 146 — Dinu sîn Diaconu Ivan, 145 — Jupîneasă Voica a lui Anghel, 144 — Iane Grecu 143 — Ceauș Gligore Poenaru, 142 — Logofăt Apostu a lui Gheorghe

Fundea, 141 — Gheorghiță al Diaconului, 140 — Rada Potropopuli, 139 — Logofăt Nicolae sîn Potropopu Nica Crasan, 138 — Diaconu Neculae Scuturici, 137 — Maria Predoaia Văduva, 136 — A lui Gheorghe Călăuză pustie, 135 — Nicolae Tuțuianu, 134 — Postelnicu Bucur Pop poenaru Dumitrache — gineri său, 133 — Savu Malea, — biserică hramul Machii Precisti, 132 — Șuța Văduva, 131 — Apostu sîn Ion Hanu, 130 — Constantina Văduva, 129 — Apostu Rățulea, 128 — Toader Cojocar, 127 — Pop Gheorghe sîn Badea, 126 — Ion Savu, 125 Ion Crângaru, 124 — Logofăt Apostu, 123 — Maria Irminoia Văduva, 122 — Cîrstea al Popii Stoichii, 121 — Pop Savu sînt Diaconu Gheorghin, 120 — Neculae Bălăilău, 119 — O casă pustie Preda lui Bălăilău, 118 — Matei Bălăilău cu gineri său Radu, 117 — O fată Uța a lui Dinului Chiripuși, 116 — A Marii Măndoi pustie, 115 — A Marii Crângăroi pustie, — una fără de număr pustie, 114 — Iorga al Popii Stoichii, 113 — Stanca Nițu lui Văduva, 112, Voica Cârțoe Văduva, 111 — Stoica Patraulea cu Ioniță Taină, 110 — Luțu Cârje, 109 — Iuga Cârje, — o casă nouă a Iorghii fără de oameni, 108 — Pop Stoica mahalaua Schei, 107 — Necula Cârje, 106 — Ion Buduluca, 105 — Pantelimon al Pop Stoichi, 104 — Pop Gheorghe al Pop Stoichii, 103 — Gheorghe al Cârstei, 102 — Ion Boghezoiu, 101 — Bica a lu Ion Prisnicu Văduv, 100 — Pustie tot a Bichii, 99 — Martin Sasu, o moară a coconului Iordache Eliat, 98 — Dobra lui Boncă Văduva, 97 — Niculae Ungureanu și cu Savu Ungureanu, o pivă a Mitului Buduchi, 96 — Gheorghe sîn Stan Simion din Zărnești, 95 — Radu sîn Oprea, 94 — Mitu Buduluca cu ginere său Niculae, 93 — Moaisă Zet Nică — Boeru, 92 — Nică sîn Tănase Ungureanu Tănase sîn Tănase, 91 — Gheorghe Sima, 90 — Nițu Mățoanu, 89 — Oancea Buduluca și o piuă și o dîrstă a coconului Iacovache pustie, 88 — Sanfira Budulucioia Văduvă fără de număr Nicolae Petrăreanu, 87 — Ghiță Moloiu, 86 — Ion Pletea, 85 — Gheorghe Tonghioiu, 84 — Tudor Sima, 83 — Ion Pietrăreanu, 82 — O moară a Sărdarului Scarlat pustie, 81 — Safta Trâmpoiasa — Văduvă, 80 — Dobra Văduva, 79 — Nițu Trimboie cu Neculae — fi-său, 78 — O casă a lu Troncânel pustie, 77 — O casă fără de număr a lui Neculae al Predii, 76 — Alta tot fără de număr Neculae sîn Dinu, 75 — Ion al Neculae Ungureanu, 74 — Ghică al lui Neculae Ungureanu, 73 — Petrache al Predi lu Taină, 72 — Petrache Taină, 71 — Ion Taină, 70 — Niță Vătășelu, casa Pop Stoichi pustie, casă fără de număr a Marii Văduvii, 69 — Pătru și Stoica Botoc, 68 — Neculae Sinea, 67 — Stanca Văduva, 66 — Niță a lui Pană, 65 — Gligore al Iorghii, 64 — Dicu al Iorghii, 63 — Oancea Patraulea, 62 — Ghiță a lu Gheorghe Sasu, 61 — Ilinca Văduva a Vochii Iorghii, 60 — Șuța a lu Gligore Ulitu Văduva, 59 — Nițu Ticăloiu, 58 — Ion Boghuiu, 57 — Bica lu Gheorghe al lui Andrei, 56 — Stanciu Bezea, 55 — Gheorghe Căpcănu 54 — Oancea Tonghioiu, 53 — Iosif Boghuiu cu soacrăsa, 52 — Simion Orbu, 51 — Ion Olteanu, 50 — A lu Iordache pustie, 49 — Oancea sîn Cârstea, 48 — Hristea Dogaru — biserică Scheilor, 47 — Niță al Gligore Olitu, 46 — Bucur Moloiu, 45 — Dicu lu Ștefan Moloiu, 44 — Niță Bogheză, 43 — Neculae Coman, 42 — Radu Mihăilă, 41 — Vuța Beștoe Văduva, 40 — Neculae Beștoiu, 39 — Radu Glăvânică, 38 — Nița al Postelnicesi, 37 — Iorga al Pop Savului și o biserică Mocenița Marina, Maria Răpitoaia văduva, 36 — Neculae Predoiu, 35 — Gheorghe Măntoiu, 34 — Ionița Mateoiu, 33 — Pop Iacovă legătoru dă cărți, 32 — Stoica Sărbănoiu, 31 — Ioniță Predoiu, 30 — Dinu Moloiu, 29 — Niță Bărânguța, 28 — Neculae Spătăruși, 27 — Maria Moldoveanca Văduva, 26 — Gheorghe Moldoveanu, fără de număr a Oancea al Simii, 25 — Oancea Spătăruș cu socru-său Ion, 24 — Ion Bărcăcila, 23 — Savu Bobaru, 22 — Niculae Voinescu și o biserică Sfintu Neculae, 21 — Bucur Olaru, 20 — Gheorghe Colănel, 19 — Jupân Niță Pop, 17 — Jupân Neculae Anghel cu ginerele D-lui Gheorghe, 16 — O casă a Postelnicului Nicolae pustie, 15 — Stan Bohangiu, 14 — Stoica Bărcăcili și biserică Bradului, 13 — Toader Cizmaru, 12 — Bunica a lui Stan Țiganu văduvă, 11 — Maria Văduva, lo Neculae sîn Radu Voinescu, 9 — Pop Doxache sîn Dinu Croitoru, 8 — Mărgărit Simion, 7 — Iamandi Grecu, 5 — Maria Văduva, 4 — Neculae sîn Neculae Zugravu, — 3 Tudorache Țăganu, 2 — Sima al Sandi Băroi, 169 — Casa lu Frînturea șade Gheorghe, 170 — Dumitrache Zlătoiu, Piuă coconului Nicolae Rucăreanu, 171 — Arghira Văduva, 172 — Gheorghe al Pătrului, 173 — O moară a lu jupănița Pop pustie, 174 — Barbu Croitoru, 175 — Barbu Croitoru — 175 — Stoica Modran, 176 — O moară a comisului Iordache Murari, 177 — Maria Văduva, 178 — Ilinca Frățioaia văduva, 179 — Tudor Frățioiu, 180 — Stanciu Călineț, 181 — Neculae Frățioiu, 182 — Ilie al Apostului pustie, 183 — Ilie al Apostului, 184 — Ion Ghirițoiu, 185 — O casă a Ivașcului pustie, 186 — Stanciu Zegheru, 187 — Chira lu Neață Zegheru Văduva, fără de număr o moară, o dărstă a preotesi Niți cu a Setrarului, — casă pustie, 188 — Mihai Cîrjă Părgaru, 189 — Iuga Șerb, 190 — Mihail Șerb, 191 — Manta Pochină, 192 — Gheorghe Bălăilău, 193 Sărb sîn Iorga, 194 — Andrei sîn Iorga Cojocar, 195 — O cărciumă a Serdarului

Scarlat, 196 — Bucur Negritu, o moară a logofătului Apostu Andrei, 197 — Gheorghe al Pop Apostului, 198 — Stanca lui IonTărcău, văduvă, 201 — Bucur sin Popa Tuluca, 202 — Nițu Tuțuianu, 203 — Coman Tuluca, 204 — Bucur Tuțuianu, 205 — Mihai Cura, 207 — Maria Stanca, 208 — Neculae Tuluca, 211 — Iosif sin Savu Lazăr, 210 — Oprea Găsoiu, 212 — Ignat Puicuș Iosăf Lascu, 213 — Gheorghe Luca, 214 — Iosif Vișoiu, 216 — Simon Ungureanu sin Oprea, 217 — Stanca văduva a lu Savu Lazia, 218 — Radu sin Mitu, 219 — Sandru Ungureanu, 220 — Stanca Prioteasa văduva, 221 — Ioan sin Iubu, 222 — Bucur Sucală, 223 — Ioan sin Ion, 224 — Gheorghe sin Ioan, 225 — Bucur Armeanu, 226 — Stanca Văduva a lui Stoica Berbec, 227 — Maria Văduva a lui Barbu, 228 — Matei sin Neagu, 229 — Moise Păștin, Bucur Păștin, 231 — Enache sint Neagoe, 235 — — Șerb sin Vaștan Bucur Fluștur, 233 — Neculae Tudur, 232 — Matei sin Ene, 234 — Bucura Văduva a lui Mușat, 236 — Șuța Văduva lui Radu, 237 — Radu Șendroi, 238 — Bucur Albescu, 239 — Iosif Chitolan, 240 — Dinu Poenaru, 241 — Hristea Lăzăroiu, 242 — Iarca Cojocar, 243 — Bucura Văduva a Gheorghe Schiopu, 244 — Ioan Hristescu văduv, 245 — Bucura Văduva a lui Stan, 246 — Gheorghe Hristescu văduv, 247 — Postelnicu Nițu lui Oprea, 248 — Maria Văduva a lui Ignat Lăzăroiu, 249 — Iarca Cornățeanu, 250 — Bucur sin Bucur, 251 — Sanda Văduva a lui Bucur Bivol, — Savu Bivol, 252 — Neculae sin Popa Iacob, 253 — Maria Văduva a lui Bucur, 254 — Bucur Dascălu, 255 — Bucur Solomon, Ioan Bucura, 256 — Moara logofătului Gheorghe, 257 — Maria Moiceanca Văduva, 258 — Niță Chilălău, 259 — Nițu Nucșoreanu, 261 — Gheorghie sin Chică, 262 — Nițu sin Chică, 263 — Bucura Văduva — Ioan Topor, 264 — Dumitru Topor, 265 — Dumitru Giuvan, 266 — Gheorghe Nucșoreanu, 267 — Matei Cojocar, 268 — GheorghieDavidoiu văduv, 269 — Maria Văduva a lu Oprea, 270 — Ilinca Văduva lui Ioan, 271 — Maria Văduva a lui Iosif, — Nică ginerile Davidoaiei, 272 — Ioan sin Vasile, 273 — Logofātu Gheorghie al Diaconului, 274 — Gheorghie sin Sandu, 275 — Stanca Văduva a lui Ioan Ungur, 276 — Iosif sin Oprea Luca, 277 — Bucur sin Mihai, 278 — Gheorghie Buțiu — văduv, 279 — Ștefan Gilcă, 280 — Tănase Pitea, 281 — Bucur Brănici, 282 — Bucur Ungheanu, 283 — Bucura Văduva Mușătoaia, 284 — Gheorghe sin Ion, 285 — Ioan Nistoroiu, 286 — Maria Văduva Muștoaia, 287 — Gheorghe mort și au rămas... Voica văduva, Trandafiroaia, 288 — Maria Văduva Rădulesca, 289 — Stanca Ureche, — Dinu Chioveanu, 290 — Maria Văduva a lui Mihalache, 291 — Maria Văduva Prioteasa, 292 — Todor sin Stan Duran, 293 — Apostu Burtescu, — Bucura văduva a lui Mihai, 209 — Gheorghe Suditu, 294 — Gheorghe Vișoiu, 295 — Ioan sin Ignat Cuia, 296 — Stanca, — Nicolae Chilălău, 297 — Părintele Staiacu, 298 — Mihai Tiuhacă, — Staiacu sin Mihai Tiuhacă, 299 — Prioteasa Nedelea văduva, Ioan sin Popa Tuluca. — biserica Sfintii Apostoli a lui logofăt Gheorghe, Stana văduva, 300 — Radu Darie, 301 — Ioan Măgureanu, 200 — Dumitru Suvoianu, 302 — Maria văduva a lui Savu, 303 — Oancea Cotocea, 304 — Gheorghe al Creții văduva, 305 — Ioan al Mani, 306 — Gligore Cojocar, 307 — Ene sin Boghiu, 308 — Ioan al Văduvii, 309 — Dima al Văduvi, 310 — Stoica sin Oprea cojocar, 311 — Nițu Cicu, 312 — Necolae Mogu, 313 — Ștefan al Mani, 314 — Chiru sin Neacșu, 315 — Comanu sin Vladu, 316 — Luca sin Din Bugheanu, 317 — Stanciu Greșeanu, 318 — Niță ginerile Greșencei, 319 — Manta sin Ioan Tonghioiu, 321 — Gheorghe al Neaghi, 322 — Dincă Bugheanu, 320 — Istrate Birzescu, 323 — Mihalache Bucur, — Niculae Pepenel, 324 — Ioan Toader, — Dobra văduva a lui Ioan, 325 — Stanciu a lui Toader, 326 Stanciu Bugheanu, 327 — Niță Cojocar, 328 — Voicu sin Știrbu, 329 — Stan sin Ghinea, 330 — Bucur Gropan, 331 — Neculae Gleză, 332 — Toader Tonghioiu, 333 — Bica văduva a Stoichii, 334 — Tudor Bugheanu, 335 — Tudor Bugheanu, 336 — Tudor Pițigoi, 337 — Maria văduva a lui Ignat, 338 — Gheorghe Tonghioni, — Stanca Tonghiți văduvă, 339 — Ianca sin Bucur, 340 — Gheorghe sin Bucur, 341 — Maria văduva a Duțului, 342 — Radu Solomon, 345 — Vasile Ungureanu, 344 — Gheorghe al Sandi Ignat Gheorghe, 343 — Stoica Miloș, 347 — Băile Rucăreanu, 346 — Maria Văduva lui Gheorghe, 348 — Ion al Șuți văduvi 349 — Dinu Dascălu, — biserica Rucăreanului, 350 — Șuțica Mareș fata popi Ghirghie răposatu, Gligore Truțășilă, 352 — Mușat Truțășilă, 353 — Ioan Rolea, 354 — Bucura văduva a lui Ioan, 355 — Ioan Crețu, Iancu Simion, 356 — Bucur Pietrăreanu, 351 — Oancea Nedelici, 357 — Cîrciuma Rucăreanului, 358 — Mareș sin Arsenie, Șărbani sin Mareș, 366 Ioan Truțășilă, 362 — Ilinca văduva a lui Bucur, 363 — Gheorghe Copac, 364 — Neculae Copae, 365 — Badea Copac, 367 — Safta văduva a Nițului, 368 — Dinu Boteanu, 369 — George Moroșan, 379 — Maria văduva, 388 — Bucur Talpă, — Savu Ciobotă, Stan Ungureanu, Gheorghie, 385 — Neculae, 386 — Matei, 387 — Gheorghie, Trandafir, Pătru, Gheorghie, Ion, Pătrașcu sin Voicu, Bălașa văduvă, Radu lu Dobre 376 — Marin sin Dinu, 380 — Stanca văduva, Ion Drăghici, 383 — Ion sin Dobre, Bucur, Nicolae, Toader.

VOPSEAUĂ ROȘIE :

1 — Tița văduva a lui Niță Tabacu, 2 — Matache Tabacu sin Gheorghe, 3 — Stanca văduva a lui Niță Fotescu, 4 — Neculae sin Nița, 5 — Prăvălie Cîrciuma, 6 — Gheorghe Șlicariu, 7 — Chivu Gheorghe Capră, 8 — Ene Zet Toncea, 9 — Dumitru Ioniță Săulescu, Stanciu Murariu, 10 — Andrei Tabacu I. Dumitru vizitiu, 11 — Gheorghe al Sandi Cizmariu, 12 — Dinu Murariu, 13 — Dosachi Buzoianu, 14 — Logofăt Dănilă, 15 — Ruse Volintoriu, 16 — Ristea Cizmariu, 17 — Martin Murariu Barății, 18 — Ion Cotnari Neamțu, 19 — Guță Cizmariu, 20 — Nemțioica Maria, 21 — Năstase Brutariu, 22 — casa a d-lui Alecu Chilișoiu, 23 — Ion Nichifor, 24 — Șuța Văduva i sorusa Catrina, 25 — Băeșă văduva cu fisa văduva, 26 — casa a Bălași goală, 27 — casa a Trifului goală, 28 — casa a rusoaici goală, — Savu Bivolaru Murari, 29 — Vlad Vătășelu, 30 — Enache Guroiu, 31 — Andrei sin Stoica Bidea măcelaru, 32 — Maria văduva a Stochi și cu Gheorghe Patistași cu chirie, 33 — Dănilă Brutariu, 34 — Stanciu sin Nica Brănescu murari, 35 — Năstase sin Sora, 36 — Gheorghe Botezatu cu Niță Boacă, 37 — Dincă sin Matei Brutariu cu fratisău, 38 — Ștefan Murariu, 39 — casa goală a Voicului, 40 — Savu sin Voicu, 41 — Gheorghe Tabacu, 42 — Chivu Mirzovici Postelnicul, 43 — Ioniță Iamandi, 44 — Neculae Gheorghiu, 45 — Dinu Aninoșcanu, 46 — Uța văduva lui Căpitan Dumitru 47 — Neagoe al Bălași 48 — Niță Ganea și Dumitru fratisău, 49 — Dinu Ciungulete, 50 — Iotea Neamțu, 51 — Ioniță Mămulariu, 52 — Dumitru Hagi Sterie, 53 — Manda a lui Dumitrache Enăchioiu, 54 — Ion Murariu și Gheorghe Măgăreață, 55 — Coman Căprariu, 56 — Dumnealui Cluceriu Niculae Brătianu, 57 — Postelnicu Enache Trandafiroiu, 58 — casă goală, 59 — Manta Văduva Chelcioaia, 60 — Gheorghe Bărbieru, 61 — Dumnealui Slugeriu Langada, 62 — Dumnealui Sultana Piteșteanca — văduvă, 63 — Dumnealui Polcovnicu Alecu Chilișoiu, 64 — casă goală, 65 — Ioan Mantu, 66 — Dumitrache Tabacu, 67 — Nicolae Zbîrligă, 68 — Nicolae Logofăt ce au fost la poștă, 69 — Gheorghe Holței și sin Mușat cîrciumaru, 70 — Dumnealui Manole Guțu, 71 — Rada văduva, 72 — Dumnealui Șetraru Voroveanu, 73 — Dumnealui Apostu Racoviceanu, 74 — Dumnealui Toma Ulianu, 75 — Gheorghe Ghiță Sirbu, 76 — Gheorghe Merișanu, 77 — Dumneaei Jupineasa Bălașa, 78 — Neculae Buzoianu 79, — Fircă Obăgeanu, — prăvălie 81 — Steroaia, 82 — Gheorghe Deaconu, 83 — prăvălie, 84 — Marinta Moașa, 85 — Peicu Pavel, 86 — casă goală, 87 — prăvălie, 88 — Marinta Grigoroae, 89 — Niță Esop, 90 — Toma Argintariu, 91 — Ștefan Croitoriu i Costea Luminăraru, 92 — Iorga — Gogu, 93 — prăvălie, 94 — Dinu Bărbieru i Toma Plăpomaru, 95 — Clopotnița Bărății, 96 — prăvălie de marfă a jupin Bratului, 97 — Ipac prăvălie a jupin Bratului, 98 — Curtea bărății, 99 — Prăvălie a jupin Dinului Aninoșcanu 100 — prăvălie i pac, 101 — Prăvălie a lui Chir Petrică Nanu ot Argeș, 102 — Prăvălie a jupin Sterică, 103 — prăvălie i pac, 104 — prăvălie a logofăt Apostu, 105 — I Pac, 106 — Maria A județului Nanta Gogu, 107 — Toma Popa i două văduve, 108 — Necula Boiangiu cu tovarăsu lui, 109 — Niță Popa Mușat cu Chir Costea, 110 — prăvălie a Prioteși Niți, 111 — prăvălie a logofătului Apostu, 112 — Ioniță Mugureanu, 113 — Răposatu Stoica Gogu, 114 — Prăvălie I Pac, 115 — Prăvăliea comisului Niculae Ruse, 116 — Prăvălia lui Kir Neculae Săvuicu, 117 — Chiar Neculae Săvuicu, 118 — prăvălie i pac, 119 — Gheorghe Brizon, casele Logofăt Dănila, 120 — prăvălie I pac, 121 — casa Oproițicu, 122 — Chir Petrică zet Stoica Gogu, 123 — Gheorghe Cotescu, 124 — prăvălie a lui jupin Andrei Gogu, 126 — Chir Ioniță Poancă, 127 — Neculae Mocanu Holtei Chiriaș, 128 — Hanul lui jupin Niculae Ioan, 130 — Kir Niculae Gheorghiu, 131 — Badea Dumitriu, 133 — Popa Neculae Leslie i Neculae Bocănel, 134 — Prioteasa popii lui Ioniță Lesie, 135 — Biserica Sfintu Neculae, 136 — bina goală a bisericii, 137 — binale ale lui Kir Niculae, 138 — Gheorghiu, 139 — Simeon Sendrariu Cîrciumar, 140 — Protopopu Elefterie, 141 — Gheorghe sin Postelnicu Gheorghe Holtei, 142 — Chir Niculae Ioan, 143 — Marin Poenariu chiriași, 144 — Popa Ion Spiroiu i Petre sin Toma, 145 — Ioniță zet Nițu Fătulea, 146—147 — Dinu Mândoiu cu frate-său Ion, 148 — Petru Pieptănarui, 149 — Dumnealui Gheorghe Logofăt Nicolae Rucăreanu, 150 — I pac case ale dumnealui, 151, 152, 153 — Petre Marinovici chiriaș, 154 — prăvălii goale ale Dumnealui Sărdari Carlat, 156 — Prioteasa popi lui Manole, 157 — Niță Mățăoanu, 158 — Marincea Văduva i Dincă sint Ene holtei, 160 — Gheorghe Grecu zet Arghira, 161 — Popa Dinu zugrav i fii-său Gheorghe, 162 — Neculae Băroiu, 163 — Simion Boguan, 164 — Stan Hangiu chiriași, 165 — Dumneaei cocoana Zmaranda clucereasa, 166 — I pac casă, 167 — I pac casă, 168 — I pac casă, 169 — I pac casă, 170 — I pac casă, 171 — Florea sin Sandu Holtei co-jocari, 172 — Tet casă a cocoanei Zmarandi, 173 — Prăvălie a Neculae Zbîrlingă, 174 — Marin cojocarui chiriaș, 175 — prăvălie a lui Bucur Poenariu, 176 — Neculae Gogu, 177 — 178 — Trifoi Luminărarui chiriaș, 179 — 180 — Matei Căldărariu chi-

riaș, 181 — Prăvălia lui Chir Gheorghe Merișanu, 182 — Prăvălia Dumitruului Iuga, 183 — Prăvălie de marfă, 184 — prăvălie, 185 — Dinu Pandele, 187 — Mihalache Radovici, 188 — Prăvălii ale lui chir Neculae Gheorghiu, 190 — Prăvălie chir Neculae Ion, 191 — Constantin Zamfir prăvălie, 192 — Postelnicu Neculae Anghel prăvălie, 193 — prăvălii ale răposatului Stoica Gogu, 195 — Mihai Bârbieru prăvălia bârbierii, 196 — Gheorghe Croitoriu, 197 — Cirstea bârbieru, 198 — Neculae Creciun la prăvălii ale lui, 199 — Petre, 200 — pustie, 201 — pustie, 202 — pustie, 203 — Ion Căvafu, 204 — prăvălie, 205 — Gheorghe Mirzovici, 207 — prăvălia lui jupin Manole, 208 — prăvălia lui jupin Petrache, 209 — prăvălii ale jupin Steaică, 212 — Prăvălie goală a lui jupin Petrache, 213 — Rachirie a jupin Bratului, 214 — Alexie de la cafenea, 215 — luminărie, 216 — prăvălii ale magistratului, 218 — Neculae Peancu, Holtei, 219 — Ioniță Cojocariu, 220 — Tudorache Bârbieru, 221 — Preda sin Stoica, 222 — Ion Dontoru, 223 — Ioniță Matioiu prăvălie, 224 — Stan Sirbu casă goală, 225 — Matei Fasulariu, 226 — Dumitru Tabacu — cu tată-său, 227 — dumnealui Grigore Apostolu, 228 — prăvălia Mamuli, 229 — prăvălia Barbului cojocariu, 230 — Stan Croitoriu, 231 — Dumneaei cocoana Anica Apostoleasca, 232 — casa Răposatului Gheorghe Circu, 233 — Anghel Croitoriu, 234 — Paraschiva văduva a lui Ion Bârbieru, 235 — Ipac casă goală, 236 — Zinca văduva a lui Manole Tabacu, 237 — Marin zet Andrițoae chiriași, 238 — Zinca Piteșteanca, 239 — Biserica Domnească, 240 — Dumneaei Medelniceriu Dumitrache Urianu, 241 — Costache Trandafiroiu, 242 — Logofăt Anghel, 243 — nu se găsește casa, 244 — 245 — Neculae Andrițoiu, 246 — Enache Burtă verde, 247 — Casă a lui Mincă Pîrgariu, 248 — Neculae Postelnicului, 249 — Protopopu Neculae, 250 — Niță Mendea Olariu, 251 — Popa Gheorghe ot șef troiță, 252 — Dascălu Neculae, 253 — Logofăt Pavlache Piteșteanu 254 — Neculae Marinoiu, 255 — Dinu Gheoca cu frate-său, 256 — poliția, 257 — judecătoria, 258 — Ilinca Hănuleasa, 259 — Ioniță Fătulea zet Mușat, 260 — Toncea Sirbu, 261 — Niță Rățulea, 262 — Șuța a lui Ion Hanu, 263 — Iordache Filipoiu, 264 — Constantin Cîrcumariu dumnealui vistier Dumitrache Aricescu, 265 — dumilui vistier Dumitrache Aricescu, 266 — Ioniță Fătulea, 267 — Joița Profiroaia, 268 — Logofăt Matei Brizan, 269 — Ioniță Ciolănică, 270 — Dumitrache Cojocariu Cotocea, 271 — Dincă Manu, 272 — Petrache Cojocariu, 273 — Costache Logofăt zet Condiciariu Ilie, pac Dincă croitoriu, 274 — Dumitru Iuga, 275 — casă Neculae Pencu, 276 — Dumnealui Sărdariu Pavlache, 277 — ocîrmuirea, 278 — Dehtoroae, 279 — jupin Dinu Aninoșeanu, 280 — chiar Petrache Neculae, 281 — i pac casă stricată o face acum, 282 — Logofăt Gheorghe de la Mănăstire, 283 — Neculae Capră, 284 — Dumitru Simigiu, 285 — Mihalcea Popa, 286 — Popa Matei, 287 — Petre Boteanu i Marcu Păpistașu, 288 — Neculae Mihalovici Hanu Bărâții, 289 — Ioniță Popovici de la hanu Bratului, 290 — Dumilui Vințiriu Zamfir, 291 — Bica Văduva Pleșoae, 292 — Ioniță Bucuristeanu, 293 — Neculae Fundea, 294 — Petre Gheorghiu, 295 — Cirstea Craioveanu, 296 — Rusea Sirbu, 297 — Neculae sin Popa Mușat, 298 — Andrei Gogu, 299 — Ștefan Aldoiu, 300 — Soare Aldoiu, 301 — Manta Cojocariu, 302 — Neculae Cojocariu, 303 — Voicu Măcelariu, 304 — Grigore Roboiu, 305 — Niță sin Necula brutariu, 306 — 307 — 308 — Ivan Sirbu, 309 — Safta Văduva a Ghinichi, 310 — Anghel Grecu, 311 — Ion Sirbu, 312 — Dascălu Bănică Cocea, 313 — Andrei Visinoiu holtei, 314 — Gheorghe Cirje, 315 — Ghinea Tabacu, 316 — Andrei Birdea, 317 — Mătușa Stana, 318 — Ilinca văduva a lui Zamfir, 319 — Gheorghe Roboiu, 320 — Dincă Roboiu, 321 — Ghiță sin Costache, 322 — Ion Gogu Lemnariu, 323 — Neculae Orlea, 324 — Savu Vlașceanu, 325 — Micu zet Brătuleasa, 326 — Niță al Baru cu Niță Cherăscu cumnată-său, 327 — Dumitru Gheoca, 329 — Neculae Tuțianu, 330 — Gheorghe Olăruși, 331 — Anuța a lui David Bârbieru, 332 — Ion Toderoiu, 333 — Polcovnicu Stoian, 334 — Moisă Ovrei, 335 — Neculae Mamulea, 336 Maria Behnoae, 367 — Marin Behnoae, 339 — Mihai Bârbieru, 340 — Dinu Poncuța, 341 — Dinu Mămulariu, 342 — Ilinca Luminăreasa, 343 — Ilinca a lui Ion Croitoriu, 344 — Mihai Fundea, 345 — Constantin Cojocariu, 346 — Stanciu Pietricică, 347 — Barbu Cojocar, 348 — Nae Mialcea, 349 — Gheorghe Cojocar, 350 — Dinu Ieneșoiu, 351 — Ion Badea, 352 — Tițu Răscoveanu, 353 — Bucur Călugăru, 354 — Gheorghe Oloiu, 355 — Maria Poșoae, 356 — Chir Bratu, 357 — Ion Zidăroi, 358 — Maria lui Vlad, 359 — Stancu Cojocar, 360 — Mihalache Rizea, 361 — Dumitru Zidar, 362 — Nicolae Bălcuș, 363 — Biserica Sfînta Vineri, 364 — Toader Moldoveanu, 365 — Popa Ghiță, 365 — Popa Chivu, 366 — Luca Lemnar, 367, — moașă, 368 — Ilinca Văduva a lui Gheorghe Pantelimon, 369 — Neculae Pantelimon — cu măsă, 370 — Ghioca Dudulea, 371 — Pavlache Bonbuleci, 372 — Nicolae Bârbieru, 373 — Năstase sin Mitu, 374 — Biserica Sfîntu Ilie, 375 — Florea Croitoru, 376 — Popa Ioniță, 377 — Ion Bălcuși, 378 — Constantin Grecu, 379 — Dascălu Manole, 380 — Niță Gărniță, 381 — Ioniță Zugravu, 382 — Neculae zet Toncea, 383 — Niță sin Popa Gheorghe, 384 — Maria Oanci Olarului, 385 — Popa Dumitrache, 386 —

Pustie a Oltenci, 387 — Stanca lui Ion sîn Popa Chircu, 388 — Sterie Arseniu, 389 — Zmaranda Sofrogioaica, 390 — Portaru Constandin, 391 — Ion Dogaru, 392 — Ion Foamete si Radu, 393 — Gheorghe Dogaru, 394 — Dumitru Bălăceanu, 395 — Ioniță Bombuleci, 396 — Panait Cosmaru, 397 — Safta a lui Pană, 398 — Dincă Zidaru, 399 — Tudor Zidaru, 400 — Bucur Voinescu, 401 — casă pustie, 402 — casă pustie, 403 — Neculae Sefter, Ioniță sîn Constandin, — Gheorghe Bombuleci, 404 — Neculae Bombuleci, 405 — Diaconeasa Sanda, — Toma Chirestigiu, 406 — Preoteasa Anca, Ion Ungureanu, — Socru Polcovnicului Alecu, — Arghira Văduva, 432 — Grigore Curelaru, — Marin Croitoru, — Ghiță Chelcioiu, 428 — Dumitru Cizmaru Vitan, 427 — Vasile zet Fătulea, — Ghiță Zbirligută, — Tița Văduva a Barbului, — Biserica Schitului Mărculești, — Ilinca Văduva lui Neagoe, — Dumitru Botezatu, — Niță Irimia, — Uncheas Nițu al chisierului, — Dinu Irimia, — Marin Ungureanu, — Apostu Moiceanu, — Radu Irimia, — Dinu Moiceanu, — Gheorghe Vasile, — Nițu de la Odaia Bratului, — Ion de la altă odăe a Bratului, — Ion Vuțoi Șain, — Ștefan Rușescu, — Dumitru Văraru, — Voica Văduva Strengăreasa, — Tudor sîn Stan Strengaru, — Voicu Ceausu Poști, — Ion Ungureanu Tănăsioiu, — Paraschiv Purcaru, — Barbu Cojocar, — Gheorghe Anghel, 9 — Ioniță Săulescu, 56 — Cluceru Nicolae Brăteanu, 61 — Slugeru Gheorghe Sangada, 62 — Sultana Piteșteanca, 63 — Polcovnicu Alecu Chilioșoiu, 72 — Șetraru Voroveanu, 73 — Apostol Racoviceanu, 74 — Toma Urianu, 149 — Nicolae Rucăreanu, 165 — Clucereasa Eliat, 227 — Grigore Apostolu, 231 — Anca Apostoleasca, 240 — Dumitrache Urianu, 265 — Vistieru Aricescu, 276 — Sărdaru Pavlache, 290 — Vistieru Zamfir, 390 — Portaru Costandin, Preoți — Bărăția, Popa Neculae Leslie, Protopopu Elefterie, Popa Ion Spiroiu, Popa Dinu Zugravu, Protopopu Neculae, Popa Gheorghe, Popa Ghișă, Popa Chivu, Popa Ioniță, Popa Dumitrache, La Flămînda :

VOPSEAUA NEAGRA

1 — Gheorghe Gojnea, 2 — Logofătu Ghiță Doroiu, 4 — Petre Bucătaru, 3 — Casa popi lui Gheorghe, 5 — Chir Ioniță Căprăruși, 6 — Mihai Neamțu, 7 — Dnu sîn Nițu Pistol, 8 — Gheorghe sîn Ene, 9 — Nicolae zet Dumitru, 10 — Dinu sîn Sandu, 11 — Chir Gheorghe Popovici, 12 — Gheorghe Nistor, 13 — Savu Garofoiu, 14 — Popa Iorga, 15 — Stoica Mormoș, 16 — Dumitru al Călini, 17 — Chilia biserici Sfintului Gheorghe, 18 — Nițu Orbu, 19 — Ilinca Mendoe, chilia biserici Sfintului Froiță, 22 — Dinu Șain, 21 — Mihai Gojnea, 20 — Casa lui Romănet, 24 — Ion sîn Dinu Gojnea, 25 — Cocon Neculai, 27 — Stan Micu Doiu, 30 — Gheorghe sîn Pătrășescu, 32 — Tudor sîn Arsene, 33 — Savu sîn Ion Olaru, 30 — Neculae Băjnar, 34 — Neculae sîn Radu Olaru, 35 — Popa Ion Săraru, 36 — Dumitru sîn Nistor, 37 — Biserica Șubești, 38 — Mușat Căprăruși, 39 — Ioniță sîn Daconu, 40 — Gheorghe sîn Nițu, 41 — Ene sîn Pop Tudose, 42 — Scarlat sîn Ion, 43 — Ghinea Bichiu, 44 — Gheorghe zet Ghinea, 45 — Antoni sîn Nițu, 46 — Gheorghe sîn Dinu Sandului, 48 — Dinu Fundea, 49 — Ion Băloiu, 50 — Ioniță Baci, 52 — Nicolae Nistor, 53 — Dumitru Brînzoiu, 54 — Popa Ion Doagă, 55 — Răducanu sîn Diaconu, 33 — Părintele Valeanu, 56 — Stanca Chirăneasca, 51 — Constandin sîn Popa Gheorghe, 58 — Gheorghe Tăriță, 59 — Bița lui Hodoroagă, 60 — Dumnealui Condicar Ilie, 61 — Mănăstirea, 63 — Jupâneasa Păuna, 64 — Logofătu Tache, 65 — Chir Ilie, 66 — Stoica Purcaru, 67 — Zmărănda, 68 — Diaconeasa Heroie, 69 — Neculae Boncânel, 70 — Oița Boncânel, 73 — Ion Nistoroiu, 74 — Dumitru zet Ion, 75 — Neculae Mușetoiu, 76 — Dumitru Odoropoiu, 77 — Gheorghe Tăncu, 78 — Drăghici, 79 — Stana Ihoi, — Ioniță zet Drăghici, 80 — Constandin Tabacu, 81 — Stan Ungureanu i Anton, 83 — Maria Cățoiu, 84 — Arsene Cață, 138 — Gheorghe sîn Vasile, 139 — Măria Văduva, 141 — Radu Sătaru, 142 — Niță Dedu, 143 — Din sîn Stanciu, 144 — Badea sîn Părvu, 146 — Bucur Iorgului, 145 — Matei Brat Stancu, 147 — Nicolae Mărcușan, 148 — Dumitru Mășoiu, 150 — Nițu Mățăoan, 151 — Gheorghe Pășcaru, 149 — Oancea zet Rahira, 152 — Ion sîn Gheorghe șain, 154 — Oancea Mihai, 155 — Bucur Mihai, 153 — Nicolae Cotescu, 156 — Ion Cotescu, 158 — Cărstea al Tudor, 159 — Oancea al Tudor, 160 — Vasile al Mitului, 167 — Ion sîn Rada, 168 — Bica lui Ion Fătu, 161 — Dumitru Oproiu, 157 — Sandu Oproiu, 162 — Mitu sîn Stanciu, 163 — Stanciu Heroiu, 165 — Ivașcu sîn Hera, 164 — Pătru Oproiu, 166 — Bica lui Neculae, — Gheorghe Oproiu, 185 — Ion Băgăneanu, 186 — Gheorghe al Tudosi, 176 — Ion fecior Dobri, Mușă sîn Nițu, 174 — Tudor Neagoe, 175 — Gheorghe sîn Nițu Drăcia, 179 — Tudor al Dobri, 177 — Ionă al Dobri, 178 — Oancea al Ioani, 181 — Bucura Opri, 182 — Ion brat Nițu Drăcea, 183 — Neculae sîn Nițu, 184 — Niță al Oanci, 189 — Vilcu, Vasile Rău, 173 — Simion Brat Nițu, 172 — Dumitru zet Nițu, Nițu Marini, cărciuma Popi lui Nicolae, 247 — Gligore al Ioani Niță al Floari, 246 — Floarea Văduva, 245 — Soare Buică, 243 — Șuța Văduva, 244 — Si-

mon sin Nicolae, 241 — Stoica Buică, 240 — Ispasă, 239 — Niță al Bercu, 238 — Maria Văduva a Dinului, 237 — Gheorghe Croitor, 236 — Stan Sarbu, 228 — Ion sin Simion, 229 — Niculae Simion, 230 — Ghiță zet Poștoacă, 231 — Dumitru sin Simion, 232 — Pătru Demian, 233 — Stanciu Mărcușanu, 227 — Simeon Manole, 224 — Staicu sin Enache cu zet Gheorghe, 225 — Gheorghe Poștoacă, 226 — Stanciu sin Gheorghe, 235 — Gheorghe al Simioani, 214 — Maria Licuneasa 212 — Ene Epure, 211 — Ion Pașșană, 210 — Gheorghe Pârșan cel Mică, 209 — Neculae Pârșan, 208 — Simeon Leca, 207 — Neculae sin Nițu Leca, 206 — Gheorghe Pârșan cel Mare, 205 — Niță Coman, 204 — Dinu Păceșilă, 203 — Coman sin Toma, — 202 — Stanca Apostol, 198 — Gheorghe Băndoiu, 195 — Dobre sin Vasile, 196 — Ștefan Unguru, 192 — Gheorghe Buică, 193 — Gheorghe Băndoiu, — Ilie Băndoiu, 142 — Gheorghe Buiculescu, 20 — Casa lui Romanet Paharnicu, Vlasto Procuroru, 25 — Gheorghe Logofăt, — Nicolae Ștefănescu, 60 — Condicaru Ilie, 4 — Popa Gheorghe, 14 — Popa Iorga, 35 — Popa Ion Săraru, 54 — Popa Ion Doaga, 33 — Părintele Văleanu la mănăstire.

VOPSEAUA GALBENĂ

1 — Stanca văduva a lui Ioan Mocanu, 1 — Neculae a lui Gheorghe Lemnariu, 2 — Radu sin Mitu Comănică, 3 — Radu Fundutoreanu, 4 — Floarea Văduva, 5 — Gheorghe al Gheorghini, 6 — Gheorghe sin Nițu Lemnariu, 7 — Floarea sin Nițu, 8 — Marin sin Nițu, 9 — Ioan sin Gheorghe al Gheorghini, 10 — Gheorghe Mățăoanu, 11 — Niculae sin Niță Lemnariu, 12 — Dragomir Borogan, 13 — Mitu Sain, 14 — Eftimie sin Iordache, 15 — Ion sin Sandu, 16 — Ioan sin Iarca, 17 — o moară a lui Dinu al Ispășoiu și al Floari Tănăsoasă, 18 — Nicolae Joja, 19 — Bucur Cotoian, 20 — Ioan sin Badea, 21 — Nicolae Sain, Radu Predoi, 22 — Danu Sain, 23 — Matei Cărmădăriu, 24 — Oprea Boboc, 25 — Bucur Sima Scarlat, 26 — Simion sin Sima Scarlat, 27 — Radu sin Sima Scarlat, 28 — Vasile Ungureanu, 29 — Niță Deliu, 30 — Radu sin Badea, 31 — Stan Mălancu, 32 — Din Tigă, 33 — Stoica sin Ilie, 34 — Hera Cărelariu, 35 — Neculae Răgădună, 36 — Stanca a lui Bucur Văduvă, 37 — Uța Văduva Stănoaia, 38 — Ioan sin Stoica, 39 — Gheorghe Sain, 40 — Radu Stan Scarlat, 41 — Ioan Pițigoi, 42 — Petru Păunoiu, 43 — Părintele Moise Ochescu, 44 — Părintele Ioan Ochescu, 45 — Sandu Ochescu, 46 — Ioan Racășanu, 47 — Ioan sin Gheorghe Răuțoiu, 48 — Tănase sin Ion Meliță, 50 — Oancea Nefer, 51 — Badea Terci, 52 — Vilcu sin Vasile, 53 — Niță al Brătulesi, 54 — Nițu Ciaprazea, 55 — Părintele Ioan Șarban, 56 — Biserica Cărelarilor, 57 — Ioan sin Marin Cărelariu, 58 — Bica Văduva Mălăncioaia, 59 — Constandin Boteanu, 60 — Ioniță Mămulea, 61 — Gheorghe Mărcăneanu, 62 — Ioan al Opri, 63 — Radu Rizea, 64 — Gheorghe al Opri, 65 — Vlad Brat Răuță, 66 — Șerban Cărelariu, 68 — Bucura Văduva a lui Ilie, 69 — Toader al Predi, 70 — Ioan Iordache, 71 — Ioan al Bădulesii, 72 — Răuță sin Badea, Marin sin Răuță, 73 — Gheorghe sin Badea, 74 — Niță Văduva a Stănciului, 75 — Dumitru sin Din Șoimu, 76 — Ioan sin Ștefan, 77 — Bănică sin Marin Cărelariu, Badea Văduvă, Gheorghe Flocoșil, Vasile, 80 — Simion, 81 — Stan Moicianu, 82 — Bucur, 83 — Stoica Răgăsună, 84 — Ion sin Stan, 85 — Floarea Văduva, 86 — Niță Gheorghe, 87 — Cîrstea Tronariu, 88 — Niță sin Cîrstea, 89 — Gheorghe, 90 — Pătru, 91 — Stanca Văduva, 91 — Schitu Gonțea, 92 — Gheorghe Bordeian, 93 — Mihăilă Bordeianu, 94 — Ion Bordeianu Șchiopu, 95 — Coman Năstăsioiu, 96 — Ion Puchici și fii-său, 97 — Ion Manicică, 98 — Săncu cel Bătrîn, 99 — Neculae sin Dumitru, 100 — Ion Pantilică, 101 — Pantilică, 102 — Neculae sin Preoteasa, 103 — Nițu zet Neculae, 104 — Ion sin Diaconu Mecu, — Părvu Lupeanu, 106 — Stan sin Aldea văduva, 107 — Neculae al Diaconesi, 108 — Floarea Diconeasa văduva, 109 — Sanfira văduva, 110 — Matei Breazu, 111 — Radu zet Matei Brezan, 112 — Iosif Brezan, 113 — Radu Mateoiu, 114 — Sanda văduva sin Voicu, 115 — Stoica sin Nedelcu, 116 — Ilinca văduva, 117 — Soare sin Radu, 118 — Radu sin Gheorghe, 119 — Stoica Gaiță, 120 — Ion Gaiță, 121 — Gheorghe Furnică, 122 — Amzică Păslariu, 123 — Gligore Păslariu, 124 — Mitu Păslariu, 125 — Biserica Mălului, 126 — Ion ot Hulubești, 127 — Ion sin Gheorghe Sain, 128 — Maria Hulubeasa văduva, 129 — Maria Iriminioaie văduva, 130 — Neculae al Mandi, 131 — Preda sin Gheorghe Ciopită, 132 — Moara lui Gheorghe Ciopită cel de Sus, 43 — Popa Moise Ochescu, 44 — Popa Ion Ochescu, 55 — Popa Ion Șerban.

Documente privind legăturile

negustorului brașovean

Sterică Arseniu cu Cîmpulungul,

în prima jumătate

a secolului al XIX-lea

LUANA POPA,
MIOARA VOICU

Printre cele mai vechi documente ale Arhivei Mureșenilor ¹⁾ de la Muzeul Județean Brașov se află și corespondența dintre comerciantul Sterică Arseniu și o seamă de negustori din Cîmpulung. Aceste acte, datate între anii 1816-1840, stau mărturie înfloritorului negoț românesc desfășurat de brașoveni în țările române, contribuind la cunoașterea unor aspecte specifice privind exportul mărfurilor manufacturiere prin schela Dragoslavelor spre Cîmpulung, Pitești și Ocnele Mari. Cele 53 de documente, scrisori, condici de mărfuri și liste de bani ²⁾, vorbesc despre intensă pătrundere pe piața munteană a produselor transilvănene și în special „a brașoveniei” ³⁾. O definiție a acestei categorii atât de frecvente în țara Românească o dă la 1844 în paginile „Gazetei Transilvaniei”, George Bariț: „Sub nume de brașovenie se înțelege aici, — notează cărturarul ardelean — toate fabricatele cele ordinare și produsele meseriașilor care

1. Arhiva Mureșenilor cuprinde, astăzi circa 18 000 documente care oglindesc importante aspecte ale vieții politice românești transilvănene din secolul XIX și începutul veacului următor, ale activității desfășurate pe tărîmul publicisticii naționale de membrii familiei Mureșiau. Prezența acestor documente cu caracter comercial, în fondul arhivistic mai sus menționat este consecința firească a preocupării lui Iacob Mureșianu, a fiului său, Dr. Aurel Mureșianu, de a aduna documente ilustrative privind istoria Brașovului, precum și a celor care se referă la genealogia familiei. În acest sens menționăm că cele două familii Arseniu și Mureșianu se înrudesc, prin descendența lui Sevestia, soția lui Iacob Mureșianu și Mariei, soția lui Sterică Arseniu din ramura negustorului brașovean Sandru Hagi Sandru. Mircea Gherman, Genealogia familiei Mureșenilor, Lucrare în manuscris.
2. Din aceste documente 44 au fost publicate în 1937 din D.Z. Furnică în partea a treia a volumului său de acte comerciale. „Din trecutul românesc al Brașovului”, restul de 9 documente fiind inedite.
3. După anul 1840 pătrunderea pe piața munteană a produselor occidentale ca urmare a deschiderii traficului dunărean, determină concurarea de către produsele occidentale a celor transilvănene și înlăturarea parțială a mărfurilor brașovene. **Georgeta Penelea, Relații economice dintre Țara Românească și Transilvania în epoca Regulamentară (1829 — 1848) în studii și materiale de istorie modernă, vol. IV, 1973, p. 23.**

acoperă lipsele cele de casă, precum : lucruri de ale mășarilor și iarăși lucruri ordinare ale strungarilor, peptine de coarne de bou, pînă proastă, pînă de bumbac, cămăși sau ii proaste, țoluri din lînă, găitane de lînă, straie, lucruri de ale fanarilor, de ale tălparilor (pielarilor), hîrtie, cum îi zicem de pipier și de scris, feluri de sticle, fierării, instrumente pentru bucătărie, alte instrumente, praf de pușcă, alice, ș.a.“⁴).

Aceste produse ale unei „industrii vechi, variate și bine reprezentate“ prin cele „167 de firme și peste 1 400 meseriași care dădeau de lucru la mai bine de 8 000 lucrători“⁵), sînt vîndute la sud de Carpați de cei peste 150 de membrii ai gremiului comercial levantin în cele cca. 50 de prăvălii ale brașovenilor⁶), în țîrguri și orașe prin intermediul comercianților locali.

Printre numeroșii negustori care în prima jumătate a secolului al XIX-lea, desfac pe piața munteană așa numita marfă de „brașovenie“ se află și Sterică Arseniu.

Din actele succesiunii întocmite la decesul acestuia din 15 decembrie 1848, aflăm o serie de date biografice. Astfel, în anul 1810 se căsătorește cu Maria, fiica negustorului de origine macedoniană Ion Hagi Grecu și a Mariei, fiica lui Șandru Hagi Șandru înrudindu-se cu însemnate familii de români brașoveni. Au șapte copii, patru băieți — Ion, Steriu, Mihalache, Constantin, și trei fete — Ecaterina, Elisabeta, Carolina⁷).

De menționat că în aceeași perioadă acționează la Brașov tot pe tărîm comercial un alte membru al familiei Arseniu, Diamandi Gheorghe, al cărui grad de rudenie cu Sterică Arseniu nu l-am putut stabili. Dar prin căsătoria lui Constantin Steriu, cunoscut bancher brașovean, fiul lui Sterică Arseniu cu Maria, fiica lui Diamandi Gh. Arseniu, cele două ramuri ale familiei s-au unit, continuîndu-se în familia Steriu din Brașov și București⁸).

Originar din Muntenia, probabil Cîmpulung, prin căsătoria a două din fiicele sale cu negustorii cîmpulungeni Nicolae Nicolau și Petrache Crăsan, S. Arseniu păstrează legătura cu meleagurile natale. De altfel, din averea pe care o lasă moștenire, ponderea o are partea din „țară“, formată din casă și loc de casă în Cîmpulung în valoare de 2 700 florini, prăvălia și marfa din această prăvălie din Cîmpulung, în valoare de 17 000 florini, la care se adaugă livezile din Valea Româneștilor și Argeșel, via din Valea Vălenilor, evaluate la 1 900 florini. La Brașov, proprietățile sînt mai puțin numeroase (3 case și o livadă în cartierul Schei)⁹), ceea ce ne determină să afirmăm că Sterică Arseniu vine la începutul sec. al XIX-lea, la fel ca și alți comercianți cîmpulungeni¹⁰),

⁴ Gazeta Transilvaniei, VII (1844), p. 163.

⁵ N.G.V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov, București, 1928*, p. 45.

⁶ Georgea Penelea, *op. cit.* p. 24.

⁷ D.Z. Furnică, *Din trecutul românesc al Brașovului, Documente comerciale, 1741—1860*, p. 149.

⁸ Mircea Gherman, *Genealogia familiei Mureșenilor*, Manuscris.

⁹ D.Z. Furnică, *Op. cit.*, p. 149—150.

¹⁰ Este cazul comerciantului G. Pop, stabilit la Brașov, se căsătorește în anul 1775 cu Paraschiva, fiica lui Hagi Ioan Grecu, de asemenea Bucur Pop care la 1833 vine la Brașov creîndu-și în scurtă vreme o situație frumoasă între fruntașii români, se remarcă prin averea sa și mai ales prin sprijinul dat pentru înființarea școlilor brașovene. N.G.V. Gologan, *op. cit.* p. 69 ; Ioan I. Pricu, *Din trecutul comerțului Brașovean, Brașov, 1931*, p. 12.

în orașul de la poalele Timpei, atras de nenumăratele posibilități de a face un negoț înfloritor cu ținuturile de peste Carpați. Devine în scurt timp, membru de frunte al obștei românești din Scheii Brașovului¹¹⁾ al gremiului român de comerț levantin și din anul 1840 al Casinei române¹²⁾.

Documentele vremii, cele din Arhiva Mureșenilor, cit și registrele vamale¹³⁾, nu-l înfățișează ca unul din marii negustori angroșiști care a-provizionează comercianții din Cimpulung, Pitești și Ocnele Mari și desface în cele trei prăvălii proprii din Muntenia o impresionantă cantitate de „brașovenie“, dovadă a bunului renume de care se bucurau aceste mărfuri pe piața românească. Are ca partener de afaceri pe negustorii Chir Ion Pandelie¹⁴⁾, Lilea Tudor Brașoveanu¹⁵⁾, din Pitești, pe Chir Pannait Constantin din Ocnele Mari¹⁶⁾, pe Mihai Radovici¹⁷⁾, stolnicul Andrei Goga¹⁸⁾, Toma Pop¹⁹⁾, postelnicul Nicolae Anghel²⁰⁾, Brat Constantin²¹⁾ Gheorghe Mirzovici²²⁾, din Cimpulung. Cu ultimii doi, Sterică Arseniu întreține strînse legături negustorești, concretizate atît în furnizarea de marfă, cit și în procurarea din Țara Românească a unor materii prime de mare necesitate pentru atelierele brașovene. Astfel, Brat Constantin, „se întovărășește“ la 1826 cu Arseniu în negoțul de lînă, primul fiind „cu osteneala“, iar cel de al doilea „cu banii“²³⁾. De asemenea el îi dă informațiile necesare, referitoare la valoarea în Țara Românească, a scîndurelor, sfătuindu-l să aștepte pentru vînzare la momentul cînd prețul va crește²⁴⁾. Această „colaborare“ nu este întîmplătoare, negustorul cîmpulungean, călătorind mereu spre București și alte centre comerciale este bine documentat asupra cursului pieții muntene, fapt ilustrat și de corespondența sa cu Sterică Arseniu, din anii 1826-1831²⁵⁾.

Cele mai constante și îndelungate legături le are Sterică Arseniu de-a lungul anilor 1823-1832 cu Gheorghe Mirzovici. Din această perioadă datează și cele 15 documente (9 inedite), scrisori, liste de mărfuri și de bani purtînd semnătura celor doi negustori²⁶⁾. Ele stau mărturie asupra înfloritorului negoț desfășurat de către Arseniu și Mirzovici în cadrul căruia ponderea o au produsele brașovene. În prăvălia din Cîmpulung, în tirgurile de la Mușetești și din alte localități, desfășurate cu ocazia diferitelor sărbători, Gheorghe Mirzovici vinde impresionante can-

¹¹⁾ La 1839 îl găsim printre primii semnatori ai adresei către reprezentanții obștei dela biserica din Schei. Dr. Sterie Stinghe Documente privitoare la trecutul românilor din Schei (1812-1845), vol. III, Brașov, 1903, p. 200.

¹²⁾ Ion Colana, *Casina română din Brașov, 1835—1935*, Brașov, 1935, p. XVIII.

¹³⁾ Georgeta Penelea, *op. cit.*, p. 32.

¹⁴⁾ D.Z. Furnică, *op. cit.*, p. 199

¹⁵⁾ *Ibidem*, p. 205

¹⁶⁾ *Ibidem*, p. 209

¹⁷⁾ *Ibidem*, p. 190

¹⁸⁾ *Ibidem*, p. 197 — 198

¹⁹⁾ *Ibidem*, p. 200

²⁰⁾ *Ibidem*, p. 201

²¹⁾ *Ibidem*, p. 211

²²⁾ *Ibidem*, p. 150 la 153, 156

²³⁾ *Ibidem*, p. 158

²⁴⁾ *Ibidem* p. 156

²⁵⁾ *Ibidem*, p. 151—168

²⁶⁾ În Arhiva Mureșenilor se află în prezent 12 documente din care 9 sînt nepublicate de D.Z. Furnică, iar restul de 3 apar în lucrarea sa „Din trecutul românesc al Brașovului, Documente comerciale 1761—1860“, partea a III. De asemenea, în această lucrare sînt tipărite încă 3 documente care nu se mai găsesc în arhivă.

tități de marfă de „brașovenie“ pe care o solicită în mod constant și chiar insistent, atunci când întârzie să vină, prin „foițe de marfă“. Scrisorile cuprind pe lângă aceste aspecte și cele ce se referă la concurența sa cu alți negustori cîmpulungeni, clienți și ei ai lui Sterică Arseniu. Astfel, la 29 iunie 1829 el notează :

„Vei ști că, cînd mi-a venit marfă se strînsără susenii ca pămîntul aici la mine și adevărat cuvîntu dumitale, nu-l uit multă vreme; care de cîte ori mi-aduc aminte mă umflă risul de vorbele lor, că dumneata chiar parcă ești proroc. Să făcură tot polcuri, zicînd că dumnealor au mulți bani trimiși la Brașov la dumneata și nu le trimiți de atîta vreme referindu-se la negustorul Toma Pop, „și adevărat e cuvîntul dumitale, că el dacă vine marfă de la Brașov o dă pă la muieri în berărie ca să strice pe mine și prăvălia dumitale, zicînd că el o aduce din loc, iar nu o ia de aici, care cînd vine marfă, pune și pe muieri dă-i descoasă teancurile“.

Pe lângă datele cu caracter comercial, documentele cuprind și o serie de informații care reflectă legăturile prietenești care au existat între cei doi negustori, concretizate în serviciile cu caracter personal ce și le fac reciproc. Astfel, pentru returnarea unui clopot și executarea unui potir, daruri destinate bisericii din mahalaua Apa Sărată din Cîmpulung²⁷⁾, Gheorghe Mîrzovici, apelează la sprijinul lui Sterică Arseniu pentru a-i găsi meșterul clopotar necesar, rugîndu-l să nu uite a se înscrie pe clopot și numele unor membrii ai familiei sale „ca îndrumătorii acestuia la facere“²⁸⁾. Atunci cînd arendașii din Rîșnov și Vulcan tocmiți cu „chirie“ să-i ducă vinul lui Gheorghe Mîrzovici la Brașov, „viînd sara din Bran pînă la Cristian, l-au gustat și sara și dimineața, și li-au plăcut“, și au bătut „tocmeală și l-au primit dumnealor“²⁹⁾, acesta îl roagă pe Arseniu să-i someze prin „răvașe“ pe arendașii din Cristian și Ghimbav să achite buțiile cu vin, după cum s-au înțeles.

De asemenea, Gheorghe Mîrzovici, proprietar al unor vii în zona musceleană și în Ardeal, apelează la Sterică Arseniu pentru procurarea muștarului și a rețetei de tratare cu acest condiment a vinului pentru ca să rămînă dulce pînă la vînzare³⁰⁾. Tot pe acesta îl roagă Mîrzovici la 1828 să-i găsească meșterul, care, din ocaua de arnici roșu cumpărată în urmă cu cinci ani de la jupîn Nicolae Zaharia, să-i confecționeze „vreo cîteva fote“ pentru a le vinde și „a scăpa“ astfel de arnici³¹⁾. La rîndu-i Gheorghe Mîrzovici răsplătește serviciile trimițîndu-i cîte o oală cu unt de vacă³²⁾, o cutie cu „ciirășe“³³⁾ sau o butie de vin.

Pe lângă aceste aspecte, care vorbesc despre activitatea negustorilor români, despre numeroasele și permanentele legături care au existat între cei din Brașov și Cîmpulung, despre importanța comerțului desfășurat de brașoveni, cele 54 de documente ne oferă o imagine cuprinzătoare a nomenclatorului mărfurilor importante, pe categorii :

²⁷⁾ Ion Răuțescu, *Cîmpulung Muscel, Monografie istorică*, tipografia Gheorghe Vlădescu, 1943, p. 187.

²⁸⁾ Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14078, dosar 551.

²⁹⁾ D.Z. Furnică, *op. cit.*, p. 170

³⁰⁾ Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14356, dosar 535A

³¹⁾ Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14620, dosar 512 ; D.Z. Furnică, *op. cit.*, p. 176

³²⁾ D. Z. Furnică, *ap. cit.*, p. 170

³³⁾ *Ibidem*, p. 180

— **articole de băcănie** — pesmiți de post și cei „cu zahăr în cutie“, uleiul, tărița, untul și săpunul de Brașov, turtă dulce, „tistea de covrigi“ și covrigii mărunți, orezul, scrobeala albă ;

— **articole textile** — bumbacul în sacul „de Brașov“, ața albă, neagră și roșie, arniciul „cel roșu dăschis subțire“ și cel „vinăt subțire“, găitanele ; sub formă de cupoane — „pînza groasă pentru legatul teancurilor“, pentru căruță, postavul măslinei, postav „de cetate“ și cel pentru giubele ;

— **confecțiile** — cuprind articole vestimentare țărănești, cămășile „de casă bune“, cămășile noi subțiri, cămășile de Săcele ; glugile, și mai ales cele „mari de tot“ să fie pentru învălitul pălăriilor să nu „se ude“, stracele albe și mai cu seamă pălăriile³⁴⁾ voinicești, copilărești, popești, măcelărești, săcelănești, cu barçon, „cu sfori cu panglie subțire“, cele înalte, faine sau cele „căptușite cu 4 sfori“.

De asemenea, sînt mult solicitate, țolurile mari dîrstăsești, țolurile din păr de capră, de lînă cu dungi ;

— **articole de piele, încălțăminte, curelărie** — ocupă de asemenea un loc important din cuantumul mărfurilor importante de negustori. Cizmele ungurești voinicești, „de cocoane“, pentru copii, cele roșii fetești, cizme „negre mocănești“ ; cizme negre muerești ; cizme cordovan, cizme „de vacsu pe sama mea, pă picioru dumitale, cu tocu așezat“, sau pantofii voinișeti, cei fini femeiești, sînt curent cuprinse în listele de mărfuri, fiind mult solicitate și de „străinii vâniți de la București“³⁵⁾. Alte obiecte de piele frecvent cerute sînt : chimirele de diferite mărimi, „cusute pe muchie cu stea“, cu cătărămi albe și galbine“, groase și mici de copii, brăcinarele, curelele țintate, hamurile-friiele „cu ciucuri și dirlogi“, „cu dirlogi cu lufear“ căpestrele negre cusute și cu lanț, ciochinele, etc. ;

— **lemnăria** — este reprezentată de lăzile de Brașov, frecvente în inventarul casnic țărănesc — de diferite mărimi și felurit colorate — ferecate, cu vopseaua viora „dă parale la prăvălie, mică albastră“, pentru sticlărie sau pentru cizme, precum și călimările, pipernițele și cofițele de lemn ;

— **sticlăria** — constituie un articol mult solicitat, glăjăria transilvăneană bucurîndu-se de apreciere în Muntenia. Sticlele, clondirile mari rotunde „albe sadea, drepte“, sau în „vărgi“, paharele de o litră, de 50,25 dramuri, poleite cu scaun mic de cleștar sau cele „cu scaun de vutcă“, geamurile, solnițele de sare cu „flori cleștar“ sînt aparte menționate în notele de mărfuri, negustorii cîmpulungeni manifestînd în scrisorile lor o atenție deosebită pentru ambalarea sticlăriei în lăzi cu rame de lemn ;

— **obiecte de uz gospodăresc din metal și alte materiale** sînt și ele menționate — sitele, muschete, răzătoare, strecurătoare, pilniile, pilele pentru dogar, coasele, farfuriile, talerele și tingirile, cuțitele cu alamă, cu corn, berbece, broaștele de cetate, felinarele, se adaugă păpușilor de sfori, funiilor, ștreangurelor de Mediaș, periilor pentru cai, periuțelor „pentru cizme de vacs în 2 feluri“, diamantului „pentru geamuri de tăiat“, piepșinilor mari și mijlocii ;

— **metalul** — în formă nelucrată apare cu regularitate în aceste documente și de asemenea o serie de chimicale, cum ar fi piatra acră albă, pucioasa, zmațul verde, chinovarul ;

— un loc aparte îl ocupă **hirtia** de Făgăraș, de Brașov, de Orlat și flispa-pirul ;

³⁴⁾ Brașovul producea anual 84.000 pălării, Georgeta Penelea, *op. cit.* p. 49

³⁵⁾ D.Z. Furnică, *op. cit.* p. 179

— **tabacul și lulelele** — din lemn, înalte, roșii, din lemn scurte“ sau cele de pământ și „oase de ciubuce cu aramă“ sînt articole care ilustrează consumul curent de tutun și în zona Cîmpulungului.

Datele mai sus prezentate, ne oferă o imagine grăitoare asupra modului de viață al societății românești din zona musceliană, precum și a locului principal pe care-l deținea, încă, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, brașovenia în importul Țării Românești.

Totodată, aceste documente oglindesc prin notațiile cu caracter financiar, unele aspecte privind circulația monetară din Țara Românească și Transilvania. Numărul mare de specii monetare care circulau în această perioadă în țările române (circa 80), dezordine monetară cu grave repercursiuni asupra progresului economic apare cu claritate mai ales în corespondența lui Gh. Mirzovici cu Sterică Arseniu. Sînt astfel menționate în aceste documente 14 tipuri de monede (corntaleri, ruble, zgripsori, dodecari, mahmudele noi, florini-bancnote și monede, ichilicul, iuzlucul, beșlicul, creițarul, sfanțul, galbenul) de diverse proveniențe. Pentru a putea achita conform înțelegerii cu Sterică Arseniu mărfurile cumpărate, Gh. Mirzovici este nevoit a vinde marfa cu „parale mărunte“³⁶⁾ și a trimite numai acei bani care constituie „moneda Brașovului“³⁷⁾, adică florinul, sfanțul, creițarul sau talerul, specii monetare care circulau în Transilvania. Mai mult, de cîteva ori este obligat a trimite în schimbul „banilor răi“³⁸⁾, refuzați de partenerul său, alții corespunzători.

Atît mărfurile cît și banii, scrisorile și darurile cu care Gh. Mirzovici se revanșează pentru serviciile făcute de Sterică Arseniu, sînt expediate prin căraușii de încredere care făceau transportul prin schela Dragoslavelor. Sînt menționați în acte brașovenii Gheorghe și Oprea Giuvelca³⁹⁾, care ocupă un rol principal în căraușia din această zonă, precum și Ioan Miricul⁴⁰⁾ și Iacov Săcăreanu⁴¹⁾ — cărauși de mai mică importanță.

În cunoașterea raporturilor economice dintre țările române, în perioada premergătoare revoluției de la 1848, a schimburilor comerciale care se efectuau între Transilvania și Țara Românească, o importanță deosebită o are cercetarea și valorificarea și a acelor documente care se referă la legăturile dintre Brașov și Cîmpulung, în contextul în care, orașul de la poalele Timpei, constituie elementul dinamizant al întregului comerț de la Carpați.

Iată de ce prezentarea acestor mărturii fac posibilă completarea datelor privitoare la comerțul brașovean prin schela Dragoslavelor, la varietatea fărmurilor produse de numeroșii meșteri din Țara Birsei și mai ales a celor privitoare la volumul afacerilor negustorilor brașoveni⁴²⁾.

Totodată, aceste documente, sînt dovezi ale unității economice și spirituale românești, cu un secol înainte de realizarea sa faptică.

³⁶⁾ Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, dr. 14080, dosar 551

³⁷⁾ D.Z. Furnică, *op. cit.* p. 179

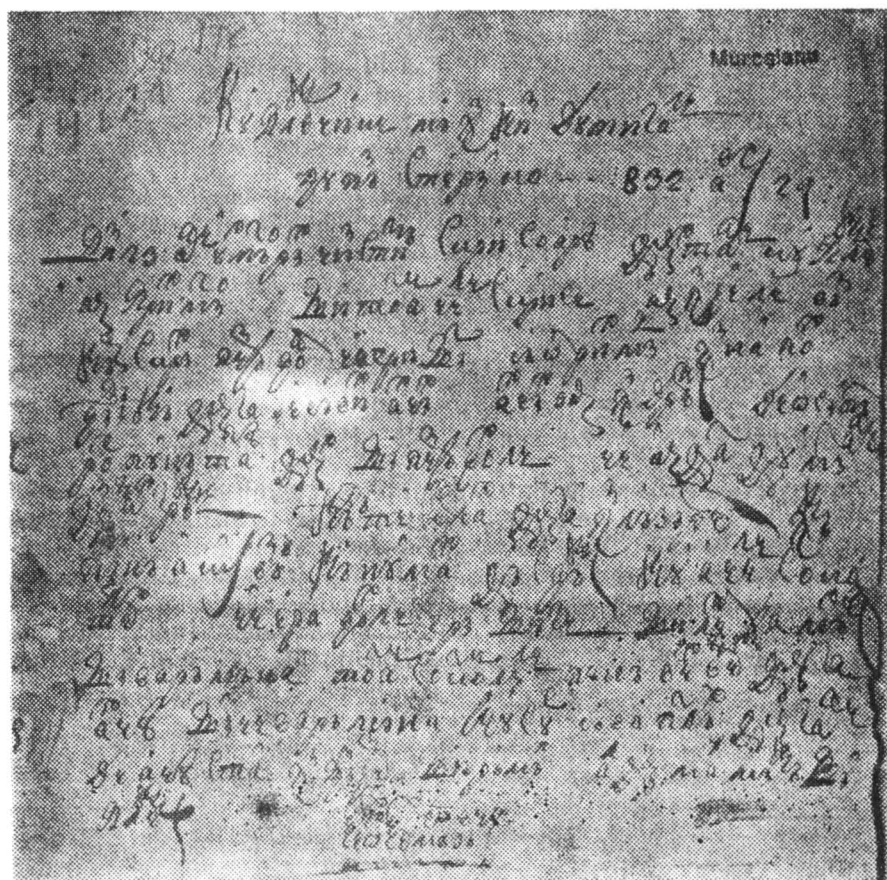
³⁸⁾ *Ibidem*, p. 176

³⁹⁾ Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14353, dosar 535 A nr. 14078, dosar 551, nr. 14077, dosar 551 ; D.Z. Furnică, *op. cit.*

⁴⁰⁾ D.Z. Furnică, *op. cit.* p. 195

⁴¹⁾ *Ibidem*, p. 214

⁴²⁾ Întrucît arhivele din Țara Românească sînt destul de sărace în ceea ce privește activitatea brașovenilor aceste documente permit aducerea în plus a noi date necesare înțelegerii fenomenului economic.

ANEXA I

Cu Hristos aneste și cu plecăciune mă închin dumi-
tale jupin Sterică

1823 martie 16
Cîmpulung

Cu plecată scrisoare înștiințez că trimisei prin Kir Dumitru, ce se află la hanul Branului florinii 15 printr-o hîrtie florini 10 și în alta florini 5 și la foile de marfă ce am lăsat la dumneata să mai adaugi acele condee ce mai jos te înștiințez și rămîn al dumatle mai mic și plecat.

Gheorghe Mirzovici

015 pălării...

01/2 vei găsi marfă să fie la Kir Kipler

01 ma jă sămîntă verde

10 funți tovar... sămîntă

4 chimire groase Nr. 5

Unde s-a scris 10 perechi cuțite cu adaus la foaia ce am lăsat să pui și de cele cu corn, să fie 30 cuțite.

Jupîn Sterică să pus lui Giuvelca să ia un săculeț ocale 22, cuie de la leț din Moeciu să-l potrivești cu... să mi-l aducă aici, după cum am vorbit cu Giuvelca.

Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 13812.

Documentele au fost transcrise prin bunăvoința tov. Vasile Oltean, director al Muzeului primei școli românești din Scheii Brașovului, căruia îi mulțumim și pe această cale.

ANEXA II

Cu Hristos aneste și cu plecăciune mă închin dumitale Jupîn Sterică

1824 apr. 22

Cîmpulung

Cu plecată scrisoare înștiințez dumitale că trimisei printr-o... două lăzi goale și două frînghii de legat lăzile, care în acele lăzi să pui sticlăria ce scrie în jos, ca să nu mai fie prin alte lăzi că aici nu se văd, și se pot răvăși, deasupra lăzilor cu sticle să mai pui cîte ceva, fiindcă numai cu sticle nu-i prea tare. Să mai dai și aceste condeie de mărfa, 100 de coți de pinză subțire pentru căruțe și 4 funți sârmăsar lînă, 2 funți mai groasă și 2 funți mai subțire și 200 luleli de pămînt, a 100 înalte, 100 mai scurte.

De aceasta înștiințez și rămîn al dumitale mai mic

Gheorghe Mârzovici

Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor nr. 14077, dosar 551

ANEXA III

Cu plecăciune mă închin dumitale Jupân Sterică

1827 februarie 16

Cîmpulung

Cu plecată scrisoare înștiințez că astăzi, cu ajutorul lui Dumnezeu plecară la București, pentru care mă rog ca să faci bină să mergi dumneata la bolta aceea, de la care am luat postav, cu dumnteata pentru giubeau mea cu cîte florini 5 și să mai iei de 4 giubele, să să potrivești cîte 4 coți să fie una, iar nefiind de ajuns să iei numai un 1/2 coți pentru două giubele, dar să fie de acela, iar altă față să nu iei, că n-au poftit niște prieteni văzînd giubeaua mea, împreună cu marfa, negreșit să-mi trimiți giubele care să fie la amîndouă marginile căprat mai lat. Cu venirea mea de la București, cinstit voi fii, silitor de a trimite cusur ce va trece la condica de mărfa ce vei trimite, fiindcă are să vină după scînduri și cei vei mai strînge aici, la prăvălie și de alte neavînd rămîn al dumitale mic și plecat.

Gheorghe Mirzovici

Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14352, dosar 535 A

ANEXA IV

Cu plecăciune mă închin dumneata Jupin Sterică
1826 iulie 6

Printr această scrisoare cu adevărat înștiitez dumitale că din cele următoare am fost trimis dumitale o cinstită scrisoare și o foiță pentru vre-o cîteva condici de marfă, ca să-mi trimiți pe seama sfintului Ilie și fiindcă am avut ceva trebuință în oraș de am descărcat patru buți de vin de la Cernătești ce mi-au venit tocmai acum, l-am dat jos, la care socot că vei fi primit banii și condicele de marfă că mă rugam dumitale ca să mi-i le trimiți, acum vei ști că ieri, marți, am plecat din oraș pe la hotar, la Căreduri și venind pînă la Bran și găsii scrisoarea zăbovită de 3 zile aici, fiind un băiat de la chir Pandele, Ion Dulenitu și aștepta pe Mandache Cortuman, chir Pandele ca să vie aici la Bran ca să-i primească. Așa în ceas venii Giuvelca, mă aflam și eu aici la Poartă pentru care am cîntărit prin Giuvelca lei 1020 care trimițindu-i vei avea cînstit răspuns de primire unde mă rog ca să-mi trimiți aceste condee de marfă ce mai jos se vor arăta

De aceasta mă rog să rămîn al dumitale mai mic și plecat

Însemnări pentru marfa de trebuință

30 pălării măcelărești mare de mijloc

30 pălării măcelărești din Brașov

20 pălării căptușite urdinar cu panglică pe gri

25 pălării fețe de covir panglici roș-verzi

105

2 legături N0 3, 4 leg. nr. 2

020 funți bumbac 10 sculuri alb subțiri x 1 : x 6

040 funți bumbac 20 sculuri la recur, subțiri albă

01 leg. covrați lați 01 mijloc, 01 mic, 4 leg. brăcinare

20 okale cuie șindrîlă, mărunte, subțiri

2 funți sîrmă galbenă subțire de Cugir

2/2 măji hir de fericat să fie ca de orz dar curat de pe hir

2/2 măj hir scurt bumbac să se pue într-o pereche, și la teascuri pături și ceva de la dumneata cusur achit, cu venirea dumitale la sfîntul Ilie înștiitez răspunzător tot cusuru.

040 structuri din care 12 foc 480 : 5

80 fac 560

06 1/2 reial 11 : 10 fac toate 72 : 5... 84 : 5

01 cgișleu 7 : 20

28 : 20

O 180 sfanți negăuriți

347 : 20

1020 : 5

Jupan Sterică rog să am iertăciune că am scris de grabă fiindcă așteaptă Giuvelca, numai mă rog bumbacul să mi-l trimiți ceva mai alb și subțire și curele tot pe un car ce din Bran să duce, la teascuri pături de lînă, de acelea mă rog să rămîn al dumitale mic și plecat

C. MÎRZOVICI

ANEXA V

Cu plecăciune mă închin dumitale jupin Sterică
1827 iulie 4

Cu plecat scrisoare înștiințez dumitale că trimisei prin slugile lui George Giuvelca sfați negăuriți și vei trage cusuru dintrînșii și ce va pri-sosi lîngă cusur mă rog să trimiți acest condei de marfă ce arăt mai jos, numai mă rog jupîn Sterico să nu fii supărat pentru cusur că am zăbovit cam mult, dar avînd viață și fiind sănătoși vom potrive omeneala dumitale. Jupînd Sterico găsindu-se necareva care de grații bune cu... pînă la tîrgul lui Sfînt Ilie să-mi ie și mie 200 și dimpreună cu acele condee de marfă și mi le trimiți, dar mă rog să fie lucru bun pentru marfă fă să faci silință ca să se aibe cu o săptămîntă pînă în Sinpetru aici, fiindcă poate mergi la vre-un tîrg. De aceea mă rog și rămîn al dumitale mai mic și plecat

Gheorghe Mirzovici

Pentru her cît dă în grab să-l trimiți

020 pălării săcelene și 10 mai late în vîz, 10 mijlocii

040 pălării măcelărești, 20 late, 20 mijlocii

015 pălării cu sfori căptușite

025 pălării de copii, fete ceva mai mari

100

040 funți bumbac cu 20 sculuri să fie albă de cel 17 1/2

01 șiuncă, giolgi, lungă

01 ocă arnici roșu mai deschis, subțire

1 funt arnici vînat

04 chimire groase N 5 să...

04 deto N 4 groase

04 deto N 3 groase

04 deto N 2

04 deto N 2 mici

01 leg. covrați roși mari, lați cît roțile, alb

01 deto mijlocii

07 deto mici

04 leg. brecinare

03 leg. teci N 2

040 cuțite cu corn

5 ploși cîte 2 cofe, 5 cîte 1/2, 10 cîte o cofă, 10 cîte o fele

01 leg. ciorapi cu roș, 2 rinduri, 1 cu vînat mari

5 măji her scurt 20 ocă cuie de șindrîlă

01 hortă șuri de ham, sfori trainice, 50 căpestre

025 păpuși sfoară de morun, 4 pile de herăstrău

50 piepteni mijloc, 10 popoști și scurți, 10 lungi

01 stoc clondire în vârgi

02 stocuri gîamuri N 8, la stoc 2, N 10, 3 N 12, 3 N 14

Jupîn Sterică geamurile să se așeze bine la cant, să nu se spargă și prahovenilor să se dea grijă să nu se trîntească, 2 să rămîie, 1 la sticle și 1 la geamuri. La teancuri să pui țoluri lînă.

*) 395 1/2 sfați a primit cu scrioarea aceasta

24 s-au primit prin chir George

25 s-au mai primit prin chir George

Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14353, dosar 535 A

*) Însemnarea lui Sterică Arseniu

ANEXA VI

Cu plecăciune mă închin dumitale jupan Sterică
1828 aprilie 39

Din 26 (aprilie-n.n.) ale următorii, cinstite scrisoare a dumitale am primit dimpreună cu două lăturoaie de marfă, iată trimisei și 38 ștucuri prin Gheorghe Giuvelca pe care primindu-i îi vei trece la socoteala ce o avem și prin cusur ce mai rămîn nu voi face zăbavă, pentru 22 ștucuri din care mi-ai trimis înapoi prin Giuvelca s-au primit 2 cam rău că nu prea se găsesc sfaști că străinii ce-i avem aici au scos vorbe că la București sînt unii cu parale 84 și oricine îi are îi dă cu acel preț.

Pentru cele ce-mi scriu, că poate va ieși pristos (prisos-n.n.) la mine, n-au ieșit niciuna pristos, ci numai cele ce-mi scrii dumneata, în voie înnumărîndu-le eu cu mîna mea prea bine, poți dumneata să fii încredințat că eu niciodată nu poftesc să te păgubesc pe dumneata, iar o pereche de glugi mi-au ieșit lipsă după cum te-am înștiințat, drept care mă rog scrie lui Kir Nicolae ca să mi le dea.

De acestea înștiințez și rămîn al Dumitale mai mic și plecat

Gheorghe Mirzovici

*) Cu scrisoarea aceasta s-au primit 38 sfaști.

Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14356, dosar 566

*) Însemnarea lui Sterică Arseniu

ANEXA VII

Cu plecăciune mă închin dumitale jupîn Sterică,
1828 septembrie 3

Cu plecată scrisoare înștiințez că astăzi am primit cinstită scrisoare a dumitale, dimpreună cu 4 lăturoaie de marfă, care deslegînd-o s-a numărat foarte bine. Cuie de șindrilă văd în două locuri scrie în foaie, într-un loc sînt scrise 15 cuie, și în alt loc sînt 22 cuie 100 cuie total-n.n.) drept care au ieșit, ori 15 cuie ies lipsă. M-am dus, pe loc, la jupînul Nicolae, hoț și om cercetat și zice că nu au ieșit prisos (în plus-n.n.) la chir Toma, iar asemenea și văd că lipsește acuma. Trimisei prin Gheorghe toți 120 ștucuri sfaști care primindu-i dumneata aceia îi vei trece la socoteală, trimiși cinstit, iar acest cusur ce mai rămîne să nu fie la dumneata cu supărare că nu voi face zăbavă jupîn Sterică, mă rog să-mi ei 10 funți de muștar, de acela care face vinul de rămîne dulce, că am să fac vre-o 4 buți vin dulce pentru sama unei cîrciumi ce am la Șirnea și să întreb pe acei neguțatori cum să-l pui în butie și la o butie cît să bag, ca să știu să nu greșesc și luîndu-l să mi-l trimiți negreșit, însă pe cît poți să nu mai știe și alți din prieteni, ce fac eu de rămîne vinul dulce.

Jupîn Sterică, iar te mai supăr, am 200 ocale unt de oaie, galben frumos, lămurit de greier și este așezat la 4 putini de Bran, care vine o puțină ocaua 50. Mă rog fă atîta bine și cercetează cu ce preț s-ar putea vinde acia ocaua și trimițînd răspuns dumneata, numai decît l-aș pune pe

carul lui Guvelca și l-aș trimite, că este slobod. Pentru osteneala dumitale vei trage procent la sută — florini 2.

De aceasta mă rog și rămîn al dumitale mai mic și profund plecat

Gheorghe Mirzovici

Pentru cuie să fii dumneata încredințat că au ieșit lipsă, mie nu-mi trebuie să te păgubesc pe dumneata 8 funți paleri, negreșit, să-mi trimiți cu alice.

Jupin Sterico, această scrisoare s-a făcut de grabă avînd trebuință să plec, condicele de marfă ce scrie mai jos să-mi pui 10 pietre ca să facă cunoscute, un lăturari și 100 ștepuri de Sighișoara și 3 legături fier scurt, ca să fie pe un car toate și cînd vei trimite acești conduri dar negrii și așa mă rog ca să mi le trimiți.

*) 120 x 30 sfanți s-au primit odat.

Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14354, dosar 535 A

*) Însemnare a lui Sterică Arseniu

ANEXA VIII

Cu plecăciune mă închin dumitale Jupin Sterică
1832 aug. 29

Din 23 (august n.n.) ale următorii cinstite scrisoare dumitale cu precăciune am primit-o și toate cele scrise am înțeles. Văz că-mi scri pentru foaia ce negreșit s-o trimit înapoi.

Filndcă dumneata e să vii aici, vom îndrepta. Deosebit rog bunătatea Dumneavoastră și pentru foile ce am dat dumitale din anii trecuți, cînd te aflai dumneata în Lăzări, pînă cum văzînd că nu m-ai descărcat cu acele socoteli, ce era foile gri știute și lipsa mărții, vor rămîne toate socotelile pînă vei veni dumneata aici și ce va rămîne cusur (rest-n.n) se va plăti dumitale. De aceasta înștiințez și rămîn al dumneavoastră mai mic și plecat

Gheorghe Mirzovici

Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, nr. 14621, dosar 512

Colaboratori

din Cîmpulung

ai Gazetei Transilvaniei

de MIRCEA GHERMAN

De la apariția, primului său număr, la 12 Martie 1838, Gazeta Transilvaniei secondată de Foaia Literară, devenită la scurt timp Foaia pentru minte, inimă și literatură, s-au impus ca un simbol al unității naționale, reunind în paginile lor transilvăneni, munteni, moldoveni, o mare tribună de luptă a românilor grupind forțe și difuzînd directive, precum și o „școală politică” caracterizare a lui Al. Papiu Ilarian — catedră unde se vor plămădi, dezbate și fixa principiile pașoptiste, primul mare program politic al națiunii române. Iată însă că după revoluția din 1848, foile brașovene se aflau într-un impas; era evident că se intra într-o nouă fază, dar care era aceasta și ce atitudine trebuia adoptată mai departe? Este meritul lui Iacob Mureșeanu că în acest greu moment, a avut curajul și înțelepciunea de a interveni hotărît, asigurînd viața foilor și îndeplinirea în continuare a misiunii lor istorice în noile condiții create.

Preluînd redacția foilor cu începere de la 9 septembrie 1850, cînd reapar ca urmare a inițiativei sale, Iacob Mureșianu de la început își clarifică atitudinea nesupunîndu-le obligației de a publica decretele oficiale și nearborînd pajura habsburgică, afirmare evidentă a poziției pe care înțelegea să se situeze față de absolutismul habsburgic și poporul român pe care trebuia să-l reprezinte¹). Programul politic era cel fixat de revoluție dar se impunea o nouă strategie. Iacob Mureșianu își va aplica principiile pe care le va întări și prin realizările sale și anume subordonarea oricăror activități și preocupări ale românilor de pretutindeni, factorul politic. El se sprijinea, cu elemente de bază, pe caracterul militant, politic, pe care îl pretindea de la orice manifestare cultural-științifică, încurajarea și stimularea oricărei inițiative menite a ridica și afirma națiunea română și urmărirea cu perseverență a obiectivelor majore ale tuturor românilor, libertate, independență, unitate. Aceasta înseamnă implicit o lărgire și democratizare a activității polarizate de foile brașovene, prin atragerea unui cît mai mare număr de colaboratori (mai ales în a-

¹ Vezi Mircea Gherman, Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la Gazeta Transilvaniei (1838-1877) în 130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania, Brașov, 1969, p. 78.

cea perioadă cînd majoritatea frunțașilor munteni și moldoveni se aflau în exil) stimularea creației și inițiativelor precum și îmbrățișarea oricărei problematice, fie majoră, fie minoră, din tot cuprinsul geografic de existență a românilor. Astfel se face că Iacob Mureșianu reușește să cîștige un prestigiu în permanentă creștere, foile brașovene devenind cu adevărat „organe a tuturor intereselor naționale”⁽²⁾.

Numeroase sînt documentele păstrate în Arhiva Mureșenilor³⁾, care atestă preocuparea permanentă și sistematică a lui Iacob Mureșianu de a-și asigura corespondenți și articole care să acopere cit mai complet teritoriul românesc. Între acestea semnalăm aici legăturile pe care le-a avut cu personalități din Cîmpulung-Muscel, frunțași ai vieții românești care și-au adus un meritoriu aport la viața foilor brașovene.

În primul rînd găsim corespondența lui C. D. Aricescu (1823—1886) cunoscut publicist și om politic⁴⁾. În jurnalul său⁵⁾ C. D. Aricescu ne dă amănunte semnificative despre colaborarea sa la *Gazetă și Foaie*. Astfel aflăm că în anul 1846 cînd apare primul său volum de poezii „Cîteva ore de colegiu”, trimite imediat un exemplar lui Gh. Bariț la Brașov⁶⁾, care reproduce în *Foaie poezia*: *Filomela sau geniul poetic*⁽⁷⁾. Nu știm motivele pentru care începutul acestei colaborări nu a fost continuat, jurnalul menționînd reluarea legăturilor de abia în anul 1853, cînd „am ținut corespondență... cu Dl. Iacob Mureșianu din Brașov în a cărui foaie tipăream atunci cîte ceva”⁽⁸⁾.

Într-adevăr în anul 1853 apar în *Foaie*, șase poezii de C. D. Aricescu⁹⁾. Perioada de cea mai intensă colaborare, va fi însă anul 1855 cînd apar șase articole și șase poezii ale sale¹⁰⁾. Explicația ne este dată chiar de Aricescu în jurnalul său în care referindu-se la situația sub Vodă Ghica spune: „precum funcționarii administrativi și judiciari, c-o mică excepțiune, ai Prințului Știrbei, erau toți în ființă, asemenea și cenzorul lui Știrbei, faimosul Lorentie era la postul său (astfel că articolul meu nu văzu lumina)... ceea ce mă sili a trimite articoli și poezii tot în *Gazeta de la Brașov*, spre a se publica în foaia d-lui Mureșianu, ca în trecut...”⁽¹¹⁾. Tot de la el aflăm însă că nici lui Iacob Mureșianu nu îi era ușor să strecoare astfel de articole pentru care avea de înfruntat greutăți și riscuri mari, uneori fiind chiar obligat de cenzura austriacă să oprească publicarea. Astfel, spune C. D. Aricescu referindu-se la un alt articol „pe care l-am trimis la *Gazeta Transilvaniei*, din nenorocire nu s-a publicat; negreșit fiindcă era prea tare; prin urmare s-a pus la carantină (de către cenzura Austrieilor, protectorii lui Știrbei) după care se exprima Mureșianu într-o epistolă de la 9 Febr. 1855, în privința altor articoli ai mei, care avură aceeași soartă”⁽¹²⁾.

2. A. Hurmuzache, scrisoare din 25/13 Aprilie 1855, Arhiva Mureșenilor, Dos. 137, Nr. 841.

3. Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, Dos. 134-137, ș.a.

4. Vezi *Istoria Literaturii Române*, București, 1968, vol. II, pp. 593-595.

5. Constantin D. Aricescu, jurnal, ediție în curs de apariție la Editura Minerva, București, de Dan Simionescu și Petre Costinescu, text dactilografat la Arhivele Statului Rîmnicu Vîlcea, originalul chirilic la Muzeul Teatrului Național, București.

6. Idem p. 43.

7. *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 28/1846.

8. C. D. Aricescu, *Jurnal*... p. 91.

9. *Foaia*... nr. 2; 11-12, 17, 20, 21, 22 din anul 1853.

10. *Foaia*... nr. 2, 8, 12, 22, 38-39, 43 (articole) 22, 23, 25, 40, 43 (poezii) din anul 1855.

11. C.D. Aricescu, *Jurnal*... pp. 103; 99.

12. *Arhivele Mureșenilor*, Dosar 134 nr. 1059 (anexa 1).

Din același an datează și o scrisoare a lui Aricescu păstrată în Arhiva Mureșenilor, în care adresându-se lui Iacob Mureșianu, deasemeni se referă la poezii și articole trimise „dacă socoți că se poate publica azi acestea”¹³⁾ (anexa 1). Din această scrisoare rezultă și măsurile de siguranță adoptate pentru asigurarea legăturii dintre ei, Aricescu indicând lui Iacob Mureșianu să-i trimită pe adresa „lui Tache Bratu, neguțătoriu din Cîmpulung (fratele celui de acolo din Brașov)” scrisorile¹³⁾. În post-scriptumul scrisorii, Aricescu cere confirmarea primirii lucrării sale despre Istoria Cîmpulungului trimisă în două exemplare, pentru Iacob Mureșianu și Gh. Bariț, prin Mărgărit Moșoiu¹⁴⁾. Este o verigă dintr-o altă acțiune condusă de Iacob Mureșianu care își crease o adevărată rețea de „difuzare a cărții” din principate în Transilvania și invers¹⁵⁾, operațiuni foarte grele și riscante deoarece trebuiau să ocolească poșta și cenzura, expediția făcându-se clandestin prin așa-numita „vama cucului”.

Probabil că una din poeziile trimise cu această scrisoare și care nu a fost publicată, este „Acvila Română”, manuscris în chirilice, datat „De la Monticello 1854 Decembr.”, semnat K. A... singurul care s-a păstrat¹⁶⁾. La fel nu s-au păstrat numeroasele scrisori, care, rezultă cu evidență că s-au schimbat între Iacob Mureșianu și Aricescu atunci și în anii care au urmat și în care colaborarea continuă, fiind identificate în 1856, două poezii și un articol¹⁷⁾ și în anii 1857-1862 cîte un articol sau poezie¹⁸⁾ publicate. Ultimul document rămas în Arhiva Mureșenilor este o scrisoare trimisă de Aricescu la 15/27 Ian. 1875 (anexa 2¹⁸⁾ bis) în care se referă la întîlnirea cu Iacob Mureșianu și familia sa în anul precedent, în final referindu-se din nou la expedierea unor lucrări, confirmare după trecerea a 20 de ani a continuității acestei practici care și-a adus un aport însemnat la lupta pentru unitate națională a românilor.

Alte mărturii ale colaborării patrioților cîmpulungeni la Gazeta Transilvaniei sînt scrisorile fraților Rucăreanu¹⁹⁾ către Iacob Mureșianu.

Nicolae Rucăreanu era unul din cei mai vechi colaboratori ai foilor brașovene încă din timpul cînd erau redactate de Gh. Bariț²⁰⁾ primul său articol apărînd în Foaia literară nr. 19 din 1838²¹⁾. În continuare am identificat articole și poezii care atestă colaborarea sa susținută²²⁾.

¹³⁾ Ibidem, fratele lui Tache Bratu, era Constantin Bratu, cunoscut negustor și patriot român — vezi și D. Z. Furnică, Din trecutul românesc al Brașovului, Documente comerciale 1641-1860; Brașov, p. 149.

¹⁴⁾ Mărgărit Moșoiu era soțul Sevastiței Cepescu prin care se înrudea cu soția lui Iacob Mureșianu. Fost șef al poliției în timpul revoluției din 1848, Mărgărit Moșoiu era fiul lui Nicolae Moșoiu și al Elenei Danielopol, soră cu Eufrosina, mama lui Ioan Heliade Rădulescu și cu Maria, soția lui Barbu Paris Mumuleanu, avînd împreună cu fratele său Tache Moșoiu legături strînse cu patrioții români de pe ambele versante ale Carpaților și în speial cu Iacob Mureșianu.

¹⁵⁾ Vezi Mircea Gherman, Date și fapte... p. 83.

¹⁶⁾ Arhiva Mureșenilor, Dos. 134, Nr. 1060.

¹⁷⁾ Foaia... Nr. 10-11, 12-13, 29-30/1856.

¹⁸⁾ Foaia... Nr. 2/1857, 23/1858, 19 și 20/1859, 40/1860, 4 și 20/1862.

¹⁸⁾ bis. Arhiva Mureșenilor, Dos. 134, Nr. 1060 bis. (Anexa 2).

tar în Muscel, vezi Gh. Părnută, Monografia Rucărului, 1972.

¹⁹⁾ Nicolae și Pandelescu Rucăreanu fii lui Nicolae Rucăreanu tretilogofăt și proprietar în Muscel, vezi Gh. Părnută, Monografia Rucărului, 1972.

²⁰⁾ Vezi Cornelia Bodea, lupta românilor pentru unitate națională 1836-1849, București, 1967, pp. 266, 267, 277, 278, 318, 319.

²¹⁾ Articolul cu titlul „Domnule redactor” se adresa lui Ion Maiorescu.

²²⁾ Foaia... Nr. 31/1841 (articol cu același titlu „Domnule redactor” adresat lui Timotei Cipariu); 43/1841 (satiră), 19 și 21/1843 (traducere făcute de el din limba franceză); 40/1844 (articol și poezie); 10/1846 (articol); 17/1847 și 1/1848 (poezii).

La data de 24 aprilie 1856, Nicolae Rucăreanu adresează lui Iacob Mureșianu o scrisoare²³⁾ care pe lângă confirmarea unei vechi prietenii, ne informează și asupra altor legături brașovene precum și despre trimiterea unei poezii însoțită de unele reflexii. În același an a apărut și articolul său „Nu vă jucați cu apa rece“²⁴⁾. Din scrisoarea datată 2 oct. 1856²⁵⁾ aflăm de continuarea activității sale de traducător din limba franceză și acțiunea întreprinsă pentru ajutorarea Gazetei care se afla în situație grea. În urma loviturii date de Episcopul Șaguna care a interzis clerului ortodox citirea Gazetei²⁶⁾, ceea ce redusese mult numărul cititorilor și a înăsprii regimului absolutist care impunea mari restricții obligând și la arborarea pajurei, apărea ca o soluție stringerea fondurilor necesare depunerii cauțiunii legale, foarte ridicate, în urma căreia ziarul ar fi putut apare ca și înainte. Nicolae Rucăreanu îi comunică lui Iacob Mureșianu că împreună cu fratele său Pandele, au și trecut la acțiunea de a strânge fonduri, în care scop îi cere și o împuternicire formală.

De la Pandele Rucăreanu deasemeni se păstrează două scrisori. Prima, din 15 februarie 1856²⁷⁾, plină de semnificații, începe prin a conforma din nou legătura strinsă și permanentă pe care fruntașii Cîmpulungului o aveau cu Iacob Mureșianu, continuînd cu interesante considerații privind poziția și ținuta ziarelor bucureștene „Timpul“ și „Patria“ care „au cam dezgustat pe cititori de a se mai abona“, motiv care, apreciază el, a influențat și asupra abonamentelor la Gazetă. Apoi el confirmă filiera clandestină utilizată pentru schimburile reciproce de materiale între Brașov și Cîmpulung, respectiv prin frații Bratu, adăugînd edificator : „Cînd este ceva care nu se iartă de cenzură, înseamnă pe un petecuț de hirtie și ne trimite“.

Scrisoarea a doua, din 8 august 1879²⁸⁾, ne desvăluie latura literară a activității lui Pandele Rucăreanu, care îi trimite lui Iacob Mureșianu „trei broșuri cu modestele mele încercări poetice“.

Din prima perioadă a foilor brașovene mai semnalăm și alți colaboratori din Cîmpulung. Astfel căpitanul G. Rucăreanu, frate cu cei susmenționați, publică în anul 1842, în patru numere consecutive ale Foi, documente și comentarii sub titlul : „Adunarea de cele dintâiu hathumaiunuri (fermane) ce s-au dat după vremuri de către Poarta Otomană Țării Românești de la acea dintîi capitulațiune a sa supt Mircea cel Mare la anul 1393 după Hristos și pînă la veacul cest de pe urmă în feluri de pricini, precum urmează“²⁹⁾.

Articolul „Datoriile reciproce între membrii unei familii“ datat septembrie 1842³⁰⁾ este semnat (I. B. de la Cîmpulung“, identificat cu Ion Brezoianu, organizator al școlii naționale din Cîmpulung și autor a mai multe lucrări³¹⁾. Nu am reușit însă să identificăm pe autorul arti-

²³⁾ Arhiva Mureșenilor Dos. 139, nr. 3028 (anexa 3).

²⁴⁾ Foaia... Nr. 29 și 30/1856.

²⁵⁾ Arhiva Mureșenilor Dos. 139, nr. 3029 (anexa 4).

²⁶⁾ Vezi Mircea Gherman, Corespondența lui Timotei Cipariu, păstrată în Arhiva Mureșenilor în „Cumidava“ XII, Brașov, 1979-1980, pp. 241-242.

²⁷⁾ Arhiva Mureșenilor, Dos. 139, nr. 3026 (anexa 5).

²⁸⁾ Arhiva Mureșenilor, Dos. 139, nr. 3027 (anexa 6).

²⁹⁾ Foaia... Nr. 15-18/1842.

³⁰⁾ Apărut în Foaia... Nr. 12/1846.

³¹⁾ Vezi „Cîmpulung Muscel, ieri și azi“, Cîmpulung, 1974.

colului „Mijloc de a învăța scrisoarea cu mai multă îndeminare“ care semnează „Un prieten al junimei (din Cimpulung)“³²).

Din parcurgerea acestor date privind colaborarea frunțașilor din Cimpulung la foile brașovene, precum și a documentelor păstrate în Arhiva Mureșenilor se impune o concluzie : după 1850, Iacob Mureșianu reușește să creeze în Cimpulung o adevărată atenție, în prim plan detașându-se activitatea politică permanentă, cu schimburi reciproce de informații, foile sale îndeplinindu-și plenar misiunea de tribună de luptă pentru cauza românilor de pretutindeni.

Aplicînd programul său complex, Iacob Mureșianu se impune ca un spirit avansat în concepția sa ideile de libertate și independență fiind permanent asociate cu idealul unității naționale pe care reușește să îl anticipeze simbolic în coloanele foilor brașovene.

³². Foaia... Nr. 12/1846.

Cimpulung, 23 Aprilie 1855

Amice,

Azi plec la vii, unde voi întîrzia vre-o 40 de zile cu facerea vinului și altele. Pînă a nu pleca, dar, crezui de datorie pe de o parte a te înștiința, rugîndu-vă să mă înștiințați de a fi primit un pachet al meu cu două epistole către D-voastră cu două poezii și cu un articol despre teatrul românesc, pe de alta a vă ruga să publicați și alăturatele două articole cum și cel trimis pe la începutul anului acestuia, intitulat „Grecul și Ciocoiul“, dacă socotiți că se poate publica azi acestea.

Vă rog a mă onora cu două rînduri răspunsul ca să mă liniștesc. Iar scrisoarea către mine o veți primi într-o anvelopă cu adresa lui Tache Bratu, neguțătoriu din Cimpulung (fratele celui de acolo din Brașov).

Și la revedere prin epistolă
fratele Dvs. intim și servu
(ss) C. D. Aricescu.

Complimentele mele Dl. Bariț; întrebați rogu-vă pe Mărăgrit Moșoiu dacă a primit epistolă a mea dimpreună cu o carte a mea Istoria Cimpulungului din care v-am trimis și Dvs. un exemplar și D-lui Bariț altul.

București 15/27 Ianuarie 75

Stimate Domnule,

Citind într-o zi consoartei mele poezia ce mi-a inspirat vocea fiicei Domiei Tale la Elöpatlak *), în vara trecută, m-a însărcinat a-i trimite din parte-i un buchet de viorele, culese de dînsa din grădina Muselor ca suvenire de la consoarta poetului, care a cîntat vocea de filomellă a Domnișoarei Murăscanu.

Avînd a scrie ceva D-lui redactor de la Orientul latin **), îl rugai a vă trimite buchetul de viorele destinat pentru Domnișoara fiica Domniei tale.

Vă rog a îl oferi ca din parte consoartei mele, însoțit de salutările sale cordiale, iar din parte-mi, o rog a primi omagiile mele de respect ca și stimaților săi părinți.

Al Dv. plecat, C. D. Aricescu.

Nu știu dacă a-ți primit pe la sept. trecut, cîteva din operele mele trimise cu un amic ce trecea la Viena prin Brașov. Ași dori să știu, ca să vă trimit altele în caz de nu le fi primit.

Arhiva Mureșenilor, Dos. 134, Nr. 1060 bis (caractere latine).

*) Sevastia Mureșianu, căs. Davidescu (1860-1928) care în anii următori a participat ca solistă la numeroase concerte lăsînd și cîteva compoziții proprii.

**) Teofil Frîncu (1844-1903).

Mult dorite amice,

Trimit o mică poezioară, însoțită de o scrisoare după capriciul meu sau mai bine după dușele (gîndurile n.n.) mele.

~~Acel act ce mi-ai încredințat l-am pus în lucrare și sper~~ că vor urma cît de curînd. Moșia mea Fundata sau într-un caz sau într-altul o am oprit toată de coasă de va fi să facem ceva împreună, apoi ne vom mai înțelege. De cînd am plecat n-am mai văzut Gazetația Dt.

Adio,
Al Dt. amic și serv.
N. Rucăreanu

1856, Aprilie 24

Complimente D-lui Bariț, fratelui Almășanu *). Mai arată mă rog D-lui Bariț, ca să facă în art. știut în loc de N. Bălcanu, E. Băleanu. Tocmai acum văzui astă greșeală.

Arhiva Mureșenilor, Dos. 139, Nr. 3028 (caractere chirilice).

*) David Almășanu, profesor la școlile Centrale române din Brașov.

Văleni, 1856, Octombrie 2

Domnul meu și amice

Zilele trecute primesc alăturatul articol în franțuzește, îl tradusei îndată și îl dădeai din mină în mină pînă abea îl apucaai tocmai în momentul cînd abea sosesc la vie. Da cîcă este scris ca încercare; eu zic are cuvînt, alți zic din contra. Citiți-l cu fratele Bariț și spuneți-mi de care opiniune sînteți și Dvs. Mai sunt și altele subscrise da nu vi le putui eu trimite acum. De la fratele meu Pandele am auzit că Gazeta D-tale este aproape să cază și ca să se susție sau mai bine ca să scape de pajură i-ar trebui 400 — (galbeni). Noi am pus ceva aice în lucrare însă ne-ar trebui o listă tipărită ca să fim crezuți, fă-o și trimite-mi-o îndată în 5-6 exemplare și sper că vom putea reuși a învinge cel puțin astă fatalitate. Pe la noi auzim că trupele străine ne vor lăsa, că comisarii vor bani, cu toată astea lucrurile merg acum încurcate și foarte confuze ca [...] tare de perfidie mare. Ce mai știți Dvs. pe aci ? Mare criză pentru noi !!! Adio amice ,poftesc să-mi răspunzi.

Adio
Al dt. amic și serv.
N. Rucăreanu

Arhiva Mureșenilor, Dos. 139, Nr. 3029 (caractere chirilice).

1856, Februarie 15 Cîmpulung

Domnule amice

Nu ți-am mai scris de mult, mai tot anul trecut am lipsit din Cîmpulung. Lipsa mea de aici cum și gazetele din București „Timpul“ și „Patria“ au făcut ca să nu se primească mult prețuita Gazeta de Transilvania pe anul trecut în orașul nostru. Abea putui să fac șase abonați pentru anul următor. Patria și Timpul a cam dis gustat pe cititori de a se mai abona pentru că știi proverbul : cine se frige în supă suflă și în lapte acru, cu toate astea n-au cuvînt oamenii dacă s-ar gîndi mai bine la circumstanțele de astăzi. Binevoiești a-mi trimite șase exemplare cu adresele după foița alăturată. Banii abonamentului se vor răspunde de D. Constantin Bratu căruia i se vor și da în primirea D-lui aceste Gazete ca să le trimită la Cîmpulung. Numerele se vor începe de la 1 ghenarie.

Toți frații complimentăm onorabilele familii a D-le și a D-lui Bariț asemenea complemente și de la fratele Aricescu. Cînd este ceva care nu se iartă de censură, înseamnă pe un petecuț de hîrtie și le trimite. De pe aici să nu aștepți nici o noutate interesantă.

Te salut ca un frate doritoriu

Arhiva Mureșenilor, Dos. 139, Nr. 3026 (caractere chirilice).

Cimpulung, 8 august 1879

Amice !

Iată ce-mi făcură criticele sarsaililor și injuriile strinilor asupra întregii națiuni române : mă făcură poet fără voia mea.

Primește, te rog alăturatele trei broșure cu modestele mele încercări poetice, una pentru Dta alta pentru Al. Baritz și a treia pentru biblioteca școlii sau gimnaziului român de aici.

Nu este nici limba, nici ortografia Dvoastră, dar eu cred că critica și desgustul se pot arunca numai asupra ideilor.

Prezintă mă rog salutările mele la toată respectabila Dtale familie și reține asigurarea amicitiei și devotamentului meu.

Al Dtale serv
și amic
P. Rucăreanu

Arhiva Mureșenilor, Dos. 139, Nr. 3027 (caractere latine).

Activitatea socio-politică a lui Aron Florian - expresie a conștiinței istorice a unității românești

de EUGENIA STROIA, MARIAN STROIA

Revoluția de la 1848, prin semnificația sa istorică, ecoul internațional pe care l-a avut, ca și prin consecințele pe care le-a generat (constituie) unul din momentele de seamă ale istoriei moderne a românilor. Referindu-se la acest important eveniment de la mijlocul veacului trecut, secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia să el „a făcut cunoscute lumii marea sete de libertate și de neatîrnare a poporului român, voința sa de neînfrînt de a scutura jugul asupririi sociale și al dominației străine, de a-și făuri o viață liberă și demnă, de a participa, alături de celelalte națiuni, la dezvoltarea civilizației umane”¹.

Între elementele care au dat relief revoluționar și expresie concretă acestui eveniment istoric și care au evidențiat caracterul său unitar, se înscrie și participarea românilor din Moldova și Transilvania la revoluția din Țara Românească și corespunzător, a muntenilor și moldovenilor la insurecția transilvană.

Între personalitățile care, prin orbita și activitatea lor neobosită confirmă aserțiunea de mai sus, figurează la loc de cinste și cărturarul transilvănean Aron Florian, a cărui scurtă biografie este necesară pentru înțelegerea mai bună a mobilului faptelor și acțiunilor sale.

Născut la Rod (Sibiu) în 1805², A.F. își manifestă de timpuriu vocația de dascăl. Astfel în 1826 el este chemat de Dinicu Golescu la școala sătească înființată de acesta din urmă la Golești. După toate probabilitățile activitatea sa didactică desfășurată aici durează cam pînă în 1831, căci în decembrie acest an se mută la Craiova unde Eforia Școalelor îi încredințează postul de profesor la Școala Centrală din vechea reședință a banilor olteni.

¹. Nicolae Ceaușescu, **România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate**, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 463.

². Micul dicționar enciclopedic, Buc. 1974, p. 14.

Ceea ce nu știm cu suficientă precizie este momentul stabilirii sale la București. În orice caz așa cum au arătat într-o relativ recentă monografie Ileana Petrescu și Vladimir Osiac, se pare că el era (sau în orice caz a devenit rapid) membru al societății revoluționare „Frăția“, iar gândurile și sentimentele sale de luptător pentru unitatea națională le ilustrează printre altele și faptul că el a fost inițiatorul primului cotidian care apărea la București purtând încă din 1838 titlul cu semnificația revoluționară „România“³.

În rîndul intelectualilor transilvăneni carte au luat parte efectivă și au jucat un rol de prim plan în structura organizatorică, evident temporară — așezată de revoluție, Aron Florian ocupă un rol distinct⁴.

Ceea ce știm cu relativă precizie, fără ca documentele să ofere detalii suplimentare este faptul că, în prima fază a activității sale în revoluția pașoptistă din Țara Românească lui Aron Florian i s-a încredințat conducerea județului Ilfov. Mărturiile vremii nu specifică în ce anume a constat aportul său la organizarea administrativă și buna desfășurare a activităților social-edilitare în această parte a țării.

Un lucru este cert și anume că în această etapă (probabil luna iulie a anului 1848) A. Florian a avut un secundant de nădejde în persoana lui Ioan Axente Sever, ce a deținut funcția de comisar de propagandă în acest județ.

Este demn de menționat, de asemenea, că în luna iulie el s-a aflat în fruntea unei delegații care deplasându-se la Rucăr, a determinat revenirea în capitală a guvernului provizoriu⁵.

La începutul lunii august 1848, este chemat în Oltenia de Gheorghe Magheru, prezența lui fiind socotită absolut necesară în condițiile intensificării activității de organizare a rezistenței în această parte a țării, în fața contrarevoluției externe. Această numire era cu atât mai necesară cu cât vechiul administrator Dimitrie Filișanu, reprezentant al vechiului regim nu se grăbea, ci dimpotrivă întârzia pe cât posibil punerea în aplicare a măsurilor noului guvern revoluționar. Relatările vremii ne indică sosirea lui A.F. era așteptată de masele populare craiovene „cu cea mai mare nerăbdare și bucurie, cu brațele deschise⁶ bis.

Și după cum ne-o spune însuși Aron Florian, într-o scrisoare din 15 august (s.v.) 1848, adresată lui Gh. Magheru, în puține zile reușise să scoată Craiova din amortire. „Am găsit Craiova — scrie el — cum nu mi-ar fi plăcut a o găsi niciodată. Toate erau amortite; și cum n-ar fi fost așa cînd toți funcționarii erau din regimul trecut? Numai clubul răsufla puțin aer de libertate. Era de trebuință a începe cu a da Craiovei și tot districtului față revoluționară. După vreo cîteva răsturnări și schimbări grabnice, ajutat de sfătuirile oamenilor celor buni, am provisionat atât poliția, cât și districtul cu oameni înclinați cu totul cauzei. Și în districtul Ilfov aveam de a face cu proprietari și arendași dar cei de aici sînt de o mie de ori mai împiloștiți“⁶.

³. Ileana Petrescu, Vladimir Osiac, **Revoluția de la 1848 în Oltenia**, Craiova, Edit. Scrisul Românesc, 1973, p. 186.

⁴. Maria Totu, **Transilvănenii în revoluția de la 1848 în Țara Românească**, în „Revista de istorie“, tom. 29, (1976), nr. 6, p. 842.

⁵. Nicolae Andrei, Paul Barbu, **Revoluția de la 1848 în județul Dolj**, Craiova, 1978, p. 81.

⁵ bis. Ibidem.

⁶. **Anul 1848 în Țările Române**, vol. III, 1952, p. 461.

În, adevăr, A. Florian a pimenit rapid întregul aparat administrativ și de ordine cu oameni devotați revoluției⁷.

El putea astfel să mobilizeze cu succes în perioada pînă la 26 septembrie cît a funcționat, forțele și resursele județului pentru organizarea taberei de la Rîurnei. În numi ultimele trei zile ale lunii august, în 4 plăși ale județului datorită măsurilor ce le-a luat se înrolaseră circa 527 de oameni⁸.

La 7 septembrie 1848 se arde la Craiova Regulamentul Organic simbol al unor structuri anacronice și împilatoare. Din mărturiile lui Costache, rezultă că Aron Florian, ca ocîrmuitor al județului a fost de față la acest eveniment⁹.

Cunoașterea activității energice, în slujba cauzei celor mulți și asupriți, desfășurată de Aron Florian în calitate de administrator al județului Dolj, este întregită astăzi prin redarea conținutului unor documente inedite, aflate în fondurile Arhivelor Statului, filiala Dolj.

Astfel, prin circulara nr. 5332—5338 din 16 septembrie 1848 el cerea cu insistență subadministratorilor de plăși să pună în aplicare fără înțirziere dispoziția locotenentei domnești de a scuti pe țărani de obligațiile datorate proprietarilor, între care și apăsătoarele zile de clacă : fără cea mai mică înțirziere să publicuești, prin toate satele plășii dumitale, că înainte încetează toate datoriile proprietaricești și țăranul nu mai poate fi apucat de clacă, iobăgie, carul de lemne, ziua de plug¹⁰.

De asemenea, pe aceeași linie se înscriu și documentele din 7 august 1848 și 12 august și 28 august 1848, care relevă preocuparea constantă a militanțului revoluționar de a apăra interesele țăranilor împotriva abuzurilor și exceselor proprietarilor și adrendașilor. Transpunem mai jos conținutul circularii din 28 august 1848, semnificativă din acest punct de vedere : „Fiindcă o asemenea urmare (n.n. — pretenția proprietarilor și arendașilor din Dolj de a percepe claca de la țărani și pe anul 1849) este cu totul împotriva proclamatei constituții, precum și a publicațiilor tipărite și a ordinilor ce s-au slobozit, și fiindcă printr-o asemenea anticipație nedreaptă vrăjmașii ordinului legal, ai liniștii publice și ai fericirii țării vor să ametească capetele țăranilor, să răstoarne frumoasele nădejdi pentru îmbunătățirea soartei lor și să iscă în discredit guvernul, a cărui cea mai dintii și cea mai de căpetenie îngrijire este ca să-i ușureze de nedreptățile sub care au șezut pîn-n veacul și să-i facă mulțumiți și fericiti ; te invit d-le subadministrator ca să fii cu priveghere neadormită asupra aceștii împrejurări și dovedind undeva pe vreun proprietar sau arendaș ce ar îndrăzni a se păta cu o asemenea urmare nelegiuită, să iei aspre măsuri pentru înfrinarea și mărginirea lui¹¹.

Totodată noul administrator revoluționar al Doljului a chemat în mai multe rinduri la Craiova pe învățătorii, preoții și împăciuitorii de sate pentru „a li se desluși mai deaproape drepturile proclamate prin Constituție“, astfel încît „să poată și ei desluși pe frații lor pe la sate“¹².

⁷ Mihai Regleanu, Aron Florian ca participant la revoluția de la 1848 în Țara Românească, în „Revista arhivelor“, nr. 2/1958, p. 36.

⁸ Ileana Petrescu, Documente privind organizarea rezistenței armate din 1848 în Oltenia, Craiova, 1967, p. 48.

⁹ M. Regleanu, p. cit., p. 38.

¹⁰ Arh. Statului Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, dosar 51/1848, p. 296.

¹¹ Arh. Statului Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dosar 51/1848, p. 279.

¹² Ibidem, dosar 55/1848, p. 77.

Deși nu avem certă participarea sa fizică la revoluția transilvănească de la 1848 știri ale vremii ne indică că A.F. împreună cu Gavril Munteanu și David Almășanu a fost cooptat ca membru activ al Comitetului de pacificare creat în ultima adunare de la Blaj din septembrie 1848¹³.

După înfrângerea revoluției A. Florian a fost nevoit să emigreze, revenind în Țara Românească probabil în 1856, căci în anul școlar 1857/1858 îl găsim funcționând din nou ca profesor la gimnaziul Sf. Sava¹⁴.

Conceptul unității naționale, pentru a cărui înfăptuire practică el și-a concentrat o parte a activității sale social-politice, apare la Aron Florian sub formă teoretică incipientă încă în 1839. Astfel în manualul său Manual de istoria Principatului României, de la cele dintii vremi până în zilele de acasă găsim următoarea formulare: „Românii sînt o nație numeroasă, țările în care se află ei sînt: România sau Țara Românească, Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul și partea Ungariei despre răsărit, pînă în Tisa. Toate țările acestea formau, în vremile vechi, numai o singură țară ce se numea **Dacia**”¹⁵.

Dar, ideea unității statale Aron Florian nu o vedea numai ca o problemă de istorie, a trecutului, ci arăta în mod concret, ce importanță are aceasta pentru un popor. Astfel, în scrisoarea sa din 10/22 iunie 1848 către George Bariț, Aron Florian făcînd referire la o scrisoare anterioară, îndemna la unirea tuturor forțelor revoluționare: „Mai curînd sau mai tîrziu — spune el — te vei convinge că numai în realizarea acestei idei toată românimea poate a-și găsi mîntuînța, a reconstitui și a-și asigura (sic) existența națională și politică pentru totdeauna”¹⁶.

De asemenea, în notele de curs ale unui școlar (din anul 1859), după ce se înfăptuise unirea Moldovei și Țara Românească, a rămas scrisă o adnotare a lui Aron Florian care spunea că aspirațiile românilor sînt să se unească „spre a forma un guvern, un singur stat, o națiune. De aceea, continua el cu justete — noi vom lua ca centru România unită, compusă din România și Moldavia și apoi vom strînge, din cînd în cînd, și soarta celorlalți frați ai noștri, supuși altor țări”¹⁷.

Prin toată activitatea sa, atît cea teoretică (scrieri, discursuri, corespondență), cit și participarea efectivă la marile confruntări revoluționare ale epocii, Aron Florian se înscrie în categoria largă a luptătorilor pentru dreptate socială și libertate națională, ca un militant neobosit și tenace al cauzei juste a unității românilor de pretutindeni.

¹³ Maria Totu, art. cit., p. 862.

¹⁴ M. Regleanu, art. cit., p. 36.

¹⁵ Florea Stănculescu, *Idei social-politice în gîndirea și activitatea lui Aron Florian*, în „Revista de istorie”, Tom. 28 (1975), nr. 8, p. 1180.

¹⁶ George Bariț și contemporanii săi, vol. I, București, Edit. Minerva, 1973, p. 65.

¹⁷ N. Iorga, *Cursul de istoria românilor al lui Florian Aaron* în „Revista Istorică”, XIII (1927), 7—9, p. 273.

Aspecte ale învățămîntului public sătesc în fostul județ Muscel între anii 1857 și 1864

SPIRIDON CRISTOCEA
ȘTEFAN TRÎMBACIU

Redeschiderea școlilor. Deschise la începutul anului 1839, școlile publice sătești din fostul județ Muscel¹, ca și celelalte din Țara Românească, au fost închise în urma înfringerii revoluției de la 1848. După două încercări nereușite, în 1851—1853² și în 1855³, majoritatea școlilor sătești din Muscel au fost redeschise în 1857.

Ca și în 1838, pentru redeschiderea școlilor sătești au fost recrutați tineri care știau să scrie și să citească și trimiși la pregătire la Școala normală din Cîmpulung. Pregătirea tinerilor candidați a început în primăvara anului 1857, desfășurîndu-se pe mai multe serii. Astfel, la 30 mai 1857, Procopie Constandinescu, profesorul claselor a III-a și a IV-a primară de la Școala normală din Cîmpulung, trimite Eforiei Școlilor (în continuare : Eforia) lista primei serii de candidați pentru posturile de învățători sătești cu rezultatul examinării lor⁴. Aceștia erau : **plasa Podgoria** — Paraschivescu Ioan (Priboieni — 15⁵), Iorgulescu Marin (Țigănești — 22), Slăniceanu Constantin (Călinești — 26) Dumitrescu Ioan (Ciocănești — 20), Balicea Ioan (Vrănești — 16), Velicu Apostol (Golești — 21), **plasa Rîurile** — Stancu Vuță (Leicești — 24), Mihăescu Ioan (Jupînești — 23), Apostolescu Ioan (Dîrmănești — 25), Gheorghescu Vasile (Valea Popii — 20),

¹. Pentru bibliografie vezi : Gh. Pănuță, Ion T. Radu, Ion Lupu, **Învățămîntul în Muscel în secolele XVII—XIX**, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, pag. 153—181 ; Spiridon Cristoceă, **Contribuții la cunoașterea învățămîntului public sătesc în județul Muscel între anii 1838 și 1848**, în Studii și comunicări, Muzeul Pitești, 1980, pag. 276—302.

². G.D. Iscriu, **O încercare de redeschidere a școlilor sătești în Țara Românească în anii 1851—1853**, în Revista arhivelor, anul XLVII (1970), vol. XXXII, nr. 1.

³. Arh. Șt. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare : M.C.I.P.), dos. 4642/1855, f. 8, 16, 130—134.

⁴. Candidații au fost examinații la citire, scriere, catehism și cele patru lucrări de aritmetică.

⁵. Cifra care urmează satului reprezintă vîrsta candidațului.

plasa Argeșelul — Mitu Costandin (Boteni — 21), Tănăsescu Nicolae (Jurgur — 22), **plaiul Dimbovița** — Diaconescu Ioan (Văleni — 48), Vrabie Stan (Lăicai — 25), Mușetescu Petre (Mățau — 22), Popescu Toma (Românești — 18), **plaiul Nucșoara** — Nucșoreanu Lazăr (Nucșoara — 29), Hănescu Nicolae (Domnești — 20), Necșulescu Petre (Pietroșani — 21), Adamescu Moise (Retevoești — 20), Șerbănescu Ioan (Aninoasa — 30) și Mirițescu Nicolae (Capu Piscului 18). La 1 iulie 1857, Eforia trimite lui Procopie Constandinescu cărți de orînduire ca învățătorii pentru 18 din cei examinați, invitîndu-i să înceapă numaidecît învățăturile în satele unde erau numiți. Întrucît candidatul de învățător trebuia să aibă cel puțin 20 de ani, patru dintre aceștia (Mirițescu Nicolae — Capu Piscului, Popescu Toma — Românești, Balicea Ioan — Vrancești, Paraschivescu Ioan — Priboieni), deși, cu excepția lui I. Paraschivescu, luaseră note bune, nu primesc cărți de orînduire⁶.

La 15 iulie 1857, Procopie Constandinescu înaintează Eforiei lista celei de a doua serii de candidați examinați : **plasa Podgoria** — Dumitrescu Stancu (Dobrești — 23), Ionescu Costache (Priboieni — 38), Negulescu Petre (Gorganu — 20), Gorgoi Niță (Ștefănești — 25), Ionescu Grigore (Valea Mare — 20), **plasa Rîurile** — Țăcălie Gheorghe (Ciumești — 25), Făgărășanu Nicolae (Vlădești Pămînteni și Golești — 30), Borcănescu Niță (Băjești — 21), Vasilescu Costandin (Negreni — 30), Dumitrescu Petre (Țițești și Livezeni — 21), Ionescu Nicolae (Mărăcineni și Gropeni — 25), **plasa Argeșelul** — Nicolae Constandin (Racovița — 20), Constandinescu Ion (Hîrtiești — 30), Iordăchescu Ioan (Davidești — 34), Rădulescu Niță (Vulturești — 26), Ionescu Radu (Conțești — 25), Constandinescu Ion (Poienari — 29), Nicolae Vasile (Colibași — 20), **plaiul Nucșoara** — Mușetescu Gheorghe (Schitu Golești — 20), Rădulescu Ioan (Berevoești Pămînteni — 20), Dragomirescu Nică (Capu Piscului — 21), **plaiul Dimbovița** — Prunescu Ioan (Micloșani — 25), Comănescu Ion (Dragoslavele — 25), Manolescu Mihai (Valea Mare — 21). Pentru 21 din acești candidați, Eforia trimite la 16 august 1857 cărți de orînduire ca învățători. Trei dintre candidați nu primesc cărți de orînduire : Borcănescu Niță (Băjești) și Dumitrescu Petre (Țițești), pentru că erau slabi la învățătură, iar Ionescu Nicolae trebuia recomandat pentru alt sat, întrucît satul Mărăcineni, care avea populație mică, era „încălinat” la Ciumești⁷.

O altă listă este înaintată Eforiei de către Procopie Constandinescu la 3 octombrie 1857 : **plaiul Nucșoara** : — Constandinescu Gheorghe (Gordeni — 22), Grigorescu Ioan (Corbi — 21), Slăniceanu Nicolae (Slănic — 25), Ionescu David (Bădești — 30), Bădescu Constandin (Stănești și Corbșori — 20), **plaiul Dimbovița** — Marinescu Gheorghe (Runceasa — 22), Jocu Ioan (Bădeni și Stoenști — 25), Comănescu Gheorghe (Lereștii de Sus și de Jos), Șerbănescu Andrei (Cetățenii din Vale — 30), Cernătescu Ioan (Mesteacăn — 28), Cojan Anton (Pucheni — 21), Bucurescu Nicolae (Valea Foi și Răceni — 20), **plasa Podgoria** — Vasilescu Toma (Glimbocel — 20), **plasa Rîurile** — Stătescu Dimitrie (Micești și Purcăreni — 25), Mihai Bădescu (Băjești — 20)⁸.

⁶. Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 3831/1857, f. 37—39.

⁷. *Ibidem*, f. 48—49.

⁸. *Ibidem*, f. 73—74.

Ultimele două liste cu candidați examinați au fost trimise Eforiei de către Procopie Constandinescu la 18 noiembrie 1857. Aceștia erau : **plasa Podgoria** — Șovu Apostol (Budișteni — 23), Constandinescu Ioan (Vrănești — 20), Stănescu Dumitru Negrești — 19,5), **plasa Riurile** — Codreanu Tase (Românești — 20), Marinescu Stroe (Drăghici — 21), Petrescu Nicolae (Stilpeni — 20), Grecescu Nicolae (Țițești — 42), **plaiul Dimbovița** — Gheorghescu Constantin (Rucăr — 23)⁹. Pentru cei 23 candidați, cuprinși în listele trimise Eforiei la 3 octombrie și 18 noiembrie 1857, Eforia trimite cărți de numire ca învățători la 4 februarie 1858¹⁰.

După terminarea pregătirii la Școala normală din Cimpulung, susținerea examenului și primirea cărților de numire, învățătorii urmau să meargă în satele unde fuseseră orînduiți ca să redeschidă școlile. La 1 iulie 1857, cînd trimite 18 cărți de orînduire ca învățători pentru prima serie de candidați, Eforia îi îndeamnă să înceapă numaidecît predarea învățăturilor în satele respective¹¹. La 7 noiembrie 1857, Procopie Constandinescu raporta Eforiei că „în 25 ale trecutului octomvrie, s-au eliberat toți d-nii învățători comunali, care și-au primit cărțile de orînduire, spre a merge fiecare la satele ce sunt orînduiți și să înceapă cursul”¹². Ținînd cont de faptul că învățătorii au primit cărțile de orînduire în mai multe serii și că redeschiderea școlilor era lăsată la latitudinea lor și a satelor, nu se poate vorbi despre aceeași zi pentru tot județul. La 27 februarie 1858, Procopie Constandinescu raporta Eforiei, printre altele, că „toate școalele deschise pînă acum într-acest district își urmează cursul regulat de la 1 noemvrie anul incetat”¹³. În statul de plată pe trimestrul ianuarie—martie 1858, întocmit de Marin Florentie, revizorul școlar al județului Muscel, sînt trecute 60 de școli ai căror candidați trebuiau să primească salariul. Dintre aceștia, 37 primeau salariul și pe 1857 ceea ce înseamnă că numai ei au funcționat în acest an. Cei 37 candidați erau : **plasa Riurile** — Gheorghescu Vasile (Valea Popii), Adamescu Moise (Retevoiești). Stancu Vuță (Leicești), Mihăescu Ioan (Jupînești), Apostolescu Ioan (Dîrmănești), Țăcălie Gheorghe (Ciumești), Făgărășanu Nicolae (Vlădești), Vasilescu Constantin (Negreni), **plasa Argeșelul** — Tănăsescu Nicolae (Jugur), Mitu Constantin (Boteni), Rădulescu Niță (Birzești), Ionescu Radu (Conțești). Constantinescu Ioan (Poienari), Vasile Nicolae (Colibași). Constantin Nicolae (Racovița), Constantinescu Ioan (Hîrtiești), Iordăchescu Ioan (David-ești), **plasa Podgoria** — Apostol Velicu (Golești). Dumitrescu Ioan (Văleni), Iorgulescu Marin (Țigănești), Slăniceanu Constantin (Călinești), Gorgoi Niță (Ștefănești), Negulescu Petre (Gorganu), Dumitrescu Stancu (Dobrești), Ionescu Grigore (Valea Mare), **plaiul Dimbovița** — Mușetescu Petre (Mățău), Diaconescu Ioan (Văleni), Manolescu Mihail (Valea Mare), Comănescu Ioan (Dragoslavele), Prunescu Ioan (Micloșani), **plaiul Nucșoara** — Hănescu Nicolae (Domnești), Necșulescu Nicolae (Pietroșani), Șerbănescu Ioan (Aninoasa), Nucșoreanu Lazăr (Nucșoara), Mușetescu Gheorghe (Schitu Golești), Rădulescu Ion (Berevoești Pămînteni și Ungureni), Dragomirescu Nică (Capu Piscului)¹⁴. Tot în 1857 a mai funcționat școala

⁹. *Ibidem*, f. 85—87.

¹⁰. *Ibidem*, f. 88.

¹¹. *Ibidem*, f. 37.

¹². *Ibidem*, f. 79.

¹³. *Ibidem*, f. 118.

¹⁴. *Ibidem*, dos. 3135/1858, f. 76 r — 77 r.

din Priboieni al cărei învățător, Costache Ionescu, primea 100 lei pentru perioada 1 septembrie — 31 decembrie.

Fată de perioada 1838—1848, cind s-au înființat școli în satele care aveau peste 50 de familii, acum s-au redeschis numai în cele cu peste 100 familii, existind însă și excepții, în cazul celor aflate la mare depărtare. Satele care aveau sub 100 familii își trimiteau copiii la cele mari, din apropiere, la care erau „inclinate“ (unite). Unele sate, deși aveau sub 100 de familii, doreau să-și aibă școala lor¹⁵.

Prezentăm în continuare lista satelor în care au funcționat școli în trimestrul ianuarie-martie 1858 : **plasa Riurile** — Valea Popii (Vasile Gheorghescu), Retevoiești + Gănești (Adamescu Moise), Leicești + Păcioiu de Sus (Stancu Vuță), Jupinești (Mihăescu Ioan), Dirmănești + Tămășești (Apostolescu Ioan) Ciumești + Mărăcineni (Țăcălie Gheorghe), Vlădești Pămînteni + Vlădeștii de Sus și de Jos (Făgărașanu Nicolae), + Negreni + Piscani (Vasilescu Constantin), Micești (Stătescu Dimitrie), Băjești (Bădescu Mihai), Românești + Băilești (Codreanu Atanasie), Drăghici + Furnicoși (Marinescu Stroe), Stilpeni (Petrescu Nicolae), Țițești (Grecescu Alexandru), **plasa Argeșelul** — Jugur (Tănăsescu Nicolae), Boteni (Constantin Mitu), Birzești + Vultureștii de Sus și de Jos (Rădulescu Niță), Conțești + Voroveni (Ionescu Radu), Poienari (Constantinescu Ioan), Colibași — + Mioveni (Vasile Nicolae), Racovița de Sus și de Jos (Constantin Nicolae), Hirtiești + Valea Vacii (Constantinescu Ioan), Davidești (Iordăchescu Ioan), **plasa Podgoria** — Golești (Apostol Velicu), Văleni + Ciocănești, Dumitrescu Ioan, Țigănești + Beleți (Iorgulescu Marin), Călinești (Slăniceanu Constantin), Ștefănești (Gorgoi Niță), Gorganu (Negulescu Petre), Dobrești (Dumitrescu Stancu), Valea Mare (Ionescu Grigore), Glimbocel (Vasilescu Toma), Budișteni + Schitu Budișteni (Apostol Șovu), Vrănești (Constantinescu Ioan), Negrești (Stănescu Dimitrie), **plaiul Dimbovița** — Mătau (Mușetescu Petre), Văleni (Diaconescu Ioan), Valea Mare + Valea Nămăeștilor + Rumânești (Manolescu Mihail), Dragoslavele (Comănescu Ioan), Micloșani (Prunescu Ioan), Runcesa (Marinescu Gheorghe), Bădeni Pămînteni + Bădeni Ungureni (Jocu Ioan), Lerești de Sus + Lereștii de Jos (Comănescu Gheorghe), Cetățenii din Vale (Șerbănescu Andrei), Cetățenii din Deal + Mesteacăn (Cernătescu Ioan), Pucheni (Anton Cojanu), Valea Foi + Voinești (Bucurescu Nicolae), **Rucăr** (Gheorghescu Constantin), **plaiul Nucșoara** — Domnești (Hănescu Nicolae), Pietroșani (Necșulescu Nicolae), Aninoasa (Șerbănescu Ioan), Nucșoara (Nucșoreanu Lazăr), Schitu Golești (Mușetescu Gheorghe), Berevoești Pămînteni + Berevoești Ungureni (Rădulescu Ioan), Capu Piscului (Dragomirescu Nică), Godeni (Constantinescu Gheorghe), Corbi (Griborescu Ioan), Slănic (Slăniceanu Nicolae), Bădești (Ionescu David), Corbșori + Stănești (Bădescu Constantin)¹⁶. În statul pe aprilie-august 1858 sînt trecuți aceiași învățători ca pe ianuarie-martie, cu excepția satelor Colibași și Bădești care nu figurează¹⁷.

Fluctuația cadrelor. Ca și în perioada precedentă (1838—1848), o serie de cauze au dus la fluctuația cadrelor, fapt care a constituit o piedică în buna desfășurare a procesului de învățămînt.

Nerespectarea drepturilor și tentația unor slujbe mai bine remunerate i-au făcut pe mulți învățători să părăsească posturile. La 2 martie

¹⁵. Gh. Pirnuță, ..., *op. cit.*, pag. 190—191.

¹⁶. *Arh. St. Buc.*, dos. 3125/1858, f. 76—r — 77 r.

¹⁷. *Ibidem*. f. 167 v — 168 v.

1861, Procopie Constantinescu raportează Eforiei că „sunt mai mulți învățători cari nu și-au primit productul“ (2 kile) pe 1860. Acest lucru a „produs mari nemulțumiri“, mai cu seamă că nici leafa n-au încasat-o pe ultimul trimestru al anului trecut¹⁸.

Unii învățători au părăsit slujba pentru a deveni preoți. La 1 mai 1862, Procopie Constandinescu raportează Eforiei că Dragomirescu Nică (Capu Piscului) nu mai stăruie la „împlinirea datoriilor de învățător de când s-a făcut preot“, fapt pentru care acesta îl destituie începînd cu data de 1 iunie 1862¹⁹.

O altă tentativă pentru învățători a constituit-o slujba de logofăt de sat. Astfel, la 27 februarie 1858, Procopie Constandinescu raportează Eforiei despre Costache Ionescu (Priboieni) și Vrabie Stan (Lălcăi) care au declarat că preferă funcția de logofăt de sat celei de învățător. La 29 aprilie 1858, Eforia comunică lui Procopie Constandinescu că i-a șters din registrul de învățători și că pe trimestrul trecut nu li se va da leafa²⁰.

Motivînd că are familie grea, Constandinescu Ion (Poienari) cere Eforiei, la 9 octombrie 1858, să fie scos din rîndul învățătorilor pentru a rămîne scriitor de sat. În locul său vine Busoicescu Bucur care îndeplinește munca de învățător de la 1 noiembrie²¹.

Intrigile și abuzurile locale au creat mari nemulțumiri și suferințe învățătorilor. Unul dintre aceștia este Diaconescu Ștefan (Vultureștii de Sus) care la 1 martie 1861 este reclamat Eforiei de Consiliul statului că lipsește de la școală sau că vine numai la prînz și seara, pentru a da drumul la școlari, și că bate copiii. Procopie Constandinescu ia apărarea învățătorului, raportînd Eforiei, la 29 aprilie 1861, despre șicanele pe care locuitorii satului Vultureștii de Sus le fac lui Diaconescu și despre faptul că cei din Vultureștii de Jos, unde domiciliază, îl apucă „de facerea strejii, darea productului preoților și învățătorului, funcționînd aici alt învățător“. La cererea lui P. Constandinescu de a fi scutit învățătorul Diaconescu, Prefectura județului Muscel a ordonat „să se executeze acesta și alți învățători la toate obligațiunile comunei, afară numai de contribuție personală de care e scutit“. Pentru anchetarea cazului se deplasează la Vultureștii de Sus Constantin Nicolae, subinspectorul școlar al plășii Argeșului, și subchirurgul I. Lucaci care constată că reclamațiile sînt nedrepte. Diaconescu n-a lipsit decît o zi de la școală, și atunci motivat, iar copiii nu erau bătuiți. Învățătorul nu locuia în sat pentru că „hodaea se află neisprăvită“. Ca urmare, la 19 mai 1861, Eforia cerea Prefecturii să ordone comunelor să nu ceară învățătorilor dări către stat²².

Un alt caz este al învățătorului satului Vrancești, Constandinescu Ion, împotriva căruia locuitorii trimit o petiție Ministerului din Lăuntru. În demisia pe care, la 10 februarie 1863, o înaintează lui P. Constandinescu, învățătorul arată că în cei aproape cinci ani de cînd funcționează la Vrancești a depus toată silința pentru a-și îndeplini datoriile. Datorită intrigilor urzite de Dimitrie Niculescu, scriitorul satului, care a ridicat împotriva lui o parte din locuitori, se vede silit să demisioneze din postul de învățător al acestui sat, cerînd să fie numit în alt sat rămas vacant. La 2 martie 1863,

¹⁸. *Ibidem.* dos. 305/1860, f. 140.

¹⁹. *Ibidem.* f. 304.

²⁰. *Ibidem.* dos. 3831/1857, f. 118—119.

²¹. *Ibidem.* f. 185 bis, 187—188, 213.

²². *Ibidem.* dos. 305/1860, f. 187—191.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice primește demisia lui Constandinescu Ion al cărui salariu încetează de la 15 februarie. În locul său este numit, cu începere de la 15 mai, Manole Dumitru²³.

Cazurile de boală sau deces au contribuit, de asemenea, la fluctuația cadrelor. Astfel, la 7 aprilie 1858, Procopie Constandinescu raportează Eforiei despre moartea, la 30 martie, a lui Vasile Nicolae (Colibași)²⁴.

Fiind bolnav și nepriindu-i clima, Gheorghescu Constandin (Rucăr) cere să fie eliberat din funcție. În locul său va veni Petrescu Ioan care începe să funcționeze de la 1 noiembrie 1858²⁵.

Un alt învățător care decedează, la 20 aprilie 1861, este Grigorescu Ion din Corbi. În locul lui, Eforia aprobă, la 23 martie 1862, să funcționeze provizoriu ca învățător Bucurescu Ioan de la Corbșori, iar în postul acestuia Constandin Bădescu de la Stănești. În locul lui Bădescu, la Stănești, este numit de la 1 aprilie Popescu Nicolae²⁶.

Mulți învățători au părăsit posturile neputând participa vara la cursurile de pregătire. Astfel, la 29 decembrie 1858, P. Constandinescu raportează Eforiei că școala din Dragoslavele este vacantă deoarece Comănescu Ioan, care nu poate merge la pregătire, și-a dat demisia. Eforia îl destituie pe Comănescu Ioan, de la 1 septembrie 1858. Postul rămas vacant va fi ocupat de Matei Predoiu, căruia Eforia îi trimite cartea de numire la 17 martie 1861²⁷.

Tot pentru a nu merge la pregătire la Tîrgoviște, în vara anului 1863, își dau demisia Diaconescu Ștefan (Vultureștii de Sus), Anastase Mateescu (Stilpeni) și Ion Nicolae (Berevoești Pămînteni). La 20 februarie 1864, Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice comunică inspectorului școlilor comunale din Muscel și Dimbovița că se aprobă cele trei demisii. Salariul lui Mateescu înceta da la 1 iulie, al lui Diaconescu de la 15 mai, iar al lui Ion Nicolae de la 1 mai²⁸.

Unii din învățători demisionează din posturi fără a arăta vreun motiv. Astfel, la 7 aprilie 1858, Bădescu Mihai (Băjești) demisionează fapt pe care Eforia îl aprobă de la 31 martie²⁹, iar la 30 aprilie 1862 se retrage Diaconescu Ion (Văleni — Dimbovița)³⁰.

Ocuparea posturilor de subinspector la cele 3 plăși și 2 plaiuri ale județului a dus la vacantarea școlilor de la care veneau acești învățători. În urma concursului de la 28 octombrie 1860, posturile de subinspector au fost ocupate de: Apostol Velicu (Golești) — plasa Rîurilor, Negulescu Petre (Gorganu) — plasa Podgoria, Constandin Nicolae (Racovița) — plasa Argeșelul, Petrescu Ion (Rucăr) — plaiul Dimbovița și Rădulescu Ion (Berevoești Pămînteni) — plaiul Nucșoara³¹.

La 20 noiembrie 1860, Petrescu Ioan (Rucăr) ocupă, prin concurs, postul de inspector al județului Muscel, iar în locul lui, ca subinspector la plaiul Dimbovița, vine Manolescu Mihai (Valea Mare) care se prezentase și el la concursul din 28 octombrie 1860 pentru postul de subinspector³².

²³. Ibidem, dos. 429/1862, f. 39—40, 48—50, 130.

²⁴. Ibidem, dos. 3831/1857, f. 128.

²⁵. Ibidem, f. 185—186, 188, 213.

²⁶. Ibidem dos. 305/1860, f. 196, 279.

²⁷. Ibidem, dos. 3831/1857, f. 216; dos. 305/1860, f. 144—146.

²⁸. Ibidem, dos. 429/1862, f. 102—106, 120—121.

²⁹. Ibidem. dos. 3831/1857, f. 130.

³⁰. Ibidem. dos. 429/1862, f. 19.

³¹. Ibidem, dos. 305/1860, f. 80.

³². Ibidem, f. 87.

În locul lui Rădulescu Ion, la Berevoiești, P. Constandinescu propune la 23 ianuarie 1863 pe Nicolae Ion, pe care Eforia îl aprobă³³, iar pentru școala din Valea Mare este acceptat la 17 marie 1861 Iosif Fianu³⁴. Pentru școlile din Golești și Rucăr, Eforia aprobă, la 24 noiembrie 1861, pe Vasile Achim și Bunescu Ilie³⁵.

La 12 mai 1862 Procopie Constandinescu cere Eforiei să-l înlocuiască din postul de subinspector al plaiului Dimbovița pe Manolescu Mihai care era „vicios, neactiv, neexact în împlinirea atribuțiunilor sale“, lucru pe care Eforia îl aprobă începînd cu 1 iunie³⁶. Postul vacant de subinspector al plaiului Dimbovița este ocupat prin concurs de Bădescu George, din Boteni, care în 1860 absolvise școala din Cîmpulung cu calificativul „eminent“. Ministerul numește pe Bădescu ca subinspector cu data de 1 iulie 1862³⁷.

Pentru postul de la Racovița, rămas vacant din 1860 prin plecarea lui Constandin Nicolae ca subinspector al plăși Argeșelul, Prefectura Muscel înaintează, la 22 septembrie 1864, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, raportul subprefectului plășii Argeșelul prin care locuitorii îl cer învățător tot pe el. La 8 octombrie 1864, ministrul cere inspectorului școlilor satești din Muscel să examineze pe Constantin Nicolae dacă are cunoștințele necesare³⁸.

Foarte mulți învățători au fost înlocuiți de Eforie la propunerea lui Procopie Constandinescu și a inspectorului școlilor satești din Muscel, pentru că erau incapabili și nu-și îndeplineau sarcinile didactice sau pentru imoralitate. Astfel, la 1 februarie 1861, este destituit de Eforie Petre Radu (Românești) pentru că era bătrîn și incapabil³⁹.

La 1 mai 1862, Procopie Constandinescu și I. Petrescu cer Eforiei îndepărtarea din posturi a unui mare număr de învățători pentru diferite motive. Astfel, pentru că erau „nestăruitori“, cer să fie îndepărtați Apostolescu Ion (Dirmănești), Mușetescu Petre (Mățau), Mușetescu Grigore (Schitu Golești). Pentru că erau „nestăruitori“, „tîmpi“ și „vîțioși“, cer să fie îndepărtați Stancu Vuță (Leicești), Grecescu Alexandru (Livezeni), Drăgoescu Costandin (Mihăiești), Popescu Isaia (Bălilești), Mitu Costandin (Boteni), Busuiocescu Bucur (Poenari și Groșani), Lunea Ion (Lăicăi), Șerbănescu Andrei (Cetățenii de Vale), Nucșoreanu Lazăr (Nucșoara), Slăniceanu Nicolae (Slănic), Bădescu Constandin (Corbșori), Ionescu David (Bădești). Toți sint destituiți de Eforie cu începere de la 1 iunie 1862⁴⁰.

Cu data de 15 decembrie 1862, este destituit de către Eforie Slăniceanu Constantin (Călinești) care era incapabil și pentru „nestăruința în școală și ținîndu-se numai de intrigi și fapte imorale“⁴¹.

Fiind inculpat într-un proces, Bucur Popescu (Berevoiești Ungureni) este suspendat cu data de 15 februarie 1864 pînă la terminarea judecătîi. Întrucît Tribunalul județului Muscel, prin sentința 71/10 septembrie

³³. *Ibidem*, f. 91—92.

³⁴. *Ibidem*, f. 141, 144—146.

³⁵. *Ibidem*, f. 235—238.

³⁶. *Ibidem*, f. 313—314.

³⁷. *Ibidem*, dos. 429/1862, f. 1—6.

³⁸. *Ibidem*, f. 133—134.

³⁹. *Ibidem* dos. 305/1860, f. 84, 86, 110—111.

⁴⁰. *Ibidem*, f. 304—305.

⁴¹. *Ibidem*, dos. 429/1862, f. 35.

1864, l-a disculpat de a fi spart ușa Consiliului Comunal, Bucur Popescu este reintegrat ca învățător cu data de 1 ianuarie 1865⁴².

Pentru „vina cremenală“ de a fi pus ștampila comunei pe o hirtie albă cu care un locuitor a vîndut niște boi furați, este suspendat, cu data de 1 noiembrie 1864, Bucurescu Nae (Nămăești)⁴³.

În urma raportului comunei Davidești împotriva învățătorului Iordăchescu Ioan care pe „lingă incapacitatea sa [...] își pierde timpul prin locuri înjositoare ale comunei“, Eforia îl destituie cu 1 ianuarie 1861⁴⁴.

Deschiderea unor școli noi sau vacantarea unor posturi au dus, de asemenea, la o fluctuație a cadrelor. Astfel, la 30 octombrie 1858, Eforia trimite lui Procopie Constandinescu cartea de numire a lui Pandele Stroescu, cu data de 15 noiembrie, pentru școala din Topoloveni care nu se înființase⁴⁵.

La 6 ianuarie 1859, Eforia destituie pe Vasilescu Toma (Glimbocel), cu data de 1 septembrie 1858, „care din cauza une dispute ce ar fi avut cu părinții săi s-a făcut nevăzut“⁴⁶.

La 29 iulie 1859, Eforia trimite lui Procopie Constandinescu cărți de numire pentru 9 învățători ce fuseseră recomandați în urma examenului : Mircioiu Ioan (Mioveni), Ioan Adam (Băjești), Rădulescu Petre (Românești), Popescu Isaia (Bălilești), Bucurescu Ioan (Corbșori), Gheorghescu Ioan Voroveni), Gheorghe Nicolae (Rădești), Dumitrescu Ioan (Țițești), Drăgoescu Costandin (Mihăești)⁴⁷.

Fiind din Valea Vacii, Apostol Șovu (Budișteni) cere să se „strămute la școala satului său care urmează să se deschidă acum“, lucru pe care Eforia îl aprobă la 19 decembrie 1859⁴⁸.

La 22 septembrie 1860, Procopie Constandinescu trimite Eforiei lista candidaților examinați, cerînd cărți de numire : **plasa Riurile** — Ionescu Costache (Tămășești), Gheorghescu Toma (Micești), Gheorghescu Ioan (Coșești), Mateescu Anastase (Stilpeni), Toroncea Gheorghe (Piscani), Nițescu Nicolae (Golești), **plasa Argeșelul** — Enescu Dumitru (Conțești), Diaconescu Ștefan (Vultureștii de Sus), Duțulescu Moise (Birzești), Gheorghescu Nicolae (Colibași), **plasa Podgoria** — Rănuță Ioan (*Leordeni*), **plaiul Dimbovița** — Niță Ioan (Valea Rumâneștilor), Lunea Ioan (Lăicăi), **plaiul Nucșoara** — Izbășoiu Nicolae (Albești), Bucurescu Nicolae (Berevoești Ungureni). La 20 noiembrie 1860, Eforia trimite cărți de numire pentru acești candidați⁴⁹.

La 24 noiembrie 1861, Eforia trimite lui Procopie Constandinescu cărți de numire, cu data de 1 decembrie, pentru următorii : Dumitru Roșenescu, în postul nou înființat la Mărăcineni, Bucur Manea, la Vlădești, (în locul destituitului Făgărășanu N.), Nicolae Mirică, la Conțești (în locul lui Dumitru Enescu care se mută în satul natal Davidești), Vasile Achim, la Golești (în locul lui Apostol Velicu trecut revizor), Bunescu Ilie, la Ru-

⁴². *Ibidem* f. 116—117, 153 v.

⁴³. *Ibidem*, f. 135.

⁴⁴. *Ibidem*, dos. 305/1860, f. 112—113.

⁴⁵. *Ibidem*, dos. 3831/1857, f. 188.

⁴⁶. *Ibidem*, f. 216.

⁴⁷. *Ibidem*, f. 254—255.

⁴⁸. *Ibidem*, f. 306—307.

⁴⁹. *Ibidem*, dos. 305/1860, f. 63, 78.

căr (în postul vacant) și Constandinescu Gheorghe, în postul nou înființat la Bădeni Ungureni⁵⁰.

În postul vacant „de mai multă vreme“ la Budișteni, Eforia eliberează carte de numire, cu data de 1 martie 1862, preotului Ionescu Marin⁵¹.

În urma raportului lui Procopie Constandinescu, Eforia aprobă să funcționeze provizoriu ca învățători cu salariu de la 1 aprilie 1862: Retevoescu Vasile (Negreni), Vasilescu Ion (Vlădeștii de Sus), Petrescu Tănase (Priboieni), Vasilescu Nicolae (Glimbocel), Chivulescu Petre (Gorganu)⁵².

La 23 mai 1862, Eforia comunică lui Procopie Constandinescu că aprobă mutarea lui Dimitrie Enescu de la Conțești la Davidești. Pe postul de la Conțești este numit, din decembrie 1861, Nicolae Mirică⁵³.

Pentru postul vacant de la Vițichești locuitorii găsesc candidat pe Radu Manolescu. La 2 decembrie 1864, P. Constandinescu raportează ministrului că l-a examinat pe candidat, dar că acesta nu posedă „nici cunoștințele unui școlar clasa II“. Ca urmare școala va sta „în vacanță pînă cînd se va prezenta alt aspirant“⁵⁴.

Pregătirea învățătorilor și îndeplinirea sarcinilor. Unul din factorii de care depind instrucția și educația generațiilor de tineri ce frecventează școala îl constituie pregătirea învățătorilor, conștiinciozitatea cu care aceștia își îndeplinesc datoriile. În „Instrucții pentru revizorii și învățătorii școalelor satești“, elaborate de Eforie în 1857, un mare accent se punea pe pregătirea învățătorilor și revizorilor. Astfel, între 1 mai și 30 iunie, revizorul și învățătorii trebuiau să participe la cursurile de pregătire ținute la Școala centrală de către institutorul aceștia. Între 1 iulie și 15 august, învățătorii continuau pregătirea, cursurilor fiind predate acum de către revizor. În ziua de 16 august, atît revizorul cît și învățătorii erau examinați de către institutorul Școlii centrale, în prezența Comitetului de inspecție al școlilor din județ. Între 20 august și 1 noiembrie, revizorul și învățătorii erau în vacanță⁵⁵, școlile fiind deschise între 1 noiembrie și 30 aprilie.

Între 16 și 21 august 1857, învățătorii școlilor satești din Muscel au fost examinați la Cîmpulung la următoarele obiecte: citirea, scrierea catehism, istoria sfîntă, aritmetica, începuturi de geografie și gramatică și noțiuni istorice. Comitetul de inspecție al școlilor din Muscel raportează Eforiei, în urma examenului, că mai toți învățătorii s-au prezentat bine, însă 17 dintre ei s-au distins și „merită a fi recomandați bunei voinți a Onor Eforiei“. Aceștia erau: **plasa Riurile** — Adamescu Moise (Retevoești), Gheorghescu Vasile (Valea Popii), Mihăescu Ioan (Jupinești), **plasa Argeșelul** — Constandinescu Ioan (Hîrtiești), Constandin Nicolae (Racovița), Tănăsescu Nicolae (Jugur), **plasa Podgoria** — Velicu Apostol (Golești), Negulescu Petre (Gorganu), Șovu Apostol (Budișteni), Constandinescu Ioan Vrănești, **plaiul Dîmbovița** — Diaconescu Ioan (Văleni), Manolescu Mihai (Valea Mare), Prunescu Ioan (Micloșani), Comănescu Gheorghe (Lerești), **plaiul Nucșoara** — Rădulescu Ioan (Berevoești), Nucșoreanu Lazăr (Nuc-

⁵⁰. *Ibidem*, f. 235—236, 258.

⁵¹. *Ibidem*, f. 262.

⁵². *Ibidem*, f. 279.

⁵³. *Ibidem*, f. 302—303.

⁵⁴. *Ibidem*, dos. 429/1862, f. 131—132, 151.

⁵⁵. *Ibidem*, dos. 4642/1855, f. 647—654.

șoara), Dragomirescu Nică (Capu Piscului). Drept recompensă, Eforia le-a dat ca premii cărți⁵⁶.

La începutul lunii octombrie 1862, are loc la Cimpulung examenul învățătorilor în vederea acordării numirii definitive. La 20 octombrie 1862, P. Constandinescu trimite Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice rezultatul examenului, arătând că din 63 de învățători (cîți erau în activitate) 40 meritau numirea definitivă. Acești 40 erau : **plasa Riurile** — Gheorghescu Vasile (Valea Popii), Țăcălie Gheorghe (Ciumești), Mihăescu Ion (Jupinești), Adamescu Moise (Retevoiești și Gănești), Adam Ion (Băjești), Gheorghescu Toma (Micești), Toroncea Gheorghe (Piscani), Bucur Manea (Vlădești Pămînteni), Rușescu Dumitru (Mărăcineni), **plasa Argeșelul** — Tămășescu Nicolae (Jugur), Rădulescu Niță (Vultureștii de Jos), Șovu Apostol (Valea Vacii), Mircioiu Ion (Mioveni), Gheorghescu Ion (Voroveni), Enescu Dumitru (Davidești), Diaconescu Ștefan (Vulturești de Sus), Duțulescu Moise (Bîrzești), Mirică Nicolae (Conțești), **plasa Podgoria** — Iorgulescu Marin (Țigănești), Constantinescu Ion (Vrănești), Stănescu Dimitrie (Negrești), Bănuță Ion (Leordeni), Achim Vasile (Golești), Vasilescu Nicolae (Glimbocel), **plaiul Dimbovița** — Prunescu Ion (Micloșani), Bucurescu Nicolae (Nămăești), Anton Cojan (Puchenii), Cernătescu Ion (Cetățenii din Vale), Niță Ion (Valea Rumâneștilor), Simion Ion (Valea Foi), Predoiu Matei (Dragoslavele), Fianu Iosif (Valea Mare), Bunescu Ilie (Rucăr), Constandinescu Gheorghge (Bădeni Ungureni), **plaiul Nucșoara** — Hănescu Nicolae (Domnești), Necșulescu Nicolae (Pietroșani), Șerbănescu Ion (Aninoasa), Bucur Nicolae (Berevoiești Ungureni), Izbășoiu Nicolae (Albești), Popescu Nicolae (Stănești)⁵⁷.

Învățătorii care n-au obținut numirea definitivă în 1862 au fost obligați să meargă la Tîrgoviște pentru pregătire. La 25 iunie 1863, T. Furduescu, prefectul județului Muscel, trimite ministrului lista celor 18 învățători din Muscel, care se zice că sînt mai slabi⁵⁸, ce trebuiau să meargă la Tîrgoviște. Aceștia erau : **plasa Riurile** — Dumitrescu Ion (Țițești), Constantin Ionescu (Tămășești), Gheorghescu Ion (Coșești), Anastase Mateescu (Stîlpenii), Vasilescu Ion (Vlădenii de Sus), **plasa Argeșelul** — Gheorghescu Nicolae (Colibași), **plasa Podgoria** — Dumitrescu Ion (Vălenii și Cioacănești), Gorgoi Niță (Ștefănești), Dumitrescu Stancu (Dobrești), Ionescu Grigore (Valea Mare), Stroescu Pandele (Topolovenii), Stănescu Dumitru (Negrești), Petrescu Tănase (Priboieni), Chivulescu Petre (Gorganu), **plaiul Dimbovița** — Marinescu Gheorghe (Runceasca), **plaiul Nucșoara** — Constantinescu Gheorghe (Godeni), Bucurescu Ion (Corbi), Nicolae Ion (Berevoiești Pămînteni)⁵⁹. Pentru a nu merge la Tîrgoviște, unii învățători și-au părăsit posturile.

Rapoartele întocmite de către inspectorul și subinspectorii școlari în urma inspecțiilor ne arată că cei mai mulți dintre învățători și-au îndeplinit cu seriozitate îndatoririle ce le reveneau. La 10 ianuarie 1859, Marin Florentie întocmește lista celor 58 de învățători care funcționau în Muscel la acea dată. În dreptul unora dintre ei, revizorul a consemnat și modul cum aceștia și-au îndeplinit munca. Astfel, despre Gheorghescu Vasile (Valea Popii), Mihăescu Ioan (Jupinești), Constandinescu Ioan (Hîrtiești), Apostol Velicu (Golești — Podgoria), Negulescu Petre (Gorganu),

⁵⁶. *Ibidem*, dos. 3831/1857. f. 169.

⁵⁷. *Ibidem*, dos. 429/1862, f. 27—29 v, 32 r — 33 r.

⁵⁸. *Ibidem*, f. 91.

Șovu Apostol (Budișteni), Diaconescu Ioan (Văleni — Dimbovița), Manolescu Mihai (Valea Mare — Dimbovița), Prunescu Ioan (Micloșani), Rădulescu Ion (Berevoești), Petrescu Ion (Rucăr) consemnează că „se distinge în esactitatea datoriei“, despre Gheorghe Constandin (Godeni) — „neglijent în datoriile sale“, despre Vasilescu Constandin (Negreni) — „slab și neglijent“, despre Gorgoi Niță (Ștefănești), Ionescu Grigore (Valea Mare — Pogdoria), Cojan Anton (Pucheni), Șerbănescu Andrei (Cetățenii din Vale), Ionescu David (Bădeni), Constandin Bădescu (Ștănești), Slăniceanu Nicolae (Slănic) „slab“, despre Grecescu Alexandru (Țițești) — „foarte slab“, despre Ionescu Radu (Conțești și Voroveni) — „în dezarmonie cu colăcuiitorii săi și neglijent în datoriile sale“⁵⁹.

Nu puține au fost cazurile când învățătorii au muncit temeinic pînă la o anumită dată, pentru ca apoi să slăbească, ajungînd să fie chiar înlăturați din posturi.

Frecvența școlară. Potrivit articolului XXIV din „Instrucții pentru revizorii și învățătorii școalelor satești“, vîrsta de școlarizare era între 7 și 15 ani. Puteau fi primiți și copii care treceau de 15 ani, însă aceștia trebuiau așezați „pe o bangă deosebită“.. Din păcate, dispunem de foarte puține date privind frecvența copiilor în această perioadă. Cu toate acestea, putem spune că numai jumătate din numărul copiilor de vîrstă școlară au frecventat școlile. Frecvența cea mai bună era iarna, cu excepția iernilor geroase, și mai scăzută primăvara și toamna, cînd copiii erau folosiți de părinți la muncile cîmpului.

Una din cauzele slabei frecvențe o constituie faptul că situația materială precară a părinților îi obliga pe aceștia să-i rețină pe copii, fie pentru că nu aveau cu ce să-i îmbrace, fie pentru a-i folosi la muncile cîmpului. La 5 mai 1858, Procopie Constandinescu raporta Eforiei că în urma reviziilor din luna aprilie a constat o scădere a frecvenței la mai puțin de jumătate, iar „pe la unele au lipsit chiar toți de la prima zi a lunii lui aprilie). Cauza acestei situații o constituie faptul că „părinții, cu ocazia deschiderii muncii pămîntului își iau copiii spre a le da ajutor“⁶⁰.

Prezentăm în continuare datele de care dispunem referitoare la frecvența elevilor în școlile satești. Astfel, la 8 iunie 1858, Procopie Constandinescu raporta Eforiei că în anul școlar 1857/1858 școlile satești au fost frecventate de 1827 elevi⁶¹. În anul școlar 1859/1860, se constată o îmbunătățire a frecvenței. La 18 februarie 1860, P. Constandinescu trimite Eforiei raportul revizorului Marin Florentie, care conține și date privind frecvența. Cele 62 școli care funcționau în Muscel (16 — plasa Rîurile, 10 — plasa Argeșelul, 11 — plasa Podgoria, 12 — plaiul Dimbovița, 13 — plaiul Nucșoara) erau frecventate de 2146 elevi. Adăugînd la aceștia încă 254 care urmau cursurile în 6 școli ce funcționau de bună voia unor învățători, numărul elevilor se ridică la 2400⁶². În următorul an școlar, numărul elevilor va scădea, deși cel al școlilor a crescut. La 27 februarie 1861, funcționau în Muscel 70 de școli (22 — plasa Rîurile, 9 — plasa Podgoria, 13 — plasa Argeșelul, 12 — plaiul Dimbovița, 14 — plaiul Nucșoara) frecventate de 1601 elevi. La aceste 70 de școli se mai adaugă cele de la Leordeni și Berevoești Pămînteni, ai căror învățători, Bănuță Ion și Ion Nicolae, fuseseră numiți la 1 februarie, și cea de la Valea Româneștilor care nu

⁵⁹. *Ibidem* dos. 3831/1857, f. 218—219, 222

⁶⁰. *Ibidem*, f. 138.

⁶¹. *Ibidem*, f. 144.

⁶². *Ibidem*, dos. 305/1860, f. 2—7.

funcționa din cauză că localul era neisprăvit, iar candidatul Nițu Ion era la pregătire⁶³. La 1 mai 1862, P. Constandinescu trimite Eforiei rezultatul reviziilor școlilor satești din Muscel pe anul școlar 1861/1862. Numărul elevilor care urmaseră în cele 77 de școli era de 2627 (1825 băieți, 802 fete), iar al celor care nu frecventaseră era de 3731 (2139 băieți, 1592 fete)⁶⁴.

Baza materială. Ca și între anii 1838 și 1848, sătenii erau obligați să asigure baza materială necesară bunei desfășurări a procesului de învățămînt. Construite din materiale puțin rezistente și nefolosite timp de 9 ani, vechile localuri de școli ajunseseră într-o stare foarte proastă. De aceea sătenii trebuiau să le repare sau să ridice altele noi. Rapoartele întocmite în urma reviziilor cuprind numeroase date privind starea materială a școlilor. Astfel, la 9 februarie 1859, Marin Florentie înaintează lui P. Constandinescu raportul privind starea școlilor din Muscel în urma reviziilor din trimestrul I 1858/1859. Din cele 55 de localuri în care funcționau școli la acea dată, 16 (plasa Riurile — Retevoiești, Leicești, Dirmănești, Jupinești, Vlădești, Pămînteni, Negreni, Drăghici, Românești, Micești, **plasa Argeșului** — Conțești), **plasa Podgoria** — Văleni, Țigănești, Dobrești, Negrești, **plaiul Dimbovița** — Pucheni, **plaiul Nucșoara** — Pietroșani) erau ruinate și trebuiau să fie refăcute, 28 (**plasa Riurile** — Valea Popii, Ciumești, Țițești, Stilpeni, **plasa Argeșului**: Vulturești, Racovița, Hirtiești, Davidești, **plasa Podgoria** — Gorganu, Topoloveni, Valea Mare, **plaiul Dimbovița** — Mățău, Văleni, Bădeni, Runceasa, **plaiul Nucșoara** — Domnești, Aninoasa, Nucșoara, Schitu Golești, Capu Piscului, Bădești, Slănic, Corbi, Godeni) prezentau lipsuri și numai 11 (**plasa Argeșului** — Jugur, Boteni, **plasa Podgoria** — Călinești, Ștefănești, Vrănești, Budișteni, **plaiul Dimbovița** — Valea Mare, Dragoslavele, Micloșani, Valea Fcii, Cetățenii din Deal, Cetățenii din Vale, Lerești, **plaiul Nucșoara** — Berevoești, Stănești) erau bune. Școala din Golești nu avea local, și funcționa în casele boierilor Golești⁶⁵.

Datorită neglijenței, unele școli cad pradă focului. Astfel, la 5 decembrie 1863, arde localul școlii din Rucăr care era frecventată de 80 de elevi. Pînă în primăvară, cînd trebuia să înceapă construcția unui nou local de școală, cursurile urmau să se desfășoare într-o casă particulară⁶⁶.

Redeschiderea școlilor satești în a doua jumătate a anului 1857 a constituit cel important factor în educarea și instruirea copiilor sătenilor, chiar dacă numai jumătate din ei au frecventat cursurile. Ca și în perioada precedentă (1838—1848), sătenii au plătit învățătorii și au asigurat baza materială a școlilor.

⁶³. Ibidem, f. 120—128.

⁶⁴. Ibidem, f. 280—285 r.

⁶⁵. Ibidem, dos. 3831/1857, f. 230—233, 244—245.

⁶⁶. Ibidem, dos. 429/1862, f. 99—101.

„Tablou de rezultatul reviziilor instrucțiunii comunale din județul Muscel
pe lunile noiembrie, decembrie și ianuarie, anul școlar 1860—1861

Numele și prenumele învățătorilor	Satul la care funcționează	Cum își în- deplinește datoriile învățătorii în școală	Progresul ce au făcut școlarii	Starea materială a școalelor	Ce obiecte trebuin- cioase studiului lipsesc	No. școlarilor	Suma totală a școlarilor din fiecă- re clasă	Observații
2	3	4	5	6	7	8	9	10
Plasa Riurilor								
1. Vasile Gheorghescu	Valea Popii	Bine	Binișor	Bună		36	433	A lipsit fi- ind bolnav în spital 15—20 zile
2. Moise Adamescu	Retevoiești	Binișor	Binișor	Învelișul spart		15		
3. Stancu Vuță	Leicești	Bine	Bine	Idem spart	Catedra	22		
4. Ion Mihăescu	Jupînești	Prea bine	Prea bine	Bună		30		
5. Gheorghe Tăcălie	Ciumești	Bine	Bine	Soba spartă		25		
6. Ioan Apostolescu	Dîrmănești	Bine	Binișor	Învelișul spart		22		
7. Constantin Vasilescu	Negreni	Bine	Binișor	Bună		16		
8. Stroe Marinescu	Drăghici	Bine	Binișor	Bună		18		
9. Alexandru Grecescu	Livezeni	Binișor	Binișor	Bună	Catedra	20		
10. Adam Ion	Băjești	Bine	Bine	Bună		24		
11. Petre Rădulescu	Românești	Binișor	Rău	Bună	Semicercur	14		Distițuat prin ordi- nul nr. 400
12. Isaia Popescu	Bălilești	Bine	Binișor	Bună	Idem	14		
13. Gheorghe Nicolae	Bădești	Bine	Bine	Bună		18		
14. Ion Dimitrescu	Țițești	Bine	Bine	Bună		28		
15. Constantin Drăgoescu	Mihăești	Bine	Bine	Învelișul stricat		36		

2	3	4	5	6	7	8	9	10
16. Nicolae Făgărășanu	Vlădești (Negești)	Binișor	Binișor	Binișor		10		
17. Constantin Ionescu	Tămășești	Bine	Binișor	Bună	Catedra Table	18		
18. Anastase Mateescu	Stilpeni	Bine	Binișor	Bună	Table	15		
19. Ion Gheorghescu	Coșești	Binișor	Binișor	Bună		18		
20. Gheorghe Toroncea	Piscani	Bine	Binișor	Bună	Tablă de aritmetică	22		
21. Nicolae Nițescu	Golești	Bine	Binișor	Bună		25		
22. Toma Gheorghescu	Micești	Bine	Bine	Soba cră- pată rău		20		

Plasa Podgorii

23. Ion Dimitrescu	Văleni	Bine	Binișor	Bună		9	242
24. Marin Iorgulescu	Țigănești	Bine	Bine	Proastă	Bănci și se micereuri	29	
25. Constantin Slăniceanu	Călinești	Bine	Bine	Bună	Tablă de aritmetică	37	
26. Niță Gorgoi	Ștefănești	Bine	Bine	Bine	Bănci	25	
27. Stancu Dimitrescu	Dobrești	Bine	Bine	Bună	Reparat de bănci	16	
28. Grigorie Ionescu	Valea Mare	Bine	Bine	Bună	Băncile	19	
29. Ion Constantinescu	Vrănești	Bine	Bine	Bună	Tablă de aritmetică	51	
30. Dimitrie Stănescu	Negrești	Bine	Bine	Bună	Băncile	19	
31. Pantelie Stroescu	Topoloveni	Bine	Binișor	Bună	Tablă de aritmetică	27	
32. Ion Bănuță	Leordeni						Numit de la I februarie

Plasa Argeșelului

33. Nicolae Tănăsescu	Jugur	Bine	Bine	Bună	Table lan- cateriene	31	298
34. Constantin Mitu	Boteni	Bine	Bună	Bună	Idem	42	
35. Niță Rădulescu	Vultureștii de Jos	Bine	Bine	Soba rea	O Lanță și 3 semicercu	29	
36. Ion Constantinescu	Hîrtiești	Binișor	Binișor	Bună	Table lan- cateriene	14	

2	3	4	5	6	7	8	9	10
37. Bucur Busuiocescu	Poienari	Idem	Idem	Lipsă de so bă și gea- muri	Table de artimetică	28		
38. Ion Mircioiu	Mioveni	Bine	Bine	Școala neisprăvită	Table de lancaster	23		
39. Ion Iordăchescu	Davidești	Rău	Rău	Bună	Idem	40		Distituit prin ordinul n. 400
40. Ion Gheorghescu	Voroveni	Binișor	Binișor	Bună	Idem	13		
41. Apostol Șovu	Valea Vacii	Bine	Bine	Lipsă o sobă	Idem	13		
42. Dimitrie Enescu	Conțești	Bine	Binișor	Stricată	Idem	21		
43. Ștefan Dieconescu	Vultureștii de Sus	Bine	Bine	Bună	Idem	20		
44. Moise Duțulescu	Bîrzești	Binișor	Binișor	Bună	Idem	17		
45. Nicolae Gheorghescu	Colibași	Binișor	Binișor	Bună	Idem	7		
Platul Dimbovița								
46. Petre Mușătescu	Mățau	Bine	Bine	Bună	2 geamuri	45	308	
47. Ion Dieconescu	Văleni	Binișor	Binișor	Bună		28		
48. Ion Prunescu	Micloșani	Prea bine	Prea bine	Bună		31		
49. Gheorghe Marinescu	Runciasa	Bine	Bine	Bună		18		
50. Ion Jocu	Bădeni Pămînteni	Binișor	Binișor	Bună		45		
51. Gheorghe Comănescu	Lerești	Bine	Bine	Bună		20		
52. Andrei Șerbănescu	Cetățenii din Vale	Bine	Bine	Bună		18		
53. Ion Cernătescu	Cetățenii din Deal	Bine	Binișor	Bună		17		
54. Anton Cojanu	Puchenii	Bine	Bine	Bună		27		
55. Nicolae Bucureșcu	Nămăești	Bine	Binișor	Bună	Idem	11		Deschisă la 10 fe- bruarie Nu funcțio- nează din causă că nu s-a isprăvit școala și stăruiește la învățatu- ră cu can- didații
56. Nițu Ion	Valea Româneștilor			Încă nu e isprăvită	Idem			
57. Lunea Ion	Lăicăi	Binișor	Binișor	Bună	Idem	16		
58. Ion Simon	Valea Foi	Bine	Bine	Bună	Idem	32		

2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Plaiul Nucșoarei									
59. Nicolae Hănescu	Domnești	Bine	Bine	Bună	Table lan- casteriene	39	318		
60. Nicolae Necșulescu	Pietroșani	Bine	Bine	Bună	Idem	23			
61. Lazăr Nucșoreanu	Nucșoara	Bine	Bine	Bună	Idem	18			
62. Grigorie Mușătescu	Schitu Golești	Bine	Bine	Rea	Idem	12			
63. Niță Dragomirescu	Capu Piscului								
	Cotești	Bine	Bine	Bună	Idem	19			
64. Gh. Constandinescu	Godeni	Bine	Bine	Rea	Idem	20			
65. Ion Grigorescu	Corbi	Bine	Bine	Acoperișu plouă	Idem	27			
66. Nicolae Slăniceanu	Slănic	Bine	Bine	Rea stricăță	Idem	20			
67. David Ionescu	Bădești	Bine	Bine	Bună	Idem	25			
68. Ion Bucurescu	Corbșori	Bine	Binișor	Bună	Idem	20			
69. Constantin Bădescu	Stănești	Bine	Binișor	Bună	Idem	24			
70. Isbășoiu Nicolae	Albești	Binișor	Binișor	Bună	Idem	14			
71. Bucur Nicolae	Berivoești								
	Ungureni	Binișor	Binișor	Neisprăvită	Idem	16			
72. Ion Nicolae	Berivoești								
	Pămînteni				Tabele lan- casteriene	14		Numit la I februarie	
73. Ion Șerbănescu	Aninoasa	Bine	Bine	Bună					
							1601		

Institutor clasei IV, P. Constandinescu.

Inspector, I. D. Petrescu⁴⁷.

⁴⁷. Ibidem, dos. 305/1860, f. 120—128.

„Tablou general de rezultatul revistei instrucțiunii comunale
din județul Muscel pe cursul anului 1861—1862

Numele pronumele	Satul unde funcționează	Cum își îndeplinește învecătorul funcțiunea	Progresul elevilor	Copiii ce au urmat în școală		Copiii ce n-au urmat în școală		Observațiuni
				N. băieților	N. fetelor	N. băieților	N. fetelor	
2	3	4	5	6	7	8	9	10
Plasa Rîurilor								
1. Vasile Gheorghescu	Valea Popii	Bine	Binișor	28	—	13	20	Acesta e nestăruitor atât la cursul de vară cât și la funcțiunea sa
2. Gheorghe Țăcălie	Ciurmești	Binișor	Idem	29	20	3	11	
3. Ion Apostolescu	Dermonești	Reu	Reu	24	—	8	14	
4. Ion Mihăescu	Jupînești	Bine	Binișor	19	3	16	23	E incapabil din cauza boalei și fără speranță de îndreptare Idem, din cauză că e timp
5. Moise Adamescu	Relevoiești	Reu	Reu	30	10	13	11	
	Gănești							
6. Stancu Vuță	Leicești și Păcioiu de Sus	Idem	Idem	20	—	6	22	Idem, că e bătrîn și timp Idem, nestăruitor și timp.
7. Alexandru Grecescu	Livezeni	Idem	Idem	14	—	20	28	
8. Constantin Drăgoescu	Mihăești	Idem	Idem	36	—	6	13	
9. Gheorghe Nicolae	Bădești	Binișor	Binișor	12	3	10	20	Leneș și timp
10. Ion Dumitrescu	Țițești	Idem	Idem	20	4	40	20	
11. Adam Ion	Băjești	Prea bine	Prea bine	35	6	5	30	
12. Isaia Popescu	Bălilești	Reu	Reu	12	2	9	18	Nestăruitor și leneș
	Drăghici și							
13. Stroe Marinescu	Furnicoși	Binișor	Binișor	30	—	28	22	
14. Constantin Ionescu	Tămășești	Reu	Reu	11	5	9	8	Nestăruitor și leneș
15. Toma Gheorghescu	Micești	Bine	Binișor	24	4	5	8	
16. Gheorghe Toroncea	Piscani	Bine	Bine	24	6	9	18	
17. Ion Gheorghescu	Coșești	Binișor	Binișor	33	3	21	12	Nestăruitor
18. Anastase Mateescu	Stîlpeni	Idem	Idem	20	1	8	24	
19. Nicolae Nițescu	Golești	Reu	Reu	9	—	34	23	

2	3	4	5	6	7	8	9	10
20. Bucur Manea	Vlădești, Negești	Bine	Bine	16	2	18	15	
21. Dumitru Rușnescu	Mărăcineni	Prea bine	Prea bine	18	3	13	14	
Platul Argeșului								
22. Nicolae Tănăsescu	Jugur	Bine	Binișor	16	8	19	6	
23. Constantin Mitu	Boteni	Reu	Reu	34	5	12	34	Incapabil, căci e timp și fără aplicare la stu- diu
24. Niță Rădulescu	Vultureștii de Jos	Bine	Binișor	29	9	9	19	
25. Ion Constantinescu	Hîrtiești	Binișor	Idem	23	3	29	13	
26. Apostol Șovu	Valea Vacii	Bună	Idem	5	8	14	11	
27. Bucur Busuiocescu	Poienari și Groșani	Reu	Reu	13	7	13	9	Incapabil, căci nu e stăruitor
28. Ion Mircioiu	Mioveni	Prea bine	Prea bine	14	3	7	10	
29. Dumitru Enescu	Davidești	Binișor	Binișor	36	15	9	19	Acesta deși a funcțio- nat la comuna Con- țești dar prin ordinul no. 3185 din anul es- pirat s-a încuviințat la comuna arătată Neco- lae Mirică
30. Ștefan Dieconescu	Vultureștii de Sus	Bine	Bine	16	7	11	8	
31. Moise Duțulescu	Bîrzești	Bine	Idem	21	13	8	3	
32. Necolae Gheorghescu	Colibași	Binișor	Binișor	25	7	4	16	
33. Ion Gheorghescu	Voroveni	Prea bine	Prea bine	14	3	7	10	
34. Necolae Mirică	Conțești	Bine	Bine	23	14	5	8	Orinduiț, din nou în locul lui D. Enescu, vezi la no. 29 înderăt
Plasa Podgoria								
35. Ion Dumitrescu	Văleni și Ciocănești	Binișor	Idem	18	3	60	22	
36. Marin Iorgulescu	Țigănești	Idem	Idem	34	6	10	16	
37. Constantin Slăniceanu	Călinești	Reu	Reu	36	—	46	29	
38. Niță Gorgoi	Ștefănești	Binișor	Binișor	37	2	32	16	
39. Stancu Dumitrescu	Dobrești	Binișor	Binișor	21	—	11	26	
40. Gligore Ionescu	V. Mare	Idem	Idem	14	2	27	29	
41. Ion Constantin	Vrănești	Idem	Idem	35	7	29	31	

2	3	4	5	6	7	8	9	10
42. Pandele Stroescu	Topoloveni	Idem	Idem	28	—	28	36	
43. Dumitru Stănescu	Negrești	Bine	Idem	20	5	21	22	
44. Ion Bănuță	Leurdeni	Prea bine	Bine	16	7	20	42	
45. Vasile Achim	Golești	Binișor	Binișor	21	4	40	14	
46. Preda...	Bănești	Binișor	Idem	9	2	34	19	
Plaiul Dimbovița								
47. Ion Diaconescu	Văleni	Reu	Reu	12	—	45	34	Acesta de bătrînețe și din cauza boalei în februarie și martie n-a funcționat precum să specifică prin raportul no.
48. Ion Prunesco	Micloșani	Prea bine	Prea bine	30	11	52	18	Incapabil și nestăruitor nici la curs nici la funcționarea sa din comună
49. Petre Mușătescu	Măteu	Reu	Reu	40	—	68	29	
50. Nicolae Bucurescu	Nemăești	Reu	Binișor	21	4	29	6	Nestăruitor că s-a dat cu totul la interesele sale particulare
51. Gheorghe Comănescu	Lerești	Binișor	Idem	25	1	45	12	
52. Ion Jocu	Bădeni	Idem	Idem	45	—	44	48	
	Pămînteni							
53. Gheorghe Marinescu	Runceasa	Idem	Bine	22	2	35	12	Slab din cauza multor absințe
54. Anton Cojanu	Pucheni	Prea bine	Bine	30	15	70	25	
55. Andrei Șerbănescu	Cetățenii din Vale	Reu	Reu	22	—	26	18	
56. Ion Cernătescu	Cetățenii din Deal	Binișor	Binișor	23	—	35	16	Nestăruitor și cu multe absințe din cauza că este veșnic și timp
57. Niță Ion	Valea Rumâneștilor	Binișor	Idem	23	16	—	—	
58. Lunea Ion	Leicăi	Reu	Reu	16	1	22	17	
59. Ion Simon	Valea Foi	Bine	Bine	62	—	70	15	
60. Matei Predoiu	Dragoslave	Binișor	Binișor	21	1	35	17	
61. Iosif Fianu	V. Mare	Prea bine	Prea bine	20	1	58	16	
62. Ilie Bunescu	Rucăr	Bine	Bine	67	3	48	38	
63. Gheorghe Constantin	Bădeni							
	Ungureni	Binișor	Binișor	28	6	30	13	

2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Plaiul Nucșoara									
64. Necolae Hănescu	Domnești	Bine	Bine	50	2	70	62		
65. Necolae Necșulescu	Pietroșani	Bine	Idem	30	12	28	32		
66. Ion Șerbănescu	Aninoasa	Prea bine	Prea bine	18	3	41	25		
67. Nică Dragomirescu	Capu Piscului	Binișor	Binișor	17	—	55	44		
68. Gligore Mușătescu	Schitu Golești	Reu	Reu	6	—	45	33	Nestăruitor atit in foncție cit și la cursul de vară	
69. Lasăr Nucșoreanu	Nucșoara	Reu	Idem	19	2	48	34	Incapabil din multe absințe și fără speran- ță de îndreptare	
70. Nicolae Slăniceanu	Slănic	Reu	Idem	10	5	28	28	Idem, peste care să vede a fi și timp	
71. Constantin Bădescu	Stănești	Idem	Idem	8	4	45	15	E timp și nestăruitor	
72. David Ionescu	Bădești	Idem	Idem	19	1	38	17	Idem	
73. Gheorghe Constantinescu	Godeni	Binișor	Binișor	27	—	41	31		
74. Ion Bucurescu	Corbșori	Bine	Prea bine	28	4	29	21		
75. Necolae Bucur	Berevoiești Ungureni	Binișor	Binișor	15	—	34	19		
76. Isbășoiu Nicolae	Albești	Reu	Reu	26	5	28	18	Nestăruitor	
77. Ion Nicolae	Berevoiești Pămînteni	Bine	Bine	18	2	30	17		
				1825	802	2139	1592		

Din cifrele acestui tablou se observă că deși s-au luat toate măsurile putincioase îndemnînd pe părinți să-și aducă pe toți fiii lor buni de școală, totuși nu se vede un număr mai mare decît 2627 băieți și fete cari au frecventat școalele, pe cînd numărul fetelor și băieților buni de școală din județ se urcă la 6358. Acestea nu se pot estermena după părerea subțrisului decît printr-o lege care să facă instrucțiunea primară obligatorie pentru tot românul.

Institutorul el IV. D. Constantinescu

Inspectorul școalelor comunale, I.D. Petrescu⁶⁸.

⁶⁸. Ibidem f. 280-285

Relații agrare și frământări țărănești în județul Muscel în perioada 1864-1900

SEBASTIAN TUDOR

Specificul evoluției societății românești de-a lungul veacurilor a determinat ca și în epoca modernă, problema economico-socială centrală să rămână aceea agrar-țărănească, ceea ce va genera o continuă confruntare între țăranime (multă vreme, principala forță de progres a societății) și moșierime (forța cea mai retrogradă a societății).

În preajma anului 1864, situația țăranimii din județele Argeș și Muscel era agravată de intensificarea exploatării prin dijmă și de perceperea unor dijme suplimentare sub formă de cocerit (cantitatea presupusă a fi consumată de țăranii înainte de recoltare), ciorărit (presupusul cost al prafului de pușcă și al proiectilelor consumate de stăpînii de moșii și de arendași pentru stîrpirea ciorilor), vînturărit (care echivala cu boabele risipite la seceriș). De cele mai multe ori întîrziiau cu dijmuitul produselor pentru a-i împiedica pe țăranii să-și valorifice produsele¹.

O situație aparte prezenta județul Muscel, în privința stăpînirii pămîntului, deoarece se înregistrează existența unor obști satești chiar și la începutul secolului al XX-lea, prin stăpînirea în comun a pădurilor, pășunilor și apelor. Procesul de destrămarea a obștilor din Muscel a fost mai anevoios decît în alte locuri și de lungă durată. O serie de obști stătești, ce cele din Rucăr, Dragoslavele, Slănic, Stoenеști, Cîndești și Cîmpulung, au fost nevoite și au reușit să-și apere existența prin toate mijloacele posibile. Existența acestor obști satești va face ca situația țăranilor din aceste părți să fie mai bună decît în județele de la șes, unde exploatarea era mult mai puternică, iar pămîntul era neîndestulător pentru nevoile oamenilor. Mișcările și frământările țărănești vor fi foarte puține între anii 1864—1900, și vor avea drept cauze, de cele mai multe ori, aplicarea nedreaptă a împărțirii pămîntului ca urmare a legii rurale din 1864, intrarea cu forța a moșierilor asupra pămînturilor obștii satești, protestul față de unele măsuri abuzive luate de autorități sau unele legi care loveau în țăranii.

¹. Adăniloae, N., Berindei, Dan, **Reforma agrară din 1864**, București, 1967, p. 64—65.

În perioada 1864—1900, se observă o diminuare a obștilor prin diferite forme: danii, „ruminirile cu sila“, vânzările-cumpărările, împărțiri de drepturi între urmași etc. Vânzările de drepturi, atât între membrii obștilor cât și altor persoane care nu făceau parte din obște, devin o acțiune frecventă. Aceste vânzări au determinat ca procesul de diferențiere între membrii obștilor să se accentueze. „Proprietarii ridicați prin avere și situații au profitat de puterea lor spre a cumpăra adeseori, cu silnicie părțile codevălmașilor lor, sau și ale altor moșneni... căzuți în lipsă... Aceste tragedii s-au petrecut însă, în sinul clasei de proprietari, din care s-au ridicat și s-au hotărnicit, iar alții au rămas în indiviziune și s-au înmulțit pe pământul strămoșesc“².

Unii dintre moșnenii obștilor au trebuit să suporte o serie de spoliieri din partea altor moșneni, care și-au însușit mai mult din aceste porțiuni, fie prin cumpărături, fie prin alte căi, devenind proprietari. Se mai practică și pătrunderea în obști prin acordarea de împrumuturi sub formă de bani, iar în cazul nerestituirii la termen, cel ce împrumutase banii lua drepturile din obște ale moșneanului debitor. Un exemplu edificator în acest sens este actul de vânzare făcut de Bălașa Trandafir din satul Cotești, în anul 1859. Se constată că aceasta „rămânând datoare domnului Petre Constantin Aninoșeanu cum și la alții atât din târguilele înmormintării soțului cum și cu banii luați pentru hrana și îmbrăcăminte a copiilor și neavînd vre-un mijloc cu care să pot plăti aceste datorii prin bună învoire i-am vîndut d-lui Petre Aninoșeanu șase stînjeni, pămînt la pădure, moșia neîmpărțită în hotarul Costeștilor...“³.

Datorită deselor vânzări de terenuri și împărțirii între urmași, unii dintre moșneni au ajuns în situația de a nu mai avea nici un drept în obștea din care făceau parte. Astfel, în anul 1864, un anume Bănică Pătrașcu din Cotești vinde lui Nicolae Petre al Suții „tot dreptul său de 5 801 m.p. . astfel că vânzătorii nu mai rămîn cu nimic, iar cumpărătorul își măjorează dreptul său“⁴.

În această perioadă se mai practică obiceiul de a închide terenuri din izlazul obștii, cum făceau și moșnenii orașului Cîmpulung. Terenurile astfel închise treceau în proprietatea celor ce le închideau, ieșind în acest fel din proprietatea obștească. Au dispărut în acest mod, bucăți întregi de pămînt de pe Gruî, de pe apa Bughei, din poiana Andreo și Vîrteaje, de pe Valea Siliștei, de sub Măgură. Pe Valea Rudarilor și Valea Româneștilor, pe valea Bărbuși și la Livezeni, moara lui Curcă și Piscul Morilor pînă în Grădiște „n-a mai rămas ca avere obștească decît mici petece de pămînt, citeva embaticuri și arendări, ca mărturii triste și dureroase a ne-maipomenitelor cotopirii ce s-a săvîrșit pe timpuri și ce nu încetează a se săvîrși pînă astăzi...“⁵.

Fenomenul de destrămare a obștilor, des întîlnit la sfîrșitul secolului trecut, a determinat o serie de nemulțumiri în rîndul țăranilor, nemulțumiri care s-au transformat în mișcări și revolte țăărănești, îndreptate împotriva celor ce au căutat și au reușit în unele cazuri, să pună stăpînire pe drepturile pe care le posedau în cadrul obștilor satești.

² Arh. St. Argeș, fond Judecătoria Ocol I rural Cîmpulung, dos. 4335/1929.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem., fila 921.

⁵ Antonescu Ghica, Ion, **Obștea Moșnenilor Cîmpulungeni, trecutul și prezentul ei, Cîmpulung, 1909, p. 39—40.**

Proprietatea moșnenească exista mai mult în partea de nord a județului Muscel. În partea de sud predomină marea proprietate, fapt care a determinat exploatarea mai accentuată a țăranilor, prin sistemul arendărilor în special, lipsa de pământ fiind acută pentru țărani, marea proprietate fiind un element al adâncirii contradicțiilor sociale la sate, în această parte. De aceea, frământările de la sfârșitul secolului al XIX-lea au fost mai accentuate în sudul județului Muscel și mai puțin accentuate în satele dinspre dealuri și munți.

Datorită acestei situații, reforma agrară de la 1864 a stîrnit o mare bucurie în rîndurile țăranimii. Reforma agrară a emancipat pe țărani de servituțile feudale și a determinat extinderea economiei bazate pe schimbul produselor necesare consumului. Țăranii din întreaga țară și-au manifestat adevărată față de reforma agrară înfăptuită de Cuza. Astfel, un număr de 276 de locuitori din județul Muscel, au telegrafiat domnitorului Alexandru Ioan Cuza, spunîndu-i că „legea pentru improprietărirea țăranilor clăcași” a produs în inimile lor și ale familiilor lor „cel mai mare entuziasm”⁶. Se spunea că numele domnitorului și ale miniștrilor care l-au ajutat „în această mare operă a dezrobirii” lor, „va fi pomenit cu respect și recunoștință”, de copiii și strănepoții lor. Prefectul județului Muscel va confirma faptul că întreg „orașul și comunele rurale sînt în mare veselie, țăranii mai cu seamă sînt entuziasmați pentru emanciparea lor, pe care o serbează cu mese și hore”⁷.

Deși această reformă nu a adus la lichidarea mării proprietăți moșierești, totuși moșierii, nemulțumiți de ea, au încercat să se împotrivească. Astfel, cei din Muscel au dus o campanie de împotrivire foarte puternică, așa cum remarcă și Baligot de Beyene, care-i scria domnitorului Cuza că, în luna septembrie a anului 1864, se constată că „în districtul Muscel se semnează cu o protestare contra legii rurale”⁸.

La Nucușoara, proprietarul a încercat să-i excludă de la improprietărire pe toți sătenii, pretextînd că aceștia au făcut clacă pe moșia sa numai 17 ani⁹. S-au făcut abuzuri și de la delimitarea clăcașilor. Astfel, țăranii din Valea Românești se plîngeau în iulie 1865, de clasificarea ce s-a făcut țăranilor clăcași, deoarece Comisia de plasă i-a trecut în categorii inferioare. „Proprietarul n-au voit a ne da drepturile, ci pe cei cu 4 boi le-au dat drept cu doi și pe cei cu doi i-au făcut cu palmele și pe cei cu palmele i-au depărtat cu totul”, iar biletele „de plata clăcii... ni le-au rupt, trecînd în catastiful dumnealui cum au voit”¹⁰.

Alteori, pămînturile date țăranilor erau dintre cele mai neproductive, ca cele de la Topoloveni, „rîpile și surpăturile unde nu poate nimenea a se sui, nicidecum a se hrăni”¹¹.

De aceea, cu tot caracterul ei burghez progresist, reforma agrară din anul 1864 n-a dus la lichidarea mării proprietăți moșierești, țăranii n-au primit suprafețele de pământ de care aveau nevoie, mulți nefiind nici măcar improprietăriți. Repartiția pămîntului după numărul de vite confirmă existența unei stratificări în rîndurile țăranimii clăcașe, ceea ce va duce la dezvoltarea a două noi categorii sociale în mediul rural, proprii

⁶. Adăniloae, N., Berindei, Dan, op. cit., p. 71.

⁷. Ibidem, p. 220.

⁸. Adăniloae, N., Berindei, Dan, op. cit., p. 282.

¹⁰. Ibidem.

¹¹. Ibidem, p. 295.

capitalismului : burghezia sătească și proletariatul agricol. Reforma agrară a creat însă un țăran român liber din punct de vedere juridic, dînd serios avînt dezvoltării capitalismului din țara noastră. Un document cartografic din 1865 ne prezintă numărul mare de arendași din județul Muscel — 286, fiind al treilea județ în acest sens din țară, demonstrînd pătrunderea relațiilor capitaliste în agricultura României, după legiferarea reformei agrare¹².

Deși după războiul de independență din anii 1877—1878, la care țăranii și-au adus din plin contribuția, situația s-a schimbat prin ameliorarea situației lor, totuși au fost de cele mai multe ori excluși de la prevederile legilor și a unor măsuri luate în favoarea lor. La fel ca și în celelalte județe, arenda în bani, de pildă, a crescut în județul Muscel de la 16 bani de pogon cite era în 1866, la 30 de bani¹³. Țărănimea nevoiașă era constrînsă în continuare de către administrație, să îndeplinească obligații cerute în mod abuziv de exploatatorii lor.

În această perioadă (după războiul de independență) încep să fie propagate în rîndurile sătenilor idei socialiste, ceea ce va determina o serie din intelectuali de la sate care au început să organizeze o serie de societăți cu profil cultural, care-și înscriu ca țel luminarea țăranului. Țăranii din Muscel, alături de cei din Argeș, Gorj, Vilcea și Dimbovița au participat în prima jumătate a lunii octombrie 1881, la o mare întrunire la Corbeni. În anul 1885, a luat ființă, sub președinția învățătorului argeșean Constantin Dobrescu-Argeș, cercul învățătoresc „Școala nouă“, care s-a transformat în societate culturală cu același nume, avînd sediul la Domnești-Muscel. Această societate dispunea de o bibliotecă, sală de lectură, dorind a se transforma în Ateneu popular. Din această societate, a apărut în anul 1886, Banca populară „Frăția“ și cooperativa de consum „Econometul“, care a plătit o primă de consum membrilor său. Acestea au fost însă, lichidate după 4 ani de la înființare, pe motivul că propaga „idei subversive“, prima și că nu era trecută prin filiera codului comercial, a doua. Un mentor al țăranilor musceleni, pe care l-au propus deputat al lor, a fost Luca Paul.

Nedreapta împărțire a loturilor după reforma agrară din anul 1864, precum și abuzurile și regimul spolierii economice a multor țărani au fost cauzele de bază ale mării răscoale de la 1888, prima mare ridicare la luptă a țăranilor în condițiile dezvoltării capitaliste a României. În funcție de situația mai grea, s-au ridicat și țăranii, mai întii cei de la șes, din Ialomița și Ilfov, în martie, apoi la 10 și 11 aprilie s-au ridicat țăranii din județele Buzău, Brăila și Muscel¹⁴.

La început, țăranii cereau dreptul la pămînt, ameliorarea regimului învoielilor agricole, respectarea legilor în vigoare, condiții mai bune de viață și de locuit. În această perioadă, „locuințele țăranilor era nespațioase și neluminoase. Aglomerația se accentua iarna, mobilierul era sărăcăcios, paturile erau de multe ori goale“¹⁵.

În județul Muscel, răscoala nu s-a manifestat ca în Moldova și în județul vecin, Argeș. Mișcări ale țăranilor s-au înregistrat în partea de

¹² Cf. Constantin Tudor, *Un document cartografic privind împărțirea administrativă a României în 1865*, în *Revista de istorie*, 5, tom. 32, 1979, p. 92.

¹³ Corbu, C., *Țărănimea din România între 1864 și 1888*, Buc., 1979, p. 61.

¹⁴ Corbu, C., *Răscoala țăranilor de la 1888*, București, 1979, p. 152.

¹⁵ Dr. Crăiniceanu, Gh., *Igiena țăranului român*, București, 1895, p. 65.

sud a județului, probabil și datorită apropierii de județele Dimbovița și Argeș, unde totuși răscoala s-a dovedit a fi de mai mare intensitate. Astfel, la mijlocul lunii aprilie 1888, orașul Găești a fost puternic cuprins de revoltă. Aici se refugiaseră o serie de arendași și moșieri care, speriați, cereau Ministerului de Interne să intervină cu armata „astfel sintem pierduți”, spuneau ei¹⁶.

În satele dimprejurul Găeștilor, deci și în satele muscelene, agitația se simțea tot mai puternică. La 12 aprilie „mai multe sate pe linia Pittești, s-au răscolat și venind în număr de 800 asupra Găeștilor, i-au întâmpinat în marginea comunei Rădulești la distanța de 5 kilometri de Găești și somându-i să depună ciomegile cu care erau înarmați s-au supus. Retrăgându-se însă în fugă spre Rădulești făcând 41 prizonieri, i-au urmărit pînă în sat și la primărie s-au oprit cu toții avînd în frunte un rezervist... După trei somațiuni, au tras cu un cartuș de revolver asupra capului revoltei, cu numele Stan Neacșu, pe care l-au lovit în cap, omorîndu-l, „informa comandantul trupelor de represiune din Găești”¹⁷.

Revoltele vor continua și în anul următor, 1889. „Prin satele din Muscel, Gorj și Argeș, scria ziarul „Telegraful român” la 19 ianuarie, sătenii vorbesc de răscoală; ei zic că rău au făcut cei de la cîmp că s-au răscolat fără plan, fără a se înțelege cu cei de la munți. Noi nu vom face așa; noi avem arme și apoi, cînd răscoala va izbucni în munți, apoi nu cu armata se va putea potoli, zic sătenii de la munte”¹⁸. După cum se poate vedea, deși răscoala nu a cuprins mare parte din județul Muscel, tărani de aici erau conștienți că numai bine organizați și numai cu arma în mînă, puteau să-și cîștige drepturile. De asemenea, puneau pe prim plan problema unirii tuturor țăranilor.

Acțiunile țărănești din această perioadă s-au datorat și influenței socialiștilor și al propagandei făcute de aceștia la sate, mai ales prin cluburile socialiste înființate. Aceste frămîntări s-au datorat și legii din 1889, privind vînzarea bunurilor statului către țărani, deoarece aceasta a provocat numeroase abuzuri din partea autorităților (primari, notari, consilieri comunali). O altă lege care a provocat nemulțumiri mari în rîndul țăranilor a fost legea maximului din anul 1893, o impunere suplimentară asupra tuturor vînzătorilor și asupra diferitelor formalități pe care le efectuau țăranii în raporturile și tranzacțiile lor cu autoritățile.

Țăranii din comuna Leordeni (Muscel) se adresau astfel ziarului „Lumea nouă”, vorbind despre condițiile grele de viață și de muncă: „Cînd e timpul să muncim la noi, ne ia primarul și consilierii cu forța după locurile noastre și ne mină ca pe vite la munca d-lui proprietar, și cînd vine iarna murim de foame și noi, și vitele noastre, căci recolta ni se prăpădește”¹⁹. Țăranii din Leordeni se plîngeau și de comportarea fostului senator, moșierul Nae Gusi, care a răpit în anul 1899, „o bucată de pămînt consăteanului Petre Soare” și a închis drumul cu un gard (drumul ducea la cimitirul satului)²⁰. Totodată a silit pe țărani să aleagă drept jurați și consilieri pe favoriții lui.

¹⁶. Corbu C., op. cit., p. 195.

¹⁷. Corbu, C., *Răscoala de la 1848* p. 196—197.

¹⁸. Corbu C., Deac A., op. cit., p. 74.

¹⁹. Ibidem., p. 58.

²⁰. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900*, Ed. politică, București, 1969.

Un puternic curent spre concentrarea forțelor politice care se situau pe pozițiile apărării intereselor și drepturilor țărănimii se observă încă de la începutul anului 1899. Într-un apel „Către alegătorii colegiului III”, Comitetul executiv al Clubului muncitorilor din București chema masele țărănești să voteze în județele Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Muscel, Olt și în celelalte județe „fiecare sătean să nu dea votul decît pentru candidații țaranilor, împotriva candidaților ciocoilor și conservatori”. Candidatul ce urma să fie susținut de țaranii musceleni era Luca Paul.

Alegerile din anul 1899, au demonstrat că „socialismul prinde din ce în ce mai adînci rădăcini în orașe și sate, iar pe de altă parte că Colegiul III, pînă azi zestrea nemîșcătoare a partidelor istorice, începe să se miște și să-și îndrepte privirile aiurea decît la stăpînitorii liberali și conservatori”²¹.

Un șir de mișcări țărănești au fost semnalate în toamna anului 1900, ca un răspuns la instituirea legii impozitului asupra băuturilor spirtoase. Prin aceste legi, impozitul funciar pe hectarul de livadă a fost înlocuit cu impozitul pe gradul și pe decalitrul de alcool. Mișcările țărănești din județul Dimbovița s-au continuat și în Muscel, mai ales la Aninoasa, ceea ce a determinat pe agenții fiscali să nu mai aplice legea²².

În concluzie, perioada 1864—1900, nu se caracterizează prin mișcări de proporții, cum au fost în alte județe din sudul și din estul țării, deoarece existența obștilor satești a făcut ca țaranii musceleni să nu ducă lipsă de pămînt ca în alte părți. Totuși, odată cu începutul procesului de destrămare al obștilor și datorită unor legi aspre și a neaplicării corecte a acestor legi și în special a legii rurale, se înregistrează o serie de frămîntări țărănești izolate. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea se înregistrează o creștere a gradului de conștientizare a țăranilor, datorată și popagandei făcute de mișcarea socialistă și de cea țărănistă la sate.

²¹. Matei, Gh., **Ciuburile socialiste la sate**, Ed. științifică, București, 1968, p. 171.

²². Corbu, C., Deac, A., op. cit., p. 249.

Un cîmpulungean patriot Grigore Procopiu

CORNELIU TAMAȘ

Grigore Procopiu unul din cei mai de valoare fii adoptivi ai Vilcii¹, s-a născut la Cîmpulung Muscel la 20 decembrie 1859² ca fiu al lui Precopie Constanin însoțit învățătorul Școlii primare nr. 1 și al Elenei Aricescu sora istoricului C. D. Aricescu. Era fratele mai mic a lui Emil Procopiu cunoscutul animator al vieții culturale mușcelene³. Familia institutorului a avut nouă copii⁴.

Școala primară o urmează în Cîmpulung și la București liceul Matei Basarab. Rămăs orfan de tată pe cînd se afla în liceu, datorită aptitudinilor sale a început de mic să fie o nădejde și un sprijin familiei sale.

¹ **Indrumarea Vilcii** nr. 66/67 din 11—31 oct. 1980.

² A fost botezat la Biserica Domnească din Cîmpulung.

³ Fl. Mirșu, Gh. Păruță, **Cîmpulung Muscel „Ieri și azi”**, Cîmpulung 1974, p. 356. El a fost unul din cei 9 membrii ai Comitetului executiv al Unirii din Cîmpulung; director al Școlii primare nr. 1, în 1860 a fost numit profesor al școlii centrale de Mușcel.

⁴ Gh. Păruță, Ion Sucu, **Liceul Dinicu Golescu din Cîmpulung Muscel la 80 de ani de activitate 1891—1971**, Cîmpulung Muscel 1974, p. 107. Emil Procopiu (1859—1955) a urmat liceul Matei Basarab din București; În 1882 este numit înstitor la Școala primară nr. 2 din Cîmpulung, din 1894 este numit profesor la gimnaziul din Cîmpulung. A scos prima gazetă din Cîmpulung intitulată „Vocea Mușcelului”.

⁵ Emilian Procopiu profesor Cîmpulung, Eufrosina Dumitrescu Cîmpulung, Grigore Procopiu avocat Rm. Vilcea, Elena Luca profesor Cîmpulung, Zoe Spulbercanu învățătoare Craiova, Constantin Procopiu prof. la Brăila și Rm. Vilcea, Aristița Procopiu prof. Rm. Vilcea, Gheorghe Procopiu doctor la Giurgiu și Alexandrina Cristescu din Cîmpulung.

Se înscrie la facultatea de drept din București și ca student ocupă o mică slujbă le funcțional la Tribunalul Ilfov unde a stat pînă și-a luat licența. Terminînd studiile juridice cu aprecieri elogioase, profesorul C. G. Disescu, a intervenit la Ministerul Justiției să fie numit în magistratură ca judecător de pace în Teleorman, Apoi a fost trecut ca substituit de procuror la Tribunalul Vilcea⁶. Părăsește magistratura și se înscrie în baroul de Vilcea.

La 26 iulie 1887 se căsătorește cu Elena Cristescu⁷. Legat de mindrul pămînt oltenesc al Vilcii acest om a fost credincios Rîmniceului Vilcea refuzînd propunerea lui Emilian de a ocupa funcția de Președinte al Tribunalului de Mușcel. Rînd pe rînd ca membru în Consiliul Comunal, ca primar al orașului Rîmniceului Vilcea, deputat și senator Grigore Procopiu ajunge o personalitate proeminentă a vieții politice locale.

Temperament blind cu o cultură superioară juridică, cunoscător al marilor probleme la ordinea zilei, a acordat Consiliului legislativ un rol foarte important, dîndu-i o mare strălucire făcîndu-l indispensabil în sistemul juridic al patriei.

Avocat de prestigiu, viața sa profesională a fost un șirag de succese a cărui izvor trebuie să-l căutăm în acele pledoarii în care dibăcia elegantă a dialecticii juridice, strălucirea și putea de evacuare a cuvîntului nu erau decît mijloace prin care se revarsă marele său suflet, entuziasmat și pătimaș de dreptate. Nepărtinitor și drept el a fost paznicul vigilent al instituțiilor fundamentale, priceputul meșter care cu răbdare a alcătuit aceste așezări civile unificate după desăvîrșirea unității naționale. Datorită înaltelor sale calități a fost numit la Grupul român al Uniunii Interparlamentare, consilier la secția a II-a al Consiliului legislativ, membru în comisia pentru studierea ajutorării despăgubirilor de război vicepreședinte al senatului etc.

Om de o rară înțelepciune, profund meditativ, erudit și suflet de caracter, ziarele vremii îl considera filozoful Vilcii⁸.

În fondul personal „Grigore Procopiu“ păstrat la Arhivele Statului Vilcea în afară de corespondență cu personalități politice ale vremii cu oameni de cultură⁹ se păstrează și numeroase manuscrise¹¹. În domeniul filozofiei menționăm două materiale inedite privind „Teoria cunoașterii“ și „Evoluția gîndirii“ care își așteaptă încă editorul.

⁶ Corneliu Tamaș Achiziții Noi F.A.S. jud. Vilcea în „Revista Arhivelor“ nr. 1/1979 p. 30.

⁷ Era fîca avocatului Constantin Cristescu a cărui mamă Chiriachita Golescu făcea parte dintr-o familie renumită în Vilcea. Din căsătorie au rezultat șase copii Dan Procopiu avocat, Mircea Procopiu inginer petrolier, Horia Procopiu doctor, Laura Hozoc, Aurora Procopiu și Ioana Grigore Procopiu prof. de franceză. În afara căsătoriei a avut ca fiu pe Dan Rădulescu prof. universitar la Cluj renumit chimist.

⁸ Vezi „Îndrumarea Vilcii“ nr. 66—67 din 11—31 oct. 1930.

⁹ Printre care menționăm, C. Brătianu, Vintilă Brătianu, Trancrea Constantinescu, I.Gh. Duca, Mirzescu, Grigore Iulian și alții.

¹⁰ Olga Greceanu.

¹¹ Menționăm : „Criza parlamentelor și partidelor, Considerații asupra experiențelor democratice în Europa postbelică. „Calculul diferențial și integral“, Expunerea de motive la legea timbrului, la legea accelerării judecăților și a avansării în armată.

În cuvîntarea la banchetul dat scriitorilor veniți la o șezătoare la Rîmnicu Vilcea¹² Grigore Precopiu a spus „Voi scriitorii, sinteți muncitori care puneți munca voastră pentru a contribui la construcția unui edificiu neperitor de civilizație și cultură românească. Misiunea scriitorului e grea dar nobilă și frumoasă“.

În timpul primului război mondial s-a refugiat cu Parlamentul în Moldova și apoi în Rusia la Odesa și Kerson. Împreună cu căpătata în acea perioadă s-a materializat într-un volum de amintiri, note impresii intitulat „Parlamentul în pribegie“¹³.

C. D. Disescu după ce îl felicită pentru curajul de a fi scris acest volum îi mulțumește pentru exactitatea faptelor arătînd că opinia publică va fi recunoscătoare, că a ridicat vîlul ce acoperea însemnate evenimente trăite între viață și moarte în pribegia din Moldova și Rusia. A încercat să reediteze această carte în limba franceză în editura pariziană Gamberet dar tatonările au rămas fără rezultat. A mai publicat „Scumpirea traiului“ și pînă la o vîrstă înaintată clocoteau în el izvoarele vieții. A decedat la 13 octombrie 1930 în București și a fost înhumat în Cimitirul Sf. Ion din Rîmnicu Vilcea. La 13 septembrie 1939 i s-a desvelit un bust în sala Tribunalului jud. Vilcea. O stradă din Rîmnicu Vilcea îi păstrează și astăzi memoria acestui mușcelan patriot.

¹². Au participat Mihail Sadoveanu, J. Cazaban, I. Minulescu, Cezar Petrescu, Ion Pilat, Busuioceanu, Victor Ion Popa ș.a.

¹³. Gr. Procopiu, *Parlamentul în pribegie* (1916—1918). Amintiri, Note și Impresii Rm. Vilcea. Tipografia Anon. Rom. Viitorul Vilcei, 1920 p. 230.

Mulțumesc din inimă domnișoarei Aura Procopiu pentru faptul că a donat toate materialele documentare ale tatălui său, și pentru informațiile prețioase care au Lucrări scrise de Grigore Procopiu, „Viața Absolută“, Condițiunea juridică a copiilor naturali“, „Parlamentul în pribegie (1916—1918)“, „Fundamentul moralei“, „Scumpirea traiului“, „Studii economice“.

Dr. C. I. Parhon- **om și patriot**

LIDIA MIHĂILESCU

Dacă activitatea savantului și eruditului de factură enciclopedică dr. Const. I. Parhon este cunoscută din însăși opera sa științifică lăsată posterității, despre omul și patriotul C. I. Parhon se pot spune încă multe lucruri. Născut pe plaiurile din Cimpulung Muscel, la 15/28 oct. 1874 va fi atras de mic copil, de frumusețea locurilor natale, de intrinseca legătură dintre om și natură, de tainele mecanismelor vieții, pe care se va strădui să le smulgă naturii, pentru a le reda oamenilor, contribuind astfel „la ajutorarea și înălțarea vieții lor”¹, după cum afirma unul dintre numeroșii săi pacienți. De altfel, memoriile sale consemnează astfel faptul : „Am stat cu fereastra sufletului deschisă spre lume, spre viață, să răspîdesc din tot ce am adunat, ca să rodească. Dăruindu-mă semenilor mei, dar și trăind din plin viața mea interioară, am înțeles din totdeauna că omul are datorii față de societate... că trebuie să fim pătrunși în fiecare clipă a existenței noastre de îndatorirea pe care o avem față de cei din jur și mai ales față de tinerii care își caută calea...”².

Dorința de mai bine și dragostea de oameni, îl va determina ca încă din perioada studiilor liceale de la „Petru și Pavel” din Ploiești, să se apropie de mișcarea socialistă și marxistă căreia „i-a rămas credincios toată viața”³, după cum singur mărturisea. „Orașul acesta mi-a dezvăluit sensul și realitatea problemelor sociale... Am fost prins în vârtejul acestei mișcări. Am găsit aici un ideal, o orientare care mi-a rămas statornică. Viața mea a căpătat de la început o întrepătrundere de preocupări : mă diriguiam cu aceeași pasiune către studiul naturii, căutînd explicații fenomenelor vieții și către viața socială în care aveam datoria de a interveni pentru a contribui la eliberarea oamenilor de sub servituți”⁴.

¹. Arh. St. Buc., fond C.I. Parhon, Corespondența cu pacienții.

². Institutul de Endocrinologie, Buc., Camera memorială „dr. C.I. Parhon”, Jurnal către tineret, fond documentar 413.

³. L. Mihăilescu, G. Ionescu „Am fost revoluționar”, în rev. Magazin istoric, an XIV, nr. 6 (159) iunie 1980, p. 23.

⁴. Idem.

Terminându-și studiile liceale, C.I. Parhon trebuia să-și aleagă o profesie. „Înțelegeam că profesia trebuie să exprime pe om, să-i încoroneze strădaniile, să-i ajute să continue preocupările lui intime și în același timp, să fie legată de întreaga lui concepție asupra lumii și a vieții”⁵.

Așa dar, din „respectul pe care îl căpătasem pentru ființa umană — rod al consfătuirilor cu prietenii mei socialiști — mă simțeam atras către medicină”⁶. Dar și iubirea față de natură îl va urmări cu chinuitoare întrebări. Și se va hotărî să urmeze în paralel și medicina și științele naturale la București, fericită interferență pentru cercetătorul de mai târziu.

Consecvent ideilor socialiste care îl apropiau de oamenii din jur, de problemele și frământările acestora, de numeroasele greutăți cu care se confruntau și pe care dorea să le amelioreze, C.I. Parhon, încă din primele zile ale venirii lui la București a căutat să ia legătura cu mișcarea socialistă. Acest moment îl va descrie astfel în memoriile sale : „Clubul Socialist l-am găsit curînd. Era într-o sală din Piața Amzei, așa numita „sală Sotir”. Cred că am fost membru activ în acest club cel puțin în primii doi ani de medicină.

Din amintirile acelor ani am reținut că acolo veneau muncitori, intelectuali, profesori universitari ca Voinov, Paul Bujor, V. Morțun, Tr. Demetrescu, dr. I. Cantacuzino, dr. Codreanu, C-tin. Mille, Dobrogeanu Gherea.

Îmi amintesc că s-a sărbătorit o aniversare a „Comunei din Paris”. Intelectuali mai vîrstnici, participanți, erau Emil Racoviță și George Diamandi”⁷.

Tot în această perioadă colaborează la ziarul „Munca”, lansează apelul de înființare a cercului de propagandă a studenților democrați, este ales chiar secretarul cercului și desemnat să țină prima conferință „Socialismul și tactica socialistă”⁸.

„Orientarea mea socialistă va mărturisi mai târziu în jurnalul său, nu era o simplă modă intelectuală, un act de mimetism, de imitații fără consecințe. Făcea parte din viața mea sufletească, mă exprima în tot ce aveam propriu... Era în același timp expresia unui ideal, a unei optici asupra vieții și a demnității umane”⁹.

Student eminent, cu o vastă cultură, se va dăruia cercetării științifice cu pasiunea oamenilor care simt că au de îndeplinit o înaltă misiune.

Muncind asiduu și fără preget, va dăruia oamenilor primul tratat de Endocrinologie. Publicat în România în 1908 și apoi la Paris în 1909 va primi premiul Serfiotti.

„Este o mare onoare pentru un medic francez de a prezenta publicului mondial acest tratat”¹⁰, scria în revista „Archives de Medecine experimentale” renumitul savant francez prof. dr. Charles Archard. Într-o scrisoare, dr. M. Longo din Verona îi scria „Aveți marele merit de a fi adus științei o lucrare căreia i se simțea necesitatea. Medicina trebuie să

⁵. Institut de Endocrinologie Buc., Camera memorială dr. C.I. Parhon, Jurnalul „Către tineret”, fond documentar 413.

⁶. Idem.

⁷. Idem.

⁸. Ștefănescu-Parhon Constanța, Biografia dr. C.I. Parhon, mss. aflat la Camera memorială de la Institutul de Endocrinologie Buc.

⁹. Institutul de Endocrinologie Buc., Camera memorială, Jurnalul „Către tineret”, fond documentar nr. 413.

¹⁰. George Vlad, C-tin. I. Parhon, rev. Indrumătorul Cultural, nr. 8, 1979, p. 5.

vă fie recunoscătoare. V-ați onorat pe Dv. înși-vă dar ați onorat și patria dumneavoastră România¹¹.

Prin dr. C.I. Parhon, școala românească dăruia astfel științei universale încă un nume de prestigiu.

Numit profesor la Iași, își va desfășura activitatea științifică la Socola, prilej cu care profesorul, medicul și omul de știință dr. C.I. Parhon va dovedi o înaltă ținută pentru profesiunea aleasă, o mare dragoste de catedră și studenți, un mare interes bolnavilor. Îmbinind cercetarea, cu teoria și cu truda în spital, a pătruns numeroase domenii ale științei medicale ca : neurologia, psihologia, endocrinologia, geriatria. O nesecată sete de a cunoaște și a înțelege cit mai mult și, mai cu seamă cit mai precis, l-au făcut să dea științei peste 1 000 de lucrări de renume mondial.

„La Socola școala sa n-a fost numai științifică, dar și politică. Grupul era cunoscut ca socialist și comunist — „Socola roșie“.

Aici aveau loc conferințe ilegale ale P.C.R. cu delegați din țară și străinătate. Socola devenise loc de întâlnire și de refugiu al studenților comuniști¹².

În 1925, C.I. Parhon, decan al Facultății de medicină din Iași, protesta în fața ministerului instrucțiunii publice care hotărâse desființarea Spitalului Socola. „Las la o parte importanța spitalului din punct de vedere al tratamentului și asistentei alienaților din toată regiunea Moldovei și în bună parte a Basarabiei și chiar Munteniei și Bucovinei. Desființarea Socolei ar lovi Facultatea de medicină din Iași în însăși existența ei“¹³. Socola va continua să existe. Paralel cu munca științifică dr. C.I. Parhon va continua lupta socială.

În sala Dacia din București în 1928 glasul său se va face auzit întru apărarea deținuților politici.

„Am citit în ziarul Dreptatea — cuvîntarea ta de la întrunirea de la Dacia pentru amnistierea deținuților politici, în care am avut de admirat atitudinea ta demnă și curajoasă. Mi-a plăcut cum ai luat apărarea lui Bujor, fără preocuparea că vei indispuce vreun partid. Atitudinea care ai luat-o în amîndouă cestiunile, dovedește că, pe lîngă calitățile savantului le întrunești și pe cele ale omului de caracter“¹⁴ scria un admirator.

Dr. C.I. Parhon a colaborat la publicațiile progresiste Facla, Reporter, a fost unul dintre fondatorii secției române a grupului „Clarté“, inițiat de Barbussse în Franța ; a făcut parte din conducerea „Ligii pentru drepturile omului“, a activat în Comitetul Național Antifascist¹⁵.

În 1934, o notă informativă a Direcției Generale a Poliției și Siguranței arăta necesitatea interzicerii ziarului „Studentul nou“, ce apărea la Paris în limba română, cu conținut antifascist, la care colaborau profesorii Iorgu Iordan, C.I. Parhon, Petre Constantinescu — Iași¹⁶.

Mai tîrziu, în 1936, dr. C.I. Parhon este ales membru în Comitetul Român al Reuniunii universale pentru pace, care era o secție a organizației internaționale Reuniunea Universală a Păcii, creată în urma Congresului mondial de la Bruxelles.

¹¹ Arh. St. Buc., fond dr. C.I. Parhon, Corespondența cu medici străini.

¹² Ștefănescu Parhon Constanța, Biografia dr. C.I. Parhon, mss. la Institutul de Endocrinologie Buc., Camera memorială.

¹³ Inst. de Endocrinologie, Buc., Camera memorială, fond documentar 212.

¹⁴ Arh. St. Buc., fond dr. C.I. Parhon, Corespondența cu Victor Parhon.

¹⁵ Ștefănescu-Parhon Constanța, Biografia dr. C.I. Parhon cit...,

¹⁶ Arh. St. Buc., fond Min. Propag. Naționale, Presa externă, dosar 505, 1934.

Dr. C.I. Parhon activa alături de personalități politice și culturale ca Mihail Sadoveanu, Petru Groza, Geo Bogza, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Mihail Ralea, avându-l ca președinte pe Nicolae Titulescu¹⁷.

În 1940, este obligat de politicienii vremii să se pensioneze. Se va reintegra învățămîntului abia după 23 august 1944. „Clinician erudit și experimentator ingenios, acad. C.I. Parhon a depășit contemporaneitatea prin ideile sale avansate, prin intuiția fenomenelor care abia se zăreau la orizontul științei și prin complexitatea previziunilor sale în multiple direcții ale biologiei și ale medicinei”¹⁸.

Institute, de cercetare, universități și academii, din întreaga lume, îi vor solicita sfatul, îndrumarea, prezența. Membru a numeroase Academii din lume, doctor honoris causa, investit cu titluri, ordine și medalii ale R.S. România, pentru meritele pe tărîm științific și social-politic, va primi, după 23 August 1944 înalte răspunderi în stat.

Dar Const. I. Parhon pînă la sfîrșitul vieții sale — 9 august 1969 — va rămîne un om modest, gata să dăruiască oamenilor puțină bucurie. În 1953, Gala Galaction, intervenind pentru un cunoscut îi scria: „Iubesc destul oamenii ca să vreau să-i servesc și știu că profesorul dr. C.I. Parhon mă întrece în această sacră iubire”¹⁹.

Dotat cu o putere de muncă deosebită, avînd ca mobil permanent cunoașterea lumii înconjurătoare, C.I. Parhon n-a fost numai un om de știință ci a fost și un mare profesor, un mare medic și un mare cetățean. Este exemplul omului de știință progresist care a luptat pentru realizarea aspirațiilor poporului, străduindu-se să aline suferințele la fel cum a luptat în laborator și spital contra maladiilor, bătrîneții și morții²⁰.

¹⁷. Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, 1936, dosar 134, f. 33 : v. și I.M. Oprea, Nic. Titulescu, Ed. șt., Buc., 1966, p. 375.

¹⁸. C.I. Botez, Concepțiile psihologice în opera acad. C.I. Parhon, p. 129.

¹⁹. Arh. St. Buc., fond dr. C.I. Parhon, corespondența cu Gala Galaction.

²⁰. St. Milcu, Coup d'oeil sur l'oeuvre scientifique du prof. C.I. Parhon, în Omagiu lui C.I. Parhon, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1966, p. 80.

Cîmpulungul

în scrierile

lui George Oprescu

RADU IONESCU

La șaptezeci și șapte de ani, la vîrsta la care cei mai mulți oameni se bucură de liniștea tihnită a casei, George Oprescu, dinamicul profesor al atîtor generații de studenți, exemplu de energie — adesea neurmat ! —, începea studierea unuia din cele mai importante ansambluri de arhitectură din țara noastră : Bisericile fortificate. În prefața cărții, apărută în 1957, într-o exprimare simplă, directă, confesivă, la care-i dădea dreptul atît firea cît și vîrsta, George Oprescu declara că pasiunea drumeției și dragostea de natură l-au ajutat, spunea el „acum, către sfîrșitul carierii...” să străbată lungi drumuri pentru a înțelege mai bine geneza și rostul acestor monumente.

Aflăm, în această afirmație, dragostea profesorului, nealterată de vîrstă, față de natură, pentru contemplarea, cu aceeași vie curiozitate, a unui copac, a unei coline sau a unei opere de artă.

Este neîndoelnic că Muscelul, căci Oprescu era fiu al Muscelului, l-a ajutat încă din anii copilăriei să-și educe dragostea de natură, oferindu-i exemple unice în perfecțiunea lor. De altfel, fără să fi dedicat o lucrare în special orașului său natal, aflăm, citindu-i amintirile, încă inedite, dragostea și admirația pe care o purta acestor locuri. Îndepărtata origine pastorală a familiei sale, sărăcită între timp, întreținea nostalgia naturii și a migrației, după cum, desigur, existenței modeste, într-o casă săracă, orele petrecute în natură îi opuneau spectacolul unui fast familiar și util echilibrului său spiritual.

Am socotit util să dăm cîteva extrase din mai sus amintitele însemnări pentru faptul că George Oprescu a devenit, el însuși, un moment al istoriei Cîmpulungului și, poate, astfel, cercetătorii le vor putea completa, util, cu noi informații. Iată ce spunea profesorul referitor la originea familiei sale :

„Mama mea era dintr-o familie din jurul Moeșilor, din Transilvania, familie care trecuse în România cam la începutul secolului trecut, cu toată averea ei, compusă în mare parte din oi, și se stabilise la Rucăr, unde, nenorocire după nenorocire o izbise, așa încît, la timpul nașterii mele (1881) bunica mea locuia, ca să poată trăi, la Cîmpulung. Cu vreo patru-

zeci de ani mai înainte, casa și livezile pe care membrii familiei le posedau la Rucăr, după venirea lor din Ardeal, printr-o lunecare de straturi, fuseseră nimicite. Cam în același timp, actele de posesiune ale unei părți din muntele Ghimbavul, unde strămoșii mei își creșteau oile, fuseseră furate văduvei bolnave de lingoare — cum se numea pe atunci febra tifoidă — de un vecin și rudă și astfel și această parte a averii lor fusese redusă la neant“.

Iată cum apare în aceste amintiri bunica, ființa pe care profesorul a iubit-o încă mai mult decât pe propria sa mamă :

„Bunica se născuse la Rucăr, în 1844, în vremea când neamul nostru, destul de numeros, sărăcise complet. Simpatică la înfățișare, când era tânără, dar nevoiașă, trăia ajutînd, ici și colo, femeile în gospodărie. În acea vreme vama dintre România și Ungaria nu era chiar pe culmea Carpaților, cum a fost mai tirziu, ci era foarte aproape de Rucăr, ceea ce facilita relațiile funcționarilor unguri cu rucărenii. Cam pe la 15—16 ani bunica atrăsese privirile vameșului ungur, Cișmaș. De la această întîmplare numele sub care era cunoscută era cel de Cișmășoia, iar nu cel de Oprescu, dat mi tirziu urmașilor familiei la școală, și pe care îl luaseră, în actele lor publice, și bătrînii care mai trăiau“. (În unele acte de stare civilă din anii copilăriei chiar G. Oprescu era trecut sub numele de G. Cișmășoia, nume ulterior modificat prin acte notariale n.n.). Bunica, admirabila povestitoare de basme, pe care G. Oprescu, o va evoca adesea în amintirile sale, avea să moară la Cîmpulung în anul 1906, supraviețuind fiicei sale.

Insemnările referitoare la mama sa sînt mai sumare. Aflăm însă că muncea din greu, ajungînd să-și facă o oarecare reputație de bună croitoreasă în Cîmpulung. Avea grija mamei sale și a celor doi copii, Gheorghe și Vasile, iar în ultimii ani ai vieții și a unui soț, un fost subofițer, Niculescu, om corect însă total străin și dezinteresat de soarta membrilor familiei soției sale. Bolnavă de ftizie, muncită peste puteri, mama profesorului a murit în anul 1902. deci la numai 40 ani.

După cum ne spune G. Oprescu, familia sa locuia într-o casă luată cu chirie în strada Matei Basarab, la numărul 133, deci în spatele actualei grădini publice, casă de mult demolată. „Locuința noastră din Cîmpulung avea un corp de case compus din trei camere de locuit, o bucătărie și dependințe, cu fațada la stradă a celei mai importante camere. În fund, îndărătul casei, era o curte imensă, un fel de grădină necultivată, și deci aproape inutilă, în care țineam găinile ce constituiau ocupația preferată a bunicii, și tot ce era aruncat din casă ca fără valoare, dar de care mama nu voia să ne despărțim, dar și lemnele, pînă la tăiatul și aranjarea lor la locul potrivit, totul la voia întîmplării. Întregul cuprins al acestei enorme grădini era sub supravegherea bunicii și izvorul satisfacțiilor ei domestice, căci mama n-o vizita niciodată iar eu nu știu dacă intram în ea de 2—3 ori pe an.... Fundul imensei grădini inutile dădea într-o străduță puțin frecventată, și chiar în fața grădinii noastre se găsea vila părinților profesorului Alexandru Rosetti...“.

Evocînd anii copilăriei petrecute la Cîmpulung, George Oprescu își amintește cum a învățat să citească, nu pe abecedar, ca toți copii, ci pe ziarul „Răsboiul“ sau pe romanele pe care le citea cu nesăț mama sa. Însă amintirea cea mai puternică din anii copilăriei este aceea a poveștilor spuse de bunica sa.

„N-am întîlnit niciodată în viață un mai bun povestitor de basme. Le cunoștea pe toate, cum, nu știu, căci ea n'avea niciodată vreme de as-

cultat povești, iar de citit nu putea, căci nu știa carte. Unul din acele basme era cel mai înspăimântător, deși când mi l-a povestit nu i-am înțeles deplin oroarea. Avea ca subiect supărarea unei ursitoare care nu fusese poftită la sărbătoarea nașterii unei fete de împărat, și care, ca să se răzbune, o blestemase să fie posedată de toate vietățile pământului. Ajunsă la vîrsta de măritat, fata împăratului bolea. Se petrecea cu ea ceva ce nu era normal, o neliniște ca și cum i-ar lipsi ceva. Un vraci consultat și-a adus aminte de blestemul ursitoare și a povestit împăratului tot ce știa. Aflînd și fata secretul, și îngrozindu-se de teribila veste, s-a omorît. Moartea însă, nimeni n-a putut să-i ridice cosciugul pentru a fi înmormîntată. Cadavrul nu se lăsa ridicat, opunea rezistență, în sensul că devenise atît de greu că nu putea fi mișcat din loc. Trebuia cu orice preț ca ursita să se îplinească. Dar cum? Poporul nostru crede că dacă un animal oarecare trece pe sub un cosciug în care e un mort, acel mort a suferit cea mai mare necinste ce i se putea aduce. Sfetnicii împăratului au ajuns deci la concluzia că, pentru a împlini ursita, este nevoie să facă să treacă pe sub cosciugul fetei toate animalele...“.

„Nu toate basmele bunicii inspirau oroarea pe care, cu toată vîrsta mea incapabilă de a pricepe tot ce cuprindea, mă înspăimîntase; celelalte se petreceau într-o atmosferă fericită, balaurii cădeau morți, iar feții-frumoși ajungeau să se căsătorească cu prințesele pe care le iubeau“. Darul de povestitoare al acestei atît de dotate cunoscătoare a folclorului regiunii, și poate și creatoare de folclor, l-a marcat atît de mult pe G. Oprescu încît a dedicat un articol celor trei mari povestitori pe care i-a cunoscut în-deaproape: Panait Istrati, Ana Brancovan, contesă de Noailles și Ana Cișmășoia, zisă Oprescu, bunica sa.

Ajuns la anii învățăturii, modesta croitoreasă voia să-și dea feciorul la un meșter, pentru a învăța o meserie, cîsmar, căci, zicea ea, „este o meserie de viitor“ și totuși, atras de școală, împins de dorința de a învăța, tînărul Oprescu a luat, în 1889, calea Școlii No. 1 din Cîmpulung.

„Primele mele impresii văzîndu-mă în mijlocul atîtor copii de vîrsta mea, mulți veniți în costumele lor pitorești din satele din jurul orașului, care țineau administrativ de Cîmpulung, mai degrabă m-au intimidat. Sentimentul acesta a dispărut însă repede. Școala la care mi-am făcut clasele primare era cea cu numărul 1, zidită în mijlocul unui cîmp necultivat, cu cîțiva copaci, între strada Matei Basarab a nord, căreia noi îi ziceam de obicei strada Gruului, și strada Mare, care oficial purta numele de Negru Vodă...“.

„Profesorii mei din clasele primare erau oameni de care am păstrat o bună amintire în ce privește inteligența, pregătirea și simțul lor de răspundere. Ne trăgeau uneori de perciuni, e drept, ne dădeau cu linia sau cu un băț la palmă, dar se interesau de noi și mi-au lăsat o amintire care se va părea ciudată. Din toți profesorii pe care i-am avut în tot timpul vieții mele, cei mai bine pregătiți erau cei din clasele primare, și cu cît înaintam, sensibil mai puțin bine cei din liceu, și încă mai puțin bine cei de la Universitate, exceptînd bineînțeles pe genialul profesor Iorga, pe admirabilul profesor Onciul, pe profesorul de limba franceză Pompiliu Eliad...“.

„Întorcîndu-mă la cei patru profesori ai mei din școala numărul 1 din la 1848, care aveau astfel prestigiul acestor părinți ai democrației românești, și în care ei lăsaseră o bibliotecă destul de frumoasă ce se găsea în cancelaria profesorilor, toți meritau renumele pe care această școală pri-

primară i-l ciștigase, nu numai în Cîmpulung. Însă, dintre ei, cel care-mi era mai drag și care a avut o parte însemnată în determinarea viitorului vieții mele, era un tânăr, Bucur Țuțuianu, venit la Cîmpulung imediat după terminarea cursurilor Școlii Normale pentru învățătura poporului Român și care, îmbrăcat în hainele lui țărănești din Valea Mare, își da toată silința să-și facă pe deplin datoria ca să ne devină dragă cartea“.

Într'adevăr, nu există nici o lucrare a profesorului dedicată exclusiv Muscelului, însă căldura, admirația, dragostea evidentă cu care vorbește de operele lui Grigorescu făcute în această regiune, de acuarelele lui Szathmary, de pinzele lui Negulici, Iser, Dărăscu, Iosif, Steriadi și alții, sînt edificatoare pentru simțămintele sale. De asemenea în lucrările sale asupra artei populare referirile la costumul muscelian poartă nu numai amprenta bunei cunoașteri a subiectului, dar și a familiarizării sufletești cu el. Splendidele piese de costum muscelian cu care sîntem reprezentați la Victoria and Albert Museum din Londra, la muzeul țesăturilor din Lyon, la muzeul din Geneva, etc. au fost donate de G. Oprescu. Și cu cît mai mult folos stau acolo decît într'unul din depozitele muzeelor sau a muzeelor închise în lăzi.

Semnul cel mai mare, mai substanțial, de dragoste față de locurile natale l-a dat G. Oprescu atunci cînd, numit director al recent înființatului Institutul de Istoria Artei, a întreprins o temeinică studiere a monumentelor din Cîmpulung și din zona Muscelului pentru a le putea include în planul de cercetări al Institutului. În 9 august 1949 începea această călătorie în urma căreia eminenți cercetători erau îndrumați de profesor către unul sau altul dintre monumentele aflate în evidență. În 1955 o notă în revista Institutului repunea în atenție scrisoarea lui Neacșu după cum, tot în aceeași epocă, o conferință la Radio, „Muscelul în opera pictorilor români“, mărturisea sentimentele profesorului față de aceste locuri.

Dar, mai presus de toate, permanentul interes față de Cîmpulung s-a dovedit atunci cînd, în 1928, și-a cumpărat casa din spatele bisericii Sfînta Marina, devenită locul predilect pentru odihnă și lucru al profesorului. Invitați sau doar în trecerea prin Cîmpulung, mai toți colaboratorii profesorului au fost duși de profesor să vadă monumentele sau locurile cele mai frumoase, orașul și regiunea devenind astfel familiară mai tuturor colaboratorilor săi.

Silueta profesorului, vorba mult mai binevoitoare aici decît la București persistă încă în amintirile localnicilor. Aceștia țin trează, mai mult decît un monument sau un nume dat unei străzi amintirea unui om care, obișnuit cu marile capitale europene, se socotea el însuși doar atunci cînd revenea pe plaiurile natale.

Considerații privind activitatea silvicultorului Vasile A. Goleșcu din Cîmpulung-Muscel, la începutul sec. XX

VALERIU ALEXIU

Tradițiile culturale ale familiei Goleșcu sînt continuate, în plan științific de către Vasile Goleșcu. Biolog prin formație și silvicultor prin profesie, acesta a depus o activitate laborioasă în domeniile menționate, studiile sale bucurîndu-se de aprecieri unanime în rîndurile specialiștilor din țară și străinătate. Ignorat de posteritate, considerăm că prin activitatea științifică și atitudinea politică, orientată spre apărarea intereselor naționale, personalitatea lui Vasile Goleșcu nu trebuie să rămînă anonimă, ci, integrată în galeria personalităților culturale ale familiei Goleșcu.

Vasile Goleșcu este descendent al unei vechi familii de boieri munteni, fiu al marelui revoluționar Alexandru G. Goleșcu — Arăpîlă, nepot al vornicului Iordache Goleșcu, văr bun al academicianului George Ben-gescu.

Deși nu se ridică la nivelul unui Iordache sau Dinicu, deschizător de drumuri în literatura română, sau la nivelul fraților Golești, revoluționari la 1848, Vasile Goleșcu continuă tradiția marilor săi înaintași, fiind tot atît de interesat ca aceștia pentru cunoașterea tradițiilor poporului român, pentru înălțarea acestuia pe culmile civilizației, pentru cunoașterea sa de către celelalte state ale lumii.

Născut la București în 1875, Vasile Goleșcu își face primele studii la Paris, după care urmează cursurile de specialitate la Ecole des Eaux et forêts din Nancy¹.

În colecția Complexului muzeal Golești se găsește Certificatul de capacitate, eliberat la 5 octombrie 1897 de către Administrația pădurilor, Școala națională forestieră din Nancy.

Venit în țară, funcționează ca silvicultor șef la Ocolul silvic din Cîmpulung-Muscel, începînd de la 1 noiembrie 1897 pînă la 1 octombrie 1913 cu unele intermitențe².

¹. Revista Pădurilor, Vasile Goleșcu — Necrolog, Nr. 4—6, 1920, p. 145.

². Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 12041.

În tot acest timp participă ca membru activ al societății „Progresul silvic”³, colaborînd la Revista Pădurilor, cît și ca membru corespondent al Societății Dendrologice franceze⁴.

În întreaga sa activitate de silvicultor, Vasile Goleescu face o serie de studii asupra fondului forestier din zona Muscelului, comunicări cu privire la existența în această zonă a o serie de plante rare, dezbateri critice privind apariția de literatură, botanică în țară și străinătate, se preocupă activ de formarea unor specialiști forestieri, înființarea unui învățămînt silvic modern bazat pe practică. Semnalizează importanța ocrotirii naturii, a păstrării echilibrelor ecologice.

Zile întregi, ani de-a rîndul, Vasile Goleescu a străbătut pădurile în locuri prin care „...murele ți se agăț de picioare, smeurișul de haine, pâlămida și urzicile care chinuiesc omul la fiecare pas, sburătoarea care astupă vederea”..., fac înaintarea dificilă. Tăierile masive, necontrolate, care aduc venit numai antreprenorilor, iar naturii distrugerea legăturilor biologice, statornicite de secole, îl determină pe Vasile Goleescu să intervină de multe ori rapoartele sale de expertiză sau articole din diferite publicații cerînd respectarea amenajamentelor, aceasta fiind „un mijloc ca administrația silvică să cunoască dinainte modul cum se va face exploatarea, să dea sfaturi proprietarului și să-l împiedice de a defrișa”⁵.

Amenajamentul, în concepția actuală, prevede un sistem de măsuri prin care se studiază și se organizează procesul de producție forestieră, refacerea, ameliorarea, mărirea fondului forestier în vederea elaborării de folosire rațională și de protecție a pădurilor⁶.

Pentru Vasile Goleescu „un amenajament comportă o ridicare în plan, cu toate detaliurile topografice, o serie de observațiuni biologice, metodologie, geologice, care conduc la împărțirea pădurilor în serii și parcele naturale, ce necesită o nouă ridicare în plan pentru a fixa pe teren limitele acelor unități de cultură... în definitivă, o lucrare care, făcută de 3 sau 4 specialiști, durează minimum un an și cite odată mai bine de 2 ani”⁷.

El deplînge soarta pădurilor care sînt în mina proprietarilor și care dispun de exploatarea acestora după bunul lor plac. Prea puțin îi interesează păstrarea echilibrelor naturii, ocrotirea florei și faunei. Pentru ei, „puțin importă interesul general, dacă el vrea să aibă un venit constant sau un venit intermitent, dacă vrea să-și taie pădurea într-un termen scurt și pe urmă să aștepte pînă pădurea va crește din nou”⁸.

Astfel, datorită setei de cîștig, suprafața pădurilor scade, plantațiile merg în ritm mai încetinit față de tăieri iar locurile odată cu codrii vesțiți devin cîmpuri sărace chiar pentru agricultură ori imașuri pline cu scai și rugi. Aceasta, datorită proastei legiferări a fondului forestier, pentru că „legea, prin regimul silvic, n-a înțeles să impuie o producțiune constantă, altfel ar fi impus amenajamentele la toate pădurile din țară, indiferent de poziția lor”⁹.

În septembrie 1905, la cel de-al 4-lea Congres al Societății române pentru dezvoltarea științelor, prezintă un studiu referitor la repartiția pi-

³. Bulletin de la Société Dendrologique de France, nr. 15/15 febr. 1910, p. 58.

⁴. Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 11846/1054.

⁵. Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 11846/1054.

⁶. Dicționarul enciclopedic român, vol. I, Ed. pol. Buc., 1962, p. 101.

⁷. Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 11846/1054.

⁸. Ibidem.

⁹. Ibidem.

nului silvestru în zona Muscelului. Acest studiu apare cu unele mici modificări, în ianuarie 1906, în Revista Pădurilor. Complexul muzeal Golești este în posesia manuscrisului acestui studiu.

În urma căutărilor, a peregrinărilor și documentărilor din literatura străină, Vasile Goleșcu prezintă, în Buletinul Societății Dendrologice franceze, la 15 mai 1908, 15 februarie 1909, 15 februarie 1910, în trei articole, „Observation sur la distribution du pin sylvestre dans divers contrées d'Europe“.

Foarte mirat de faptul că în Insulele Britanice, în Germania, Rusia meridională, nordul Franței, Tatra, Galiția, Ungaria, în Finlanda și Suedia pinul silvestru este preponderent salicicol (fapt subliniat de personalități ale botanicii și silviculturii din acea vreme, ca : Huffel, Schwappach, Gaston Bonnier, Elwes — președintele Societății de Horticultură din Anglia, de Martonne, Tanfiliev, ș.a.), pe cînd la noi identifică această specie mai ales pe terenuri calcicole, precum marnele de la Golotreni — Vilcea, Valea Lotrului, Piatra sură din Ceahlău, Valea Tazlăului și Asăului, pe versanții Ciucașului și valea Teleajenului, dar, în special, în masivul Pietrii Craiului, la Podul Dîmboviței, Dîmbovicioara, Dealul Sasului, Valea Muierii, Stoenеști, Cetățeni, pe valea Ghimbavului, în zona Rucărului, Vasile Goleșcu trage concluzia greșită că acest gimnosperm este calcicol în majoritatea zonelor cercetate de el în România.

Excluzînd greșeala făcută, lucrarea lui Goleșcu rămîne și astăzi recunoscută prin cele două principii enunțate în final :

- combaterea ideii incompatibilității cu altitudinea și condițiile climatice și geologice de la noi și,
- necesitatea de a se renunța la sămînța din străinătate, aparținînd unor ecotipuri necorespunzătoare condițiilor din țara noastră¹⁰.

Referiri mai ample asupra acestui studiu, am făcut într-o comunicare ținută la Sesiunea științifică a Complexului muzeal Golești, din 3—4 dec. 1977.

Că această lucrare a suscitat un interes deosebit o demonstrează unele scrisori aflate în Colecția Complexului muzeal Golești. Astfel, după dispariția silvicultorului Vasile Goleșcu, survenită la 19 apr. 1920¹¹, inginerul silvic M. P. Vlăsescu, la rugămîntea profesorului N. Iacobescu de la Laboratorul botanic al Școlii Politehnice București, adresează Mariei Goleșcu, soția silvicultorului, următoarea scrisoare : „Am fost rugat de Dl. Prof. N. Iacobescu de la Școala Politehnică din București pentru a vă ruga ca din biblioteca ce o aveți rămasă de la fostul Dv. soț, Basile Goleșcu, să cercetați o lucrare asupra **Pinului** ce a fost descris de dînsul în Revista Dendrologică franceză (Bulletin dendrologique française) de la 1908—1910, precum și fotografia sa pentru a se pune la locul de onoare în laboratorul Școalei, pe lîngă ierbarul pe carte l-ați donat Școalei“¹².

La rîndul său, profesorul N. Iacobescu transmite rugămîntea profesorului Gușuleac de la Universitatea din Cernăuți, care dorește „să aibă articolul regretatului Dv. soț, intitulat „Distribution du Pin sylvestre en Roumanie“, tipărită în Bulletin Dendrologique de France, 1908—1910, spre a-i cita într-un studiu al D-sale“¹³. La sfîrșitul scrisorii el subliniază că

¹⁰. Alexe N. Alexe, Pinul silvestru, Ed. Agro.-Silv., Buc., 1964, p. 12.

¹¹. Revista Pădurilor — nr. 4—6 aprilie — iunie 1920, p. 145 (necrolog).

¹². Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 10.861/928.

¹³. Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 10862/929.

„este în interesul recunoașterii muncii unui om de valoare ca soțul D-voastră, ca să fie citată în importantul studiu al D-lui profesor Gușuleac”¹⁴.

Importanța lucrării lui Vasile Goleșcu, este relevată în literatura noastră de specialitate, considerată fiind „ca prima lucrare de prestigiu privind ecologia și răspîndirea pinului silvestru la noi scrisă la nivelul cunoaștințelor mondiale, republicată în Franța și citată pînă și de autori transatlantici ca Elwes (1908) ; obiectul lucrării este studiul pinului silvestru pe calcare în bazinul superior al Dîmboviței”¹⁵.

La 16 noiembrie 1920, casierul Societății Dendrologice franceze, M. Dode, exprimă D-nei Goleșcu cele mai vii condoleanțe, asigurînd-o că va face rost de butași de **Salix Goleșcoi**¹⁶. În 1924 D-1. Dode anunță că s-au distribuit asemenea butași Muzeului din Paris pentru noua sa pepinieră de la Chèvreloup, Școlii forestiere de la Nancy, precum și tuturor membrilor societății¹⁷.

Fără a avea pretenție de a fi epuizat toate problemele legate de preocupările silvicultorului Vasile Goleșcu, considerăm că o cercetare mai profundă a lucrărilor sale va integra activitatea sa în circuitul valorilor culturale, naționale ale țării noastre.

¹⁴. Ibidem.

¹⁵. Alexe N. Alexe, Op. cit.

¹⁶. Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 10.858/925.

¹⁷. Colecția Complexului muzeal Golești, doc. nr. inv. 10.860/927.

Monografiile

orașului Cîmpulung și cele ale instituțiilor sale

SILVESTRU VOINESCU

Puține dintre orașele patriei noastre au privilegiul de a se putea mîndri astăzi cu patru lucrări monografice de amploare dintre care, trei scrise pînă în anul 1944. Doar zece orașe, — Blaj, Brăila, Brașov, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Iași Ploiești și Turnu-Severin, au cîte trei sau mai multe lucrări monografice, dar, unele dintre acestea sînt „ghiduri“ sau „călăuze“ ale orașelor respective, în care, monografia propriu zisă este fugitiv sau superficial tratată. Pe de altă parte, întîlnim situații, cum bunăoară cea a orașului Constanța care se înscrie cu șapte monografii, pînă în anul 1944, dintre acestea, patru numărînd între 18 și 24 de pagini, iar toate șapte totalizînd 916 pagini. Desigur, valoarea unei monografii, nu se apreciază după numărul de pagini, dar, în ce ne privește, fiecare dintre primele trei monografii ale Cîmpulungului — care totalizează 1083 de pagini — face dovada unor preocupări îndelungate și a unor cercetări temeinice pentru întocmirea ei.

Bucureștii, capitala țării noastre a avut pînă în anul 1944, circa 15 monografii, dintre care două, cea a lui G. Ionescu-Gion din 1899 și cea a lui Nicolae Iorga din 1939, ambele intitulate „Istoria Bucureștilor“, pot fi socotite, fiecare cu particularitățile sale, drept realizări de seamă ale genului în literatura noastră.

Prima lucrare monografică a orașului București, „Bukur. Istoria fondării Bucureștilor“, a lui Alexandru Pelimon s-a tipărit în anul 1858. La această dată orașul Cîmpulung își avea deja istoria consemnată în paginile a două volume care văzuseră lumina tiparului în anul 1855 și respectiv 1856.

Autorul primei monografii a Cîmpulungului, el însuși cîmpulungen, este scriitorul Constantin D. Aricescu, cunoscut pentru activitatea sa progresistă, ca participant la Revoluția de la 1848 și susținător înflăcărat al Unirii. Istoria a fost una dintre marile pasiuni ale lui C. D. Aricescu, și în acest domeniu, din punct de vedere valoric a dat mai mult decît în literatură. Seria lucrărilor sale istorice începe chiar cu „Istoria Cîmpulungului,

prima residență a României“. Această lucrare, este și prima monografie istorică românească a unui oraș.

Disponind de o bogată documentație, autorul împletește istoria Cîmpulungului cu istoria începuturilor Țării Românești. Chiar dacă diferitele părți ale sale nu sînt în mod egal tratate, lucrarea rămîne în general valoroasă, iar pentru Cîmpulung și județul Argeș chiar de excepție.

Scrisă cu litere de tranziție și tipărită în București la imprimeria lui Ferdinand Om, „Istoria Cîmpulungului...“ dispune de un bogat și foarte interesant aparat critic. Sînt făcute adesea trimiteri la „Magazin istoric pentru Dacia“ și la operele lui Nicolae Bălcescu față de care C. D. Aricescu avea un adevărat cult. Face o analiză plină de discernămint a izvoarelor scrise și orale și nu se sfiește să-și susțină punctul de vedere chiar dacă acesta nu corespunde cu cel al unor istorici respectați ca Florian Aaron — fostul său profesor de la colegiul Sf. Sava — Bălcescu sau Laurian. Astfel, C. D. Aricescu dă credit, motivînd pe cît de cinstit pe atît de înțelept — inscripției săpată în piatră în zilele lui Matei Basarab v.v. din care rezultă că Negru Vodă a zidit mănăstirea sa la 1215 (Aricescu, C.D. „Istoria Cîmpulungului...“ p. 56—58). Unii istorici de azi îl socotesc pe Aricescu un romantic. Personal îmi place să observ că orașului Cîmpulung nu-i stă rău cu aproape încă un secol de istorie. Sînt nevoit însă să recunosc că nu sînt istoric...

După 70 de ani, în 1926, Cîmpulungul va avea o altă monografie : cea a lui Constantin Rădulescu-Codin — cunoscutul folclorist muntean, fost revizor școlar al Muscelului — intitulată „Cîmpulungul Muscelului istoric și legendar“.

Tipărită la Cîmpulung pe o hîrtie bună, foarte bogat ilustrată, lucrarea lui Rădulescu-Codin este însoțită de „Călăuza vizitatorului celor mai de seamă locuri și monumente istorice din oraș și din împrejurimi“. Volumul care totalizează 288 de pagini, are la sfîrșitul său cîteva vederi interesante din împrejurimi, „Planul orașului Cîmpulung“ întocmit de autor împreună cu Nicolae Patraulea, precum și harta fostului județ Muscel, desenată de acesta din urmă.

Preocupările de folclorist ale lui Rădulescu-Codin sînt evidente și în lucrarea de care ne ocupăm, dar este evident în același timp, că autorul a dispus de un bogat material informativ, cu ajutorul căruia și datorită talentului său scriitoricesc a reușit să realizeze o carte utilă și interesantă.

Cartea lui Aricescu nu se mai găsea de mult decît în cîteva biblioteci cîmpulungene și litera cu care a fost tipărită o făcea cititorului cotidian, foarte adesea, inaccesibilă. De aceea putem spune că o lucrare ca cea a lui Rădulescu-Codin era așteptată cu mult interes.

Această a doua „istorie“ a Cîmpulungului, are însă o istorie a ei, pe cît de interesantă, pe atît de duioasă.

Revizorul muscelan, stringea de multă vreme material pentru o monografie a capitalei județului.

Se hotărăște să publice cartea după ce în seara zilei de 5 aprilie 1925 ține o conferință în fața profesorilor intitulată „Cîmpulungul istoric și legendar“. Librarul Ioan N. Staicu își oferă serviciile de editor, iar Codin începe febril activitatea de sistematizare a materialului aduna și de redactare. Coperta, pagina de titlu și primele capitole intră deja în tipar. Cartea începe cu impresionanta mărturisire a autorului, prin care arată că o-

rașul Cîmpulung are personalități mult mai competente pentru o astfel de întreprindere, (și le enumără) dar o chemare lăuntrică cu încărcătură de patriotism, îl face să treacă la acțiune.

Lucrarea se dovedește migăloasă, trebuie realizat un număr mare de zincuri, capacitatea renumitei tipografii a lui G. N. Vlădescu era totuși mică, așa încît, în primăvara lui 1926, mai era încă de lucru. Cu totul pe neașteptate, se pare să din cauza unei vechi angine pectorale, la 29 martie 1926, Codin se stinge din viață. Editorul carte investise în această carte, apelează aproape disperat, împreună cu soția fostului revizor școlar, la serviciile tînărului profesor Dan Simonescu, prieten al lui Codin și colaborator la revista acestuia, cunoscuta „Prietenul nostru”. Trebuiau corectate ultimele capitole și redactată în formă definitivă „Călăuza vizitatorului”. Peste cîteva luni, cartea lui Codin era în mîinile cititorilor. Tînărul său prieten, de „facto” și de „iure” coautor, făcuse totul cu discreție, competență și fără nici un fel de pretenții. „Călăuza vizitatorului” a ieșit cu 45 de pagini tipărite. Dacă editorul Ioan N. Staicu n-ar fi încheiat volumul cu o „notă informativă”, cititorul n-ar fi știut niciodată că această carte este nu numai una dintre monografiile Cîmpulungului ci și rezultatul unui gest plin de romantică noblețe.

Un alt prieten și colaborator al lui Rădulescu-Codin, preotul Ioan Răuțescu, avea să dea la lumină în anul 1943 o altă monografie istorică intitulată „Cîmpulung Muscel” (X+426 pagini de format mare). Tipărită tot în tipografia Vlădescu din Cîmpulung, monografia lui Ioan Răuțescu dispune la rîndul său de o bogată ilustrație, dar mai ales de o documentație temeinică adusă la zi prin intermediul cercetării atente a documentelor de arhivă și al adevărurilor stabilite de știința istoriei noastre pînă la data respectivă.

Mai sever concepută și mai judicios sistematizată, monografia lui Ioan Răuțescu, poate sta alături de cele mai bine cotate dintre monografiile orașelor țării noastre, tipărite pînă la 1944.

Cunoscător al paleografiei, Ioan Răuțescu aduce în lucrarea sa o serie de informații cu totul inedite culese din arhiva protoieriei fostului județ Muscel și din cea a Obștei moșnenilor cîmpulungeni. De asemenea, la realizarea valorică a acestei lucrări a contribuit și experiența sa în domeniul întocmirii monografiilor, deoarece realizase pînă la data respectivă două monografii ale comunei Dragoslavele (prima în colaborare cu C. Rădulescu-Codin), monografia mănăstirii Aninoasa și monografia comunei Topoloveni. În sfîrșit, Ioan Răuțescu a beneficiat și de apariția în deceniul al treilea a unor lucrări de orientare în domeniul monografiilor, cum a fost cea a lui H. H. Stahl din 1934, cea a lui N. A. Constantinescu din 1935 și iarăși cea a lui H. H. Stahl, cu prefața lui Dimitrie Gusti, din 1937.

L-am cunoscut personal pe preotul Ioan Răuțescu. Era foarte mîndru de opera sa. Monografiile „Dragoslavelor” — 1937 — și „Topolovenilor” — 1939 — fuseseră premiate de Academia Română. Cea mai dragă însă, îi era monografia Cîmpulungului, care rămîne într-adevăr capodopera vieții sale. Noi cei de azi, trebuie să-i fim recunoscători preotului Ioan Răuțescu, care a renunțat încă din tinerețe la viața comodă trăită între fumul de tîmii și liniștea cămnului, și a cercetat cu sîrguință și neodihnă trecutul acestor locuri încărcate de istorie.

Cea de a patra monografie a Cîmpulungului, lucrare care face cîinste celorlalte trei, este intitulată sugestiv „Cîmpulung-Muscel ieri și azi”.

Elaborată de un colectiv coordonat de prof. dr. Gheorghe Pârnuță și din care au făcut parte : prof. dr. Ion Hurdubețiu, dr. Flaminio Mîrțu și profesorii emeriți N. Nicolescu și Ilie Stănculescu, această lucrare este întocmită pe baza unei viziuni noi în tratarea materialului privind trecutul istoric al Cîmpulungului. Aducînd o serie întregă de informații noi care n-au putut fi la îndemîna autorilor din trecut, recenta monografie tipărită în anul 1974, reușește să ni se înfățișeze într-un tot armonios, în care istoria contemporană ne apare ca un lăstar nobil altoit pe un trunchi vinjos și plin de sevă venind din veacuri fără uscătură și scorburi.

Instituțiile de tip nou sînt tratate în contextul larg căruia aparțin, informîndu-ne care sînt perspectivele lor și mai ales, contribuția lor la viața economică și spirituală a orașului, și de ce nu, a țării.

Ca o motivare necerută dar necesară a mîndriei cîmpulungenilor, cartea se încheie cu o panoplie de figuri pe care Cîmpulungul le-a dat spiritualității românești. E o zestre care stirnește gelozie, dar care ține permanent treaz spiritul, obligînd pe cei de azi să se înscrie pe aceleași coordonate, pentru mîndria celor de mîine.

Cîmpulungul se poate mîndri cu patru valoroase monografii. Are dreptul să se mîndrească. A fost capitala Țării Românești. E astăzi mesager al țării sale pe toate meridianele lumii prin „ARO“.

Încheind aceste rînduri, voi semna doar cîteva monografii ale unor instituții cîmpulungene, care de asemenea fac cinste orașului.

Mănăstirea din Cîmpulung, după ce a fost refăcută și din nou rostită de Matei Basarab, a început o viață cu totul deosebită care lasă o diră luminoasă din veacul al XVII-lea pînă în cel de al XIX-lea.

Acestei vieți noi a vestitei mănăstiri, dar care a fost permanent legată de viața orașului Cîmpulung, îi închină Dan Simonescu o carte de 72 de pagini, pe care a tipărit-o la G.N. Vlădescu în 1926. Intitulată „Viața literară și culturală a Mănăstirii Cîmpulung (Muscel) în trecut. (Din trecutul cultural al Cîmpulungului)*, fusese teza de licență pe care autorul o prezentase în anul 1925 savantului Ion Bianu, profesor la catedra de istoria literaturii de la Universitatea din București.

Lucrarea face lumină în patru capitole mari și importante de istorie cîmpulungeană și anume : epoca restaurării mănăstirii, epoca tiparului cîmpulungean, școala domnească și manuscrisele de valoare națională din mănăstirea Cîmpulungului.

Este o lucrare de mare valoare care scoate și mai mult în evidență un important monument de cultură al evului mediu românesc, pentru care autorul ei, azi respectată figură de cărturar savant, se trece cu autoritate în fruntea istoricilor orașului său natal.

În anul 1943 apărea la București în tipografia lui I.E. Torouțiu prima monografie a Școlii normale din Cîmpulung, intitulată „Trei pătrimi de veac de activitate“. Uriașul volum de 920 de pagini, cu numeroase ilustrații, era semnat de Ioan Gh. Marinescu, fostul director al școlii. Unică în felul ei, această care este o bogată mină de informații privind istoria celei mai valoroase instituții de învățămînt de acest gen din țara noastră. În același timp, ea furnizează o serie de informații privind organizarea învățămîntului românesc pe întinderea a trei pătrimi de veac.

După un alt sfert de veac, în anul 1967 cu ocazia sărbătoririi centenarului ilustrei școli cîmpulungene, trei dascăli ai săi N. Nicolaescu, Al. Bunescu și Gh. Pârnuță (toți profesorii de pedagogie) au dat la lumină „Monografia Liceului pedagogic Cîmpulung Muscel“. Dispunînd de o ampiă

documentație bogat ilustrată și realizată în condiții grafice de excepție, această lucrare constituie un tablou luminos al școlii cîmpulungene spre cinstea autorilor ei și spre mîndria numeroșilor absolvenți ai acestei școli.

În anul 1974 și cealaltă școală de tradiție și faimă națională va avea o monografie a sa, intitulată „Liceul Dinicu Golescu din Cîmpulung-Muscel la 80 de ani de activitate. (1894—1974)“. Semnată de profesorii Gheorghe Părnuță și Ion I. Șucu și tipărită în Tipografia Universității din București, această monografie aduce în prim plan în cele 176 de pagini ale sale strădaniile încununante de împliniri ale atîtor profesori, printre care o sedie de frunțași ai învățămîntului românesc, precum și rezultatele remarcabile obținute în domeniul educației, în ciuda nenumăratelor greutăți cu care acest așezămînt școlar s-a confruntat de-a lungul deceniilor.

Despre multe dintre instituțiile Cîmpulungului s-au scris de asemenea în trecut, dar mai ales în anii noștri, rînduri binemeritate care vorbesc despre trecutul lor, despre prezent și aspirații. Mai devreme sau mai tîrziu, și acestea vor avea desigur monografiile lor și nu va mai fi nevoie să le căutăm prin volumele care vorbesc despre fostul județ Muscel, actualul județ Argeș în ghidurile turistice sau în alte lucrări. Pînă atunci însă putem conchide că orașul Cîmpulung care a dat istoriei și spirituaității românești atîtea elemente de valoare se poate mîndri cu fiii lui care l-au omagiat prin lucrări pline de simțire, monografice sau de altă natură, care îl prezintă azi în toată grandoarea istoriei sale, stîrnind, pe drept cuvînt, admirație și gelozie.

Contribuții la cunoașterea matricelor sigilare aparținând unor instituții din județul Argeș

FILOFTEIA RÎNZIȘ

Organizarea administrativă și judecătorească a unui stat este de fapt o oglindă a stadiului său de dezvoltare.

Originea și evoluția instituțiilor administrative și judecătorești sau de altă natură, este un domeniu ce stă din ce în ce mai mult în atenția cercetării istorice. Noi izvoare scrise și nescrise vin să întregască și să întărească concluzia privind autohtonitatea și originalitatea instituțiilor roriceului instituțiilor, enumerăm și sigiliile.

Sigiliile, indiferent de forma în care s-au păstrat : pecete, amprentă sau matrice sigilară, reflectă și transmit cu precizie titulatura și linia ierarhică a instituțiilor, uneori numai simbolurile acestora. altele prin compoziția emblemei facem cunoștință cu persoanele care au condus asemenea instituții.

În lucrarea de față ne-am propus să facem, în măsura în care acest lucru a fost posibil, o analiză cât mai exactă asupra matricelor sigilare aflate în depozitele Direcției generale a Arhivelor Statului și aparținând unor instituții din județul Argeș.

Termenul de sigiliu, înglobează în vorbirea curentă atât amprenta sigilară cât și matricea sigilară. Denumim tipar sau matrice sigilară¹, obiectul confecționat din material dur, format din rondelă metalică și mîner, gravat cu o anume compoziție sigilografică și care servește la realizarea întipăririi sigilare.

Din puncte de vedere al posesorului matricelor sigilare, în colecție se găsesc :

a) matrice sigilară ale organelor administrative și menționăm pe cele ale Administrației și Prefecturii districtului și județului Argeș, ale subocîrmuirilor și subprefecturilor plășilor Cotmeana, Argeșu, Gălăești, Olutul, Pitești, Topologul, plaiului Loviștii și ale comunelor și satelor din acest județ.

b) matrice sigilare provenind de la instituții polițienești — și se

¹. Maria Dogaru, Colecția de sigilii a Direcției generale a Arhivelor Statului București, în Rev. Arh. nr. 2.XII.1969, p. 155.

păstrează două matrice ale Poliției orașului Pitești confecționate în 1858 și 1860 ;

c) matrice sigilare ale organelor Judecătorești și menționăm pe cele aparținând Tribunalului și Procuroriei tribunalului districtului Argeș ;

d) matrice sigilare ale unor instituții sanitare cum ar fi cea a Serviciului sanitar al județului Argeș ;

e) matrice sigilare aparținând unor instituții cu profil economic, cum ar fi cea a Serviciului Spirtoaselor.

Reprezentările din emblemă urmează caracteristicile secolului XIX, și din acest punct de vedere, matricele sigilare studiate se încadrează în tipul heraldic.

Marea majoritate a matricelor sigilare aparținând unor instituții argeșene au ca element principal al emblemei acvila Țării Românești. Acvila curciată³, plasată în scut sau direct în cimpul sigilar este reprezentată uneori conturată⁴ iar alteori încoronată⁵ și purtind înghiare însemnele puterii, spadă⁶ ori paloșul⁶ și buzduganul. În matricea sigilară aparținând subocîrmuirii plășii Topologului⁷, confecționată în 1840, acvila cruciată este însoțită la dreapta de o rozetă și la stînga de o ramură de dafin.

În toate aceste iposteze acvila are zborul deschis, Pasărea heraldică este plasată uneori pe o terasă simplă⁸, alteori pe o terasă cu iarbă, dedesubtul căreia este gravată anul confecționării tiparului sigilar.

Instituțiile argeșene vor avea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în compoziția sigiliilor⁹, stema de stat a României.

a) Stema unită realizată fie prin acolarea scuturilor celor două țări surori, așa este de exemplu matricea sigilară a Tribunalului¹⁰ și a Procuroriei¹¹ tribunalului districtului Argeș, fie prin includerea acvilei cruciate și a capului de bour într-un singur scut, ca în cazul matricelor sigilare aparținând Prefecturii județului Argeș¹² (confecționată în 1862) și Serviciului sanitar¹³ ;

b) Stema României stabilită prin legea din 1867¹⁴ cu următoarea compoziție : scut scartelat, în cartierul unu pe albastru și al patruilea pe aur, o acvilă cruciată neagră, conturnată, însoțită de un soare de aur ; în cartierul al doilea pe albastru și al treilea pe roșu un cap de bour negru, cu stea de argint, între coarne, însoțită de o lună de argint, peste coarne, însoțit de o lună de argint, peste tot armele casei de Hohenzollern ; scutul timbrat de o coroană închisă este susținut în dreapta de o femeie dacă, iar în stînga de un leu, pavilionul de purpură, căptușit cu hermină și brodat cu ciucuri de aur este prins într-o coroană închisă. Această compoziție heraldică o întîlnim gravată pe matricele sigilare ale Prefecturii districtului Argeș¹⁵ și ale suprefecturilor ¹⁶ plășilor Cotmeana, Argeș, Gălăești, Pitești, Olt, Topolog și a plaiului Loviștii.

³. Ibidem, nr. 55.

⁴. Ibidem, nr. 51.

⁵. Ibidem, nr. 19.

⁶. Ibidem, nr. 1802—1809.

⁷. Ibidem, nr. 53.

⁸. Ibidem, nr. 2640.

⁹. Ibidem, nr. 20, 51, 57.

¹⁰. Ibidem, Sigilii judecătorești nr. 21.

¹¹. Ibidem, nr. 23.

¹². Ibidem, Sigilii administrative nr. 1802.

¹³. Ibidem, nr. 1989.

¹⁴. Const. Moisil, Stema României în Boabe de griu, II, nr. 2, febr. 1931, p. 82.

c) Stema României fixată prin legea din 11 martie 1872¹⁷ am întâlnit-o gravată doar pe matricea sigilară aparținând Serviciului spiritoaselor județului Argeș¹⁸ și se compune din scut scartelat, în cartierul unu pe albastru, stema Țării Românești, acvila cruciată de aur cu zborul în jos, încoronată și cruciată, ținând spada și sceptrul în ghiare și privind în stînga către un soare, în cartierul al doilea, pe roșu, herbul Moldovei, un cap de bour de aur cu o stea între coarne și însoțit de lună; în cartierul al treilea pe roșu, un leu de aur, încoronat ieșind dintr-o coroană și privind o stea, reprezentînd Altenia și în cartierul al patrulea, pe albastru doi defini de aur, cu capul în jos așezuți, simbol al regiunii maritime. Peste tot armele casei de Hohenzollern. Scutul este timbrat de o coroană închisă și susținut de doi lei, pavilionul din purpură căptușit cu hermină și brodat cu ciucuri de aur, este prins în vîrf într-o coroană regală de aur; deviza Nihil Sine Deo este scrisă pe o eșarfă albastră.

Considerăm necesar că ne oprim atenția și asupra matricelor sigilare care au conservat în emblema lor vechiul simbol al județului Argeș. Acesta era gravat în sigiliile domnești¹⁹ ale secolului al XVIII-lea sub forma unei acvile ce-și ia zborul. În matricele sigilare, confecționate în prima jumătate a sec. al XIX-lea, acvila²⁰ este gravată în profil spre dreapta sau stîng și plasată pe o înălțime. După anii 1864—1865, județul Argeș este simbolizat în sigilii tot printr-o acvilă dar de data aceasta stînd pe o terasă cu vegetație²¹. Din deceniul al optulea al sec. al XIX-lea, pasărea specifică este înfățișată sub aspectul vulturului pleșuv²² în profil spre stînga și cu capul spre dreapta — așa este cazul matricelor sigilare aparținînd primăriilor comunale Pădurețu, Șerboieni și Răscăeți.

O emblema cu compoziția deosebită a fost gravată pe matricea sigilară a Plaiului Loviște, o senestroseră susținînd deasupra unui arbore, balanța dreptății²³, simbol utilizat de obicei în sigiliile aparținînd unor instituții judecătorești.

Analizînd emblemele din sigiliile instituțiilor argeșene, putem aprecia că acestea au cuprins concomitent în prima jumătate a secolului al XIX-lea simbolul județului Argeș și acvila Țării Românești, pentru ca din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, stema României să devină emblema sigiliilor instituțiilor administrative, judecătorești, economice și sanitare coordonatoare, iar simbolul județean să fie utilizat în compoziția emblemelor sigiliilor satești și comunale.

Din studiul legendelor sigiliilor, constatăm că acestea sînt scrise în limba română cu alfabet latin în a doua jumătate a acestui secol. Legenda cuprinde denumirea instituției, numele țării și uneori data la care au fost confecționate matricele sigilare.

¹⁵ Arh. St. Buc., Colecția sigilii. Sigilii administrative nr. 2231—2242.

¹⁶ Ibidem, nr. 2243—2255.

¹⁷ Ștefan D. Greceanu, *Heraldica română*, Buc., 1900, p. 105.

¹⁸ Arh. St. Buc., Colecția sigilii. Sigilii administrative nr. 2937.

¹⁹ Maria Dogaru, *Sigiliile mărturi ale trecutului istoric*, Buc. 1976, p. 89—90.

²⁰ Arh. St. Buc., Colecția sigilii. Sigilii Administrative nr. 20, 52, 57, 80, 88, 799—802, 814—815, 824—826, etc.

²¹ Ibidem, nr. 1297, 2636, 2639.

²² Ibidem, nr. 2628, 2629, 2634 vezi și Dan Cernovodeanu, Ioan I. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România în Revista Arhivelor*, nr. 1—2, 1974, p. 43.

²³ Ibidem, nr. 56.

În general titulatura instituțiilor administrative, polițienești, sau sanitare este scrisă în întregime, prescurtările prin trunchiere sau siglă fiind utilizate mai ales în cazul sigiliilor satești și comunale.

Legenda este gravată în general cu litere capitale chirilice sau latine, uneori utilizându-se litere chirilice cursive. Pentru matricele sigilare mai vechi, semnul de început al legendei este crucea, pentru ca în a doua jumătate a sec. al XIX-lea acesta să fie înlocuit cu o rozetă. Cuvintele sînt despărțite prin puncte, rozete sau stelute. De obicei, legenda matricelor sigilare este plasată pe un rînd sau două direct în cîmpul sigilar, rareori legenda este gravată între două cercuri, liniare. Matricea sigilară aparținînd Subocirmuirii plășii Topologul²⁴), confecționată în 1840 are legenda gravată între o cunună de lauri și un cerc liniar urmat de un altul în zigzaguri. În cazul sigiliilor satești și comunale o parte a legendei este scrisă în forma unei arcade, denumirea satului sau a comunei fiind gravată la baza acestei arcade.

Data confecționării matricelor sigilare este exprimată în cifre arabe și este plasată fie în continuarea legendei, fie direct în cîmpul sigilar, fie dedesuptul terasei pe care se sprijină acvila Țării Românești.

Matricele sigilare analizate sînt confecționate din alamă sau bronz și au diametrul variînd între 2,1 cm și 4,2 cm.

Mînerul matricelor este confecționat din lemn, în dimensiune de 4 pînă la 9,5 cm de obicei în formă rotundă cu mai multe inele, uneori acesta, este șlefuit și vopsit negru sau maro alteori este numai cioplit.

Rondela metalică este formată în cazul matricelor sigilare ale instituțiilor administrative superioare din două discuri de aceeași dimensiune, pe unul dintre ele se gravează emblemă, iar în cel de al doilea disc care este turnat împreună cu un picioruș filetat, înalt de 1—2 cm., se introduce mînerul de lemn.

Matricele sigilare satești sînt confecționate în general după sistemul sigiliilor împărțite. Rondela metalică pe care s-a gravat emblema este despicată în două jumătăți care se termină în partea de mijloc cu un șurub care fixează un inel metalic, inel în care s-a înșurubat mînerul matricei sigilare. Alteori, cum este cazul sigiliului satului Valea-Rea²⁵), din plasa Pitești, rondela metalică este neîmpărțită, iar mînerul este fixat într-un cul (de 3—4 cm) confecționat în mijlocul rondelei metalice.

Poziția corectă de aplicare a matricei sigilare pe acte este indicată prin gravarea semnelui crucii sau a unei săgeți pe mînerul de lemn al matricei sigilare sau pe partea inferioară a discului metalic.

Matricele sigilare analizate, de altfel ca și întreaga Colecție de sigilii a Direcției generale a Arhivelor Statului, au o deosebită importanță și reprezintă un izvor demn de luat în seamă pentru cercetarea istorică și sigilografică.

Matricele sigilare evidențiază principalele evenimente istorice ale secolului al XIX-lea și furnizează date importante despre evoluția organizării administrative și judecătorești a Țării Românești.

Studiul matricelor sigilare vine în sprijinul dezvoltării disciplinelor auxiliare ale istoriei, prin aportul adus la dotarea documentelor nedatate, la cunoașterea evoluției scrierii chirilice românești și introducerea alfabetului latin.

²⁴. Ibidem, nr. 53.

²⁵. Ibidem, nr. 2640.

Gruparea de acoperire

„Bran“

1914-1916

CORNEL ȚUCA
DAN PINTILIE

Începînd cu anul 1912 se observase din partea Austro--Ungariei o atitudine tot mai ostilă față de țara noastră, lucru care a determinat conducerea politico-militară a României să ia în considerație și posibilitatea unui eventual conflict militar. În aceste condiții Marele stat major a început întocmirea unor ipoteze în această eventualitate¹.

Începutul primului război mondial, desfășurarea operațiunilor în apropierea granițelor noastre a impus din partea României o neutralitate armată caracterizată prin măsurile militare luate în vederea întăririi capacității de apărare. Cererile adresate României de cele două grupări beligerante, formulate în termeni tot mai presanți, a determinat guvernul român să se orienteze spre dislocarea unor unități militare menite a asigura paza frontierelor².

După alianța Bulgariei cu Puterile Centrale din 1915 și intenția acestora de a impune intrarea României în conflict alături de ele, guvernul român s-a hotărît să adopte o serie de măsuri militare la frontierele noastre cu Austro-Ungaria și Bulgaria. Se avea în vedere constituirea în dreptul principalelor puncte de trecere a frontierelor a unor „Grupări de acoperire“ menite a organiza poziții defensive pentru respingerea unor eventuale incursiuni inamice, iar pe de altă parte în eventualitatea intrării României în blocul Antantei să treacă imediat la ofensivă chiar înainte de decretarea mobilizării, să-l surprindă pe inamic și să ocupe capete de pod cît mai adînc în interiorul dispozitivului inamic, așteptînd pe poziții organizate defenisiv sosirea în țară a grosului marilor unități gata mobilizate.

Cu ordinul nr. 477 din 27 august 1915 Marele stat major a ordonat „...imediat, dislocarea trupelor...“ la graniță pentru a fi întrebuințat la lucrările genistice stabilite³.

¹. **România în războiul mondial 1916—1919**, vol. 1, Buc. 1934. fila 83.

². **Ibidem**, fila 101.

³. Arhiva M.Ap.N. fond nr. 1623 dosar 13/1915, fila 25.

Conform acestui ordin s-a constituit alături de celelalte 17 grupări, Gruparea de acoperire intitulată „Bran“ ce a fost dislocată în zona Rucăr. Ordinul de operații nr. 28 din 29.08.1915 menționa ca motiv al înființării grupului faptul că : „Puterile centrale războindu-se de atîta vreme în apropierea granițelor noastre își au toate forțele mobilizate și concentrate. Din această pricină ele ar avea poate interesul ca în cazul unei eventuale mobilizări a armatei noastre, să ne invadeze teritoriul, pentru a ocupa punctele importante de trecere a graniței și a pătrunde chiar în interior pentru a ne tulbura mobilizarea și concentrarea. ...Grupul Bran care se găsește la Rucăr... este însărcinat să împiedice pînă la sosirea trupelor dinapoi, prin o serie de rezistențe, începînd de la intrarea în țară, înaintarea forțelor Puterilor Centrale“⁴.

Gruparea Bran urma a se compune din 7 batalioane de infanterie, un divizion de artilerie și 4 turele de 53 mm. Gruparea urma să execute lucrări genistice de interceptarea comunicațiilor ce veneau de la graniță după cum urmează :

- a. pe șoseaua națională Rucăr-Bran între km 83—86 și 91—94 ;
- b. pe Valea Giuvalei între Valea Fundățica și Valea Rudărița ;
- c. pe Valea Șirnei între marginea de nord a satului Dimbovicioara și Gilma Ciocanului ;
- d. pe Valea Izvorului între dealul Izvorului și Colți Vinturnița ;
- e. pe drumul Orașilor între dealul Muierii și cota 1212 pe muntele Colți ;
- f. interceptarea potecii de pe Valea Iugei și de pe Berila fie către podul Dimboviței, fie către Rucăr.

După aceste lucrări se avea în vedere organizarea altor lucrări genistice pe Valea Dîmboviței în dreptul pîrului Șarului și la vest în dreptul muntelui Păltineț — Valea Seacă.

În indicațiile Marelui stat major se specifică că : „lucrările vor consta din porțiuni de șanțuri-adăpost, dispuse pe teren astfel ca să se flancheze reciproc, și să prezinte o dezvoltare cît mai mare de linii de foc... șanțurile-adăpost vor fi construite astfel cum se procedează în războiul actual, adică fără relief aparent deasupra solului. Taluzele din spre inamic se vor căptuși iar la partea superioară, șanțurile se vor proteja contra focurilor artileriei“⁵.

Se avea de asemenea în vedere, dacă terenul era accesibil în fața șanțurilor-adăpost, să se construiască rețele de sîrmă sau gropi de lup dispuse pe mai multe rînduri. Urmărindu-se obținerea unor dispozitive de focuri etajate, mai ales pentru mitraliere, astfel ca adăposturile dinapoi să bată pe cele dinainte. Pozițiile ce s-ar fi putut ocupa de artileria inamică urmau să fie minate, trebuind de asemenea stabilite distanțele precise de la fiecare poziție la reperele alese. Pe timpul executării lucrărilor se organiza o pază severă a terenului învecinat împiedicîndu-se cu orice chip accesul persoanelor suspecte pe o rază de 10 km⁶. Plutonul de grăniceri Rucăr primise misiunea de a supraveghea cu străjnicie granițele pentru ca nimeni să nu le treacă. La punctele dificile circulația urma a se întrerupe prin săparea unor șanțuri și tăierea unor copaci de-a lungul potecilor, trecerea graniței în orice sens fiind strict oprită.

⁴. Idem, dosar 25/1915, fila 74.

⁵. Idem dosar 13/1915, fila 15.

⁶. Arhiva M.Ap.N. fond nr. 2265, dosar 1/1915, fila 76.

În urma acestor ordine prima unitate sosită în Rucăr a fost Regimentul „Muscel” nr. 30 cu batalioanele 1 și 2 la 28.08.1915, Batalionul 3 aflându-se la Rucăr încă din 26.08.1915 unde executa aplicații tactice. Tot în seara aceleiași zile sosește la Rucăr și Compania a II-a din Batalionul 2 pionieri. Pe data de 30.08.1915 au sosit la Rucăr Batalionul 1 din Regimentul „Argeș” nr. 4, Batalionul 2 din Regimentul „Radu Negru” nr. 28, precum și Bateria nr. 4 din Regimentul 6 artilerie.

La 31 august 1915 au sosit în Rucăr Batalioanele 2 și 3 din Regimentul „Dimbovița” nr. 22 și Bateriile 5 și 6 din Divizionul 2 al Regimentului 6 artilerie. Astfel că la 1 septembrie 1915 Gruparea de acoperire Bran avea în zonă tot efectivul ordonat.

Ordinea de bătaie a Grupării la această dată era următoarea⁷:

Comandantul grupării — colonel Vasilescu Paraschiv.

Ofițer de stat major — căpitan Micescu Petru.

Ofițer adjutant — locotenent Stoenescu Trifon.

Regimentul „Muscel” nr. 30 comandat de colonelul Cihoski Hanric cu un efectiv de 1798 oameni și 63 cai.

Regimentul „Dimbovița” nr. 22 comandat de colonelul Anastasiu Ion cu un efectiv de 1179 oameni și 138 cai.

Batalionul 2 din Regimentul „Radu Negru” nr. 28 comandat de maiorul Poenaru Bordea cu un efectiv de 607 oameni și 62 cai.

Batalionul 1 din Regimentul „Argeș” nr. 4 comandat de maiorul Filip Ioan cu un efectiv de 677 oameni și 82 cai.

Compania a II-o din Batalionul 2 pionieri comandată de căpitanul Georgescu Grigorecu un efectiv de 219 oameni și 21 cai.

Divizionul 2 din Regimentul 6 artilerie comandat de maiorul Ștefănescu Alexandru cu un efectiv de 312 oameni și 260 cai, la care se mai adaugă 4 tunuri din Bateria turele de 53 mm instalată la Posada și comandată de locotenentul Murgu Constantin.

La 2 septembrie 1915 comandantul Grupării raportînd Corpului 2 armată că s-a trecut la organizarea pozițiilor, amintește că „spiritul populației este favorabil, autoritățile au dat tot concursul pentru asigurarea instalării și pentru satisfacerea cererilor ce li s-au făcut”.

Ca răspuns, s-a ordonat ca lucrările să fie executate la mai puțin de 1 km de frontieră, iar oamenii să pară lucrători civili. Comandantul grupării raportează că aceste măsuri au fost deja luate astfel că „...oamenii vor purta căciuli, cojocele peste bluze...”⁸.

În vederea cunoașterii evenimentelor și mișcărilor de peste frontieră la 6 septembrie 1915 s-au înființat posturi de observație conduse de ofițeri. Prima poziție defensivă care urma să fie organizată a fost stabilită pe linia muntele Fundățica, cotele 1180, 1130, sud Ciocanul și 1223. În ziua de 7 septembrie 1915 a fost dat ordinul nr. 111 al comandantului grupării în care se arată scopul organizării defensive, menite al obliga pe inamic să atace „de front” toate pozițiile.

S-a urmărit în alegerea pozițiilor ca ele să fie flancate de obstacole naturale greu de trecut, iar acolo unde nu s-a reușit „...am căutat să silesc pe dușman să execute mișcările de întoarcere sub focul eficace al infanteriei. Acesta este cazul la stînga poziției după dealul Muierii, la dreapta celei de pe cotul de deal dintre Valea Urdei și a Sfintei lui Bunescu,

⁷. Arhiva M.Ap.N. **Jurnalul de operații**, inv. nr. 737.

⁸. Arhiva M.Ap.N. **fond nr. 1623**, dosar 55/1916, fila 25.

ca și la dreapta celei de la dealul Sasului. Aceste flancuri trebuiau apărate cu focuri etajate ... pentru ca dușmanul să fie în neputință de a-l întoarce și a fi silit să le atace numai „de front”⁹.

Mai departe se indica amenajarea denivelărilor de teren și „acolo unde nu se găsesc se vor crea piedici artificiale ... unde pădurile se prezintă de front ... se vor tăia în marginea dinspre vrăjmași câteva rînduri de arbori lăsînd-i agățați de tulpină și trîntindu-i pieziș unii peste alții pentru a forma abatize. În fața lucrărilor se va tăia pădurea pe 100—150 m trîntind ultimele rînduri de arbori spre cei rămași în picioare pentru a forma abatize, frunza și crăcile subțiri se vor curăța, și la cei mai de sus și la aceștia pentru a forma abatize ... acolo unde nu se pot face abatize se vor face rețele de sîrmă și gropi de lup pe mai multe rînduri”¹⁰.

În lumina acestor indicații se executau lucrările de organizare defensivă a pozițiilor indicate. În același timp s-au semnalat tot mai multe exerciții tactice alte trupelor inamice în apropierea frontierei. Postul de observație Fundățica estima efectivul trupelor austro-ungare din Bran la valoarea unui regiment de infanterie cu mitraliere. Comandantul grupării într-un ordin către subunități din 17 octombrie 1915 relativ la paza frontierei arăta că „...vecinii noștri au adus în toate satele din apropierea graniței (Șiria, Peștera, Măgura, Moiciul de Jos și de Sus, Fundata și Vama Guțanul) cîte 70 de oameni trupă și este vorba să mai aducă pînă ce va forma în fiecare sat o campanie cu efectiv de război”¹¹.

Aprecia apoi că subunitățile inamice sînt foarte bine încadrate avînd cîte 2 grade inferioare la 10 oameni și ofițerii necesari, specificînd că sînt trecuți de 40 de ani, dar mulți din ei luaseră parte la acțiuni militare în timpul războiului.

„Această înmulțire și apropiere de graniță a trupelor vecine ne impune ca paza sectorului mărginit de frontieră între Piatra Craiului și muntele Sf. Ilie pînă la Rucăr să fie păzită cu mult mai multă străjnicie decît pînă acum, atît pentru a evita o surprindere cît și pentru a întrerupe orice relațiuni. ... Numărul patrulilor de zi și de noapte trebuie să fie cu mult mai mare ... în executarea acestui serviciu trebuie să se aibă în vedere că dacă el nu este bine făcut vecinii vor ști toate dispozițiunile noastre ... neexecutarea acestui serviciu cu o extremă conștiință, este o crimă căci pentru a evita o mică osteneală și încordare, expunem la pieire zadarnică o seamă de camarazi”.

Se avea apoi în vedere stîrpirea contrabandelor și în același timp prin executarea serviciului de patrulare, fiecare ofițer să cunoască cît mai bine viitoarele poziții de luptă. Se constată de către posturile de observație efectuarea în zona frontieră a unor lucrări defensive de către trupele austro-ungare la cotele 1362 și 1323 vest de satul Fundata pe Valea Rogazelor.

Ca urmare a întăririi supravegherii frontierei, la 9 noiembrie 1915 a fost prinsă o contrabandă de 80 de vite.

Comandantul grupării la 29 noiembrie 1915 dă ordinul 1686 către Regimentele nr. 30 și nr. 22 în care specifică că, pentru o bună supraveghere și pază a frontierei cum și pentru cercetarea zonei cuprinsă între graniță și Rucăr, în scopul de a împiedica contrabandele și a se evita cule-

⁹. Arhiva M.Ap.N. Jurnalul de operații, inv. nr. 737.

¹⁰. Ibidem.

¹¹. Ibidem.

gerea informațiilor de către inamic de orice natură, hotăra pentru Regimentul „Muscel” nr. 30 sectorul de la Piatra Craiului pînă la șoseaua națională Rucăr — Bran) și de la Valea Fundățica pînă la Valea Crovului, iar pentru Regimentul „Dimbovița” nr. 22 sectorul dintre șoseaua națională inclusiv și Valea Fundățica. În aceste sectoare corpurile trebuiau să facă servicii de pază prin patrulare și posturi duble de santinelă.

În vederea asigurării protecției aeriene a dispozitivelor s-au înființat posturi de observații contra avioanelor înarmate cu mitraliere¹².

În componerea grupării s-au produs unele modificări : La 27.11.1915 datorită desconcentrării rezerviștilor Batalionul 1 din Regimentul „Argeș” nr. 4 a fost înlocuit cu Batalionul 2 iar Batalionul 2 din Regimentul „Muscel” nr. 30 își schimbă contonamentul de la Rucăr la Podul Dimboviței și Dimbovicioara.

La 11 decembrie 1915 s-a înlocuit Divizionul 2 cu Divizionul 1 din Regimentul 6 artilerie din aceleași motive. În vederea întăririi grupării cu artilerie, la 15.01.1916, i s-a afectat o Baterie de 87 mm din Regimentul 7 artilerie care urma să-și organizeze o poziție pe muntele Ghimbavu.

Trupele trebuiau ca paralel cu executarea lucrărilor defensive să-și intensifice și instruirea de specialitate. Pe linia păstrării secretului și în interesul apărării naționale primul ministru de război Ion C. Brătianu hotăra la 26.03.1916 a nu se permite stabilirea în anumite zone de frontieră a turiștilor și să se oprească excursiile în aceste zone¹³. Se interzice stabilirea turiștilor și efectuarea de excursii în zona dintre frontieră și linia Cozia — Sălătruc — Rucăr — Moreni. În Rucăr se puteau stabili numai români fără a avea voie să facă excursii în împrejurimi. Străinii care doreau să treacă frontiera pe la Rucăr erau nevoiți a rămîne la postul de jandarmi Rucăr pînă seara cînd erau apoi conduși pînă la vamă sub escortă. Ca urmare a ordinului din 26.03.1916 comandantul a doua zi schimbă sectoarele ce urmau a fi supravegheate de unitățile grupării. Regimentul „Dimbovița” nr. 22 urma a supraveghea sectorul de la vestul șoselei Rucăr — Giuvala. Regimentul „Muscel” nr. 30 sectorul de la est de șoseaua Rucăr — Giuvala ; Batalionul 3 din Regimentul 28 sectorul dintre Valea Cheii și Valea Caselor, iar Batalionul 2 din Regimentul „Argeș” nr. 4 sectorul dintre Valea Dimboviței și Valea Rîușorului. De asemenea s-a ordonat primăriilor comunelor Rucăr și Dragoslavele a nu primi în localitățile lor decît cetățeni români, urmînd ca în localitățile Podul Dimboviței, Dimbovicioara, Ciocanul și Fundățica să nu se stabilească nici români. Persoanele stabilite în Rucăr puteau ieși din sat numai pe șoseaua spre Dragoslavele iar cei din Dragoslavele numai spre Valea Caselor. Pentru ciobanii și proprietarii de pămînt din zona interzisă se permitea accesul, numai pe baza unei autorizații eliberate de comandantul zonei care organizaseră poziția respectivă și în urma unor referințe primite de la jandarmerie¹⁴.

Datorită tratativelor diplomatice cu Antanta se întrevedea posibilitatea intrării României în război, alături de acestea.

Ca urmare la 1 aprilie 1916 se ordonă Comandamentului grupării Bran studierea unei eventuale oporțiuni de data aceasta ofensive a grupării pentru ocuparea pozițiilor Bran — Măgura, dezvoltată ulterior pe linia

¹². Arhiva M.Ap.N. fond nr. 2265, dosar 4/1915, fila 473.

¹³. Arhiva M.Ap.N. fond nr. 1623 dosar 55/1916, fila 345.

¹⁴. Arhiva M.Ap.N. Jurnalul de operații, inv. nr. 737.

Zărnești — Tohanul Vechi — Tohanul Nou, urmînd a se ocupa pe acest aliniament o poziție de rezistență împotriva unui eventual atac din partea inamicului care s-ar dirija fie pe direcția nord-est dinspre Ghimbavul — Cristianul — Rîșnov, fie pe direcția nord-vest dinspre Poiana Mărului.

Rapoartele punctelor de observație semnalau însă o intensificare a lucrărilor genistice cu caracter defensiv pe aliniamentul Bran — Măgura și împrejurimi, corelate cu acțiuni de informare vizuală asupra pozițiilor noastre, executate în repetate rînduri de ofițeri austro-ungari și germani. Continuîndu-și activitatea informativă posturile de observație au raportat că la 28 mai în Bran au sosit primele trupe germane și se făceau pregătiri pentru cantonarea altor trupe în satele de lingă frontieră.

De asemenea unitățile formate din români din cadrul armatei austro-ungare staționate în garnizoana Brașov încep a fi înlocuite cu trupe germane pentru a se împiedica eventualele dezertări și fraternizări.

La 9 august 1916 s-a primit ordinul nr. 2828 al Ministrului de Război în care se specifica că „toate unitățile ce sînt dislocate din garnizoanele din timp de pace trebuie să fie încadrate în conformitate cu ordinea de bătaie, pentru mobilizare”¹⁵.

În vederea măririi numărului gurilor de foc mobile, s-a ordonat ca „...materialul de 53 mm ... va fi scos din turele și montate pe afete speciale ... organizîndu-se pentru a putea fi mobilizate în baterii...” Lucrările au fost executate în ziua de 29.07.1916 de o comisie a Arsenalului armatei, care a executat apoi în zilele următoare tragerii pentru reglarea liniei de miră¹⁶.

În conformitate cu ordinul Corpului 2 armată nr. 1729 din 13.08.1916, trupele Grupării Bran trebuiau să treacă frontiera în seara zilei de 14—15 august 1916 prin surprindere în Transilvania¹⁷.

În vederea declanșării operațiunilor ofensive urma ca la orele 15 să se oprească orice circulație pe comunicațiile ce duceau la frontieră, gruparea organizată pe trei coloane urmînd a înainta spre obiectivele destinate : Coloana centrală formată din Batalioanele 2 și 3 din Regimentul 22 infanterie și Regimentul nr. 30 infanterie urma să atace pe direcția Bran, coloana din stînga formată din Batalionul 2 din Regimentul „Argeș” nr. 4 urma să atace de la Ciocanul spre Zărnești. Coloana din dreapta formată din Batalionul 3 din Regimentul „Radu Negru” nr. 28 urma să atace de la Fundățica pe direcția Fundata — Moieciu de Sus¹⁸.

Coloanele astfel constituite „s-au pus în mișcare la ora 20.20”¹⁹.

La ora 21 trupele Grupării de acoperire Bran au trecut frontiera României în Transilvania, coloanele surprinzînd inamicul care s-a retras în debandadă²⁰. La orele 2,00 (15.08) coloana din centru a fost primită cu focuri de infanterie de pe poziția Măgura — Bran. La ora 7.15 după ce Regimentul „Mușcel” nr. 30 este oprit de inamic comandantul lui raporta „...că de front poziția este foarte tare așa că de front este imposibil a o aborda. Am dispozat ca Batalioanele 1 și 2 să urce dealul Cetății și să atace poziția din flancul stîng...”²¹.

¹⁵ Arhiva M.Ap.N. fond nr. 1623, dosar 55/1916, fila 412.

¹⁶ Idem, dosar 54/1916, fila 343.

¹⁷ Arhiva M.Ap.N. fond nr. 788 dosar 4/1916, fila 1.

¹⁸ Idem, dosar 15/1916, fila 2

¹⁹ Idem, dosar 1/1916, fila 32.

²⁰ Idem, dosar 2/1916, fila 1.

²¹ Idem, dosar 1/1916, fila 10.

În același timp Regimentul nr. 22 infanterie execută o învăluire a poziției Măgura prin dreapta și atacă inamicul din spate²². Această acțiune a produs învăluirea ambelor flancuri astfel că atacată de flanc și de front, poziția Măgura este cucerită. Gruparea a ocupat pînă la ora 16 poziția Măgura — Bran — Dealul Cetății²³.

Coloana din dreapta respectiv Batalionul 3 din Regimentul 28 infanterie după trecerea graniței, respinge și urmărește inamicul în retragere pe direcția Fundata — Moiceiu de Sus ocupînd la ora 17 Poarta, pozițiile de la cotele 931, făcînd în acest fel joncțiunea cu trupele Grupării „Moreni”. Coloana din stînga respectiv Batalionul 2 din Regimentul „Argeș” nr. 4, ocupă la ora 17 poziții de pe Dealul Măgura Mică asigurînd legătura de flanc cu trupele dinspre Măgura — Bran²⁴.

Inamicul s-a retras pe aliniamentul Rîșnov — Tohanul Nou — Zărnești distrugînd în retragere toate podurile²⁵.

Prima zi de luptă a fost udată de sîngele eroilor căzuți la datorie pentru eliberarea fraților români subjugăți de secole. Tributul în sînge a Grupării Bran s-a ridicat în prima zi la un număr de 35 de morți dintre care 3 ofițeri și 118 răniți din care un ofițer, evacuați la Rucăr²⁶. Primul ofițer căzut eroic a fost locotenent colonelul Poenaru Bordea comandantul batalionului 3 din Regimentul 28. La rîndul lui inamicul a avut pierderi cifrate la 3 ofițeri morți și peste 150 de prizonieri, pierzînd și o mitralieră grea.

În noaptea de 15—16 august 1916 gruparea a rămas pe pozițiile cucerite, Dealul Bran — Dealul Cetății (cota 931) — 1 km nord-vest de Poarta. La ora 9 dimineata (16.08.1916) Batalionul 2 din Regimentul „Argeș” nr. 4, sprijinit de Bateria de 87 mm angajează o acțiune cu un grup de aproximativ 200 de soldați austro-ungari și după mai multe atacuri respinge și urmărește inamicul pînă pe versantul de nord-vest al defileului ce duce spre satul Zărnești. Batalionul 3 din Regimentul 28 infanterie contraatacat pe poziția cotei 931 de inamic îl respinge, și ia 10 prizonieri.

În ziua de 17.08.1916 colonele înaintează începînd cu ora 5 spre aliniamentul inamic Zărnești — Tohanul Nou — Tohanul Vechi — Dealul Județului. Regimentul 22 infanterie atacă pe direcția Măgura — Tohanul Vechi ocupînd pe Dealul Mușcelului o poziție pînă la debararea coloanelor laterale. La sosirea Divizionului 1 de artilerie continuă drumul spre Tohanul Vechi. Batalionul 2 din Regimentul „Argeș” nr. 4 atacă Zărneștiul pe care l-a ocupat în ziua de 18 august 1916²⁷.

Regimentul „Mușcel” 30 a continuat urmărirea inamicului spre Tohanul Nou unde s-a oprit și cantonat, Batalionul 3 din Regimentul 28 urmărind inamicul pe direcția nord de Poarta. Tot în ziua de 17.08.1916 sosește după un marș forțat de 69 km din Cîmpulung la Tohanul Nou, Regimentul 2 vînători²⁸. Inamicul atacat de grupare se retrage spre Codlea și Feldioara, evacuînd Rîșnovul în urma a numai 6 lovituri de tun. În a-

²². *Idem*, dosar 2/1916, fila 1.

²³. *Idem*, dosar 15/1916, fila 3.

²⁴. *Idem*, dosar 2/1916, fila 1.

²⁵. *Ibidem*.

²⁶. Arhiva M.Ah.N. *Jurnal de operații*, inv. nr. 737.

²⁷. Arhiva M.Ap.N. *fond nr. 788*, dosar 2/1916, fila 23i.

²⁸. *Ibidem*.

ceste lupte s-au luat 33 de prizonieri fără nici o pierdere. Regimentul 30 va ocupa până la ora 17 Ghimbavul, gruparea găsindu-se la căderea nopții pe poziția Vulcanul—Ghimbav²⁹.

În 19.08.1916 s-a ocupat localitatea Codlea iar la Rîșnov este can-tonat Batalionul de miliție nr. 4 din regimentele 30 și 70 infanterie care venise în sprijinul grupării³⁰.

În ziua de 20.08.1916 orele 8 dimineța se atacă și se ocupă până seara, patrulaterul Hălchiu — Văleni — Coldea — Ghimbav³¹.

În ziua de 21 august 1916 iese din cadrul grupării Bateria de 87 mm care trece în rezerva Diviziei 3 infanterie. În ziua de 22 august 1916 gruparea primește ordinul nr. 174 prin care i s-a ordonat împingerea trupelor pe linia Tîntari — nord Brașov pentru a asigura, deбуșarea peste frontieră a trupelor și serviciilor Diviziei 3 infanterie în poligonul Cod-lea — Tohanul Vechi — Tohanul Nou — Cristianul — Ghimbav³².

Ca urmare Divizia 3 infanterie fiind concentrată în zona ordonată prin ordinul de operații pentru ziua de 24.08.1916, s-a consemnat : „...în acest scop Gruparea Bran se desființează iar trupele care au intrat în compunerea ei, vor merge spre zonele indicate comandamentului de care depind...”³³.

Gruparea își îndeplinise misiunea de asigurare a securității frontie-rie de stat, impunînd inamicului respectarea neutralității, iar în momentul declanșării ostilităților atacînd cu repeziciune și mai ales prin surprindere a dat peste cap pozițiile organizate defensiv de inamic, trecînd Carpații și cucerind un important cap de pod.

În acest fel a asigurat mobilizarea și concentrarea în zona stabilită a trupelor Diviziei a 3-a infanterie în cea mai mare siguranță, creindu-le în același timp pozițiile cele mai propice pentru continuarea și dezvolta-rea ofensivei ulterioare.

²⁹. *Idem*, dosar 1/1916, fila 119.

³⁰. *Idem*, dosar 2/1916, fila 33.

³¹. *Idem*, dosar 15/1916, fila 9.

³². Arhiva M.Ap.N., fond nr. 1623, dosar 65/1916, fila 215.

³³. Arhiva M.Ap.N., fond nr. 788, dosar 15/1916, fila 11.

Aspecte ale evoluției

învățămîntului

din comuna Cetățeni

Argeș

CRINA FLINTEA

Condițiile istorice, economice și culturale ale zonei Muscelului au determinat apariția de timpuriu a germenilor învățămîntului.

La Cetățeni, existența vieții minăstirești și a unui important punct vamal situat pe drumul comercial ce lega Branul, Rucărul și Cîmpulungul și mergea pe Valea Dimboviței către Dunăre presupune prezența oamenilor cu învățatură de carte capabili să descifreze poruncile domnești ce reglementau serviciul vamal cum sînt cele din timpul lui Mihai I (1418—1420) și Radu al II-lea Prasnaglava (1424—1426).

Interes pentru cultura, dar mai ales pentru răspîndirea învățăturilor religioase în mediul sătesc avea și biserica datorită căreia în Muscel au fost înregistrați în primul sfert de veac al sec. al XVII-lea 48 știutori de carte¹, deci este de presupus că au existat și la Cetățeni unde încă din sec. al XV-lea este menționată existența unui schit².

În perioada orînduirii feudale problemele școlare se reglementau în Țara Românească și Moldova prin hrîsoave domnești.

Regulamentul organic din 1831 dispune alcătuirea unor legiuni școlare cu caracter obștesc pe baza cărora aveau să se deschidă pe viitor instituțiile de învățămînt. În articolul 18 din Regulament se arată că în fiecare sat se va ține pe lîngă preot și un cîntăreț care va fi îndatorat să facă școală cu copiii satului în lunile de iarnă, vara lăsîndu-i la muncă cîmpului. O astfel de situație exista de fapt în Cetățeni, însemnarea făcută pe o carte bisericească în 1832 dovedind că preotul local contribuia la inițierea unor tineri în ale liturghiei.

Pe baza legii menționate la 18 ianuarie 1838 Departamentul Treburilor din Lăuntru porunca ocîrmuirilor județelor Țării Românești să înființeze

¹ Gh. Pirnuță, *Contribuții la cunoașterea începuturilor învățămîntului sătesc*, vol. II. „Din istoria pedagogiei românești” (culegere de studii) București, Edit. didactică și pedagogică, 1966, p. 85.

² Ion Nania, *Cetățeni — important centru de la începutul epocii feudale din Țara Românească* în „Tribuna școlii argeșene” Pitești, 1971, p. 45.

înțelege școli sătești³. Profesorii de la școlile din reședințele județelor, în înțelegere cu ocîrmuitorii trebuiau să găsească tineri pentru a fi pregătiți să devină învățători⁴. De obicei, cei care erau instruiți la școala din reședința județului se alegeau dintre țircovnici sau dintre cei ce știau să scrie și să citească. Pe băncile școlii din Cîmpulung au fost pregătiți primii învățători, care la începutul anului 1839 au trecut la răspîndirea cunoștințelor acumulate în satele lor. Plata lor cădea în sarcina sătenilor care dădeau de fiecare familie cîte două chile bucate și 2 lei, unul la Sf. Gheorghe (23 aprilie) și altul la Sf. Dumitru (26 oct.) iar cu începere din 1844, banii vor fi plătiți în patru trimestre⁵.

Tot sătenii erau aceia care trebuiau să ridice localurile de școală. Dar pentru deschiderea unei școli și construirea unui local, un sat trebuia să aibă peste 50 familii, în caz contrar fiind necesară asocierii lui cu un altul apropiat. Aceasta era situația satelor Cetățenii din Deal și Mesteacănu, care au avut o școală comună unde, în 1839, cursurile erau asigurate de mestecăneanul Cernat Zaharia⁶. Școala, construită din nuiele, cu toată îngrijirea nu putea rezista mult timp intemperiilor, starea sa proastă fiind consemnată într-o listă trimisă de către oficialitățile județene Eforiei Școalelor la 18 noiembrie 1842⁷.

Elevii învățau după tabele de citire, de catehism, de geografie, de aritmetică, iar scrisul și-i formau după modele de caligrafie. Probabil că la Cetățeni ca și în celelalte școli din județ s-a folosit abecedarul lui Dimitrie Jianu și manualul complet de învățătură mutuală scris de Ion Brezoianu pe cînd conducea școala din Cîmpulung⁸.

Odată cu infiriparea învățămîntului rural se impunea verificarea desfășurării procesului de instruire în care scop erau pregătiți subrevizori școlari. În plaiul Dimboviței care îngloba și comuna Cetățeni primul subrevizor, în persoana lui Năstase Rucăreanu își începe activitatea în anul școlar 1841—1842 și o continuă pînă în 1847 cînd activitatea sa este preluată de Gheorghe Bădescu⁹.

În timpul revoluției din 1848 în programul lor, patrioții români au abordat și problema instrucției prin învățămînt. Astfel, Proclamația de la Islaz din 9 iunie cere ca „nici un fiu de cetățean, din cîți se află azi în vîrstă de 12 ani și cîți se vor naște de acum înainte să nu rămînă neîmpărtași de învățătură, căci pe dînsa se întemeiază viitorul țării”¹⁰.

Odată cu înăbușirea revoluției, s-a lua măsura închiderii școlilor de la sate pe motiv că mulți dintre învățători participaseră efectiv la evenimente. Ele și-au reluat cursurile în mod oficial, prin grija statului, în 1857. La redeschidere observîndu-se un salt cantitativ în ceea ce privește numărul elevilor, s-a trecut la numirea, la 23 martie 1857, a încă 33 învățători în județul Muscel, dintre care 6 în plaiul Dimbovița.

În anul 1860 făcîndu-se verificarea celor 12 învățători din acest plai, au fost notați cu calificativul „emenentu” și „binișor”, dovedind strădu-

Arh. St. București, fond Vornicia din Lăuntru, dos. 5390 I-A/1838, f. 3.

ibidem, f. 15.

Gh. Pirnuță, I.T. Radu, I. Lupu, „Învățămîntul în Muscel în sec. XVII—XIX”, București, Edit. didactică și pedagogică, 1968, p. 161—162.

Arh. St. București, fond. Monisterul Instrucțiunii, dos. 3392/1840, f. 198—199.

ibidem, dos. 1778/1842, f. 4—5 și 12.

Gh. Pirnuță, Rucăr — monografie sociologică, București, 1972, p. 241.

Gh. Pirnuță, I.T. Radu, I. Lupu, op. cit., p. 167.

Anul 1848 în Principatele Române, p. 186.

înța acestor cadre didactice de a realiza transmiterea cunoștințelor copiilor de țărani la un nivel cât mai ridicat¹¹.

În sprijinul dezvoltării învățămîntului rural a venit legea instrucției publice din 1864 care specifica obligativitatea și gratuitatea instrucției primare pentru toți copii de ambe sexe¹². Prin combinarea eforturilor personale ale unor învățători cu dăruire pentru munca lor cu contribuția financiară a statului s-a putut imprima un caracter mai organizat învățămîntului sătesc la sfîrșitul secolului trecut.

În cazul concret al comunei Cetățeni, pe această linie se înscrie activitatea învățătorului Constantin Enăchescu din Cetățenii din Deal. În anul 1893 el improvizează în casa cumnatului său Ștefan Grigoriu, o sală de clasă în care aduna un mînunchi de copii dornici să deprindă meșteșugul buchiilor. În scurt timp din cauza divergențelor familiale, normalistul și seminaristul Constantin Enăchescu mută sediul școlii mai întîi în casa lui Nae Tămîrjan, apoi în propria sa locuință. Dar condițiile oferite de casele particulare, nu permiteau desfășurarea unei instrucții adecvate, fapt consemnat în procesele verbale întocmite între 1893—1895 de către diferiți inspectori și păstrate într-un registru din arhiva școlii. Era necesar un local propriu de școală a cărui construcție a fost autorizată în 1897. Casa Școalelor a aprobat comunei un împrumut de 11.785,60 lei rambursabil în 44 ani începînd din aprilie 1898 în anuități fixe de 141,01 lei. Terenul pentru ridicarea construcției de 12 prăjini a fost cumpărat de învățător de la Niță Hoinaru.

Contractul de execuție a fost încheiat cu antreprenorul Lepore Antonie, care în 1898 a predat cheile noului local al școlii, dacă așa se poate numi o sală de clasă cu dimensiunile 10x7,38 m avînd în față un culoar de scinduri¹³. Amplasarea școlii în marginea satului în punctul cel mai înalt, numit „Plai“, cumpănă între satele Cetățenii din Deal și Mesteacăn avea în vedere faptul că pentru ambele sate funcționa numai acest locaș de instruire. Inițial s-au înscris pentru a urma cursurile 82 elevi din ambele sate, dar pe parcurs, numărul lor a scăzut la 60, din cauza lipsei posibilităților materiale ale sătenilor cit și a obiceiului țăranilor din partea locului de a-și folosi copii la păscutul vitelor încă de la o vîrstă fragedă¹⁴.

Astfel, în datele oferite de dicționarul geografic să României întocmit în 1899, se arăta că la această școală mixtă pentru care statul cheltuia anual 1.242 lei, erau cuprinși 30 elevi și 3 eleve din numărul de 47 băieți și 38 fete între 6 și 12 ani cîți existau în Cetățenii din Deal în acea perioadă.

Pentru școală, comuna contribuia cu 50—60 lei pe an, iar obștea asigura încălzirea clădirii. În aceeași sursă sînt menționați în localitate 80 bărbați și 4 femei ca știutori de carte. Cifra indică un grad de alfabetizare mediu mai scăzut în ceea ce privește sexul feminin, datorat concepției înăpoeiate, înrădăcinată în mase privind rolul principal de mamă și gospodină al femeii. Efectul unei atari concepții se reflectă și în situația din școală în 1899 cînd numai 7,8% din fetele erau școlarizate.

¹¹. Gh. Pirnuță, I.T. Radu, I. Lupu, *op. cit.*, p. 188—189.

¹². I. Popescu-Teiușan, *Contribuția la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, București, Editura didactică și pedagogică, 1963, p. 87.

¹³. Arh. St. Argeș, — Pitești fond Prefectura Muscel, dos. 12/1897, f. 2—41.

¹⁴. Arh. Școlii din Cetățenii din Deal, registrul de procese verbale, 1898, n.p.

Învățământul primar din Cetățenii din Deal era organizat în cinci clase¹⁵. Dat fiind lipsa de spațiu, în aceeaș sală își desfășurau cursurile concomitent mai multe clase acest sistem dificil de educație a impus folosirea monitorilor selecționați dintre elevii cei mai buni, care retransmiteau cunoștințele însușite de la învățători.

Pînă la pensionarea sa, în 1914 Constantin Enăchescu a condus cursurile școlii din Plai. După această dată s-a înființat și al doilea post, care a funcționat într-o încăpere din casa școlii și apoi în locuința lui Iosif Hoinaru pînă s-a construit o a doua sală de clasă.

Din 1914 pînă la 1 sept. 1930, s-a înregistrat o perioadă de mare fluctuație a învățătorilor, cînd la catedra școlii s-au perindat 11 cadre didactice care n-au condus mai mult de 1—2 ani fiecare.

Aceasta datorită salarizării și a frecvenței neregulate a elevilor. Nu trebuie uitate dese schimbări aduse de Ministerul Instrucțiunii în planurile de învățămînt care au provocat deasemenea instabilitate în colectivele pedagogice. Astfel în 16 ani au funcționat la această școală : N. Comăniță, I.N. Simionescu, Lucia Făgăraș, Gh. Nucșoreanu, I. Grecu, I. Colț, I.Gh. Vișoiu, N. Popescu, E. Togoe, Gh. Popescu, I. Panaitescu. În marea lor majoritate erau de prin partea locului, mulți întorși în satul lor natal după terminarea studiilor, alții transferați în apropierea noului lor cămin.

Începînd cu anul școlar 1930 pînă în 1963, cursurile au fost asigurate de Victoria Florea și Nicolae Popescu, soț și soție. Învățător prin vocație și profesie Nicolae Popescu a luat inițiativa construirii, în 1936 a unei noi săli de clasă împreună cu o cancelarie și un coridor, întregind astfel clădirea școlii. Pînă la această dată, postul doi a funcționat în condiții deosebit de grele într-o casă a școlii ce avusese două încăperi mici¹⁶.

În timpul activității lor didactice au fost puse bazele noii școli în țara noastră prin reforma învățămîntului din 1948, au fost elaborate planuri de învățămînt, programe și manuale școlare noi¹⁷. Cu acest imbold școala sâtească a pășit pe un drum nou, e drept, avînd de depășit pe alocuri dificultăți de ordin local. Astfel în 1963, din motive financiare, postul din II din Deal a fost desființat pentru o perioadă de 3 ani, răsîmp în care școala a fost condusă de învățătoarea Tămîrjan Maria. La reînființarea postului doi, în 1966, ea a fost secundată de Maria Ilioiu, apoi în 1968 de soțul ei Tămîrjan Aurel, care în prezent conduce postul unu și îndeplinește funcția de director al școlii. În această ultimă perioadă prin reparațiile capitale efectuate și prin dotările cu material didactic s-a ajuns la organizarea unei școli moderne capabilă să asigure condiții optime desfășurării învățămîntului actual.

Cit privește școala din satul Mesteacă, după separarea ei de cea din Cetățenii din Deal, în 1920, a evoluat pe un drum propriu.

În satul de pe firul Dimboviței, Cetățenii din Vale, ocirmuirea județului Muscel menționează în lista din 2 aprilie 1938 trimisă Departamentului Trebilor din Lăuntru existența unei școli cu un învățător, preotul Ion Ianache și 26 elevi¹⁸. Localul școlii cuprindea două săli de clasă

¹⁵ Arh. St. Argeș — Pitești — fond Prefectura Muscel, dos. 56/1898, f. 168.

¹⁶ Arh. școlii din Deal, registrul de procese verbale. 1936. n.p.

¹⁷ Hotărîrea C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri al R.S.R., cu privire la îmbunătățirea învățămîntului de cultură generală din R.P.R. — 13 iulie 1956, București, Edit. de stat pentru literatură politică, 1956, p. 11.

¹⁸ Arh. St. București, fond Ministerul Instrucțiunii, dos. 3392/1840, f. 198—199.

așa cum reiese dintr-o listă oficială întocmită cinci ani mai târziu. În 1893 statul cheltuia pentru întreținerea școlii 1404 lei anual, cursurile ei fiind urmate de un număr de 35 elevi și eleve. Organele locale au luat inițiativa în 1897 de a construi un nou local de școală în care scop a fost cumpărat terenul necesar edificiului de la săteanul Nicolae Stanciu cu suma de 300 lei.

Contractul de construcție a fost încheiat cu Antonio Macchetti care preda noul local un an mai târziu¹⁹.

Pentru ridicarea lui s-au cheltuit 20.365 lei, sumă împrumutată de la Casa Scoalelor²⁰.

Așa cum se observă cele două școli noi din Cetățenii din Deal și din Vale au fost construite și au început să funcționeze concomitent.

În noua școală și-au desfășurat activitatea următorii învățători: N. Iordăchescu, preotul Gh. Cetățeanu, I. Nedelceanu, I. Negoescu, I. Necula, C. Brad, N. Isbășescu, I. Panaitescu (16 ani ca director, 2 ca învățător), I. Lunescu, C. Niculescu, Petre Tămîrjan²¹.

Creșterea numărului elevilor la 258 în 1934 a atras crearea unui nou post de învățător alături de cele 3 existente până atunci²². Dintre învățătorii menționați Petre Tămîrjan s-a impus printr-o activitate obștească deosebită. A înființat cooperativa, a condus grupa sindicală comunală și filiala ARLUS din Cetățeni. Îndrumător școlar și cultural pe 7 comune el a fost și responsabilul cultural al cercului pedagogic ciclul I și II și propagandist în învățămîntul ideologic. Cu ajutorul sătenilor a mărit capacitatea școlii, a înzestrat-o cu mobilier și material didactic, ridicînd-o la nivelul cerințelor școlii moderne.

Dintr-o statistică recentă întocmită de primăria comunei, reiese că în școlile sale învață 525 elevi călăuziți pe drumul cunoașterii de 13 profesori și 12 învățători.

¹⁹ Arh. St. Argeș — Pitești, fond Prefectura Muscelul, dos. 10/1897, f. 2—22.

²⁰ **Expunerea situației județului Muscel prezentată consiliului general de către prefectul județului la deschiderea sesiunii ordinare din 15 octombrie 1907, Cîmpulung, 1907, tabel anexă.**

²¹ Arh. școlii din Cetățenii din Vale, registrul de procese verbale, n.p.

²² Arh. St. București, fond Ministerul Instrucțiunii, dos. 76/1934, f. 37—40.

Considerații

pe marginea orației de nuntă din zona Bran, transcrisă într-un miscelaneu din sec. XVIII

LIGIA FULGA

În contextul cercetării interdisciplinare pe care o reclamă etnologia modernă actuală, își face justificat tot mai mult loc un punct de vedere insolit și generos, impus de ideea asimilării și prelucrării informațiilor sau documentelor de oralitate, fie că au fost consemnate cîndva în scris, fie că se regăsesc încă în circuitul informațional al vremii, prefigurîndu-se astfel, în această direcție noi perspective de cuprindere a investigațiilor etnologice ¹⁾.

Alături de memorialistica de epocă (cronici, însemnări, memorii) care relevă, în context cu totul aleatoriu, aspecte de mentalitate și cultură tradițională de acum sute de ani, un domeniu deosebit de fecund îl constituie **cărțile populare**, deoarece închid în paginile lor un imens tezaur de oralitate. Acest lucru se explică datorită răspîndirii și circulației lor în mediile țărănești, a destinației lor culturale, a autorilor lor, cărturari sau simpli copişti de cele mai multe ori de origine rurală, în sfîrșit datorită influenței reciproce dintre folclor și cărțile populare, chiar a descendenței celor din urmă din teme ale literaturii populare. Este vorba de existența unor scrieri de factură populară, a unei literaturi fie de tip eroic (Alexandria, Esopia, Halima etc.) care „amuză și instruiește“, fie de tip didactic (literatura astrologică și meteorologică), scrieri care au înserate în contextul lor texte folclorice propriu-zise de genul bocetelor, descîntecilor, blestemelor, orațiilor de nuntă, cîntece de stea etc., documente de valoare deosebită pentru investigarea acestor ritualuri din perspectiva evoluției lor în timp.

De pildă, în Țara Bîrsei, în secolul al XVIII-lea asistăm la circulația unei literaturi orale scrise prin intermediul acestor cărți populare, fie tipărite, dar mai ales în manuscris sub forma unor codice miscelaneu copiate și adaptate „la vederile momentului“ ²⁾ de copişti sau intelectuali de origine rurală.

Un astfel de exemplu îl oferă codicele miscelaneu aflat la Muzeul primei școli românești din Scheii Brașovului, considerat a fi aparținut,

după semnăturile de proprietate, mai multor generații de cărturari-clerici din prodigioasa familie a Pușcașilor din Sohodolul Branului³⁾. Miscelaneul datat între anii 1784—1792 conține date interesante ce pot completa biografia acestei mari familii brăne, însă nu trebuie ignorate informațiile pe care le posedă referitor la școala de copişti înființată la Sohodol de către unul dintre precursorii tradiției cărturărești a Pușcarilor, anume Bucur I. Iuga Pușcaș,⁴⁾ arta caligrafierii de manuscrise fiind continuată ulterior de către cei doi fii ai săi, Leonte și Bucur II Popovici, preoți în Sohodol și respectiv Tohanul Nou, după cum atestă semnăturile din miscelaneu⁵⁾.

Nu reprezintă scopul lucrării noastre, însă e interesant de analizat, urmărind temele scrierilor adunate în acest manuscris, sfera de preocupări și idei dirijată de nivelul de receptare și asimilare culturală, cerințele didactice pe care le reclamă mediul brănean în acea epocă, preferința pentru anumite teme de practică contingentă din sfera religioasă sau laică.

Având virtuțile „unei adevărate biblioteci poporane localizate și anonime“ după cum conchide B.P. Hașdeu despre aceste miscelane, manuscrisul în cauză cuprinde teme deosebit de compozite în conținut: precepte religioase, sfaturi de comportament ritual creștin (Minunile Sfintului Gheorghe și Vasile, un cîntec de stea), episoade de romanț despre viața și vitejia marelui Samson, tilcul moralizator al fabulelor lui Phedru din seria cunoscutelor „pilde filosoficești“, un mic dicționar de uz didactic grecesc-român (se afirmă de unii că această carte a fost utilizată ca material didactic și la Școala din Scheii Brașovului), apoi sfaturi practice în legătură cu cultivarea pămîntului, un zodiac, și, în sfîrșit, ceea ce ne-a preocupat pe noi, transcrierea unui text folcloric⁷⁾ propriu-zis cu litere latine, o orăție de nuntă (53 de rînduri versificate) de circulație în sec. XVIII-lea în satele brăne, reprezentînd o mărturie arhaică a poeziei de ceremonial din această arie geografică, un punct de referință valoros în investigarea aspectului evolutiv al obiceiului de nuntă, în general.

Interesul științific pentru acest text inserat în miscelaneu s-a concentrat asupra a două aspecte; un prim aspect, de natură lingvistică prin analiza implicațiilor textuale și lexicale (preferate de noi de data aceasta), orăția de nuntă fiind deci surprinsă în materialitatea ei lingvistică cu scopul de a marca un anumit stadiu de evoluție a limbii vorbite, populare în zona Bran în sec. XVIII-lea cît și modalitatea de transcriere locală cu litere latine; al doilea aspect abordează textul din perspectiva liricii de origine ritualică, analizîndu-se limbajul figurativ, intențional exprimat în orăția de nuntă, dictat de tiparul poetic statuat și cunoscut de tradiție.

1.1. Analiza lingvistică. Ceea ce reprezintă cu siguranță un punct de interes la textul analizat este transcrierea lui fonetică cu litere latine, fapt de excepție în acea perioadă, cînd grafia chirilică se afla oficial încă în supremație, dovadă fiind și majoritatea scrierilor copiate în manuscris. Explicația, credem, trebuie căutată mai întîi în climatul spiritual al vremii ce prefigura orientările cărturarilor transilvăneni care militau, pe tărîmul culturii, pentru afirmarea latinității limbii și a poporului român, atitudini circumscrise în programul de culturalizare și instruire a maselor largi, de valorificare și prețuire a poporului prin evaluarea limbii și a tradițiilor conservate de el. În Transilvania, iluminismul reprezentat de „Școala ardeleană“ avînd puternice motive interne de ordin național, dezvoltă și difuzează idei progresiste de emancipare socială și națională, deosebit de receptive în conștiința românilor transilvăneni.

Însă învățarea limbii latine de către cărturarii satelor din jurul Brașovului era impusă și de necesitatea de a comunica cu administrația orașului, știut fiind faptul, că documentele oficiale erau scrise fie în limba latină, fie în limba germană⁶⁾. În acest sens, o însemnare a lui Sextil Pușcariu, renumitul lingvist român și descendentul strălucit al Pușcașilor, consemna în lucrarea manuscris **Spîta unui neam** : „Chiar cel dintîi dintre ei, preotul Bucur, (a cărui semnătură se găsește și în acest manuscris) era un om învățat. La el se duceau sodolenii să le facă cererile către Magistratul Brașovului. Aceste cereri le scria cu litere latine (...) și în ele intercala uneori formule latinești“⁹⁾. De fapt, textul indică un model local de adaptare la ortografia cu litere latine, optîndu-se uneori în cazul unor ezitări ortografice la soluții eterogene de influență germană sau maghiară alături de reminiscențe de grafie chirilică. Astfel, cunoașterea de către copist a limbii germane din aceleași motive ca latina este trădată din punct din acest punct de vedere de prezența **B** și **K** german sau de scrierea substantivelor dar și a verbelor (sic !) cu majusculă : **kempu, ka kugetat, aleß, laßs, noßtru, ßfetu**it sau ortografia maghiară a sunetelor cs-c, cz-ț, y-i (**csyacze, recsiç, csinBtya, Inalczi**).

Transcrierea textului folcloric de către cărturarul-copist original din Sohodol, deci din interiorul comunității rurale, la acea dată, reprezintă un cîmp de investigație propice pentru sesizarea limbajului popular, a limbii vorbite de acum 200 de ani în zona Bran. Mai întîi se poate evidenția lipsa elementelor dialectale în lexicul popular brănean, argument ce susține teza cunoscută conform căreia la baza limbii române literare se află graiul vorbit în sud-estul Transilvaniei și regiunea Tirgoviștei. De fapt, legăturile dintre cele două versante carpatice se observă aici și prin existența unor termeni de circulație comuni în ambele zone : **merehmi, jupineasă, boier**. Dacă normarea ulterioară a limbii române literare pe baza limbii vorbite și în această zonă opacizează sau ocultează detectarea elementelor dialectale, în schimb, configurația arhaică a orației demonstrează un anumit stadiu de evoluție a limbii vorbite, surprinsă în funcționalitatea ei, cunoscîndu-se faptul că rapsodul colportorul, cel ce rostește orația în cazul de față, face apel în comunicarea lui la limbajul obișnuit, la terminologia curentă, de actualitate în epocă¹⁰⁾. Nu trebuie uitat însă faptul că în cadrul poeziei de ceremonial, dominată de sentimentul evocărilor se utilizează în mod voluntar termeni ce aparțin altor epoci mai vechi, lexicul răspunzător unor nevoi funcționale de potențare a trăirilor afective desfășurate într-un cadru festiv ceremonial. Astfel, semnalăm existența unor termeni inediți în terminologia actuală a ceremonialului de nuntă din zona Bran, e vorba de cuvîntul **ketincseri**¹¹⁾ ce desemnează în plan ritual solii mirelui sau chemătorii la nuntă iar în orație datorită sincretismului funcțional sînt identificați cu ceata de vînători, oamenii devotați împăratului. Considerăm că poate fi un derivat morfologic de coloratură arhaică, astăzi termenul este total necunoscut în zonă, format de la substantivul de bază **credință** prin surdizarea dentalei (d) și adăugarea sufixului **-er** (-erius) realizîndu-se în final un substantiv de agent din familia celor de tipul **temnicer, grănicer, pivnicer, străjer, lăncier** etc. Cunos-cîndu-se posibilitățile multiple de expresie a limbii vorbite de a exprima același semnificat, în cadrul aceleiași familii de cuvinte comentate de noi, e oportun de menținut că întîlnim o formă compusă de dată mai recentă, anume **oameni de credință** semnalat de folcloristul Gh. Vrabie¹²⁾ într-o orație de același tip culeasă însă dintr-o altă zonă din țară (Moldova).

Un alt termen de rezonanță arhaică, de circulație în zona amintită este cuvîntul **prupușe**, apărut și în cartea lui Simion Florea Marian „Nunta la români” sub forma **oropuse** fiind explicat de autor la subsol cu sensul de **înșelăciune, amăgire** ¹³). Nu ignorăm mențiunea din Dicționarul Academiei după care se consideră acest cuvînt ca fiind împrumut cărturăresc fiind atestat la Sincai sau în Poveștile lui Sbiera, p. 105, 272 („mîna la el întinde, cu propus ca să-l omoare”, cu sensul de **plan**, însă, în cazul nostru, n-ar fi decît un accident ne semnificativ dacă ne gîndim la caracterul oral al textului, străin de influențe savante cărturărești. Din această cauză, formulăm ipoteza moștenirii cuvîntului în lexic din fondul latin de la lat. **propositum** cu sens de **împotrivire, obstacol, plan ascuns**. Forma atestată în orație confirmă un fenomen frecvent în limbajul popular, asimilarea regresivă a lui (o) sub influența vocalei închise (u). Ideea circulației neîntrerupte, a viabilității elementelor de limbă moștenite în limbajul oral popular poate fi argumentată și prin acest termen care pe lingă modificările fonetice suferă o abstractizare semantică, în timp evoluînd de la un domeniu material, inițial, la o sferă abstractă.

Rezumînd acest capitol, se poate afirma că orația de nuntă transcrisă în miscelaneul cercetat poate reprezenta un veritabil document de continuitate lingvistică, o atestare a limbii vorbite în zona Bran în a doua jumătate a sec. XVIII-lea, surprinsă prin analiza cîtorva termeni arhaici semnificativi cu rezonanță în lexicul popular al orației.

De asemenea, nu trebuie ignorată nici modalitatea proprie a copiștilor români din Țara Birsei în sec. XVIII-lea de a încerca să rezolve latinizarea ortografiei noastre, act cultural de mare însemnătate.

1.2. Analiza limbajului figurativ în virtutea tiparului poetic după care e concepută orația de nuntă reprezintă partea a doua a lucrării noastre. În acest context, trebuie luat în considerare mecanismul de funcționare a liricii de origine ritualică în general, domeniu în care se integrează și orația de nuntă.

Este cunoscut faptul că faptele de folclor, în condițiile existenței și desfășurării lor specifice în realitatea vie, tradițională, implică o pluralitate de planuri de manifestare, fiecare reprezentînd o parte a ansamblului dar și o entitate de sine stătătoare. În cazul de față, obiceiul de nuntă, suita sa ceremonială include o temă poetică care este subordonată în mod necesar unei secvențe rituale; în această situație, valoarea textului folcloric devine bivalentă fiind privit fie în ipostaza de discurs poetic fie receptat ca secvență, adică moment ritual integrat sau asimilat contextului etnografic care îl condiționează. Avînd în vedere însă prezența sincretismului funcțional și de limbaje, cele două aspecte sînt corelate și abordate în ansamblu pentru a se obține o viziune coerentă și totală a fenomenului folcloric.

Poezia de ceremonial din cadrul obiceiurilor de nuntă este realizată mai ales prin aceste **orații** „zise” în diferite momente ale ritualului, care sînt adevărate limbaje figurative cu funcție simbolică ce relevă sensul desfășurării suitei rituale. Preocupările noastre s-au limitat la analizarea acestui limbaj intențional, considerat ca abatere de la regula comunicării obișnuite, cotidiene, fără nuanțe stilistice, limbajul orației fiind organizat în virtutea îndeplinirii unei funcții ceremoniale. Este vorba de cererea indirectă în căsătorie a miresei de către mire în fața comunității. Acest eveniment se realizează în plan ceremonial, indirect, prin intermediul pețitorilor (a kretincserilor) care rostesc orația, fiind un text cu o structură

propriu distinctă modelată în urma instaurării și funcționării acestui limbaj ritual.

Deci operînd o distincție între cele două categorii de limbaje care folosesc același material lingvistic al limbii naturale, anume limbajul cotidian, limba vorbită în mod curent de toți membrii comunității rurale (anumite elemente orale am încercat să le surprindem în prima parte) și limbajul specializat în funcție de un context situațional tipic, încadrăm acest text folcloric, această „zicere“ în sfera celui de al doilea limbaj, intențional; orația în acest sens este privită ca o formă poetizată a comunicării care, datorită gradului avansat de formalizare în urma existenței și utilizării lor repetate în oralitate, ajunge la un tipar, la o structură fixă care include un sistem de gândire propriu comunităților tradiționale. Astfel, textul ritual utilizat de generații întregi și cu destinație univocă, se solidifică, apar în ultimă instanță ca modele capabile să impună un anumit tip de comportament ritual devenind formative.

Comparativ cu limbajul cotidian, colocvial care ascultă numai de regimul gramaticii în care ordinea cuvintelor nu este obligatorie, în limbajul organizat din perspectiva tiparului, topica este fixă, ordinea cuvintelor este prestabilită pentru a se realiza comunicarea dorită; versurile sînt concepute deliberat pentru a permite o exprimare solemnă, ceremonială potrivită momentului festiv; formele stilistice sînt deci căutate și subliniate așa cum impune legislația tiparului orației de nuntă. În această idee, orația este produsul unei *ars dicendi* interpretată cu dexteritate și pricepere de omul tradiției, este o „zicere frumoasă“ bazată pe un cod convențional cunoscut și deci descifrabil de comunitate.

Consubstanțialitatea textului poetic implică abordarea orației de nuntă prin conjugarea celor două planuri, al **conținutului** prin analiza **tiparului** structurat pe opoziția real-fabulos, coordonat în planul **expresiei** și al **simbolului**, factorul organizator stilistic al structurii artistice. Simbolul exprimă conținuturi cu semnificații precise, el oglindește mediul, datele realității (nunta) care sînt ridicate la rangul de fabulos nu fără a fi comezate corespunzător la imagini din zona verosimilului ritual și a realității cotidiene. Între mediul etnografic, în cazul de față ceremonializarea căsătoriei și modul poetic, forma poetizată a acestui act, orația rostită cu acest prilej, există constant o corespondență ce se remarcă prin idealizarea aspectelor de viață prezentate conform simbolului, fiind un semn al transferării faptului cotidian, obișnuit, în alt plan fabulos, posibil doar în contextul desfășurării ritualului, într-un moment distinct și prestabilit. Regizate ca scenarii dramatice, ideile abstracte ce stau la baza oricărui rit au fost transmutate în zone ale concretului. În acest caz, orația inserată în miscelaneu se rostea la casa miresei, fiind un discurs dialogic între petitorii mirelui și părinții fetei sau eventual chemătorii sau „pocînzoii“ miresei.

Formula de introducere construită cu vădite intenții retorice ne transpune într-un peisaj idealizat, într-o ambianță bucolică paradisiacă, sugerînd un spațiu geografic (faunistic și floristic) primordial al ținutului lăbrănean. Acest tablou este realizat stilistic prin termeni luați din mediul naturii, familiare omului tradiției, asociați cu epitete pictive generalizatoare: **cseriul cu Btelele, munczi ku oile, kempu ku Florile, Dyalu ku Viyle**. r 5—9.

Orația, expresie a modului poetic implicat în structura modului etnografic transcrie realitatea (actul căsătoriei) în planul ficțiunii, nunta

fiind reprezentată printr-o **vinătoare simbolică** care este proiectată în acest plan supranatural. Vînătorii, adică pețitorii mirelui plasați în peisajul absolutizat descris mai sus caută o urmă de fiară, re zină, de floare, ipostazierii metaforice ce se dezleagă prin cunoașterea de către auditoriu a simbolului mitic identificat cu persoana miresei. De fapt, momentele narative expuse în maniera digresiunii retorice tind să ilustreze anumite laturi ale simbolului. Acțiunea epică se dinamizează, se precipită prin aglomerarea de vorbe și propoziții copulative. (vezi 6—17).

În această zonă, se poate distinge aderența la basm a orației analizate (ne duce gândul la reminiscența de epoci primordiale, mitice) prin această proiecție în supranatural, termeni ca **zina, rai, împărat** prin semnificația lor convențională trimit spre un sens unic, în virtutea codului poetic ce dirijează spre un referent precis motivat ritual ; sensurile se referă la mireasă, mire lumea satului.

Pe de altă parte, găsim elemente de terminologie rituală ce merită atenție prin puterea lor evocatoare, cu rol de individualizare și localizare a spațiului de desfășurare a fabulosului ; termeni ca **boieri, domni, jupineasa** sugerează atmosfera de la nunțile românești din vechime, conservarea lor fiind posibilă tocmai prin structura fixă a tiparului poetic.

Mesajul simbolic din prima parte a orației se transformă în cea de-a doua parte într-unul aluziv la secvențele ceremoniale incluse în desfășurarea nunții, prin referiri indirecte la imagini, situații, elemente ce sînt, de fapt, elemente ideografice, emblematice regăsite în recuzita rituală. Astfel, actul căsătoriei este asociat aluziv cu fertilitatea naturii ; în planul expresivității artistice se disting o serie de termeni semnificativi ce concentrează o modalitate de concretizare a simbolului anunțat **floare — mireasă**. Etapele biologice parcurse de fata nubilă pînă la măritat sînt puse în corespondență cu destinul asemănător al florilor, ultima imagine indicînd intenția și finalitatea căsătoriei. Odată intrat în sfera ceremonialului, aceste obiecte ideografice își propun să realizeze nu o imagine veridică ci una simbolică, feerică și ireală posibilă doar din punctul de vedere al realității mitice. Darurile oferite de mireasă, semn de acceptare a căsătoriei, solilor mirelui sînt reprezentate de **maramă** (ștergere cu fir și de mătase), element de recuzită caracteristic pentru această zonă. Pe lângă faptul că această consemnare este un indiciu de detaliu pentru structura portului brănean de acum 200 de ani, reprezintă, totodată, obiectul unei digresiuni ce potențează spectacolul, școlii simulînd pretenții și concesii cu vădite intenții de teatralizare.

Atmosfera de veselie și propitiere cerută de momentul ritual de consimțire a miresei este marcată de reinterarea aceluiași peisaj idealizat, feeric de la începutul orației. Buna primire a solilor, ospătarea lor, se produce în aceleași zone ale irealului, a greutateii poetice folosindu-se același tip de digresiuni retorice caracteristice stilului oral popular.

În concluzie, relevăm importanța acestei orații de nuntă înserată într-un miscelaneu din sec. al XVIII-lea ca document de oralitate, valoros în investigarea ceremonialului de nuntă din zona Bran demonstrînd în același timp că acest text ca și întreaga noastră poezie folclorică, reprezintă expresia unor mari talente anonime care știu să mlădieze limbajul uzual, cotidian cu multă pricepere și deteritate, să cheme virtuțile persuasive ale cuvîntului la supreme valori artistice.

Fig. 1

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://muzeulcampulung.ro>

nyan Trimis la Doabă Kabe Stea
 oa nise lahe lahe Siny am Kusetor
 Si am Si Atlat: ke Sate otloare Doate
 Trimoabe de Inbobocit: Inbobocete
 De Infloret Intioyaste De Dobit
 nu Dodyaste Siny am Venit Kaho
 Duesem la di nostra juprat ka
 Befflaryane de Inbobocaste Si
 De Infloret pe urme ner si Ro
 Dyane Dore Samyastace Beni
 ni Luoagi Kii nistai nou nise
 se mersem la di nostra juprat
 Jene de spianse cei Kuzin
 Kuzent Beni Jabe Sin Kusi
 De la Supanyasa miryase Sine
 ne Kuoage merhem Kusi te
 Ku Se Beni Dosem Gure
 de Vin mekar Tie Si de mease
 numay de Tie Trimoabe de
 am Jedya Deram mai i...

Fig. 2

Orăția de nuntă transcrisă în miscelaneu — fotocopie (ms. 1247, Arhiva Muzeului Primei școli românești din Scheii-Brașovului).

Csene Feire ke om Inșera ke ai
 Noștri optas în presce mîntozi
 Inșera prin țyvoare z-eai prin
 Ducea vîrzi tot zend în lîngă
 În meșem la hai seicend. Esinștya
 Dumnyababstrei Ferend
 Nor om seica în om dearelekă în Dini
 Bama în om da dar Dumnyababstrei
 Se deatecegi bhaune de alint
 Fekute în atie pîlente dar în om
 Ușa mar pe lesne sipe dăi nama
 Bena bhaune bhaune de pyatre
 În pîlcoare de gyage
 Fșine En lume treiaște
 foarte multe pîtimiaște
 Fave diale vîrzi fșe treiașke
 De lume fșe fșe feriașke
 — Wafilale

Fig. 3

Orația de nuntă transcrisă în miscelaneu — fotocopie (ms. 1247, Arhiva Muzeului Primei școli românești din Scheii-Brașovului).

MISCELANEU 1784—1792

f. 99 r — 100 v

1. Bune Diminyaza / Bune Dimnyaza.
2. kešpunsu :
3. mulczemim Dumnyavoaștre.
4. cse lublaczi cse keotaczi / Rešpunšu :
5. noi umblem pe šupt cseriul ku štelele
6. Be vunem munczi ku oile si kempu.
7. ku Flor.le si Dyalu ku viyle și kordi.
8. ku Fyarele si umblend am Dat intr-o.
9. urme de hyare Belbateke si nyam.
10. mirat cse urme Be Fie acsea și Dau.
11. šrinš ay nostri Domni si Boeri si šau.
12. šfetuit si uni au ziš ke Fie urme.
13. De zine ke Be petryake ku al nostru.
14. Inperat Dinpreune dapp alci au ziš.
15. ke Be Fie Flore prnte Din Ray ke Be.
16. petryake ku al noștru Inperat De Tray.
17. iare Inperatu nyau aleš pe noy pe.
18. acsešiya 4 cau 2 kreincseri.
19. prea Buni ay Dumnyaluy si šol.
20. nyau Trmis La Acsešite kaše štea.
21. oa niše Laše Si noy am kugetat.
22. Si am si Aflat : ke laše o floare Foarte.
23. Frumoase De Inbobocsi : Inbobocseste.
24. de Inflorit Infloryaše de Rodit.
25. nu Rodyaše Si noy am venit ka šo.
26. Ducsem La al noștru Inperat ka.
27. šeo Inbobcsyašle. Si.
28. šo Infloryašle pe urme šeo si Ro.
29. dyašle Dare Dumnyavostre Be nuy.
30. ne Luocaczi ku niškay prupuše.
31. še mergem La Al nostru Inperat.
32. Fere Rešpunšle csi kurend.
33. kuvent Bene :aše din kaše.
34. Dela Jupunyaša miryaše si še.
35. ne škoacze merhemi kušute.
36. ku Fir Bene stergem Gurile.
37. de vin mekar Fie si de metaše.
38. numay še Fie Frumoase ke.
39. am sedya Deram mai ura.
40. cse ne Frike ke om Inšera ke ay.
41. nostri oštasi vin prešle munczi.
42. Inalczi prin izvoare Recs prin.
43. Livezi verzi tot Bend si Jukend.
44. Si merhemi la kai šellend. Csinštya.
45. Dumneyavoaștre Fekend.
46. Noi om sede a și om deškeleka si Bine.
47. šama ni vom da Dar Dumnyavoaștre.
48. Be škoateczi škaune De arjint.
49. Kekute ku aur poleye. Dar vom.
50. laša mai pe lesne si pe usor numay.
51. Bene škoate škaune de pyatre.
52. ku pitsoare de cšyacse.

BIBLIOGRAFIE

1. * * *. **Introducere în etnologie**, Editura Academiei, Buc., 1980, p. 48—49.
2. B. P. Hașdeu, **Studii de folclor**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, vezi art. **Ochire asupra cârților poporane**, p. 67.
3. Miscelaneul a fost semnalat ca inedit de Emil Micu în ziarul „Drum Nou” din 23 apr. 1970, Brașov. Date prețioase privind genealogia acestei familii brănene furnizează Emil Micu și Ștefan Pietraru, **Familia Pușcariu : cărturari din tată în fiu**, în „Magazin istoric”, anul X, nr. 10 oct., 1976, p. 39—43 cit și Ioan II Pușcariu, **Notițe despre întimplări contemporane**, Sibiu, 1913.
4. Despre școala de copişti din Sohodol face scurte referiri și Emil Micu, Ștefan Pietraru, **Op. cit.**, p. 40 și Gheorghe Strempel, **Copişti de manuscrise românești până la 1800**, Editura Academiei, Buc., 1956, în acest catalog se menționează încă două manuscrise aparținând lui Bucur I. Juga Pușcaș, **Psaltire cu tilc, 1789—1790** (ms. 2555) și **Fragmente din Pateric, 1770—1772** (ms. 1268), ce se află la Biblioteca Academiei.
5. Vezi manuscris nr. 1247, Arhiva Muzeului Primei școli românești din Scheii — Brașovului, f. 4 r, f. 19 r, f. 38 v, f. 75 r, f. 129 v.
6. B. P. Hașdeu. **Op. cit.**, p. 76.
7. Vezi manuscris nr. 1247, f. 99 r — 101 r.
8. Apud Emil Micu, Ștefan Pietraru, **Op. cit.**, p. 40.
9. Gheorghe Vrabie, **Retorica folclorului**, Editura Minerva, Buc., 1978, p. 53.
10. Gheorghe Vrabie. **Op. cit.**, p. 246.
11. S. Fl. Marian, **Nunta la români**, 1890, p. 304.
12. Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, **Folclor literar românesc**, Editura didactică și pedagogică, Buc., 1976.
13. Petre Ursache, **Poetică folclorică**, Editura Junimea, Iași, 1976, p. 8.
14. Petre Ursache, **Ibidem**.
15. Petre Ursache, **Idem**, p. 29.
16. Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, **Op. cit.**, p. 183.
17. Gheorghe Vrabie, **Retorica folclorului**, Editura Minerva, Buc., 1978, p. 10.

Aspecte tradiționale ale arhitecturii locuinței țărănești din zona subcarpatică a județului Dâmbovița

GHEORGHE BULEI
CICERONE MAREȘ

Așezările din această parte a județului, de pe văile Ialomiței și Dâmboviței, mai păstrează încă destule mărturii autentice, semnificative pentru arta constructivă populară, ce converg în a demonstra virtuțile practice și artistice ale „poporului nostru de la țară, bun și sigur păstrător al moștenirii . . . în tradiția satelor, mai ales ale celor ferite de influența administrativă a satului găsindu-se acele cunoștințe prealabile¹, ale descifrării și înțelegerii vieții, ocupațiilor și obiceiurilor sătenilor.

Sate de deal, dispuse pe spații largi în zone depresionare (Bărbulețu, Pucheni, Văleni — Bimbovița, Cindești — Deal) sau de-a lungul văilor și pe pantele dealurilor (Runcu, Brebu Pietroșița, Moroieni), dintre care unele prezentând aspectul unor sate ingramădite, pentru zona centrală (Pietroșița, Moroieni), iar altele de sate cu case răsfirate (Riul-Alb, Muscel) în care ponderea ocupațiilor o dețineau creșterea vitelor, pomicultura, cultivarea pământului, dar și numeroasele meșteșuguri legate de valorificarea lemnului și a produselor animaliere, ele rămân argumente în timp pentru reliefarea unor trăsături de tradiție ale structurii și organizării interne a comunităților rurale, ale conturării specificului arhitectural local.

Despre satele de-alungul văilor din Dâmbovița amintește și călătorul Jacques Bongors, care în 1585, ajuns în Țara Românească, s-a oprit într-un sat „așezat de-alungul Ialomiței”².

La Bărbulețu o caracteristică o constituia, pe la 1880, organizarea așezării pe „multe văi, ulițe sau cătunașe : Ghemeleu, Valea Tisei, Centru”³.

Călătorii străini Martin Opitz (1597—1639) și Antonio Maria Graziani (1537—1611) referindu-se la așezările românești amintesc de „căsuțele de

1. Nicolae Iorga, Două concepții istorice în „Generalități cu privire la studii istorice” Ed. a III-a, Buc., 1944. p. 21—93, cuvântarea de recepție la Academia Română, 17 mai, 1911.

2. XXX, Călători străini, pag. 161.

3. XXX, Marele dicționar geografic al României, vol. I, Buc., 1900, pag. 327.

țărani, care n-au părăsit cu totul nici vechiul trai, nici firea obiceiurilor vechi⁴⁴ și de „satele și tirgușoarele în care casele sînt clădite din birne”⁴⁵. Asemenea informații, la care se adaugă cele de natură internă, mult mai numeroase, precum și datele din teren relevă legătura firească stabilită între ocupațiile tradiționale și mediul natural care are ca finalitate constituirea unui anume aspect arhitectural al satelor, cu trăsături specifice ale locuinței țărănești, privind planul și elevația acesteia.

La 1860 Dionisie Pop Marțian publica o serie de date privind casele cu două și trei caturi, din întreaga Țară Românească ; în timp ce în mediul urban acestea reprezentau 33,8% din locuințe, la țară proporția e doar de 1,1%. În județele Muscel, Ilfov și Dîmbovița astfel de construcții țărănești au o răspîndire între 0,2—0,3%, iar în județele Ialomița, Argeș și Prahova de 0,1%⁴⁶. Statistica respectivă e sugestivă, constituind o informație interesantă despre lumea satelor noastre. Densitatea mai mare a caselor cu etaj în zonele submontane și colinare, într-o arie geografică restrînsă (Muscel, Dîmbovița, Ilfov) reflectă intensă locuire a acestui spațiu, faptul că, de obicei, la munte se înălțau case cu etaj, pe temelie din piatră ; materialele de construcție (piatră și lemn) se găseau mai ușor aici, pădurile și carierele de piatră sau piatră de rîu fiind o caracteristică a locurilor. De altfel și Ion Ionescu de la Brad preciza, la 1868, pentru județul Mehedinți, un județ de munte, că din cele 37 294 de case, 424 sînt cu etaj, ceea ce reflectă o realitate evidentă, o stare de fapte specifică satelor de munte⁴⁷.

Dacă în Moldova existau în 1920 10,1% construcții ridicate de proprietari, în Oltenia 9,8%, în Muntenia astfel de case sînt în proporție de 15,4%. Casele cu una și două odăi din peisajul arhitectural al satelor din Muntenia reprezentau, la aceeași dată, 30,1%, în Moldova 70%, în Oltenia 68,9, iar cele cu trei, patru și cinci odăi, 38,78% în Muntenia, 28,7% în Moldova, după datele publicate de Leonida Colescu în lucrarea „Statistica clădirilor și locuințelor din România”⁴⁸. Deci locuințele cu 1—2 odăi constituiau 65,6% din case, cele cu mai mult de patru încăperi 13,4% ; se observă că interiorul obișnuit al țăranilor în sec. al XIX-lea era cel cu 1, 2 și 3 încăperi, ca de altfel și la începutul sec. XX, cînd asemenea case erau în proporție de 91,7%, doar 4,5% avînd 4 sau mai multe încăperi. Aceasta era situația în ajunul răscoalei din 1907, situație redată în statistica întocmită de G. D. Scraba în urma anchetei sociale efectuate cu ocazia Expoziției Generale Române din 1906. Ea reflectă un grad avansat de pauperizare a țărănimii, la începutul acestui veac, știut fiind că familiile țărănești erau destul de numeroase.

Dacă la 1780, după mărturia lui Francesco Grisellini, membrii unei familii țărănești dormeau laolaltă, într-o singură încăpere, rămînînd un obicei în lumea satelor, pentru începutul sec. XX o asemenea situație reda o gravă problemă socială. Doctorul, Petre Cazacu preciza la 1906 că 82,9% din familiile ce trudeau la muncile agricole dorm într-o singură încăpere⁴⁹.

⁴⁴ A. Sacerdoțeanu, Considerații asupra istoriei României, în evul mediu, Buc., 1936, p. 49.

⁴⁵ XXX, Călători străini, vol. II, pag. 381.

⁴⁶ Paul Henri Stahl, Interioare țărănești din România, sec. XIX, și începutul sec. XX, în „Studii și comunicări”, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1967, p. 86.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, p. 87.

⁴⁹ Petre Cazacu, Locuințele sătenilor, în „Viața Românească”, 1906, p. 548.

Un prim element semnificativ pentru perpetuarea unor tradiții, îl reprezintă menținerea unor tipuri arhaice de locuințe — casa cu o singură încăpere, cu intrarea pe latura sudică, în dreapta fațadei, casă fără prispă, pe temeie de lemn și pereții din birne rotunde, tencuite. E cazul casei din Muscel — Moroieni (sec. XIX) și a celei din Gemenea — Brătulești.

Ca formă inițială a locuinței, casa cu o singură încăpere e întâlnită, după cum remarcă și arh. Gr. Ionescu „de regulă în satele pastorale de tip împrăștiat”¹⁰.

La casa cu o singură încăpere și o cămară îngustă în latura de est, aceasta din urmă servește pentru depozitarea și păstrarea produselor alimentare. Accesul între cele două spații se face din odai de locuit, tipul în cauză fiind derivat din tipul de plan cu două încăperi independente, în care una din camere era destinată exclusiv pentru păstrarea produselor, iar cealaltă pentru locuit. Casa are o prispă joasă, fără parmalic, cu stâlpi ciopliți sumar și cu streșină deschisă, permițând ventilația podului prin spațiile dintre căpriori.

Frecvente odinioară în Dimbovița era și casele cu două camere, cu intrări separate din prispă, cu sau fără legătură interioară între ele, în care una din camere constituia locuința, iar cealaltă, depozitul pentru produse. În acest sens amintim casele întâlnite în satul Brebu (casa Ceapă Lazăr și Ceapă Mareș), Pietroșița (casa Marmandiu Florea) și Cindești-Vale (casa Mindrilă Sultana). În cazul unor locuințe vechi din satele Brebu, Runcu și Ludești se menține casa tot cu două încăperi, dar la care o cameră se extinde și asupra spațiului de tindă corespunzător ei (prispă parțială).

Un aspect al tradiției în arhitectura locuinței țărănești îl prezintă de nenumărate ori casele cu o singură cameră și tindă, precum și tipul derivat — casa cu tindă centrală și două camere alăturate — la care tinda avea rolul fie de protejare, fie de pregătire a hranei, fie ca loc de dormit atunci când familia era mai numeroasă. Casa alcătuită din odaie de locuit și tindă, cel mai adesea are tinda la stînga. În satele Cindești-Vale și Valea Mare se mai păstrează case cu astfel de plan construite în sec. XIX, casele Joița Elena, Ioana Nedelcu, Pavelescu Natalia; și mai spre sud de Cindești, pe valea Dimboviței, se întîlnesc asemenea case, la familiile C-tin Tudorache din Scheiul de Jos și Gheorghe Togan din Butoiul de Sus.

Cînd casa are tindă centrală, odaia de locuit e la stînga iar cea curată la dreapta, modalități de așezare destul de frecvente și nu întîmplătoare. E o dorință de a exista o anumită orientare; odaia din dreapta (la planul cu două încăperi) stă la răsărit, în poziția cea mai favorabilă pentru însorire.

În tradiția constructivă a locuințelor țărănești se păstrează și denumiri ale părților casei, ale camerelor: cameră curată (casa mare), tindă, celar, etc.; de altfel pentru sec. XVII Del Chiaro remarcă preluarea de către categoria socială boierească a denumirii de „casă mare” pentru camera locuinței în care se servea masa: „Il luongo in qui apparecchiassi la tavola per mangiarvi, soul esser la Sala, chiamata de essi casa mare”¹¹.

¹⁰. Grigore Ionescu, *Arhitectura populară din România*, Buc., 1971. p. 16.

¹¹. Anton Maria del Chiao Fiorentino, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, con la descrizione del paese, natura costumi, riti e religione de gliabranti, Venetia, 1718*, p. 32.

În satul Bărbulețu tradiția locală amintește că aici au existat case țărănești cu două încăperi, între ele aflându-se un perete dublu, cu ieșire secretă, un fel de loc tainic, de ascunzătoare pentru proprietar și bunurile de preț în caz de primejdie¹².

Extrem de interesantă, atît prin formula de plan, cît și prin decorația interioară, unică în zona Dimboviței, este casa Stroică Salomeia, cunoscută sub numele de „Didica Roșului“, din satul Cetățuia — Bărbulețu. Casă de secol XVIII, cu o cameră, cu tindă și un celar. De remarcat că plafonul camerei de locuit, tavanul cu podină și grinzile sînt ornamentate în întregime cu elemente vegetale și geometrice, ca motiv fiind reprezentate pomul vieții și cultul soarelui, prin tehnica inciziei, amintind de decorul lăzilor de vestre de aici. Casa păstrează cîteva piese de mobilier vechi: lavița de pe latura răsăriteană, un colțar lingă ușă precum și sistemul de încălzire tradițional — sobă adosată peretelui nordic, în colțul format cu peretele median.

Tradiția arhitecturii locuințelor cu astfel de planuri se reliefează mai ales prin sistemul constructiv: sînt ridicate pe temelie de piatră la nivelul solului sau cu soclu, peste care se suprapun temeie din lemn masiv de stejar, pereții fiind exclusiv din birne lungi, rotunde sau cioplite, numite „blojdii“ așezate în cununi orizontale, încheiate la capete în „frînghiu“ (casa Nedelcu Ioana din Cîndești) sau în „virghii“. Uneori grinzile sînt decorate le extermiteți cu motive de factură veche, de preferință zoomorfe (casa Stroică Salomeia, sec. XVIII).

La casele vechi elementele de decor sînt cele care simbolizează soarele sau pomul vieții, pe tavan, în centrul încăperii, sau crestate pe grinzi în locuri unde e mai puțin vizibil. Rar apare data contruirii și inițialele numelui locatarului. Proverbul românesc „a încresta în grindă“ are semnificația de a cresta în lemn un lucru neobișnuit și însemnat.

Eric Jekelius spune că locul așezat sub creștăturile din mijlocul tavanului e preferat pentru efectuarea operațiilor magice¹³. La origine tavanul pare să fi fost identificat cu cerul, iar lucrurile încrestate pe el să fi avut o semnificație superstițioasă. Alegerea mijlocului tavanului ca punct esențial se întemeia pe cunoștințe empirice despre cerul care are margini sau poale, după cum are și o inimă¹⁴.

În tehnica populară sistemul de construcție, încetățenit de secole atît la locuințe, cît și la anexele gospodărești conferă satelor un pitoresc aparte, remarcat și de călătorii străini. Paul din Alep, amintind de Țările Române, redă nu numai imaginea satelor, bogăția teritoriului, ci și casele „clădite în întregime din lemn, din birne și scinduri“¹⁵.

O inscripție pe o grindă de lemn a unei case din comuna Văleni — Dimbovița consemnează: „S-a făcut această casă în zilele prea înălțatului nostru domn Io Constantin Alexandru Ipsilanti la anul 1800 martie 1“¹⁶.

Configurația arhitecturii de tradiție din zona subcarpatică a județului este întregită și de prezența caselor cu foișor, situat în latura dreaptă a fațadei, care pe lingă accentuarea farmecului de ansamblu, aducea și un surplus de spațiu de locuit, acoperind, în același timp, și intrarea în piv-

¹². Informator Aurică Bănescu, învățător, 83 ani, comuna Bărbulețu.

¹³. Paul Henri Stahl, Art. cit, pag. 100.

¹⁴. Teodor Pamfile, Cerul și podoabele lui după credințele poporului român, Buc. 1915, p. 3.

¹⁵. XXX. Călători străini, vol. V, p. 487.

¹⁶. Piesa se află în colecția muzeală satească Văleni — Dimbovița.

miță. Sînt rare astăzi, întîlnite sporadic la Bezdead și Pucioasa (Valea Ialomiței — casele lui Ion Podoreanu și Diaconescu Const.).

La casele mai noi, foisorul, de regulă cu acoperișul în două ape și cu fronton traforat, este plasat în axul fațadei și are menirea să acopere intrarea în casă; de obicei e prezent atît la casele cu unul, cît și la cele cu două caturi. O astfel de construcție cu foisor a fost inclusă și în structura tematică a Muzeului pomiculturii și viticulturii din România, fiind achiziționat din Valea Lungă-Cricov, județul Dimbovița, reprezentînd „forma cea mai interesantă și originală de locuință caracteristică regiunilor reluroase ale țării”¹⁷, după arh. Gr. Ionescu. La casele cu prispă și scară de-ablunzul foisorului, atît din Dimbovița cît și din Prahova, foisorul este desfășurat pe întreaga fațadă „de o suită mai numeroasă de stilpi, înălțat cu cîteva trepte față de nivelul prispei”¹⁸.

Între tipurile de plan amintite, casa cu prispă parțială este una din formele constructive tradiționale cele mai răspîndite „cuprinzînd deopotrivă zonele de podiș, de deal și de cîmpie din Transilvania, Moldova și Țara Românească. Ele conservă structura planului de formă primară”¹⁹.

Ceea ce conferă echilibru și farmec așezărilor rurale din nordul Dimboviței este casa cu soclu înalt din piatră și cea pe două nivele, grupate fie în centrele civice (Malu cu Flori, Văleni, Pietroșița, Pucioasa, Cîndești) sau izolate pe pantele dealurilor, dînd acea senzație de armonie dintre arhitectura satelor de munte și deal și natura înconjurătoare, unde pădurea a fost și rămîne o prezență obișnuită.

De altfel, pentru zona subcarpatică a Munteniei și Olteniei cele mai numeroase și interesante sînt casele cu etaj, „al căror succes în lumea țărănească se leagă de prezența unei pivnițe încăpătoare, ușor de supravegheat, aflată la parter, adăpost ideal pentru viticultorii și pomicultorii din regiunile de deal și de munte”²⁰. Locuințele de acest gen sînt mai numeroase în zona vestică a județului, în apropiere de Muscel, reliefind influența arhitecturală a Cîmpulungului, oraș cu care satele de pe cursul mijlociu al Dimboviței au avut continuie și permanente legături economice și culturale. O adevărată rezervație in situ, la granița dintre județele Argeș și Dimbovița, o constituie satul Mesteacă-Văleni Db., ce argumentează ideea noastră.

Între construcțiile anexe ce comportă un interes documentar-artistic și care subliniază factorul de tradiție sînt pivnițele și pimnițele lucrate în același sistem, menite să adăpostească țuica și vinul din gospodărie, prezente în incinta gospodăriilor călugărești Pană Adreiana și a lui Badea Ion din Tătărani, construite la sfîrșitul secolului XVIII, a lui Jean Dumitrescu din satul Voinești, cele din Cîndești și Dragodana, aflate în Muzeul Viticulturii și Pomiculturii de la Golești.

Pornind de la destinația construcției, ea are de obicei o încăpere principală, de depozitare, de plan aproximativ pătrat (3,20/3,50 m) în care se intră pe o ușă specială, dispusă asimetric în perete, ce poate funcționa ca o ușă obișnuită (lățimea de 0,80 m), dar se poate extinde prin demontarea unui toc intermediar spre a permite introducerea sau scoate-

¹⁷. Grigore Ionescu, op. cit., p. 23.

¹⁸. Andrei Pănoiu, Din arhitectura lemnului în România, Ed. Tehnică, Buc., 1977, p. 88.

¹⁹. Ididem, p. 58.

²⁰. Henri H. Stahl, Paul H. Stahl, Civilizația vechilor sate românești, Ed. Științifică Buc., 1968, p. 52.

rea butoaielor cu diametre de pină la 1,20 m. De regulă, încăperea nu are ferestre. În fața ușii se află un spațiu acoperit, un pridvor de lungimea peretelui adiacent, cu stâlpi din lemn sculptați.

În majoritatea cazurilor pîmnițele sînt așezate pe tălpi de stejar, ce stau pe piloni de piatră de rîu, ridicați la 10—20 cm față de sol. Pereții sînt realizați din bile rotunde de inimi de stejar (cazul pîmniței Jean Constantin), fie din blojdii încheiate în frînghiu (cazul pîmniței Pană Andreiana) Tavanul este acoperit cu grinzi pe care sînt bătuți dulapii, în zona pridvorului acestea susținînd în consolă cosoroabele acoperișului, alcătuit din patru ape repezi.

Păstrînd aceeași factură tradițională, în sistemul constructiv, material, plan, aspect de ansamblu, numeroasele anexe ale gospodăriei (finarele, grajdurile, magaziiile, șoproanele) sînt o permanență în lumea satelor de munte dimbovițene. Specificăm, pentru interesul tehnologic, pătulele din nuiile împletite, fixate într-un sistem de drugi, de la Voinești. Subliniem că asemenea tehnică a premers tehnica birnelor²¹.

În cadrul gospodăriilor din zona submontană, rezultate din prelungirea pantei acoperișului, lateral sau în spatele casei (la nord) se află crosnia sau polata, ca nexă pentru adăpostirea produselor specifice sau a animalelor, iar în unele cazuri ca bucătării temporare. Ele au și un rol de izolator termic împotriva vînturilor dominante de iarnă (casa Marmandiu Floarea din Pietroșița, casa Ceapă Mareș din Brebu, casa Maria Trandafir din satul Băsești-Bărbulețu).

Referitor la aspectele de tradiție legate de sistemul de credințe și datini privind locuința, gospodăria țărănească în general, în anumite momente ale înălțării diverselor construcții se obișnuia practicarea unor obiceiuri cu rol de protejare, de apărare a spațiului de locuit, privit ca realitate și proprietate inviolabilă. Acestea începeau cu alegerea locului viitoarei case, întrucît în trecut sătenii credeau în extinderea unor locuri „bune” sau „curate” și locuri „rele” sau „necurate”.

Diferitele etape ale construcției sînt marcate și în Dimbovița de anumite datini. La Butoiu de Sus (Hulubești), cum mărturisea Constantin Tudorache, cînd era „casa-n căpriori” se atîrnau de ei o cămașă și un ștergar, cu țuică și 2—3 știuleți de porumb, flori, „ca să fie cu noroc. să aibă casa noroc de oameni”²²; la Cîndești-Vale, procedeul similar era dedicat meșterului constructor, ca dar²³. În același moment, la Văleni — Dimbovița, Voinești, Malu cu Flori, Valea Mare, pe căpriori se înălțau crengi de brad sau de măr, simbolizînd credința în veșnicia construcției, în acel „pom al vieții” eterne.

Un aspect aparte îl reprezintă obiceiul de la Valea Mare de a se pune pungă „semințe din toate semănăturile” ca semn al prosperității, al belșugului²⁴. După terminarea construcției urma obiceiul „adălmașului”, un fel de încununare a eforturilor comune meșter-proprietar.

Se întreve, astfel, în aceste date, afirmația făcută cîndva de Lucian Blaga: „Fiecare individ își e gospodarul și meseriașul, poetul și cîntărețul, țăranul și arhitectul”, căci atît timp cît „o casă e o vatră, un sat e o fîntînă în jurul căruia se adună oamenii”²⁵.

21. XXX, Arta populară românească, Buc., 1969, p. 17.

22. Informator Constantin Tudorache, 80 ani, comuna Hulubești.

23. Informator Natalia Pavelescu, 73 ani, comuna Cîndești Vale.

24. Informator Nicolae Ghinescu, 63 ani, sat Valea Mare, com. Cîndești.

25. Geo Bogza, Cartea Oltului.

Un raport al lui Grigore G. Tocilescu privitor la înființarea muzeului din Cîmpulung-Muscel

OCTAVIAN ONEA

În vara anului 1889 arheologul Grigore G. Tocilescu, profesor de Istorie antică și Epigrafie la Facultatea de Litere a Universității din București, în calitate de director al Muzeului de Antichități din București, primi, din partea ministrului Cultelor și Instrucțiunii publice, C. Boerescu, însărcinarea „de a lua măsurile trebuincioase pentru înființarea în Cîmpulung a unui muzeu local”. Propunerea creării instituției muzeale venea din partea ateneistului C. Esarcu și ea „răspundea unei dorințe puternice de mult timp hrănită, de a vedea asigurate cu un minut mai înainte monumentele române din acel vechi și interesant oraș, ce trece drept primul scaun al voevodatului român”¹.

Odată cu adresa către Tocilescu, mai erau expediate de minister, în aceeași zi a lui iunie, 26, și două înștiințări, la Cîmpulung, una către prefectul județului și alta către arhimandritul mănăstirii, amândouă avînd același text și mențiunea „f. f. urgent” : „Ministerul fiind hotărît a înființa în Cîmpulung un muzeu local compus din obiectele privitoare la arta și istoria țării cari se găsesc răspîndite în acel oraș, a încredințat D-lui Gr. G. Tocilescu directorul Muzeului de Antichități din Mucurești, realizarea acestei idei. Subsemnatul are onoare a vă ruga să binevoiți a-i da tot concursul D-voastre de care va avea nevoie. Ministru”².

Urgența transmiterii lor era determinată de plecarea imediată în țeret a savantului, încît ministrul îi alerta telegrafic și pe prefectii din Pitești și Rîmnicu-Vilcea. Astfel, prefectul din Pitești era anunțat că inspectorul Tocilescu sosea acolo după amiază, la orele 18, de unde avea să plece îndată la Rîmnicu-Vilcei cu trăsura³. Celui din Rîmnicu-Vilcea i se comunica sosirea inspectorului Tocilescu „mine dimineața”, trebuind să fie

¹. D.G.A.S. București, **Fond Ministerul Instrucțiunii**, dos. 4821/1889, [**Raportul lui Gr. G. Tocilescu către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice**], înregistrat la 28 iulie 1889, Seria A nr. 10521, f. 4—20, original.

². *Ibidem*, f. 2, concepte.

³. *Ibidem*, f. 3, concept.

așteptat de revizorul școlar. Chiar prefectul era invitat să facă același lucru⁴.

Anterior, Gr. G. Tocilescu vizitase în județele vest-muntene și oltenene, tot în cadrul unor misiuni încredințate de ministerul instrucțiunii, mănăstirea Brîncoveni din județul Romanai, la 22 august 1884⁵), mănăstirile Codmeana și Tutana din județul Argeș — prima în zilele de 29 și 30 august 1884⁶), iar a doua în 31 august 1884⁷) —, bisericile vechi din orașul Pitești la 2 și 3 august 1885 și tot în august 1885, mănăstirea Vieroșul, la 4, Curtea de Argeș, la 5, Rîmnicu-Vîlcei, la 6 și 7, mănăstirea Cozia la 8, mănăstirea Horezul la 9—11 (?), mănăstirea Bistrița la 12, mănăstirea Arnota (în ziua de 12 august, pe la orele 7 seara, m-am dus călare la mănăstirea Arnota... am ajuns... pe întuneric și pe o ploaie destul de tare), mănăstirea Tismana la 14, după ce se oprișe o noapte la Tîrgu-Jiu⁸).

Cîmpulungului i-a consacrat 5 zile de cercetări (9—13 iulie 1889). „Cea dăntii cestiune, ce m-a preocupat, — îi raportează ministrului —, a fost de a-mi da seamă exactă și lămurită despre materialul disponibil, ce are să compună primul fond al Museului nostru ; apoi despre mijloacele cum s-ar putea aduna acest material mai lesne și cu mai puține cheltuieli, și în fine despre chipul conservării lui : localul Museului și persoana care să aibă supraveghere.

I

Pentru prima cestiune : am vizitat cu tot deamăruntul și fără preget sfintele lăcașuri din Cîmpulung, copiind și estămpînd pisanile, inscripțiunile de pe petrele mormintale, de pe ziduri, de pe icoane și de pe odoarele sfinte, și notînd obiectele de interes artistic sau istoric, cari ar trebui să intre în colecțiunile museului, sau pentru a căror păstrare e de lipsă să se ia măsuri de supraveghere. Apoi am cutreierat lungul oraș de preste 5 kilometri, în sus și în jos, pentru a găsi multe cruci și crucioaie, ce se află răspindite în toate direcțiunile ; unele stînd pe pedestal, altele trîntite jos, altele îngroate pe jumătate în pămînt, și a copia interesantele inscripțiuni slavone și române săpate pe dinsele ; în fine am inspectat ruinele lagărului roman din rayonul orașului, numite **Jidava** sau **Grădiștea**, și ruinele vechiului templu al Franciscanilor numit de locuitori **Kloașter**, în vederea săpăturilor ce ar trebui întreprinse în ambele locuri⁹).

Atenția lui Tocilescu a fost reținută de o serie de inscripțiuni și obiecte demne de a fi expuse în muzeu, dintre care le semnaleză ministrului pe ce le mai însemnate. În fruntea tuturor este înscrisă piatra măr-mîntală a lui Nicolae Alexandru Basarab — a cărei inscripție o reproduce în traducere — care, fiind bine „păstrată în interiorul bisericei și acoperită cu un covor, nu necesită depunerea ei în viitorul museului Cîmpulungean, unde ar fi destul să figureze numai un mulagiu sau un estampagiu după dănsă“.

⁴. Ibidem, loc. cit., concept.

⁵. Raportul No. 37 din 24 iulie 1885, în Gr. G. Tocilescu, **Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară prezentate Ministerului Cultelor și al învățămîntului public. Extras din Analele Academiei Române**, Seria II, Tomul VIII, Secțiunea II. Memorii și notițe, București, 1887, p. 82.

⁶. Raportul No. 36 din 24 iulie 1885, Ibidem, p. 77.

⁷. Raportul citat, Ibidem, p. 80.

⁸. Tocilescu, op. cit., p. 3—59.

⁹. Raportul citat la nota 1.

Cum reiese din raport, muzeul urma să fie organizat pe mai multe secții, între care sunt amintite lapidariul, secția ecleziastică și biblioteca.

Desigur că o primă secție, nenumită, era cea de arheologie, în care ar fi intrat, în primul rând, obiectele din castrul roman de la Jidava, unde săpăturile lui D. Butculescu dăduseră la iveală „arme, monede, unelte casnice, precum și cărămizi cu inscripțiuni latine“. Lor li s-ar fi putut adăuga și altele : „cu o mică cheltuială și în câteva săptămîni s-ar putea explora tot lagărul, și regăsi inscripțiunea de la poarta castrului, al cărui nume poate stă ascuns acolo sub grămezile de petre și moloz“. În legătură cu armele de la Jidava, Tocilescu face câteva observații :

„Este interesantă această stațiune romană într-o regiune unde nu se bănuia a fi pătruns și stăpînit romanii, și care ne relevă în același timp existența unui drum roman, care pornea de la Dunăre (lingă Flămînda) jud. Teleorman, trece pre lingă Rușii-de-Vede, Pitești, Cîmpulung, înainta pe la Cetatea lui Negru-Vodă de pe Dimbovița în sus, pînă în Transilvania.

Aflarea Cîmpulungului în preajma chiar a lagărului roman ne face a bănuia existența unui municipiu sau colonie, din care s-a născut și prefăcut orașul de astăzi“.

Probabil că în aceeași secție aveau să se adăpostească și varii piese arheologice din diverse locuri — lucru cu care putem fi de acord în măsura în care acest muzeu, al primei capitale a Țării Românești al doilea în Muntenia după cel din București, avea dreptul să fie și el un muzeu național — ca, săgețile de la Vidin și de la Turnu-Severin, datorite de Căpitanul Zlatian, sau ca dublurile pe care se oferea să le doneze primul muzeu al țării.

Lapidariul sau „secțiunea lapidară a Museului“ — cum îi mai spune Gr. G. Tocilescu — avea să adăpostească în salonul ce-i era destinat, pietrele istorice „expuse la stricăciune“ : o piatră de mormînt și pisană din 1718 de la paraclisul mănăstirii Cîmpulung ; două ferestre de la biserica Fundeni, lucrate din pietre de mormînt cu inscripții de la 1558 și 1622, cum și o piatră de mormînt din 1620, pusă în pragul ușei, și alte opt pietre întrebuintate în pardoseala bisericii, „zilnic expuse a fi șterse cu picioarele și nimicite“ ; trei pietre de mormînt — una fiind a lui Pop Ierei Stan — de la biserica Sf. Gheorghe ; „o cristelniță (baptisterium) de piatră cu inscripțiune de jur împrejur“, de la biserica Mucenița Marina ; „șase pietre cu inscripțiuni slavone și române din secolul al XVII și al XVIII“ de la biserica Sf. Treime ; pisană, un fragment cu inscripție slavonă, pietre din 1575 și 1727 aruncate în curtea bisericii Șubeștii ; pisană din 1765 a schitului Mărculeștii ; „două pietre cu inscripțiuni mai citete“ de la biserica Sf. Ilie ; „petrele cu inscripțiuni anterioare anului 1800“ de la biserica Bradu ; „o peatră cu inscripțiune grecească din a. 1707“ și un fragment sculptural încastrat în zidul bisericii Sf. Nicolae ; „crucea lui Duca-Vodă din 1672, conținînd privilegiile încă din vechime ale orașului Cîmpulung“ și copia ei, „făcută în a. 1790 de către județul Nicolae Kokoș“ și aflată în curtea lui N. Ionescu-Berechet ; „banița de piatră de 44 ocale cu inscripțiune săpată în 1-iu ianuar. 1825, cu ocaziunea venirii lui Grig. Vodă Ghica în jud. Muscel“. Ca un prim pas spre realizarea acestei secții, a fost depunerea „în curtea mănăstirii Cîmpulung pentru viitorul Muzeu“ a unei cruci compuse „din 2 fragmente de peatră și purtînd inscripțiuni latine pe cîteștrele fețele“ de la Cloașter.

Secțiunea ecleziastică avea o varietate de obiecte de cult, icoane și cărți. În selecția făcută intrau : chivotul mănăstirii, din argint poleit cu

aur, dăruit la 25 decembrie 1641 de Matei Basarab și doamna Elena, o cătue de argint din 1657 „hărăzită mănăstirii Cîmpulung de către un Gheorghe și soția lui Stanca, cu copiii lor“; „o cruce frumoasă îmbrăcată în argint cu inscripțiune grecească din a. 1625“ de la biserica Domnească și două pafale de argint de la Fundeni; „două sfeșnice de lemn frumo sculptate“ și o pereche de pafale de argint de la Mucenița Marina; „jețu domnesc sau arheresc“ frumos lucrat de la Șubești; un catavas de lemn o cruce lucrată în filigran și „ușile, avînd pe ele sculptate un vultur cu : capete“ de la Bradu; două Evanghelii, una din 1682 ferecată în argint de la mănăstire și alta „din 1812, însă ferecată în niște scoarte de argint de o lucrătură admirabilă în filigrane pe smalt și cu inscripțiune grecească din 1669“ de la Sf. Nicolae. Între icoane sunt menționate cele semnate de Spandonii Zograv, 1773 (Bradu), Șerban Diaconul, „vestit zugrav Cîmpulungean din secolul trecut“ (biserica Domnească, **Mucenița Marina** isprăvită la 30 iulie 1781 „de mina mult — păcătosului Șerban Diaconul Zugravot Dolgopol“; una probabilă la Sf. Ilie), Șerban Diaconul și un fiu al său (Sf. Nicolae) sau Gheorghe Pop Zograv 1837 (Bradu). Tocilescu e de părere că toate cele șase icoane de la biserica Valea datorite lui Șerban Diaconul și prezentînd destul interes artistic, să fie duse la muzeu, pentru o mai bună conservare. În plus, „depuse în Muzeu alături cu celelalte icoane, se va putea urmări mai ușor și mai sigur activitatea artistică a pictorului cîmpulungean“.

Este greu să urmărim o idee tematică în prezentarea exponatelor. Ea poate fi prezentată în măsura în care este vizată evoluția zugravului Șerban Diaconul sau în care muzeul nu se poate lipsi de piese rămase mai departe „in situ“, ba unele în aceeași incintă cu ele, cum era piatra tombală a lui Basarab al II-lea, pentru care se propunea un mularj sau o stampă. La fel, „stampagiu su mulagiu“, pentru piatra lui Laurențiu, „monument care“ constatînd „existența“ unui Comite de Cîmpulung anterior anului 1300, este de o mare însemnătate pentru istoria orașului și a țării și a cărui inscripție „săpată în caractere monachale“ o reproduce.

Cu totul interesantă ne apare ideea creării unei biblioteci la muzeu. „O colecțiune de 794 volume în 1025 bucăți, dăruite Școlii din Cîmpulung de către răposatul Anastasie Urian, s-au putea alipi pe lîngă Muzeu, devenînd astfel Muzeul, ca și bibliotheca, institute publice puse la dispozițiunea și utilizarea tuturilor“.

N-a fost omis nici instrumentul indispensabil muzeului — catalogul, unde să fie „inventariate și descrise..., copiate și estampate“ nu numai piesele din propriile-i colecții, dar și cele care rămîneau în afara lui*). „fiînd zilnic expuse a se strica și întrebuița în construcțiuni“. Acestea din urmă era bine „a se da în supravegherea de aproape a Primăriei“.

Teama de a nu se mai pierde din patrimoniul cultural cîmpulungean, îi imprimă savantului accente de minie. „O dovadă recentă, cît sunt de expuse perzării aceste cruci, — spune el în capitolul **XIV Cruci și crucioaie de peatră**, este vestite cruce a lui Socol din 1636, a cărei inscripțiune slavonă publicată într-o traducere greșită de către răpos. Aricescu, astăzi nu mai există. Am căutat-o zadarnic în grădina d-lui Ghiță Paul, de peste riul Tîrgului, dănd numai peste postamentul ei. Crucea a fost făcută bucăți și întrebuițată în zidirea caselor numitului domn din Str. Negru Vodă“. La

*) La Mucenița Marina, notează : „Tîmpla merită a fi semnalată și trecută în inventariul obiectelor de artă, ce trebuiesc conservate“.

fel s-a întâmplat la biserica Schei : „nimic nu se mai păstrează : petrele vechi au fost întrebuințate în noua zidire, sau vindute ca petre de construcție“. Cit despre pisanie de la Mucenița Marina, „cu a. 1215 (!), de care vorbesc d. Esarcu (Revista literară din iunie 1889), nu mai există astăzi ; mi s-a asigurat că ea a perit odată cu altele, în timpii din urmă“. La biserica Sf. Ilie „se poate vedea mai bine cum se tractează petrele vechi cu inscripțiuni : tăiate în bucăți, sunt puse ca trepte de scări, altele băgate în temelii ; din pisanie nu mai este nici o urmă“.

Muzeului îi revenea misiunea de a preveni asemenea barbarii. Putem spune că el a preluat această funcție și și-a organizat un „serviciu al patrimoniului“ înainte chiar de a se fi înființat. La biserica Domnească Tocilescu găsisse numai pisanie din 1721, „destinată a fi pusă în frontispiciul numitului lăcaș, ce are să se târnosească la 30 iulie curent.

O scrisoare din Cîmpulung, ce am primit-o zilele acestea — spune el —, mă înștiințează că Epitropii bisericeii au crezut de cuviință să pună trei italieni ca să rază inscripțiunea, spre a o săpa din nou «mai frumos» cum pretind d-lor. Am rugat imediat telegrafic pe d. Prefect de Muscel ca să oprească stricarea inscripțiunei, făcînd răspunzători pe Epitropi de neurmărire. / ... / Nesciînd dacă intervenirea d-lui Prefect a venit la timp și dacă inscripțiunea de care vorbim nu s-a ras de tot, sunt mulțumit că posed cel puțin un estampagiu după dînsa, ce sunt gata a-l depune încadrat în Muzeul Cîmpulungean“.

Prin / ... / am omis numai de moment șuvoiul de revoltă tocilescian. „În adevăr, Domnule Ministru, cei mai aprigi vrăjmași ai monumentelor vechi sunt înșiși restauratorii lor, oameni fără nici un simț pentru ale trecutului, și cari cred că o peatră, dacă nu mai este albă și nu are litere pe dînsa poleite, trebuie nimicită și înlocuită cu alta nouă și lustruită ! În Cîmpulung, mai mult decît oriunde aiurea, se poate vedea chipul nemilos, ca să nu zic barbar, cu care au fost și sunt mereu tractate, petrele cu inscripțiuni, picturile și obiectele de artă ale trecutului nostru“. Cutare pictură din 1730 de la Sf. Treime, „mai figurează acum pe pereții bisericeii“ numai datorită „vigilenței și amorului de artă a d-lui C. Esarcu, care aflându-se în Cîmpulung, a oprit în parte distrugerea acelor zugrăveli de către un nepricopsit restaurator, care totuși a lăsat urme de pictura sa barbară“.

Muzeului îi revenea și sarcina recuperării unor piese patrimoniale însușite abuziv de unele persoane fizice. Iată, crucea din 1672 a lui Duca Vodată, era acum „zidită în casa d-lui Nae Ionescu Berechet din Str. Negru Vodă nr. 93. Inscripțiunea de pe celelalte fețe nu se mai poate citi, fiind astupată cu zid. Scoaterea petrei din zid se impune în mod imperios, fiind de o însemnătate foarte mare, pentru istoria orașului și a țării“. Sau, epitrahilul de la Matei Basarab, figurînd în inventarul mănăstirii, dar lipsind „în realitate, fiind luat de mai mulți ani de către protopopul de Muscel. Ar fi bine să se invite Superiorul Mănăstirii, ca să facă să reentre acel obiect prețios în dota Mănăstirii și să se depună în Secțiunea eclesiastică a Muzeului împreună cu mai multe icoane vechi, ce stau aruncate în clopotnița paraclisului“.

Capitolul II al raportului este un fel de plan de măsuri pentru realizarea muzeului. Îl reproducem întreg :

„Trecînd acum la cestiuile privitoare la local și instalări, cred, Domnule Ministru că, localul cel mai nemerit este acela găsit deja de d. C. Esarcu : trapezăria din Mănăstire ; ea reclamă însă oarecare repara-

țiuni, ce s-ar putea face cu o sumă, ce ați binevoi să acordați și după un deviz întocmit de Arhitectul Ministerului.

Cît pentru custode, persoana cea mai nemerită este **d. G. Ionescu**, directorul Școlii nr. 1 de băieți, în înțelegere cu **d. Primar** al orașului și cu Superiorul Mănăstirii, ar putea alcătui Comisiunea provisorie pentru întemeierea Muzeului.

Această Comisiune de trei, recunoscută de **D-voastră**, ar trebui să procedă de îndată la următoarele măsuri :

I. Să transporteze toate petrele cu inscripțiuni semnalate în raportul de față, și altele, ce se vor mai găsi că merită să figureze în Secțiunea lapidară ;

II. Să ridice obiectele indicate de prin biserici, în urma înțelegerii ce vor avea cu diferitele epitropii ale bisericilor.

III. Să facă un apel călduros la toți muscelenii pentru a dărui Muzeului obiecte de interes istoric : petre, cruci, hrisoave, cărți și altele.

IV. Să înființeze un inventariu și un catalog în regulă, în care se va trece și se va descrie orice obiect intrat în Muzeu, precum și obiectele, cari, deși afară din Muzeu, însă merită o supraveghere deosebită, ca niște monumente istorice.

V. Un raport trimestrial către Direcțiunea Muzeului de Antichități din București, va da seamă, în fiecare an, despre mersul lucrărilor, creșterea colecțiilor, și trebuințele simțite.

VI. Direcțiunea Muzeului de Antichități va fi autorizată să formeze din obiectele ce posedă în mai multe exemplare, colecțiuni, ce le va dărui Muzeului Cimpulungean.

VII. Suma de 500 lei, acordată de Consiliul județean în vederea înființării Muzeului, va servi d-lui G. Ionescu pentru transportul petrelor și acoperirea altor cheltuieli.

VIII. Ministerul va acorda, la trebuință, încă 500 lei tot cu aceiași destinațiune.

În modul acesta, Domnule Ministru, subscrisul crede că ideia fecundă a d-lui C. Esarcu, adoptată cu atîta căldură de D-voastră, va deveni o realitate. Orașul Cimpulung, precum se mîndresc a fi fost cel dăntii scaun al voevodatului român, va putea zice că este și cel dăntii oraș după București, care a deschis un asyl altor monumente prețioase pentru istoria noastră culturală.

Exemplul său va fi în curînd imitat și de celelalte orașe ale țării, pentru că Muzeele nu sunt decît rezultatul unei civilizațiuni prospere și perfecționate ; cu cît un oraș sau o țară progresează în viața intelectuală, cu atît simte îndată trebuința de un Muzeu și de o bibliotecă, pentru că este în natura omului de a voi să cunoască punctul său de plecare, ca și punctul său de popas ; și nicăieri mai bine nu se studiază rolul omului înainte, ca și după istorie, decît în Muzeu, în reunirea inteligentă și raționată a tot ce trecutul ne-a lăsat, chiar sub orice formă ar fi acel rămas strămoșesc“.

Raportul lui Gr. G. Tocilescu, a fost înregistrat la nr. 10521 Seria A/28 iulie 1889. Directorul diviziei cultelor și a școalelor, Michăilescu, a pus pe el rezoluția : „Se va invita Superiorul M-rei a pune **trapezăria** la dispozițiunea Comisiunei provisorii pentru întemeierea Muzeului din C-lung. Această Comisiune se compune din : **Superiorul** acestei M-ri, din **D-l Primar** al orașului, **Directorele școlii N. 1 de băieți** din C-lung, acest din urmă se va numi și custode. **D-l Săvulescu**, în înțelegere cu această

Comisiune, va raporta despre costul reparațiilor indispensabile la trapezărie.

Zisa Comisiune, va lua imediat, măsurile indicate în partea finală a acestui raport, comunicînd Ministerului, copie, după încheerile sale.

Se pune la dispozițiunea Comisiunei o sumă de **cincisute** din Cap... din buget, pentru acoperirea primelor cheltuieli. Raportul D-lui Tocilescu se va publica în Monitorul Oficial.

Toate aceste dispozițiuni se vor comunica administrațiunei locale, Dl. Prefect fiind Președintele de onoare al Comisiunei⁴.

C. Boerescu, ministru, a semnat-o, și tot el a decis suma de 500 de lei pentru primele cheltuieli ale muzeului.

Raportul lui Tocilescu „relativ la înființarea unui Muzeu în orașul C-lung“ a fost înaintat în copie Monitorului Oficial¹⁰), publicîndu-se în numărul 116 de sîmbătă 26 august/7 septembrie 1889, paginile 2791—2794, la partea neoficială din 25 august, sub titlul : **Raportul d-lui Gr. G. Tocilescu către d-l ministru al cultelor și instrucțiunei publice**). Înființarea muzeului din Cimpulung, avea de acum caracter oficial.

Arhitectul ministerului, Al. Săvulescu, era înștiințat de hotărîrea acestuia „de a înființa un muzeu în C-lung, care se va instala în trapezăria Monastirii din acel oraș“ și invitat „ca în înțelegere cu comisiunea compusă din Dl. Prefect al județului, Dl. Primar al orașului și Dl. Director al școalei 1 de băieți“ să procedeze „la facerea unui deviz de reparațiunile ce trebuiesc făcute acelei trapezării¹¹). În același timp, contabilitatea ministerului era rugată să dispună „a se emite un mandat de lei cinci sute (No. 500) pe numele D-lui Prefect al județului Muscel, sumă destinată pentru a servi la transportul pietrelor și altor cheltuieli ce va face cu ocaziunea înființării unui muzeu în orașul C-lung“¹²).

Cu aceasta, muzeul din Cimpulung începuse să funcționeze.

Este evident deci, că, data pe care o dă Constantin Preda în lucrarea colectivă **Enciclopedia istoriografiei românești**, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978 : „întemeiat în 1951“, nu este întemeiată și se cere a fi corectată.

MUZEUL CAMPULUNG
BIBLIOTEC

Nr. Inv. 1956.

*) Mulțumim și aici colegului Marcel Ciucă, de la D.G.A.S., pentru a ne fi precizat numărul din Monitor în care a apărut raportul.

¹⁰. D.G.A.S., loc. cit., f. 14, concept.

¹¹. Ibidem, f. cit., concept.

¹². Ibidem, f. cit., concept.

Cuprinsul:

CONSTANTIN C. PETOLESCU — Cu privire la cronologia castrelor romane din Oltenia și Muntenia — — — — —	3
DAN SIMIONESCU — Știri despre traci, geți și daci, în cronicile românești ale secolului al XVII-lea — — — — —	7
CARMEN JINGA MARIANA — Considerații asupra genezei orașului medieval Cîmpulung-Muscel — — — — —	11
GH. I. CANTACUZINO, SP. CRISTOCEA, T. MAVRODIN și ȘT. TRIMBACIU — Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta curte domnească din Cîmpulung, din anii 1975-1977 — —	23
FLAMINIU MIRTZU — Problematika documentului din 1521 al lui Neacșu din Cîmpulung — — — — —	31
ȘTEFAN TRIMBACIU — Cîteva date privind comerțul dintre Cîmpulung, Brașov și Sibiu în secolele XIV — XV — — — — —	37
GH. PĂRNUȚĂ — Pinza cu vechile privilegii ale orașului Cîmpulung-Muscel (1215-1747) — — — — —	41
MIRCEA CONSTANTINESCU — Începuturi de organizare sanitară la Cîmpulung și zona Muscelului — — — — —	49
ȘTEFAN TRIMBACIU — Așezările de "Ungureni" pe pămîntul obștei Cîmpulungene — — — — —	55
MIRCEA GILCĂ — Cîteva date despre obștea moștenilor din Cotești-Muscel — — — — —	61
MIRCEA GILCĂ și ȘTEFAN TRIMBACIU — Orașul Cîmpulung-Muscel oglindit în statistica din anul 1832 — — — — —	67
LUANA POPA și MIOARA VOICU — Documente privind legăturile negustorului brașovean Sterică Arseniu cu Cîmpulungul, în prima jumătate a secolului al XIX-lea — — — — —	76
MIRCEA GHERMAN — Colaboratori din Cîmpulung al gazetei Transilvaniei — — — — —	89
EUGENIA STROIA și MARIAN STROIA — Activitatea socio-politică a lui Aron Florian — expresie a conștiinței istorice a unității românești — — — — —	97
SPIRIDON CRISTOCEA și ȘTEFAN TRIMBACIU — Aspecte ale învățămîntului public sătesc în fostul județ Muscel între anii 1857 și 1864 — — — — —	101

SEBASTIAN TUDOR — Relații agrare și frământări țărănești în județul Muscel în perioada 1864-1900 — — — — —	121
CORNELIU TAMAȘ — Un cîmpulungean patriot — Grigore Procopiu —	127
LIDIA MIHĂILESCU — Dr. C. I. Parhon — om și patriot — — — —	131
RADU IONESCU — Cîmpulungul în scrierile lui George Oprescu —	135
VALERIU ALEXIU — Considerații privind activitatea silvicultorului Vasile A. Golescu din Cîmpulung-Muscel, la începutul sec. XX — — —	139
SILVESTRU VOINESCU — Monografiile orașului Cîmpulung și cele ale instituțiilor sale — — — — —	143
FILOFTEIA RINZIȘ — Contribuții la cunoașterea matricelor sigilare aparținînd unor instituții din județul Argeș — — — — —	149
CORNEL ȚUCĂ și DAN PINTILIE — Gruparea de acoperire "Bran" 1914-1916 — — — — —	153
CRINA FLINTEA — Aspecte ale evoluției învățămîntului din comuna Cetățeni Argeș — — — — —	161
LIGIA FULGA — Considerații pe marginea orației de nuntă din zona Bran, transcrisă într-un misceleneu din sec. XVIII — — — —	167
GHEORGHE BULEI și CICERONE MAREȘ — Aspecte tradiționale ale arhitecturii locuinței țărănești din zona subcarpatică a județului Dimbovița — — — — —	177
OCTAVIAN ONEA — Un raport a lui Grigore Tocilescu privitor la înființarea muzeului din Cîmpulung-Muscel — — — — —	183

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele și corespondența privind schimburile de publicații se vor trimite pe adresa Muzeului Cîmpulung Muscel, str. Negru Vodă, nr. 119.

Lucrare executată la Tipografia „Argeș” din municipiul Pitești.
Comanda nr. 15034/1981.

